

KRE-Dit

A KRE-DOK online tudományos folyóirata

2018/2

A KRE-Dit online tudományos folyóiratot a **Károli Gáspár Református Egyetem Doktorandusz Önkormányzata** adja ki.

Székhely: 1088 Budapest, Reviczky utca 4.

Iroda: 1146 Budapest, Dózsa György út 25-27.

A kiadásért és a szerkesztésért felelős: Károli Gáspár Református Egyetem Doktorandusz Önkormányzat

ISSN 2630-8711

Szerkesztői bizottság:

Dr. habil. Cservák Csaba, a KRE-ÁJK Alkotmányjogi Tanszék vezetője, jogtudományi lektor, a szerkesztőbizottság elnöke

Prof. Dr. Hermann Róbert, a KRE-TDI vezetője, történettudományi lektor

Dr. László Emőke, a KRE-TFK Hit és Erkölcstani Tanszék vezetője, a KRE-HTK oktatója, hittudományi lektor

Szerkesztőség:

A KRE-Dit szerkesztőségét a KRE Doktori Iskoláinak (JDI, TDI, HDI) mindenkori doktorandusz képviselői alkotják.

Dr. Farkas György Tamás, főszerkesztő, elnök, ÁJK kari ügyvivő

Rapali Vivien, szerkesztő, alelnök, BTK kari ügyvivő

Czentnár Simon, szerkesztő, HTK kari ügyvivő

E-mail: szerkesztoseg@kre-dit.hu

Facebook: www.facebook.com/karolidok

Oldalunk a KRE portálon: www.kre.hu » Hallgatóinknak » DOK

A szerkesztők nem feltétlenül értenek egyet minden esetben az oldalon megjelenő írásokkal, az általuk képviselt véleményekkel. Az oldalon megjelenő tanulmányok a szerzők tulajdonát képezik, azokat csak eredeti formájukban (URL hivatkozás, illetve letölthető PDF fájl), csak a szerző és a szerkesztőség engedélyével szabad terjeszteni. Idézni csak a forrás (szerző, cím, URL-elérés) szakszerű és pontos megjelölésével lehetséges.

Szeretettel köszöntjük Olvasóinkat a **KRE-DIt – a KRE-DOK online tudományos folyóiratának** második számában! Ebben a számban a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtudományi és Hittudományi Doktori Iskoláinak hallgatói és tanárai jelentetik meg tudományos írásaikat. Az első számhoz hasonlóan itt is megköszönjük állandó lektoraink munkáját. Ezzel a számmal egyúttal az eddigi szerkesztőség két tagja is búcsúzik: Dr. Farkas György Tamás, főszerkesztő, DOK elnök és ÁJK kari ügyvivő, valamint Czentrár Simon, szerkesztő és HTK kari ügyvivő. A folyóirat szerkesztését a soron következő doktorandusz képviselők veszik át.

[Impresszum és felhasználási feltételek](#)

Tartalom

Hittudományi tanulmányok

1. [Mórocz Bora: A Krisztusban való élet: a Rómaiakhoz írott levél 6,1-11.22-23 igeverseinek exegézise](#)


Jogtudományi tanulmányok

1. [Rixer Ádám: Művészeti olimpia Magyarországon](#)
2. [Birher Nándor – Zámbo Károly József: A szakértői jog, és demokratikusan megvalósítandó jog megkülönböztetése Arno Anzenbacher normarendjének értelmezésében](#)
3. [Bartha Bence: A tárgyalási szerkezet változásainak hatásai – témaindító](#)
4. [Garai Renáta: A fátyol túloldalán: szeretet vagy kilátástalanság?](#)
5. [Kantár Tamás: A hongkongi corporate governance rendszer bemutatása – minisorozat](#)
 1. [Hongkong jogrendszere](#)
 2. [Az új társasági törvény Hongkongban](#)
 3. [A Corporate Governance Kódex és a corporate governance jelentés Hongkongban](#)
 4. [A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited felépítése](#)
 5. [A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited 2017. évi corporate governance jelentése](#)
 6. [A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited igazgatótanácsa](#)
 7. [A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited bizottságai](#)
6. [Kiss László: A föderáció gondolatának fejlődése a szovjet alkotmányozás megalapozása során](#)
7. [Lukácsi Dániel Csaba: Az alkotmányos identitás](#)
8. [Salvador Neto Luis: Bevándorlásügy az Európai Unióban](#)

Jogtudományi recenziók

1. [Bergendi-Rácz Diána: Szerződészegő magatartások a Bécsi Vételi Egyezményben és az Új Ptk-ban](#)

Mórocz Bora: A Krisztusban való élet: a Rómaiakhoz írott levél 6,1-11.22-23 igeverseinek exegézise

 kre-dit.hu/tanulmanyok/morocz-bora-a-krisztusban-valo-élet-a-romaiakhoz-írott-level-61-11-22-23-igeverseinek-exegezise

2018. december 27.

Bevezetés

Kutatási témából kiindulva – amely az Isten Igéje által kijelentett, az örökélet reménységének tükrében vizsgált *emberi élet* – Pál¹ Római leveléből kikerestem azokat az igerészeket, amelyekben a ζωή (élet) szó szerepelt.² Az érintett igerészek és kontextusaik tüzetesebb átolvasása után a 6,1-11.22-23 igeversek exegézise mellett döntöttem annak érdekében, hogy mélyebb megértést nyerjek a Krisztusban való új élet fogalmáról. Dolgozatommal olyan kérdésekre kerestem a választ, hogy: mit jelent Krisztusban meghalni és őbenne élni? Mi a jele annak, hogy új életben járunk? A bűn és a halál teljes mértékben elvesztette uralmát a hívő ember felett?

Először a Római levélről írok általánosan, majd a levél 6. fejezetét mutatom be, végül pedig a választott igeszakaszok exegézisét végzem el. Az exegézis során a NA28 görög szöveg mellett elsősorban az 1990-es ÚF-t, másodsorban Pecsuk Ottó magyar fordítását használtam, illetve szükség esetén megadtam egy harmadik saját fordítást is.³

A Római levél

A Római levél Pálnak az evangéliumról írt részletes kifejtése, „ajánlólevele,”⁴ – amely „jobban megmagyarázza önmagát, mint ahogyan azt bármiféle szavakkal is el lehetne mondani,”⁵ – ajtóként⁶ áll előttünk, hiszen aki ezt megérti, annak a teljes Írás üzenetének lényege vált világossá. „Ha felismerjük életünk alapvető természetét, [...] ráébredünk a lehetőségeink és felelősségeink valódi karakterére.”⁷ Knox szerint a Római levél megpróbálja leírni az emberi élet Teremtőtől való függőségét.⁸ A levél szerzője az ember vallásos tapasztalata során jelenlévő két alapvető magatartását állítja szembe, méghozzá a hit általi üdvösséget ütközteti a cselekedetek általi megigazulással.⁹ Azt a keresztyén alapigazságot fogalmazza meg, hogy nem emberi érdemből, hanem Isten könyörületesége által van üdvösségünk, vagyis hit által van örök életünk.¹⁰

Pál a Római levél írásakor úgy érezte, hogy keletről nyugatra hívja az Úr, Rómán keresztül Hispániába szeretett volna eljutni (15,24.28). Így e levél megírásával előkészítette első római látogatását, és tisztázta olvasói számára az evangéliumra vonatkozó gondolatait. A levél az apostol utolsó jeruzsálemi útja előtt, 54 és 58 között íródhatott, nagy valószínűséggel Korinthusban.¹¹ A szerző római polgár, megtért zsidó volt, aki fanatikus farizeusként kezdte (Fil 3,5); a görög nyelvet és a filozófiai iskolák és sztoikus gondolatok vitairatainak stílusát hatékonyan használta. Mint evangélista és misszionárius szenvedéllyel hirdette Krisztust a pogányok között, és az egész keresztyén mozgalmat egységbe kívánta tömöríteni.¹²

A római gyülekezet vagy gyülekezetek¹³ eredete bizonytalan. Schreiner feltételezi, hogy a Jeruzsálemben látogató római lakosok vitték a Birodalom fővárosába az evangéliumot

(ApCsel 2,10). Ez esetben az alapítók keresztyén zsidók lehetnek, de emellett fennáll annak a valószínűsége is, hogy az első római keresztyének rabszolgák, kereskedők vagy kézművesek voltak. A közösség(ek)ben egyaránt voltak zsidó keresztyének és pogány keresztyének (vö. Róm 11,13; 15,15-16), akik között nézeteltérések miatt feszültség állt fenn.¹⁴ Stott szerint¹⁵ Pál kettős kötődése végett a Római levél által a megbékélést kívánta szorgalmazni, hogy enyhítse a zsidóknak és pogányoknak a szövetséggel és törvénnyel kapcsolatos konfliktusait (Róm 14,1-15,13). A levél első fejezetében olvashatjuk (Róm 1,11.15), hogy Pál szeretné Rómát meglátogatni és ott hirdetni az evangéliumot.¹⁶

Habár az irodalmi formák közül a levél a legszemélyesebb, önmagában nehéz megérteni, mivel általa egy párbeszédnek pusztán az egyik felét ismerhetjük meg. Pál levelének értelmezésekor szükséges annak rekonstruálása, hogy milyen körülmények között keletkezett, és milyen aktuális helyzettel kíván foglalkozni. Például figyelembe kell venni, hogy az apostol a leveleket általában lediktálta, így a mondatok megfogalmazásakor inkább segítőkész szándékkal beszélt, minthogy egy-egy szónál leragadt volna.¹⁷ A bevezető (1,1-15) és a záró sorok (15,14-16,23) lényegében az ókori világ ismert levélírási mintáinak egy variációját alkotják, így a Római levél első ránézésre olyan, mint egy személyes levél, azonban a levél közepe (1,16-15,13) inkább egy értekezéshez, irodalmi párbeszédhez vagy esszéhez hasonlít. A bevezető és záró szakaszok párhuzamosak egymással, és Pál jövőbeli terveiről szólnak. Az utóbbi markánsan teljesebb és kifejezőbb, amelynek az lehet az oka, hogy Pál szükségesnek látta, hogy mielőtt konkrét kéréssel fordul a római keresztyénekhez, bemutatja az általa hirdetett evangéliumot.¹⁸

A 6. fejezet

Dunn a 6-8. fejezetek leggyakrabban előforduló kifejezéseivel statisztikai elemzést folytatott,¹⁹ amely alapján tudhatjuk, hogy az említett rész uralkodó szavai a bűn, a halál,²⁰ a törvény és a test.²¹ A 6,1-8,13 igeversék nagymértékben szólnak e fogalmak folytatólagos hatásáról és arról, hogy hogyan álljon ezekhez hozzá a hívő ember. Pál ehhez gyakran egymással ellentétes szavakat ütköztet; olyanokat, mint bűn-kegyelem (5,20-6,1), halál-élet ([6,2] 6,4 [6,10-11] 6,23), illetve kegyelem-törvény (6,14-15).²² Azonban, ha elemzésünk során nem csupán a statisztikát alkalmazzuk, a 6. fejezet további vizsgálata által arra a kérdésre kapunk választ, hogy *miért nem a bűn uralkodik a hívő emberben*. Jézus Krisztus által és Őbenne a keresztyén ember igazságosságot kapott Isten előtt és békességet Istennel. Ha Krisztussal élünk, az azt jelenti, hogy meghaltunk a bűnnek.²³ A kegyelemről szóló tanítás olyan hamis kérdéseket szülhet, mint amivel a 6. fejezet kezdődik, a törvényellenesség és a törvényeskedés két végletében a kegyelem fogalma félreértelmezhető, azonban "ha valaki valóban megértette Isten kegyelmének jelentését, az nem játszhat ilyen gondolattal."²⁴

Nincs egységes álláspont azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehetne a fejezetet mondanivalója szerint tagolni. Stott könyve például a 6. fejezetet két párhuzamos²⁵ részre osztja: az első 14 vers Isten kegyelméről szól, amely által egyek vagyunk Krisztussal, a 15-23 versek pedig arról beszélnek, hogy Isten az igazság szolgáivá tesz minket.²⁶ Az 5,12-21-ben a szerző még harmadik személyben beszél, de amikor a 6,1-11-hez ér első és második személyre vált. Magam – Dunnal egyetértve – úgy vélem, hogy az 1-11 versek egy

összefüggő egységet alkotnak:²⁷ a 11. vers tematikus választ ad a 2. versre. A 2-11 versek – tartalmukat tekintve – célja annak a hamis következtetés visszautasításának igazolása, amely az 5,20b-ben említésre került.

Hogyan jön szóba a 3-4. versekben a *keresztség* fogalma? A keresztség egy szimbolikus és egyben nagyon valós, a valóságra kiható történés. A keresztségben meghaltunk a bűnnek és új életre támadtunk fel Krisztussal. Emellett a keresztség előrevetíti a tényleges eszkatológiai feltámadásunkat is. Habár még halandó testben élünk, és a bűn az ajtónkon kopogtat, Isten „újra teremtette [bennünk] a legbensőbb létezőt, a vele való kapcsolatot.”²⁸ Ugyanis a bűn eredete nem a testből,²⁹ hanem a személy középpontjában az Istennel való kapcsolat hiányából ered. Az pedig, hogy Istenhez tartozunk, meg kell mutatkozzon a mindennapjainkban. Aki pedig bűnben van, az valójában a bűn rabszolgája (Jn 8,34); a szabadság fogalma ugyanis szemfényvesztő, hiszen a bűnben nincs szabadság.³⁰

A 6:1-11.22-23 exegézise

1 Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμένωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ;

Mit mondjunk tehát? Maradjunk a bűnben, hogy megnövekedjék a kegyelem?³¹

Mit mondjunk tehát? „Maradjunk a bűnben, hogy a kegyelem bőségesebb legyen?”³²

Mit mondjunk tehát? Kitartsunk a bűn mellett, hogy növekedjék a kegyelem?

Az ÚF és Pecsuk Ottó fordítása abban tér el egymástól, hogy az utóbbiban az idézőjelek egyértelművé teszik, hogy Pál egy olyan gondolatot idéz, amely nem feltétlenül tőle származik. Egy harmadik fordítás megadását pedig azért láttam indokoltnak, mert az ἐπιμένωμεν (maradjunk, kitartsunk, folytassuk) egy erős belső elhatározás felhangjával bír és úgy véltem, hogy a magyar „kitartani” szó jobban érzékelteti az eredeti gondolatot.³³

A 6. fejezet előtt közvetlenül az 5,20-21 versekben³⁴ található Pál kegyelemtanának egy részlete, amelyet sokan félreértettek. Következésképpen antinomizmussal³⁵ vádolhatták őt a pogány keresztyének,³⁶ a keresztyén és a nem keresztyén zsidók³⁷ egyaránt. Knox feltételezi, hogy az apostol gyakran találkozott ezekhez hasonló rágalomokkal az evangélium hirdetése során.³⁸

Pál tehát most kerít sort a 3,8-ban is már felmerült kérdés³⁹ megválaszolására.⁴⁰ A kegyelemről szóló tanítás felszínes hallgatása után levont hamis következtetés úgy szólt, hogy mivel a kegyelmi állapot megelőzi a bűnös állapot, a bűn a kegyelem kibontakozásának eszköze. Ez a logika azonban az emberi tapasztalat határai közé korlátozza Isten akaratát.⁴¹ A szerző egy képzeletbeli opponensnek válaszol.⁴² A kérdés retorikai és egyben valódi vádakra utal.⁴³ Pál először tiltakozik, mielőtt saját értelmezését közölné.⁴⁴

2 μὴ γένοιτο. οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;

Szó sincs róla! Akik meghaltunk a bűnnek, hogyan élhetnénk még benne? ⁴⁵

Csakúgy, mint a 3,3-4-ben, a szerző az imént feltett kérdésre egy erős és biztos tagadással válaszol: μὴ γένοιτο (nem és nem). Ezek után az ἀπεθάνομεν (meghaltunk) igét aoristosban metaforikus jelentéssel használja (tehát visszafordíthatatlanul meghaltunk),⁴⁶ és ezzel az előző hamis következtetésre válaszol, amelyben a vonatkozó mellékmondat előre kerül, hogy hangsúlyt kapjon.⁴⁷ Az ἀπεθάνομεν (meghaltunk) múlt időben és a ζήσομεν (élni fogunk) jövő időben van, ugyanakkor mindkettő igemódja indicativus és nem imperativus.

De mit jelent az „ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ” (meghaltunk a bűnnek)?⁴⁸ Világos, hogy alapvetően fontos kifejezésről van szó, azonban nincs egyetértés az exegéták között, hogy mit érthet a szerző ezek alatt a szavak alatt. Egy analógiaértelmezésekor nagyon meg kell fontolnia az exegétának, hogy mely részletekre használja a hasonlóságot,⁴⁹ ugyanis a rossz exegézis téves elméletekhez vezethet.⁵⁰ Cranfield négy lehetséges értelmezést tár elénk:⁵¹ (1) *Jogi* értelemben meghaltunk a bűnnek Isten szemében, mivel Krisztus meghalt a kereszten miértünk.⁵² (2) *A keresztségben* meghaltunk a bűnnek és feltámadtunk. (3) *Erkölcsei* értelemben elhívattunk és szabadságot kaptunk arra, hogy naponta, óránként meghaljunk a bűnnek azáltal, hogy a bűnös természetünket megöldököljük, és folyamatosan új életünk legyen az Istennek való engedelmisségben. (4) *Eszkatológiai* értelemben véglegesen és megfordíthatatlanul meghalunk, és Krisztus visszajövelekor feltámadunk az új életre.

Magam Cranfielddel és Stott-tal értek egyet, akik e négy szempont közül az első, jogi értelmezést látják a legvalószínűbbnek; „a Szentírás a halált sokkal inkább jogi, semmint testi szemszögből mutatja be,”⁵³ vagyis itt a *halál* a bűn megérdemelt büntetése. Bár az aoristos használata mind az első, mind a második értelmezésnek helyet ad. Így Schreiner például a második értelmezés mellett teszi le a voksot, mivel szerinte az utána következő két versből kiindulva inkább ez állja meg a helyét.⁵⁴ A harmadik⁵⁵ és a negyedik lehetőség viszont egyértelműen elvethető.

Knox szerint a Krisztusban élő ember nem azért él etikus életet, mert kötelező, hanem mert ez az egyetlen lehetséges útja:⁵⁶ Akik meghaltunk a bűnnek többé nem tudunk benne élni. A hívó ember azzal a Krisztussal azonosul, aki meghalt, és akinek a halála megtörte a bűn hatalmát.⁵⁷ Ugyanis a bűn egy hatalom, amely Ádámon keresztül belépett a világba és minden emberen uralmát gyakorolja (Róm 5,12-19). Tehát akik nincsenek Krisztusban, azok a bűn, viszont azok, akik megszabadultak a bűn hatalma alól, immár az igazság szolgálói (Róm 6,16.18.20.22). A hívők pedig nem hagyhatják, hogy a bűn uralkodjon rajtuk (Róm 6,12). Ha valaki a bűn uralma alatt van, a bűn cselekedeteit fogja teremni.⁵⁸ „Mert aki vétkezik, az kétségtelenül a vétkeknek él; mi azonban Krisztus kegyelme által meghaltunk a bűn számára; tehát hazug az az állítás, hogy a kegyelem életerőt adna a bűnnek, amelyet elnyel. [...] Mert az orvosság nem táplálja annak a betegségnek, amelyet kiöl.”⁵⁹

3 ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;

Vagy nem tudjátok, hogy mi, akik a Krisztus Jézusba kereszteltettünk, az ő halálába kereszteltettünk?⁶⁰

Cranfield és Schreiner mindketten úgy vélik, hogy a bevezető kérdés, az ἢ ἀγνοεῖτε (vagy nem tudjátok) feltételezi, hogy a római keresztyének ismerik az ezután következő keresztségről szóló tartalmat.⁶¹ Dunn viszont azt valószínűsíti, hogy a bevezető szavak nem egy már ismert tényre utalnak, hanem Pál csupán udvariasan közöl új információt címzettjeinek. Szerinte habár a levél szerzője feltételezi, hogy a Krisztusban való keresztség ismert az olvasói számára, kevésbé ismert kiegészítés, hogy az ő halálába kereszteltetett a hívő ember.⁶²

Vegyük figyelembe, hogy kik a címzettek! Az olvasók a római keresztyének, keresztségben részesült emberek, pontosabban hívő emberek. Tehát amikor Pál a megkeresztelt személyekre utal, valójában a hívőkről beszél.⁶³ A ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν (akik a Krisztus Jézusba kereszteltettünk) gondolati párhuzama a Gal 3,27⁶⁴ és az 1Kor 12,13a.⁶⁵ Vagyis a hívő ember felöltötte magára Krisztust, és testének tagjává lett. A megkereszteltetés célja valójában az, hogy egyek legyünk övele.⁶⁶ A Krisztussal való egységbe kereszteltetés pedig a lehető legközelebbi kapcsolatra utal.⁶⁷ Fontos itt megemlítenem, hogy az ἐβαπτίσθημεν (bemerítettünk, megkereszteltettünk)⁶⁸ aoristosban és szenvedő alakban van, amely tisztán arra utal, hogy olyan cselekedetről van szó, amelyet nem az ember, hanem Isten végez.⁶⁹

Az εἰς Χριστὸν (Krisztusba)⁷⁰ és az ἐν Χριστῷ (Krisztusban) kifejezések gyakori használatát fedezzük fel Pálnál,⁷¹ amelyek a Krisztussal való kapcsolatot fejezik ki. A 4-8. versekben a „Krisztussal” való együttlét központi helyen áll, amelyet a σὺν (-val, -vel) prepozícióval alkotott összetett szavak fejeznek ki: (4) συνετάφημεν, vele eltemettettünk; (5) σύμφυτοι, vele egygyé lettünk; (6) συνεσταυρώθη, vele megfeszítettünk; (8) ἀπεθάνομεν σὺν, vele együtt meghaltunk.⁷²

Mit jelentett az olvasók számára, hogy „Krisztusba kereszteltettek”? Ebben az igerészben nem a keresztségen, mint sákramentumon van a hangsúly, hanem a Krisztus halálán és feltámadásán,⁷³ ugyanis Pál az előbbire csupán, mint az utóbbi szimbólumára utal. ⁷⁴ Az apostol a dinamikus szóhasználata miatt a látható jelet (vízkeresztséget) ⁷⁵ a jelölt valóság helyett használja.⁷⁶ A keresztség egy meg nem ismételtető jel, igaz és szent sákramentum, amely megváltásunkra emlékeztet és Isten örök életről szóló kijelentésére irányítja figyelmünket. A megkeresztelt ember többé már nem ugyanaz; a régi meghalt és új született.⁷⁷ Pál érvelésének egyik lényeges pontja, hogy a kegyelem nem vezetheti a hívőket bűnre, mivel a bűn hatalma megtöretett.⁷⁸

Krisztus halála és feltámadása gyökeresen más a misztérium vallások meghaló és feltámadó isteneihez képest. Amíg az előbbit történelmileg kell értelmezni, addig az utóbbi az évenként megismétlődő természeti rítusokra utal.⁷⁹ A Krisztusba és az ő halálába való keresztség, az εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν (az ő halálába kereszteltettünk) egy megkülönböztető tulajdonsága a keresztyén hagyománynak. A keresztséget és a halált maga Jézus kapcsolja össze,⁸⁰ és Pecsuk Ottó szerint Pál tőle vette át ezt az asszociációt.⁸¹

4 συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.

A keresztség által ugyanis eltemettünk vele a halálba, hogy amiképpen Krisztus feltámadt a halálból az Atya dicsősége által, úgy mi is új életben járjunk.⁸²

Ugyanis eltemettünk vele együtt a halálba való kereszteltetéssel, hogy amiképpen Krisztus feltámadt a halálból az Atya dicsősége által, úgy mi is megújult életben járjunk.⁸³

Meglátásom szerint Pecsuk Ottónak a διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον magyar fordítása pontosabb az ÚF-nál, illetve mivel az ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν szó szerint az *élet megújulásában járjunk* lenne, így itt is az eredeti szöveghez közelebbinek vélem Pecsuk Ottónak a *megújult életben járjunk* kifejezését.

Pál a 3. vers utolsó mellékmondatának jelentését tisztázza: συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον (ugyanis eltemettünk vele együtt a halálba való kereszteltetéssel). A συνετάφημεν (eltemettünk) a halál beálltának megpecsételése.⁸⁴ A keresztség ugyanis egy meghatározó esemény, amely által Isten egyértelműen követeli az ember régi életét.⁸⁵ A halál pedig kizárólag a feltámadás felől nézve kegyelem, és ily módon az élet temetéssel kezdődik.

Az apostol megvédi magát azzal a váddal szemben, miszerint antinomista lenne,⁸⁶ és válaszol: „Isten kegyelme nemcsak megbocsátja bűneinket, hanem meg is szabadít bennünket a vétkezéstől. A kegyelem nemcsak megigazít, hanem meg is szentel.”⁸⁷ A feltámadás nem csak a történelmi múlt, vagy az eszkatológiai jövőre hat, hanem a jelenre, a személyes tapasztalatra és az egyén erkölcsi döntéseire.⁸⁸ Krisztus feltámadásának következménye az új életben való járás.⁸⁹ A ἵνα (hogy)⁹⁰ kezdetű célhatározói mellékmondat – amely a keresztségben a Krisztussal való eltemetés célját mutatja be – szinte lehetne imperativusban: a hívő ember megújult életben járjon! Az *életben járás* kifejezés a héber gondolkodás része⁹¹ és a morális életre vonatkozik.⁹² Pál a leveleiben a περιπατέω (járni) igét gyakran az emberi magatartás jelölésére vagy jellemzésére használja.⁹³ A περιπατήσωμεν (járjunk) aoristosban van, ami arra utalhat, hogy a megtérés egy végleges váltás az új életre.⁹⁴ Az ἐν καινότητι ζωῆς (megújult életben) pedig az eszkatológia fényében értelmezendő,⁹⁵ mivel az ÚSZ a καινότης (megújulás) szót az eszkatológiai reménységhez kapcsolódóan használja.⁹⁶ A hívők életének megújulása Krisztus feltámadásán, a Krisztusban megvalósított Isten munkáján alapul.⁹⁷ Annak az Istennek, aki a levél olvasóinak és a levél szerzőjének is Atyja⁹⁸ (τοῦ πατρός), és akinek dicsősége (δόξα) megnyilatkozik azáltal, hogy Krisztust a halálból feltámasztotta.⁹⁹

5 εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα·

Ha ugyanis eggyé lettünk vele halálának hasonlóságában, még inkább eggyé leszünk vele a feltámadásának hasonlóságában is.¹⁰⁰

Mert ha eggyé lettünk halálának hasonlóságával, még inkább eggyé leszünk feltámadásának hasonlóságával,¹⁰¹

Az εἰ γὰρ (ha mert) kezdés arra utal, hogy az 5. vers az azt megelőző versek (2-4.) magyarázata.¹⁰² Kálvin szerint a σύμφυτοι γεγόναμεν (eggyé lettünk) a kertészetben használt beoltatás jelentésével bír,¹⁰³ azonban Cranfield, Moody, Schreiner és Dunn a

σύμφυτοι melléknevet összenőtteknek, egyesülteknek értelmezi.¹⁰⁴ A σύμφυτος (egyesült) csupán itt szerepel az ÚSZ-ben, illetve a συμφύω (együtt nő) ige a Lk 8,7-ben. A 8. vers segíthet ennek a kifejezésnek a megértésében, illetve a 11,17-24 is, habár az utóbbi helyen nem ugyanaz a szó szerepel.¹⁰⁵ A γεγόναμεν perfectumban van, amely a halál befejezettségére és Krisztus máig is kihatással lévő feltámadására utal.¹⁰⁶

A hívő ember abban fonódott össze Krisztussal, hogy a bűn uralma széttörtetett, és egy új korszak vette kezdetét.¹⁰⁷ De mi a hasonlóság mértéke? Stott Cranfieldet követve a hasonlóságot a keresztség által magyarázza. Ha a keresztségben alkalmazkodunk Krisztus halálához, akkor erkölcsi életünkben is biztosan alkalmazkodunk feltámadásához.¹⁰⁸ Schreiner szerint azonban a ὁμοίωμα (hasonlóság) nem a keresztség által áll fenn. A Krisztussal való meghalás a hívő ember számára valóság, habár nem azonos Krisztusével, de hasonló.¹⁰⁹ Moody ugyanúgy a ὁμοίωμα szót nem egy absztrakt hasonlóságként, hanem konkrét valóságként értelmezi.¹¹⁰ Mivel Krisztus halála nem nélkülözte a feltámadást, ugyanúgy a miénk sem lesz feltámadás nélküli.¹¹¹ A hívőknek új életben kell járjanak, mert nem csak Krisztus halálában és eltemetésében vesznek részt, hanem az ő feltámadásában is.¹¹²

Mi lehet annak a jelentése, hogy az ἐσόμεθα (leszünk) jövőidőben és kijelentő módban van? Az erkölcsi életre vonatkozik, vagy az eszkatológiai beteljesedésre utal? Moody és Schreiner szerint az ἐσόμεθα azért van jövőidőben, mert habár a keresztyén ember meghalt Krisztussal,¹¹³ azonban testi feltámadása a jövőben lesz.¹¹⁴ Cranfield a morális értelmezés mellett áll ki.¹¹⁵ De hogyan lehet hatással a mára az, ami még nem következett be ténylegesen? Úgy, hogy „Krisztus halála és feltámadása, mint eszkatológiai esemény felülemelkedik az idő dimenzióján.”¹¹⁶ A hívő ember Krisztussal megfeszítetik és meghal az Ádám korszakában élő önmagának (Gal 2,20; 6,14), miközben Krisztus halála és feltámadása egyre nagyobb hatással van életére.¹¹⁷ Fontos említenem, hogy a vizsgált mondatrészünk nem egy szorgalomra buzdító tanítás, hanem egyszerűen Isten munkájáról beszél.¹¹⁸ A megigazulás egy befejezett tény, a megváltás pedig megígért és biztosított reménység, amelynek beteljesedése már elkezdődött.¹¹⁹

6 τοῦτο γινώσκοντες ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ·

Hiszen tudjuk, hogy a mi óemberünk megfeszítettett vele, hogy megsemmisüljön a bűn hatalmában álló test, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek.¹²⁰

Tudva azt, hogy a mi óemberünk megfeszítettett vele együtt, hogy megsemmisüljön a bűnös test, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek.¹²¹

Tudva azt, hogy a mi óemberünk megfeszítettett vele együtt, hogy megsemmisüljön a bűn hatalmában álló test, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek.¹²²

Vizsgált igerészünk 3 szorosán összefüggő mellékmondatból áll, amelyek egymásból következnek (A → B → C).¹²³ A végkövetkeztetés (C) pedig a hamis kérdés cáfolata.¹²⁴ Cranfield az 5. vers végén pont helyett kettőspontot használna;¹²⁵ hasonlóképpen Pecsuk Ottó is vesszőt tesz az előző mondat végére. Ez azért indokolt, mert a τοῦτο γινώσκοντες ὅτι (tudván azt, hogy) kifejezés használata egy útja annak, hogy a szerző egy másik, a

tárgyalt témához releváns tényt bemutasson.¹²⁶ Az 5. vers perfectuma (γεγόναμεν; lettünk) és a 6. vers aoristos (συνεσταυρώθη; vele együtt megfeszített) mögött meghúzódó gondolat megegyezik.¹²⁷

A ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος (a régi emberünk) az 5,15-19-ben részletezett Ádám-Krisztus párhuzamon belül a mi megtérésünk előtti bukott emberi természetünkre utal; nem egy részünkre, hanem teljes mivoltára, amely Isten szemében és Krisztus halálában meghalt.¹²⁸ A bűn és halál uralma alatti régi énünkkel csupán akkor tudunk szembenézni, azt kívülállóként szemlélni, ha már Krisztussal együtt megfeszítette az új embert felöltöttük magunkra.¹²⁹ Habár az ἄνθρωπος egyesszámban van, az emberiségre utal, és nem csupán az egyén szintjén értelmezendő.¹³⁰ A συνεσταυρώθη (megfeszített) csakúgy, mint a καταργηθῆ (megsemmisült) aoristosban és szenvedő alakban van, vagyis a múltban történt eseményekről értesítenek bennünket a Krisztus halálában beteljesült végleges megváltási történetre hivatkozva; nem úgy, mint a Gal 2,19-ben a συνεσταύρωμαι (megfeszítettem) és a 6,14-ben az ἔσταύρωται (megfeszített), ahol a szerző perfectumot használ, hogy a befejezett esemény máig kitartó hatására tegyen hangsúlyt.¹³¹

Most vizsgáljuk meg a καταργηθῆ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας (megsemmisüljön a bűn teste) második részét! A τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας (a bűn teste) mindenképpen magyarázatra szorul a félreértések elkerülése érdekében. Amit az ÚF „bűn hatalmában lévő test”-ként használ, Pecsuk Ottó „bűnös test”-nek fordítja, míg máshol „bűnnek teste”¹³² is használatos. Ezek közül az ÚF-sal tudok a leginkább egyetérteni, mivel habár magyarázattal egészül ki, nem ad helyet az olyan félreértésnek, mint például a „bűnös test” fogalma, amely hangzásából adódóan hamis következtetések levonására adhat okot. Fontos, hogy itt a τὸ σῶμα (a test) szó nem a húsról és csontokról szól, hanem a testtel rendelkező egész emberre, „az ember egész tömegére,”¹³³ akit a bűn irányít.¹³⁴ Hiszen a test az, amit a bűn eszközként felhasznál, hogy realizálódjon.¹³⁵ A szó értelmezése során nem szabad se nem túlgondolni,¹³⁶ se nem túl szűk látókörűen¹³⁷ felfogni. Cranfield – csakúgy, mint Dunn¹³⁸ – szinte egyenlőség jelet tesz a τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας és a ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος között annyi különbséggel, hogy szerinte az előbbiben nagyobb nyomatékot kap a bűnös ember az egyénél.¹³⁹ Moody is ugyanúgy szinonimákat lát a két kifejezés között,¹⁴⁰ mivel mindkettő arra az emberre szól, aki Ádám korszakában él. Ez a régi ember semmisül meg, pusztul el, eszkatológiai orientációval eltöröltetik (καταργηθῆ; megsemmisüljön). A test halandó (6,12; 8,11), de nem bűnös (vö. 12,1). A test értékes. A megszentelődés pedig nem holmi hamis perfekcionizmus, amely a gnoszticizmus dualizmusába próbál menekülni.¹⁴¹

A cél, hogy τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ (ezután ne szolgáljunk a bűnnek). Tehát miért kell a bűn hatalmában lévő testnek megsemmisülnie? Azért, hogy többé ne legyünk a bűn rabszolgái.¹⁴² Egyértelműen az erkölcsi életre vonatkozó mellékmondatról van szó. De akkor, hogy lehet az, hogy a hívők megtérésük után is vétkeznek? Erre a választ a „már igen, de még nem” állapota adja meg. „A hívők Krisztus feltámadása miatt már új életben járnak, azonban az ő feltámadásuk még a jövőben lesz (6,5.8). Így mivel a feltámadás még csak közeleg, a hívők még nem minden tekintetben szabadultak fel a jelen gonosz korban (vö. 1Kor 15,20-28).”¹⁴³ Következésképpen nem a bűn jelenléte lett eltörölve a hívők életében, hanem annak uralkodása. Még nincs teljes büntelenség, mivel még nem értünk be az eszkatonba. Krisztus visszajöveteléig ez a harc tartani fog.¹⁴⁴ A keresztyén

embernek naponta meg kell halnia a bűnnek.¹⁴⁵ Habár a szerző itt arról beszél, hogy a régi ember meg lett feszítve, az Ef 4,22-24-ben parancsol: vessük le a régi embert és vegyük fel az újat.¹⁴⁶

Stott világosan megkülönbözteti a *meghalni* ige körüli kifejezéseket, amely alapján az alábbi táblázatot szerkesztettem:¹⁴⁷

Mit jelent?	Meghalni a bűnnek	Meghalni önmagunknak
Értelmezés:	jogi értelemben	erkölcsi értelemben
Időben:	egyszer s mindenkorra (múltbeli, egyszeri, megismételhetetlen)	naponta (jelen idejű, folytonos, megismételhető)
Megjegyzés:	A Róm 6 inkább ezzel foglalkozik.	Nem lehetséges az előbbi nélkül.

Ezzel a magyarázattal tisztán elválaszthatjuk egymástól a jogi és az erkölcsi értelemben vett halált. Tehát jogilag már meghaltunk a bűnnek Krisztusban egyszer s mindenkorra, azonban morálisan nézve önmagunknak nap mint nap meg kell halnunk.¹⁴⁸ A 6-10 versek feszültsége onnan ered, hogy a hívők a világban élnek és annak részei, miközben azonosulnak Krisztus halálával – azzal a bizonyossággal, hogy végső soron megmenekülnek a halál fullánkjától (1Kor 15,56), és azzal a hittel, amely bizonyossá teszi őket abban, hogy egy nap ők is élni fognak, mint Krisztus.¹⁴⁹

7 ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Mert aki meghalt, az megszabadult a bűntől.¹⁵⁰

Mert aki meghalt, felmentést kapott a bűn alól.¹⁵¹

Véleményem szerint Pecsuk Ottó fordítása jobb az ÚF-nál, mivel az utóbbi a δεδικαίωται-t *megszabadultnak* fordítja, amely nem csak nem pontos, – hiszen arra egy tökéletesen passzoló szó lett volna a 18. és 22. versekben is használt ἐλευθερώ (megszabadulni) ige¹⁵² – hanem félreértelmezésre adhat okot. A δεδικαίωται magyarul *feloldoztatott*, *felmentetett*. Perfectumban van, ami azt sejteti, hogy a felmentés máig is kiható múltbeli esemény. Szervedő alakja pedig arra utal, hogy a kegyelmi megigazulás nem egy emberi lehetőség, hanem isteni.¹⁵³

Pál hitte, hogy az engesztelés kizárólag *Krisztus halála* által lehetséges, nem pedig általában véve a *halál* által.¹⁵⁴ Cranfield és a vele egyetértő Schreiner szerint sem egy általános értelmű állítással találkozunk itt, amely minden halott emberre vonatkozik, hanem a szerző egy különleges teológiai kijelentést tesz: aki Isten kegyelmi döntése által – amelyet a keresztség szimbolizál –, Krisztusban és Krisztussal meghalt, az megigazult.¹⁵⁵ Sőt, nem hogy megigazult, de drasztikusan meg is változott, mivel a megigazulás együtt jár a megszentelődéssel!¹⁵⁶

8 εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ,

Ha pedig meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy vele együtt élni is fogunk. ¹⁵⁷

De ha meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy vele együtt élni is fogunk, ¹⁵⁸

A 8-10-ben, csakúgy, mint a 4b-5-ben a Krisztussal való halálról áttérünk a Krisztussal való életre. ¹⁵⁹ Azonban amit a szerző az 5. versben csupán implicit módon fejezett ki, itt explicite kimondja: a halálban és feltámadásban Krisztussal egyek vagyunk. ¹⁶⁰ Pál a 6,1 kérdésére válaszol: lehetetlen a bűnben való megmaradás, mivel ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ (meghaltunk Krisztussal). De nem csak azt hisszük, hogy Krisztus meghalt helyettünk – így mi is meghaltunk ővele –, hanem azt is, hogy vele együtt élni fogunk. ¹⁶¹

Az εἰ (ha) használatával a szerzőnek az lehetett a szándéka, hogy az olvasók átgondolják, hogy *ők milyen státuszban vannak Krisztusban*. ¹⁶² Az ἀπεθάνομεν (meghaltunk) a 2. vers óta használt aoristosok sorozatának része, amely különböző metaforákból áll ugyan, de azok ugyanazt akarják kifejezni: az ő halálába kereszteltettünk (3. vers: εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν), eltemettettünk vele (4. vers: συνετάφημεν), megfeszítettünk vele (6. vers: συνεσταυρώθη). Feltűnő a σὺν előjárószóval alkotott összetett szavak használata is, amely az imént említett példák mellett az 5. vers σύμφυτοι és a 8. vers lentebb részletezett συζήσομεν szavával egészül ki. ¹⁶³ Pál a Római levélben a σὺν Χριστῷ (Krisztussal) szavakat csak a 8. versben használja, ami arra enged következtetni, hogy ezzel egy önálló gondolatot kíván kifejezni. ¹⁶⁴ Amennyiben a szerző többi leveleit is szemügyre vesszük, azt találjuk, hogy ekképpen legtöbbször a Krisztussal való közösségre utal, azonbelül is az ő eszkatológiai dicsőségében való együttlétre, de e két szó a jelen életben zajló Krisztussal való közösséget is egyaránt jelölheti. ¹⁶⁵

Ezután a személyes és belső elköteleződés kap hangsúlyt, és egy hitmegvallást látunk: πιστεύομεν (hiszzük), ¹⁶⁶ mivel a Krisztus feltámadásában való részvétel ténylegesen a jövőben valósul meg. ¹⁶⁷ A συζήσομεν (élni fogunk vele) két okból lehet jövőidőben: logikai célzattal „a Krisztus életében való mostani részesedésünkre utal”, vagy időrendben a jelenhez viszonyítva „az utolsó napon a feltámadásban való részesedésünkre” (tehát eszkatológiai). ¹⁶⁸ Cranfield a 11. versből kiindulva az előbbi választja: a συζήσομεν-t a jelenre vonatkoztatja; vagyis a keresztyén ember Krisztus feltámadásának erejében élje életét. Ugyanakkor habár másodlagosnak véli, nem zárja ki az utóbbi, eszkatológiai értelmezést, amelynek beteljesedése már a jelen életben elkezdődött. ¹⁶⁹ Cranfieldtől eltérően Moody, Schreiner és Dunn az eszkatológiai értelmezést látja pontosabbnak, és szerintük a jövőidő a Krisztus feltámadott életében való jövőbeli részvételére utal. ¹⁷⁰ Mindenesetre, ha Cranfielddel értünk egyet, ha nem, a jövőben elkövetkezendő remélt esemény hatással kell legyen a hívő ember jelen életére. ¹⁷¹

9 εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει.

Hiszen tudjuk, hogy Krisztus, aki feltámadt a halottak közül, többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta. ¹⁷²

Tudva, hogy Krisztus, aki feltámadt a halálból, többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta. ¹⁷³

Tudván, hogy Krisztus feltámasztatott a halálból, többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta.

Mivel az ἐγερθεὶς szenvedő alakban van úgy láttam pontosabbnak, ha helyébe magyarul a *feltámasztatott* szót választanám. Cranfield ahogyan az 5. vers végére, úgy a 8. vers befejezéseként is kettőspontot tenne csakúgy, mint Pecsuk Ottó, aki újból pont helyett vesszőt használ.¹⁷⁴ Az εἰδότες ὅτι (tudván, hogy) egy olyan ismeretre utal, amely az olvasók számára egyértelműen nyilvánvaló. A 8. vers hitének az a reménysége, hogy Krisztus meghalt, feltámasztatott, és soha nem hal meg újra.¹⁷⁵ Emellett a 9-10. versek kijelentik Krisztus halálának és feltámasztásának véglegességét és azok teljes elegendőségét.¹⁷⁶

Krisztus – Lázártól eltérően – nem a természetes élet meghosszabbítására támadt fel; az ő végső, eszkatológiai feltámasztása egyedülálló: Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει (Krisztus feltámasztatott a halálból, többé nem hal meg). A θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει (a halál többé nem uralkodik rajta) pedig az előző állítás újbóli hangsúlyozása és továbbvitele. A halál megszemélyesítve hatalommal bíró erő; ¹⁷⁷ egyszer, egy rövid ideig uralkodott Krisztuson, „amikor érettünk halálra adta magát,”¹⁷⁸ azonban most már többé nem uralkodik rajta.¹⁷⁹ Csupán Krisztus halála volt elég hatásos ahhoz, hogy a halál uralmát megtörje,¹⁸⁰ „az ő feltámasztása a győzelmének pecsétje és a hívők jövő életének reménye.”¹⁸¹

10 ὁ γὰρ ἀπέθανεν, τῆ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ.

Mert aki meghalt, az meghalt a bűnnek egyszer s mindenkorra, aki pedig él, az az Istennek él.¹⁸²

A 10. vers epigrammája elmagyarazza a 9. verset (γὰρ; mert) és közben összefoglalja a 6. versből részletezett Krisztus halálát és feltámasztását.¹⁸³ A 2. verssel alkotott párhuzam egyértelműen szándékos: a τῆ ἁμαρτίᾳ (a bűnnek) itt is dativusban van.¹⁸⁴ A „meghalt a bűnnek” kifejezés megértésében segíthet annak áttekintése, hogy miket ír Pál Krisztus haláláról és annak a bűnnel való kapcsolatáról.¹⁸⁵

Nem úgy, mint a misztikus vallások, amelyek ciklikusan fogják fel a történelmet, ahogyan a görög ἐφάπαξ (egyszer s mindenkorra) szó kifejezi: Krisztus halála végleges, meg nem ismételt, mindenkorra érvényes, döntő esemény.¹⁸⁶ A jelenben megélt élet pedig immár nem a halálnak van alávetve, hanem Istennek.¹⁸⁷ A halál (ἀπέθανεν; meghalt) egy aoristosban lévő múltbeli esemény, míg a jelen idejű és indicativus életnek (ζῆ; él) nincs vége.¹⁸⁸

11 οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς [εἶναι]¹⁸⁹ νεκροὺς μὲν τῆ ἁμαρτίᾳ ζῶντας δὲ τῷ θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ezért tehát ti is azt tartjátok magatokról, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek a Krisztus Jézusban.¹⁹⁰

Így ti is – akik Istennek éltek a Krisztus Jézusban – tartjátok magatokat a bűn iránt halottaknak.¹⁹¹

A 11-14. versekben áttérünk az indicativusról az imperativusra. Az előbbi – amely Istennek

kegyelmi ajándéka – alapja az utóbbinak. A 11. vers a οὕτως (ily módon, így aztán) okhatározóval kezdődik, – ugyanaz a οὕτως καὶ (és ily módon, és így aztán) kifejezés ismétlődik meg újra és újra (5,15.18.19.21; 6,4) – és habár általában összehasonlító jelentéssel bír,¹⁹² itt következtetést fejez ki.¹⁹³ A 2-10 és a 11. versek logikája a következő: mivel a hívők Krisztussal együtt meghaltak a bűnnek és a mában tapasztalják a feltámadás erejét, halottnak kell tekinteniük magukat a bűnnek és élőknek az Istennek. Így a mindennapi életben is az Istennek engedelmessékednek.¹⁹⁴ „A hívők feltámadása még a jövő valósága, azonban a feltámadás ereje hatással van a jelenre úgy, hogy a hívők egy új életet élhetnek most.”¹⁹⁵

Egyértelműen felszólítja olvasóit a szerző: λογίζεσθε (vegyétek figyelembe), hogy az evangéliumra alapozott hittel ismerjék fel a róluk szóló (ἐαυτοὺς; magatokat) és az ezután következő igazságot.¹⁹⁶ A νεκροὺς μὲν τῆ ἁμαρτίᾳ (halottakat ténylegesen a bűnnek) kifejezés a 2. versre utal vissza és a 10. verssel együtt nyújt egy konklúziót. A *halál* újból, mint a bűn uralma fogalmazódik meg.¹⁹⁷ Isten pedig kegyelmes döntése alapján nem önmagunkban lát minket, hanem ἐν Χριστῷ (Krisztusban); az ő személyét tekintve néz reánk. Így Krisztus halálában mi is meghaltunk, és feltámadása szerint mi is élünk.¹⁹⁸ Az ἐν Χριστῷ a 8. vers σὺν Χριστῷ eredménye.¹⁹⁹

22 νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωῆν αἰώνιον.

Most azonban, miután a bűntől megszabadultatok, és az Isten szolgálói lettetek, már ez meghozta nektek gyümölcsét, a szent életet, amelynek vége az örök élet.²⁰⁰

Most azonban, megszabadulva a bűntől, és az Istennek szolgálva, tiétek a szentté léétel: az a gyümölcs, amelynek vége az örök élet.²⁰¹

Most azonban, megszabadítottván a bűntől és az Istennek rabul ejtetvén, tiétek a gyümölcsötök a megszenteltetésre, a végén pedig örök életre.

Mind az ἐλευθερωθέντες (eleutheróthentesz; felszabadítottatok), és mind a δουλωθέντες (dúlóthentesz; rabszolgái lettetek) aoristos passivum és participium,²⁰² így a szenvedő alakot meghagytam. Nem úgy, mint a 7. versben a δεδικαίωται esetében a felszabadíttatás gondolata véleményem szerint a szövegkörnyezet végett nem ad okot hamis következtetések levonására. A 22b versnél Kálvin exegézisét²⁰³ véltem az eredeti szöveghez legközelebbinek, így az annak megfelelő magyar fordítást adtam meg. (Lásd a részleteket lentebb.)

A 12-23. versek áttérnek a kijelentésből a bátorításra, ennél fogva Pál szinte kivétel nélkül második személyben ír. A 16-19.versek a rabszolgaság két formájáról,²⁰⁴ két végzetről szólnak, amelyeket a 20-22. versek egybevetnek:²⁰⁵ a bűn vége a rossz lelkiismeret gyötrelmei majd pedig az örök halál, az igazság gyümölcsei viszont a megszentelődés és a jövőben az örök élet.²⁰⁶ Minden ember vagy az egyiknek, vagy a másikkak rabszolgája,²⁰⁷ azonban az igazságot szolgálni sokkal jobb, mint a bűnt.²⁰⁸

Cranfield szerint természetesebben hangzik, ha a νυνὶ δὲ (most azonban) után egy vessző van (így a νυνὶ a főmondat része lesz és nem a participiumé).²⁰⁹ Cranfield arra is felhívja az exegéta figyelmét, hogy az εἰς (-ba, -be) világosan megkülönbözteti a καρπὸν ὑμῶν-t

(gyümölcsötöket) és az εἰς ἁγιασμόν-t (megszenteltetésbe). Tehát a levél szerzője szerint Isten szolgálói gyümölcsöt szereznek, amely hozzájárul a megszentelődésük folyamatához. Vagyis a gyümölcs nem egyenlő magával a megszentelődéssel!²¹⁰ Ámde nem csak a καρπὸν ὑμῶν különül el a ἁγιασμόν-tól, hanem a ζωὴν αἰώνιον (örök életet) mindkettőtől. Meglátásom szerint a ζωὴν αἰώνιον azért van accusativusban, mert az εἰς-hez tartozik, így tartalmilag a *gyümölcs* végcélját adja meg, vagyis: εἰς ζωὴν αἰώνιον, ami magyarul *örök életre*.

23 τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

Mert a bűn zsoldja a halál, az Isten kegyelmi ajándéka pedig az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.²¹¹

Mert a bűn zsoldja a halál, az Isten kegyelmi ajándéka *azonban* örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.²¹²

Mert a bűn halállal fizet, az Isten kegyelmi ajándéka *azonban* az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.²¹³

Ahogy az 5,21 és a 6,11 versekben is levonja következtetéseit Pál, a 23. versben a 21. és a 22. vers központi témáját tisztázza, valamint az egész, tematikus egységet alkotó 6. fejezetet összefoglalja.²¹⁴ Két ellentétet használ: szembeállítja a megérdemelt bért (a halált) az ingyen kapott ajándékkal, az örök élettel. A bűn megszemélyesítése pedig az összehasonlítást teszi lehetővé.²¹⁵ A bűn és a halál között ok-okozati kapcsolat van: τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας (mert a bűn kifizetései) a θάνατος (halál).²¹⁶ Azonban Isten a bűnnel ellentétben, nem tartozik senkinek (vö. Róm 4,4), nem fizet, hanem ajándékozik: τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ (azonban az Isten kegyelmi ajándéka),²¹⁷ hiszen „a mi egész üdvösségünk teljesen Isten kegyelméből és tiszta jóságából ered.”²¹⁸ Az ajándék a ζωὴ αἰώνιος (örök élet),²¹⁹ amely azok számára garantált, akik az Úr Jézussal egyggyé lettek. ²²⁰

Pál egy-egy gondolatot az ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν-nal (Krisztus Jézusban a mi Urunkban) vagy a διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ-val (a mi urunk Jézus Krisztus által) vagy ezek valamilyen változatával fejez be.²²¹ Pál záró gondolatainak lényege az, hogy bár a kegyelem alatt vagyunk, ez nem bátorít minket arra, hogy bűnt kövessünk el! Sőt, a kegyelem ereje megváltoztatja életünket, szentségre és örök életre vezet minket. Azok, akik Isten kegyelméből feloldoztattak a bűn alól, és gyakorolják az igazságot, megtalálható életükben az Isten kegyelmének bizonyítéka. Nem lehet háttérbe szorítani az imperativusokat: azok, akik megszabadultak a bűn uralmától, annak érdekében, hogy az örök életet megtapasztalják, a mindennapi életben szentnek kell lenniük Isten kegyelmének indicativusára támaszkodva.²²²

Összegzés

A megtért hívő ember jelene a megújult életben (ἐν καινότητι ζωῆς) járás, míg jövője az örök élet (ζωὴ αἰώνιος), amely Isten ajándéka. A *bűnnek való meghalás* jogilag és/vagy a keresztség sákramentuma szerint szimbolikusan, míg a *feltámadás utáni Krisztusban való élet* erkölcsileg és eszkatológiaiag értendő. Vizsgált levélrészletünkben Pál érvel amellet,

hogy a kegyelem nem vezetheti a hívőket bűnre, mivel annak hatalma megtöretett, mint ahogyan az orvosság nem táplálója annak a betegségnek, amelyet kiöl. A kegyelem nemcsak megigazít, hanem meg is szentel, megváltoztatja életünket. Krisztus megtörte a halál uralmát; az ő feltámadása a hívők örök életbe tekintő reménységének alapja. A leendő feltámadás pedig mint eszkatológiai esemény hatással van a mára és megmutatkozik a mindennapokban. Mégis, hogy lehet az, hogy a keresztyének megtérésük után is vétkeznek? A bűn jelenléte nem, hanem csupán annak uralma lett eltörölve. Amíg nem érünk be az eszkatonba, addig nincs teljes büntelenség, és ez a harc Krisztus visszajöveteléig tartani fog. A megigazulás egy befejezett tény, a ténylegesen megvalósuló megváltás pedig megígért és biztosított reménység, amelynek beteljesedése már elkezdődött. Jogilag már meghaltunk a bűnnek Krisztusban egyszer s mindenkorra, azonban morálisan nézve önmagunknak nap mint nap meg kell halnunk.

1 Habár Pál szerzősége nem kétséges, azonban, ha valaki tovább tájékozódna a témában, ajánlom figyelmébe a következő szerzők írásait:

Cranfield, C. E. B.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans. Introduction and Commentary on Romans I-VIII, Vol. 1 (International Critical Commentary)*. T.

& T. Clark Ltd. Edinburgh, 1980, 1-11.;

Schreiner, Thomas R.: *Romans*. Baker Academic. Michigan, 1998, 2-5.;

Knox John: *The Epistle to the Romans. Introduction and Exegesis*. In.: *The Interpreter's Bible. A Commentary in Twelve Volumes. Volume 9 – Acts-Romans*. Ed.: Buttrick–Bowie–Scherer–Knox–Terrien–Harmon. Abingdon Press. Nashville, 1978, 355-356.

2 A Róm 2,7; 5,10.17.18.21; 6,4.22.23; 7,10; 8,2.6.10.38; 11,15 részekben található a ζωή szó.

3 A több magyar fordítás használatát Csia Lajos szavaival indoklom meg: „Legyen hát több fordítás, hogy a kijelentés igazságait több oldalról lássuk és így jobban megértsük,” hiszen „minden fordítás egyúttal bibliamagyarázat” is. – Csia Lajos: *A Római levél s egy kísérlet a benne levő fogalmak megmagyarázására*. Magyar Evangéliumi Szövetség. Budapest, 1939, 37-38. – Csia Lajos például a görög dativust gyakran nem a magyar részeshatározóval, hanem eredethatározóval fordítja, és ezt szenvedő alakról cselekvőre váltja át, például: „Nem a bűnnek haltunk meg, [...] hanem a bűn által haltunk meg, vagyis a bűn megölt.”

4 Pecsuk Ottó: *Pál és a rómaiak. A Római levél kortörténeti olvasata*. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest, 2009, 139-140.

5 Kálvin János: *A Rómaiakhoz írt levél magyarázata*. Ford.: Rábold Gusztáv és Nagy Barna. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest, 1954/2010, 21.

6 „Aki ennek a levélnek igazi megértésére eljutott, az előtt már az Írás legrejtettebb kincsei felé is nyitva van az ajtó.” Kálvin, 21.

7 „When we understand the fundamental nature of our life [...] we begin to understand the true character of our opportunities and responsibilities.” – Knox, John: *The Epistle to the Romans. Introduction and Exegesis*. In.: *The Interpreter's Bible. A Commentary in Twelve Volumes. Volume 9 – Acts-Romans*. Ed.: Buttrick–Bowie–Scherer–Knox–Terrien–Harmon. Abingdon Press. Nashville, 1978, 374.

8 Knox, 374-375.

9 Az utóbbi persze csak eredménytelen próbálkozás.

10 A levél hatással volt Aurelius Augustinusra (másnéven Hippói Ágostonra), Luther Mártonra, John Wesley-re, Karl Barth-ra is. További hatástörténeti részleteket lásd: Bruce, F. F.: *The Epistle of Paul to the Romans. An Introduction and Commentary*. Tyndale New Testament Commentaries. Inter-Varsity Press. Leicester, 1963/1983, 58-60. és Stott, John: *Pál levele a rómaiakhoz*. Harmat. Budapest, 2006, 13-15.

11 Brunner, Emil: *The Letter to the Romans. A Commentary*. Ford.: H. A. Kennedy. Lutterworth Press. London, 1961, 10-11.

12 Dunn, James D. G.: *Word Biblical Commentary. Volume 38 – Romans 1-8*. Nelson Reference & Electronic. Colombia, 1988, xxxix-xliii.

13 Dunn szerint nem egy bizonyos gyülekezetnek, hanem több házi gyülekezetnek írta Pál a Római levelet, mivel szerinte a szerző soha nem említ egyetlen egy nagy római közösséget, amely egyetlen egy házban gyűlne össze, vagy amelynek egy nyilvános összejövetele lenne. Dunn, James D. G.: *Word Biblical Commentary. Volume 38 – Romans 1-8*. Nelson Reference & Electronic. Colombia, 1988, liii.

14 Schreiner, Thomas R.: *Romans*. Baker Academic. Michigan, 1998, 10-15.

15 Stott, 28-29.

16 Barclay, William: *The Daily Study Bible. The Letter to the Romans*. The Saint Andrew Press. Edinburgh, 1975, 2.

17 Barclay, ix-xiii.

18 Dunn, lix.

19 Dunn, 301-302.

20 A 6-8. fejezetek csúcspontján a halál áll. (6,23; 7,24; 8,38)

21 A 6. fejezet ezek közül a szavak közül leginkább a bűnt és a halált használja.

22 Cranfield, C. E. B.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans. Introduction and Commentary on Romans I-VIII, Vol. 1 (International Critical Commentary)*. T. & T. Clark Ltd. Edinburgh, 1980, 296-297.

23 Brunner, 48-50.

24 „Whoever has really understood the meaning of the grace of God cannot even entertain such a thought.” – Brunner, Emil: *The Letter to the Romans. A Commentary*. Ford.: H. A. Kennedy. Lutterworth Press. London, 1961, 49.

25 A két rész mondanivalójában a kegyelem uralkodik, a kegyelem és a bűn között vélt kapcsolattal foglalkozik, a hamis következtetésre tiltakozó választ ad, a kérdésfeltevést a tudatlansággal magyarázza, és a régi és az új élet mélyreható eltérését tanítja.

26 Stott, John: *Pál levele a rómaiakhoz*. Harmat. Budapest, 2006, 164-165.

27 Az 1-11 versek szerkezete Dunn elemzése alapján így néz ki: 1. kérdésfeltevés; 2. kiinduló válasz; 3-4. a keresztség képét használó I. magyarázat; 5-7 és 8-10. II. és III. magyarázat, amelyek párhuzamban állnak egymással; 11. következtetés, a kiinduló válasz újbóli megfogalmazása.

28 „God ... has newly created the innermost being, the relation to himself.” Brunner, 52.

29 Ez a görög gondolkodásból ered és nem a Bibliából.

30 Brunner, 49-54.

31 ÚF

32 Pecsuk, 251. Az eredeti dőlt betűs kiemeléseket elhagytam.

33 Dunn is egy elhatározást érzékeltető szót javasol ide. Dunn, 306.

34 „A törvény pedig közbejött, hogy megnövekedjék a vétkek. De ahol megnövekedett a bűn, ott még bőségesebben kiáradt a kegyelem; hogy amiképpen úrrá lett a bűn a halál által, úgy uralkodjék a kegyelem is az igazsággal az örök életre Jézus Krisztus, a mi Urunk által.” – ÚF

35 Antinomista: az a személy, aki az erkölcsi törvényt elutasítja. Stott, 164.

36 Pecsuk Ottó szerint a pogány keresztyének. Pecsuk, 257.

37 Schreiner szerint Pált a keresztyén és a nem keresztyén zsidók vádolták azzal, hogy tanítása szabadossághoz vezethet. Schreiner, 304.

38 Knox, 471.

39 „Vagy talán igaz az, amivel rágalmaznak minket, és amit állítanak némelyek? Hogy tudniillik így beszélünk: tegyük a rosszat, hogy a jó következzen belőle! Az ilyeneket méltán sújtja az ítélet!” – ÚF

40 Dunn, 325.

41 Barth, Karl: *The Epistle to the Romans*. Ford.: Edwyn C. Hoskyns. Oxford University Press. London, 1933/1965, 189.

42 Pál gyakran használt érvelési módszere ez. Barclay, 82.

43 Schreiner, 303. és Dunn, 306.

44 Cranfield, 297.

45 ÚF és Pecsuk, 251.

46 Newman, Barclay M. – Nida, Eugene A.: *A translator's handbook on Paul's letter to the Romans*. United Bible Societies. New York, 1971, 112.

47 Cranfield, 298.

48 Lásd még: 2Kor 5,14-21; Gal 5,24; 2,20; Kol 3,3; 1Pét 4,1-2 és 1Jn 3,4-10. Az újjászületésről nem csak Pál írt, hanem Péter és János is.

49 Stott, 168.

50 A hasonlat mögött a szerző szándékát, valódi üzenetét kell keresnünk. Ha például azt mondom valakire, hogy „szép, mint a rózsaszál”, azzal nem szándékom arra is célozni, hogy az illetőt közelebbről megismerve tuskékkal, vagyis problémákkal találkozhat az ember. Ez már az eredeti mondanivalómtól eltérő belemagyarázás lenne.

51 Cranfield, 299-300.

52 Vö. 2Kor 5,14 – és hasonlóképpen lesz feltámadásunk is. vö. Kol 3,4

53 Stott, 169.

54 Habár hozzáteszi, hogy itt nem magán a keresztségen van a hangsúly, hanem abban, hogy a keresztség által egyek vagyunk Krisztussal az ő halálában és feltámadásában. Schreiner, 305-306.

55 Fejezetünkben az ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ kifejezés a keresztyénekre kétszer (2. és 11: νεκροὺς μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ) és egyszer Krisztusra (10: τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν) vonatkoztatva szerepel, így olyan értelmezést kell találnunk, amely egyaránt igaz ránk és Krisztusra nézve is. A tapasztalat is az, – amelyre Pál záró intelmei is utalnak (6,12-13; 13,12.14), – hogy a hívó ember bűnös természete tovább él. Stott, 167.

56 „For the man in Christ the ethical life is not the obligatory life, but rather the only possible life.” Knox, 472.

57 Dunn, 327.

58 Schreiner, 304.

59 Kálvin, 150.

60 ÚF és Pecsuk, 251.

61 Cranfield, 300. és Schreiner, 306.

62 Dunn, 308. és 327.

63 Schreiner, 306.

64 „Akik Krisztusba keresztelkedtetek meg, Krisztust öltöttétek magatokra.” – ÚF

65 „Hiszen egy Lélek által mi is mindnyájan egy testté kereszteltettünk” – ÚF

66 Kálvin, 150.

67 Newman – Nida, 113.

68 Habár exegézisem alatt az ἐβαπτίσθημεν szót fordíthattam volna a baptista hagyománynak megfelelő *bemerítettünk* igére – amely utal a keresztelés módjára -, azonban mivel nem kívánok jelen tanulmányommal álláspontot foglalni a különböző protestáns egyházak keresztelési szokásaival kapcsolatban, a *bemerítettetés* szó helyett inkább az ökumenikusan is elfogadott, ÚF által is használt *megkereszteltetés* szót használtam.

69 Dunn, 311.

70 A „Krisztusba” a „Krisztus nevébe” szinonimája.

71 Kálvin, 473. Ennek megértéséhez segíthet az 1Kor 15:22: „Mert ahogyan Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy a Krisztusban is mindnyájan életre kelnek.” – ÚF

72 Schreiner, 307. és Dunn, 313.

73 A 4. vers után már nincs több szó a keresztségről.

74 Dunn, 327-328.

75 A keresztség vízkeresztségre utal. Ld. Stott, 170. és Schreiner, 306-307.

76 Stott, 171.

77 Barth, 192-193.

78 Schreiner, 310.

79 Schreiner, 306.Vö. Cranfield, 302-303. és Dunn, 308-310.

80 Ld. Mk 10,38-39 és Lk 12,50

81 Pecsuk, 259.

82 ÚF

83 Pecsuk, 252.

84 Schreiner, 308.

85 Cranfield, 304.

86 Schreiner, 311.

87 Stott, 164.

88 Barth, 194-195.

89 vö. 5,10.21; 7,6; 1Kor 15,45; 2Kor 3,6. Dunn, 330.

90 A ἴνα kötőszóról ld. még: Cranfield, 304. és Schreiner, 310.

91 Nem a görögé. – Dunn, 315.

92 Moody, Dale: *The Broadman Bible Commentary. Volume 10 – Acts-1 Corinthians*. Gen. Ed.: Clifton J. Allen. Broadman Press. Nashville, 1970, 199.

93 pl. Róm 8,4; 13,13; 14,15; 1Kor 3,3

94 Dunn, 316.

95 Vö. Mk 14,25; 2Pét 3,13; Jel 2,17; 3,12; 5,9; 21,1

96 Cranfield, 305-306.

97 Schreiner, 311.

98 Newman – Nida, 114.

99 Vö. Kol 2,12. Cranfield, 304.

100 ÚF

101 Pecsuk, 252.

102 Dunn, 316., 330. és Schreiner, 311.

103 Kálvin, 153.

104 Ld. még: Cranfield, 307.; Moody, 200.; Schreiner, 313. és Dunn, 316.

105 Moody, 200.

106 Schreiner, 313. és Dunn, 316.

107 Dunn, 317.

108 Cranfield, 308.

109 Nem gyakran használatos szó a görög irodalomban. Hasonlóságot jelent és nem azonosságot csakúgy, mint a Róm 5,14, de nem úgy, mint a Fil 2,7 – Schreiner, 313-314.

110 Moody, 200.

111 Ld. még egyszer a Kol 3,3 és Kálvin, 152.

112 Schreiner, 312.

113 6,3-4; vö. 2Kor 5,14-15

114 Vö. 8. vers; Fil 3,10.21. Moody, 200.

115 Cranfield, 308.

116 „The death and resurrection of Christ as eschatological events transcend time.” Schreiner, 312.

117 Dunn, 331.

118 Kálvin, 153.

119 Knox, 475-476.

120 ÚF

121 Pecsuk, 252.

122 Magam inkább a két fordítás kombinációját használnám. Ennek magyarázatát lásd lentebb a főszövegben.

123 A: τοῦτο γινώσκοντες ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη

B: ἵνα καταργηθῆ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας

C: τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ

124 Stott, 173.

125 Cranfield, 313.

126 Vö. a 9. vers εἰδότες ὅτι (eidotesz hoti; tudván, hogy) kifejezésével. Cranfield, 308.

127 Moody, 200.

128 Ezt a kifejezést ld. még: Ef 4,22-24; Kol 2,20;3,9-11, és a Róm 7,22-ben, és vö. Ef 2,15. Cranfield, 308-309. és Newman – Nida, 115.

129 Barth, 197-198.

130 Dunn, 318. és Schreiner, 315.

131 Bruce, 138. és Dunn, 319.

132 Kálvin, 152.

133 Vö. 7,24 és 8,10. Kálvin, 153.

134 Ezt a felfogást alátámaszsa a 13. vers, ahol a szerző inti olvasóit, hogy tagjaikat se adják oda a bűn szolgálatára, továbbá a 12. versben említett kívánságokat sem lehet kizárólag a test kívánságaira korlátozni. Schreiner, 323.

135 Schreiner, 316.

136 Például Barth szerint a bűnnek saját teste van és konkrét létezéssel bír. Barth, 199.

137 Például szűk látókörű lenne úgy értelmezni vizsgált szavunkat, mintha az csak a fizikai testre célozna.

138 Dunn, 332.

139 Cranfield, 309.

140 Moody, 200.

141 Moody, 198. és Stott, 173.

142 Schreiner, 316.

143 „Nonetheless, the resurrection for them is still future. (6,5.8) Since the resurrection is still impending, believers are not liberated in every respect from the present evil age (cf. 1Cor 15,20-28).” Schreiner, 317.

144 Schreiner, 317.

145 Kálvin, 153. és Cranfield, 309-310.

146 Schreiner, 318.

147 Stott, 174.

148 Kálvin az utóbbira gondol, amikor azt írja, hogy: „az a helyes, ha testünk szakadatlanul öldököltetik” Kálvin, 154.

149 Dunn, 332-333.

150 ÚF

151 Pecsuk, 252.

152 Stott, 174.

153 Barth, 200.

154 Schreiner 319.

155 Cranfield, 311.

156 Schreiner, 319.

157 ÚF

158 Pecsuk 252.

159 Schreiner, 319.

160 Moody, 200.

161 Barth, 201-202.

162 Valóban meghaltunk Krisztussal? Schreiner, 320.

163 Dunn, 320.

164 Ld. még 2Kor 4,14; 13,4; Gal 2,20; Ef 2,5; Kol 2,13.20; 3,3.4; 1Thessz 4,14.17; 5,10; 2Tim 2,11-12

165 Cranfield, 312.

166 Uo.

167Az 5-8. fejezetekben csupán itt találkozunk a πιστεύω (hinni) igével. Dunn, 322.

168 Stott, 175.

169 Cranfield, 312-313.

170 Moody, 200.; Schreiner, 320. és Dunn, 322.

171 Newman – Nida, 116.

172 ÚF

173 Pecsuk, 252.

174 Cranfield, 313.

175 Dunn, 322.

176 Knox, 469.

177 Dunn, 322.

178 Az οὐκέτι (többé nem) jelzése alapján. Kálvin, 155.

179 Cranfield, 313.

180 5,20-21. Dunn, 323.

181 „His resurrection was the seal of his victory and the promise of future life for believers.” Schreiner, 321.

182 ÚF és Pecsuk, 252.

183 Cranfield, 313.; Schreiner, 320.; Stott, 176. és Dunn, 333.

184 Dunn, 323.

185 pl. 3,24-26; 4,25; 5,6-8; 8,3; 1Kor 15,3; 2Kor 5,21; Gal 3,13. Cranfield, 314.

186 A Zsid 10,10-ben is az ἐφάπαξ által Krisztus áldozatának véglegessége kap hangsúlyt. Bruce, 139.; Moody, 200. és Cranfield, 313-314.

187 Moody, 200-201.

188 Dunn, 323.

189 Az εἶναι (lenni) azért került szögletes zárójelbe, mivel számos szöveg kihagyja. Cranfield, 315.

190 ÚF

191 Pecsuk, 252.

192 Pl. hasonlóképpen

193 Cranfield értelmezését követve, inkább az utóbbit választottam, így ami a οὕτως után következik az eddig leírtakhoz fűződik. Cranfield, 315.

194 Schreiner, 321-322.

195 „The resurrection of believers is still a future reality. Nonetheless, the power of the resurrection affects the present so that believers can now live in a new way”. Schreiner, 322.; vö. 4. vers

196 Dunn, 323.; Cranfield, 315.

197 Vö. 2Kor 4,10. Dunn, 324.

198 Az ἐν Χριστῷ megértéséhez magyarázatot ad még a 2Kor 5,14. Cranfield, 316.

199 Dunn, 324.

200 ÚF

201 Pecsuk, 252.

202 Newman – Nida, 125.

203 Kálvin, 164.

204 A „szolgaság” fogalma már a 7. és a 9. versekben elővételeződik. Pecsuk, 260.

205 A 21-22. versek párhuzamban állnak egymással: 21: τότε (tote; akkor); 22: νυνὶ (nyini; most). Schreiner, 340.

206 Kálvin, 165. és Stott, 183-184.

207 Stott, 184.

208 Schreiner, 338.

209 Most azonban tiétek a gyümölcsötök.

210 Cranfield, 329.

211 ÚF

212 Pecsuk, 252.

213 Az ὀψώνιον (fizetés, zsold) az ὄψον (elkészített, megfőzött étel) és a ζώνομαι (pénzben kifizetett bér) szavakból áll össze, így habár az ὀψώνιον-t leggyakrabban a katonák zsoldjának kifejezésére használták, ugyanúgy a rabszolga juttatása is lehetett. Cranfield, 329.

Így ha eltérünk a katonai képektől és maradunk a δοῦλος (szolga, rabszolga) metaforájánál, akkor a 13. versben a ὄπλα-hoz pontosabbnak vélem az eszköz magyar szót használni a fegyver helyett, illetve az ὀψώνιον-hoz a bér, fizetés szavakat a zsold helyett.

214 A 6,23-ban újból az 5,21 fő mondanivalója kap hangsúlyt. Dunn, 336.; Cranfield, 329. és Schreiner, 340.

215 Moody, 204.

216 Newman – Nida, 126.

217 Cranfield, 330.

218 Kálvin, 166.

219 A ζωὴ αἰώνιος kifejezést ritkán használja Pál, inkább a feltámadásról beszél, amikor a Krisztusban hívő végső sorsára utal (Ld. még Róm 2,7; 5,21; Gal 6,8). Knox, 486

220 Schreiner, 340.

221 Ld. 5,1.11.21; 7,25; 8,39. Cranfield, 258-259.

222 Schreiner, 341.

Rixer Ádám: Művészeti olimpia Magyarországon

 kre-dit.hu/tanulmanyok/riker-adam-muveszeti-olimpia-magyarorszagon/

2018. december 27.

Bevezetés¹

Jelen munka egy ún. művészeti olimpia magyarországi megvalósítására tesz javaslatot, egyúttal egy erre vonatkozó nagy részletességű terv kidolgozását kívánja előkészíteni. E célokhoz két módon járul hozzá a tanulmány: *egyrészt* felsorolja és kibontja azokat az okokat, melyek indokoltá teszik az ötlet fontolóra vételét, *másrészt* részletesen kifejti, hogy a szükségképpen elkészítendő – és tudományos igénnyel is bíró – előzetes megvalósíthatósági tanulmányoknak mely témakörök kidolgozására, illetve mely szempontok figyelembevételére érdemes törekedniük. Utóbbiaktól elválaszthatatlan a tényleges megvalósítással összefüggő döntéseket előkészítő és megalapozó háttér tanulmányoknak az egyes tudományterületek, illetve kifejezetten művészeti területek szerinti felosztása, azaz a kutatás által érintett területek előzetes katalogizálása is.

Történeti háttér

Noha önálló művészeti olimpia megrendezésére a korábbiakban még sem Magyarországon, sem másutt nem került sor, a történeti előzmények mégis jelentősek. Már Platón, az ókori idealista filozófus megfogalmazta a testi és szellemi képességek („szépség és jószág”) szerves egységét, azt állítva, hogy erre az egységre minden görög embernek törekednie kell.² Ezt a nevelési ideált nevezi az olimpiák irodalma *kalokagathianak*, utalva a testi és szellemi javak összhangjára. Utóbbi jegyében az ókori olimpiákon az egyes sportversenyeken kívül szellemi és művészeti versenyeket is rendeztek. Ezekben a megmérettetésekben versenyzőként is részt vett pl. *Hérodotosz*, aki történeti munkáiból olvasott fel részleteket, vagy éppen *Müron*, illetve *Praxitelész*, akik szobraikkal örvendeztették meg a résztvevőket.³

Pierre de Coubertin 1905-ben az újkori olimpiai mozgalom elindulása után 10 évvel – az ötletet állítólag a magyar Kemény Ferenc-től kapva⁴ – javasolta, hogy az ókori olimpiákhoz hasonlóan a művészeteket is az olimpiai rendezvénysorozat részévé kellene tenni.⁵ Coubertinnek, a NOB akkori elnökének előterjesztésére 1912-ben Stockholmban került elsőként sor a művészeti versenyszámok (a továbbiakban: *művészeti olimpia*) megrendezésére. Lényeges, hogy valamennyi művészi teljesítménnyel szembeni alapelvárás volt, hogy azok a sporthoz, a sportoláshoz, illetve a sporttal kapcsolatos társadalmi kérdésekhez feltétlenül kapcsolódjanak.

Az első három művészeti olimpia (1912, 1920 és 1924) öt művészeti ágban került megrendezésre: irodalom, szobrászat, festészet, építészet és zene kategóriában. Az 1928-as amszterdami olimpián már differenciáltak az építészetben (külön versenyt hirdettek a stadion, a sportpark, valamint a városépítészet területein), az irodalomban (líra, dráma, epika bontásra került sor) és a szobrászatban (szobrok, domborművek kategóriák alakultak

ki). További finomhangolás történt az 1936-os olimpián a zene (zenekari mű, énekhang és szólóhangszer felosztás mentén), valamint a festészet területén is (aquarell, grafika, olaj és vízfestmények, metszet, rézkarc).⁶

Az 1948-as londoni játékokig (utóbbi is beleértve) hét (nyári) olimpia műsorához kapcsolódtak művészeti programok, illetve díjátadások, ám e programokat, illetve díjakat a Nemzetközi Olimpiai Bizottság sem akkor, sem utóbb nem ismerte el az ún. hivatalos események között, azaz önálló sportágként, illetve éremként.

A művészeti versenyszámok kikerülése az olimpiai programból több párhuzamos okra is visszavezethető; egyrészt a teljesítmények értékelése túlságosan sok – vitákra is okot adó – szubjektív elemet tartalmazott,⁷ másrészt az olimpiákon született teljesítmények (produktumok) és maguk a szerzők (alkotók) kereskedelmi szempontok mentén is felértékelődtek, s egyértelmű szabályozás hiányában feszítő etikai konfliktusok alakultak ki.

Művészeti vonatkozások mindegyik – későbbi – olimpiához is kapcsolódtak, de ezek csupán nem hivatalos kísérőrendezvények voltak, tipikusan olimpiatörténeti vagy a sport témájával valamilyen kapcsolatot mutató kortárs művészeti kiállítások⁸, illetve fesztiválszerű, zenei és más szórakoztató programsorozatok, melyeket leginkább az kötött össze, hogy mindegyik az olimpia előtt vagy alatt került megrendezésre (akár az olimpiák helyszínein, akár a földteke más részein).

Okok, melyek valószínűsítik egy ilyen rendezvény sikerét Magyarországon

Természetesen azon túl, hogy egy ilyen rendezvény az ötlet szintjén minden a művészetek és/vagy különféle vetélkedők iránt elkötelezett ember számára lelkesítő, ahhoz, hogy eldönthető legyen, hogy érdemes-e komolyabban végiggondolni a felvetést, szükséges a potenciális fogyasztói igények, a finanszírozási szempontok, a művészeti élet fejlettségének, kiépültségének, továbbá az országimázs elemi szempontjainak előzetes katalogizálása. Melyek tehát azok a szempontok, melyek legalábbis valószínűsítik egy ilyen program sikerét?

1) A legprózaibb okot fentebb már érintettük: e „programtípusnak” vannak előzményei, méghozzá sikeres előzményei. A korábbi és azóta felhalmozódott tapasztalatok egyúttal lehetővé teszik az akkori – elsősorban előzetesen tisztázni elmulasztott morális kérdésekben, illetve az egyértelmű jogi háttér hiányában mutatkozó – problémák kezelését, különösen akkor, ha a művészeti olimpia sajátosságai érvényesülhetnek, azaz e rendezvény nem mosódik össze minden vonatkozásban a nyári, illetve téli olimpiai játékokkal (azok sajátos feltétel- és szabályrendszerével).

2) A legtöbb művészeti területen ma Magyarországon (s másutt is) vannak hasonló, azaz a vetélkedés, illetve megmérettetés mozzanatát is tartalmazó kísérletek, de ezek egymástól elszigeteltek vagy egyébként rendszertelenek, illetve fesztivál-jelleggel működnek. [Magyarországon a rendszertelen eseményre példa a *Liszt Ferenc Nemzetközi Zongoraverseny*, a fesztivál-típusú eseményekre pedig a *Budapesti Tavaszi Fesztivál*, illetve *Budapesti Táncfesztivál* (utóbbiak egyike sem verseny)]. A fesztiválok esetében a

megmérettetés, a verseny-jelleg csupán annyiban érvényesül, hogy maga a meghívás jelent egy erőteljes szakmai értékítéletet (a szervezők részéről), illetve a látogatottság egy másikat (a közönség részéről).

Magyarországon – s világszerte – ismertek továbbá az olyan rendezvények is, melyek egyidejűleg több művészeti terület (*tipikusan képzőművészeti terület*) eredményeit tárják a nagyközönség elé. Ezek azonban vagy néhány napos és szűk tematikájú, komolyabb kísérőprogramok és versenyjelleg nélküli piaci orientációjú rendezvények (pl. az *Antik Enteriőr* Budapesten), vagy maguk is csupán az említett versenyjelleg szintén nélkülöző, elsődlegesen piaci alapú részprogramok egy nagyobb programban [pl. Magyarországon ilyen (volt) az *Art Expo Kortárs Művészeti Kiállítás és Vásár* a Budapesti Nemzetközi Vásár keretében].

Vannak olyan versenyek is, melyek eseti jelleggel kerülnek éppen hazánkban megrendezésre. Ilyen pl. a *Bocuse d'Or* nemzetközi szakácsverseny, amelynek európai fordulóját 2016-ban Budapest rendezhette.

A legismertebb művészeti típusú, s egyúttal a résztvevők versenyére épülő rendezvények jelenleg a különféle tematikus vagy „mindent bele” alapon működő tehetségkutatók. A legtöbb nézőt vonzó tehetségkutatók általában televíziós tehetségkutatók [a hazai, nem televíziós formátumok közé sorolhatjuk az *Országos Népzenei Tehetségkutató Versenyt*, míg a televíziósok közé pl. a *Konyhafőnök*, a külföldről átvett formátumként létező *Hungary's Got Talent*, a komolyzenére szorítókozó *Virtuózok* vagy éppen a *Fölszállott a Páva* c. adássorozatot].

Jól érzékelhető, hogy mind média-igény, mind pedig szélesebb értelemben vett társadalmi igény mutatkozik ilyen típusú rendezvényekre, sőt, ezek rendszeres, meghatározott időközönkénti megtartására. Ezen igények tartóssága a kereskedelmi szempontok folyamatos érvényesíthetőségét, a rendezvényhez kapcsolódóan bevételek generálhatóságát, nagyfokú állandóságát is valószínűsíti. Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené annak részletes elemzése, hogy mely okok és milyen súllyal játszanak szerepet a különféle tehetségkutatók népszerűségében, de a hazai és nemzetközi publicisztikában, illetve tudományos irodalomban is jól dokumentált a jelenség,⁹ s bizonyos, hogy a vonatkozó tanulmányokban felvázolt szempontok jelentős része egy országos (nemzetközi) médiumokon keresztül is hozzáférhető művészeti megrendezés kapcsán is érvényesül(het)ne.

3) Egy ilyen rendezvény egyidejűleg számos, csak az adott térségre, országra jellemző művészeti, esetleg népművészeti területet is bemutathat, ezen keresztül is forrásokhoz (támogatókhoz) és utánpótláshoz juttatva képviselőiket, továbbá megújíthatja, fejlesztheti és nemzetközileg is ismertebbé teheti ezek *egyébként* nem, vagy csak kevésbé hozzáférhető, esetleg sematikusan ábrázolt eredményeit. Kijelenthető tehát, hogy eme rendezvény-típushoz jól hozzárendelhető egy legtágabb értelemben vett *kulturális örökségvédelmi funkció* is.

4) Jelentősen javíthatja egy nyári olimpia megrendezésének esélyét, amennyiben a pályázati folyamat során az egyik legkényesebb kérdés mindig a tárgyi és egyéb infrastruktúra utólagos sportcélú hasznosításának problematikája. Az elmúlt bő évtized

számos nyári (pl. Athén), illetve téli olimpiája (pl. Szocsi), labdarúgó világbajnoksága szolgáltatott rossz példát (utóbbira lásd a brazilai labdarúgó világbajnokságra épített stadionban kényszerből kialakított buszgarázs esetét...). A közvetve vagy közvetlenül a sport céljait szolgáló infrastruktúra jelentős része érdemi átalakítás, jelentős többletköltség nélkül vehető igénybe képzőművészeti, zenei és egyéb versenyek céljaira is, ideértve a versenyzők, kísérők, „szurkolók” elhelyezését, illetve kényelmét, biztosító infrastruktúrát is.

S noha Magyarország 2017-ben visszavonta a 2024-es nyári olimpiai játékok megrendezésére benyújtott pályázatát,¹⁰ egy későbbi kandidálás során is jelentősen javíthatná pozícióit egy világméretű kulturális verseny sikeres és – adott esetben – rendszeres lebonyolításával.

Természetesen egy művészeti olimpiász típusú rendezvény (vagy annak kezdeti, „kicsinyített” formája, melyre nézve lásd jelen fejezet 6) pontját) közvetlenül hozzákapcsolódhat a nyári (esetleg téli) olimpiai játékokhoz is – előbb kísérőrendezvényként, utóbb akár önállósulva vagy a sportversenyekkel azonos rangra emelkedve.

5) A fenti szempontoktól nem elválaszthatóan, kijelenthető, hogy Magyarország számára egy ilyen rendezvény „testhezálló”; amennyiben az egyes – esetlegesen versenyszámként is megjelenő – művészeti területek döntő többségében Magyarország – a sporthoz hasonlóan – előkelőbb nemzetközi pozíciókat foglal el, mint amit egyébként gazdasági teljesítőképessége, területe és népessége indokolna.¹¹ Ugyanígy, az infrastrukturális fejlettsége márt most is lehetővé teszi egy ilyen típusú nemzetközi, ám egy olimpiai szintű terhelést el nem érő esemény zökkenőmentes lebonyolítását.

Előny lehet, hogy az esemény koncentráltan valósulna meg, azaz – a nyári és téli olimpiákhoz hasonlóan – néhány hét, legfeljebb 1-1,5 hónap alatt kerülne lebonyolításra, biztosítva az érdeklődés (médiaérdeklődés) fennmaradását, a rendezvény nagy intenzitását, a párhuzamosan is zajló versenyek nagy számát. Természetesen a koncentráltság praktikusán „dekoncentrált” formát is ölthet, azaz egy helyett kettő vagy három település (területi egység) is szerepet vállalhat benne, ha egyébként a közlekedési infrastruktúra, a versenyszámok jelentős száma, a kísérőrendezvények léte, illetve a pénzügyi és más hasonló megfontolások lehetővé vagy egyenesen szükségessé (indokolttá) teszik a részleges elkülönültséget. Eme vonatkozásban egy több hazai településre kiterjedő művészeti olimpiász egyfajta „miniatűr” előképe lehet a számos települést egyidejűleg bevonó *Művészetek Völgye Fesztivál*, amely 2016-ban már 26. alkalommal került megrendezésre.¹²

Hangsúlyoznunk kell, hogy Magyarország turisztikai bevételei folyamatos növekedést mutatnak, Magyarország nemzetközi összehasonlításban is folyamatosan javuló pozíciókat tudhat magáénak.¹³ A legutóbbi időszak sajátos tendenciája az is, hogy a különféle tágabban vet kulturális, illetve szűkebben vet művészeti jellegű versenyek kifejezetten nemzetközi irányultságúak, továbbá egyre inkább pénzdíjas jellegűek (!). A pénzdíjas mivolt körében friss hazai példaként említhetjük a legutóbbi nemzetközi barbecue versenyt,¹⁴ illetve a nemzetközi kadenciaversenyt is.¹⁵

6) Előnyös vonása egy ilyen rendezvénynek, hogy nem kell már az első alkalommal „teljesen kifejtett állapotában” megvalósítani, illetve elindítani; lehetőség van tervszerű építkezésre, ésszerű – kapacitás- és forrásfüggő – bővülésre, bővítésre is. Ez a gyakorlatban azt jelentheti, hogy az első alkalommal – a példa kedvéért – 8-10 művészeti területtel, illetve konkrét versenyszámmal indulna a sorozat, s a következő alkalommal már az addigi tapasztalatok, megfogalmazódott igények alapján bővülne (vagy éppen szűkülne) a versenyprogram. A *pilot-projekt* jellegű kezdés feltétlenül növeli a mozgásteret, s növeli a – bármilyen értelemben vett – siker lehetőségét is.

Az 5) ponthoz is kapcsolódó kérdés, hogy milyen gyakorisággal kerülne megrendezésre a művészeti olimpia. Életszerűen – és a művészeti ágak (művészeti versenyszámok) számától és a „kikerülendő” sport vagy egyéb rendezvényektől is függően – akár az 1, akár az 5 évenkénti gyakoriság is indokolt lehet – nyilván a konkrét gazdasági (kereskedelmi, arculati és egyéb), valamint az egyes művészeti területek sajátosságait is figyelembe vevő mérlegelés eredményeként.

Lehetséges területek (művészeti ágak, illetve művészeti versenyszámok)

Tekintsük át azokat a művészeti ágakat, melyek egyáltalán szóba jöhetnek, azaz általánosan (világszerte) ismertek, továbbá alkalmasak arra, hogy egy nemes versengés keretei között a keletkező művek (előadások) összemérésre kerüljenek. Amint azt az alábbiakban látni fogjuk, gyakorlatilag minden ismert művészeti terület ilyennek tekinthető, s valamennyi kínál már létező példákat a versenyekre is. A lehetséges területek áttekintő csoportosítását, illetve felsorolását az alábbi lista mutatja:

1. Képzőművészet – több önálló részterülettel (klasszikus iparművészet, festészet, szobrászat, éremművészet, textilművészet, médiaművészet) és határterülettel (testfestés, performance, intermédia stb.);
2. Zeneművészet és ének – több önálló részterülettel (versenyszámmal);
3. Tánc-, színház- és mozgásművészet – több önálló részterülettel (versenyszámmal);
4. Konyhaművészet;
5. Film- és fotóművészet – több önálló részterülettel (versenyszámmal);
6. Építőművészet;
7. Cirkuszművészet.

A felsorolás kapcsán érdemes rögzítenünk, hogy az nem taxatív, s az egyes kategóriák között sem élesek a határok, van átjárhatóság: lásd pl. a fotóművészet esetét – amely az 1. pontban is elhelyezhető lenne. Ugyanígy a testfestés és egyéb performance-műfajok is besorolhatóak lennének a 3. kategóriába.

Felvetődik, hogy az egyes művészeti területek közötti „átjárhatóság” megteremtése új, vegyes művészeti versenyszámok kialakulását is eredményezheti – akár korábban nem vagy kevéssé ismert, de a közvetíthetőség szempontjait érvényre juttató versenyszámok formájában is.

Szintén lényeges, hogy az egyes „hagyományos” területeken belül – az indulók speciális érdeklődésére, nagy számára vagy éppen a közönség igényeire vagy más szempontokra tekintettel – is lehetséges alversenyek, illetve szűkebb versenyszámok kiírása, hasonlóan az atlétikához, amelyen, mint sportágon belül öt szakág (futás, gyaloglás, ugrás, dobás és összetett versenyek), a szakágakon belül pedig számos versenyszám különül el. Egyes sportágak versenyeihez hasonlóan művészeti versenyek esetén is lehetséges, hogy egyazon teljesítmény többször is beszámításra kerüljön (az egyéni verseny és az esetleges csapatverseny eredményénél is). Természetesen az a kérdés, hogy egyéni, páros vagy éppen csapatszinten érdemes-e kiírni a versenyeket, az egyes művészeti versenyszámok versenyszabályzataiban rögzítendő.

A művészeti olimpia megvalósíthatóságával összefüggő tudományos kutatás sajátosságai

Az elsősorban a gazdasági és műszaki területeken használt (ott különösen jól értelmezhető) kutatásfajták az alapkutatás, az alkalmazott kutatás, illetve az ún. kísérleti fejlesztés. Az állam- és jogtudományok, illetve közigazgatás-tudományok területén – és általában a társadalomtudományokban – is van létjogosultsága ennek a felosztásnak, azzal, hogy az alapkutatás, illetve alkalmazott kutatás kifejezések jelentése kevés magyarázatra szorul. A konkrét alkalmazási, illetve felhasználási cél nélküli alapkutatások mellett az alkalmazott kutatás mindig egy olyan új ismeretek megszerzésére irányuló eredeti vizsgálat, amelyet elsődlegesen valamely konkrét gyakorlati cél érdekében végeznek, már létező intézményekre vonatkoztatva. A ma legelterjedtebb megközelítés szerint pl. az „alkalmazott jogtudományi” kutatásoknak a jogalkotást és/vagy jogalkalmazást elemző és értékelő kutatásokat tekinthetjük. Ezekhez képest a kísérleti fejlesztés olyan kutatásból és gyakorlati tapasztalatokból nyert tudásra támaszkodó rendszeres munka, amelynek célja új – még nem létező – „termékek” létrehozása, új eljárások, komplex rendszerek, illetve szolgáltatások bevezetése, továbbá az ily' módon létrehozott vagy bevezetett produktumok lényeges elemeinek folyamatos fejlesztése.

Jelen kutatás – s annak részeként a jogi-igazgatási és egyéb megalapozó- és háttér tanulmányok köre – leginkább a harmadikként említett kutatásfajttával rokonítható: nem csupán egy még nem megvalósult gyakorlati cél körvonalazása érdekében, de a későbbiekben a termék szükségképpen és folyamatos „fejlesztése” során is (időben elhúzódó és tartalmi kiteljesedést eredményező módon) szükségesek a vázolt kutatások. Azok a kutatások, melyek adott esetben – amint arra a bevezetőben utaltunk – egy innovatív piaci termék előállítását és esetleges további fejlesztését célozzák.

A vonatkozó kutatás által érintett tudományok

A tudományos igényű vizsgálatok esetünkben egy, a valóságban még nem létező szociális jelenség (rendszer) lehetséges és kívánatos tartalmainak előállítását célozzák meg. Ebben a speciális helyzetben az új felismerésekhez történő hozzáféréshez – egyebek mellett – bizonyosan szükséges és lényeges

1. azoknak a tudományterületeknek a katalogizálása, melyek relevánsak a kérdéskör vizsgálatára;

2. az egyes általános javaslatokat vagy konkrét szabályzatokat megalapozó releváns módszerek kiválasztása (*már létező versenyek megfigyelése, összehasonlító elemzése kérdőíves felméréssel a lehetséges indulók, illetve médiafogyasztók körében stb.*);
3. a gyakorlati kutatás során egy erőteljesen inter- és multidiszciplináris megközelítés; továbbá
4. annak előzetes rögzítése, illetve a kutatás folyamán történő ismételt megerősítése, hogy a kutatási eredmények mely szempontok alapján lesznek elfogadhatóak, ténylegesen felhasználhatóak a „megrendelő” oldalán.

Melyek tehát azok a tudományterületek, melyek érintettsége nyilvánvaló?

Kezdjük a válaszadást azzal, hogy egy ilyen rendezvény kapcsán felötlő kérdések többségükben a legegzaktabb társadalmi és nemzetközi normatípus, a jog nyelvén, a jog eszközeivel ragadhatóak meg. Nem csupán az ilyenkor nagy számban kötendő szerződések, illetve egyoldalú nyilatkozatok szövegének előállítása, vagy a résztvevőkkel és a rendezvénnyel kapcsolatos jogi-igazgatási környezet ismerete és az abból következő feladatok ellátása jelent szakmai feladatot, de még az egyes művészeti versenyszámok adott művészeti területhez kötődő szakmai, tartalmi elvárásait, magukat a versenyszabályokat is jogi formába szükséges önteni. Lényeges tehát a *jogtudomány* (azon belül is elsősorban a jogalkotástan, a szerzői jog, illetve előadóművészeti jog, mint többé-kevésbé önálló diszciplínák), illetve *igazgatástudományok* (azon belül elsősorban a művészetügy igazgatása, az adórendszeren keresztüli művészet-finanszírozás, és a rendészeti diszciplínák) eredményeit és módszereit felhasználó kutatások első helyen történő említése.

A jog azonban elsődlegesen a helyes formát jelenti: az egyes művészeti területek „szakmai”, tartalmi szabályainak egységes és közérthető formában történő megjelenítését szolgálja a szabályok előzetes rögzítése, már csak a verseny-jellegre tekintettel is. A jog biztosította keretek között pedig a tartalmi kérdések tudományos vizsgálata, az azokkal kapcsolatos konkrét javaslatok megfogalmazása általánosságban a *művészettörténet-tudomány*,¹⁶ az egyes versenyszámok kapcsán pedig az adott művészeti terület értékeinek tudományos igényű feldolgozását nyújtó (rész)diszciplínák (pl. *zenetörténet, építészettörténet*) feladata.

A versenyekhez kapcsolódó művészeti szakmai, jogi és igazgatási szempontok tudományos igényű megjelenítése mellett az egyéb társadalomtudományok, így pl. a legtágabban értelmezett *politikatudomány*, a *szervezéstudomány* [szervezés-vezetés elmélet; általános és ágazati szervezéstan(ok), különös tekintettel a kulturális, illetve sportszervezés területeire], a *közpolitika-tudomány*, a *statisztika*, a *szociológia*, *szociálpszichológia*, a *marketing-tudományok*, a *turisztikai tudományok*, a *médiatudományok* vagy éppen a *sporttudományok* vizsgálati módszerei és megállapításai is jelentősen hozzájárulhatnak egy komplex – adott esetben politikai döntésre érett – megvalósíthatósági tanulmány elkészültéhez. Külön fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a hagyományosabb módszerek a vizsgált területen is szükségképpen ki kell, hogy egészüljenek a globalizált világ elemzésére inkább alkalmas *hálózatelméleti* megközelítésekkel.¹⁷

A tudományos munka során elkülönülő főbb feladatok

A tudományok módszertanára és konkrét eredményeire is támaszkodó előkészítés során (azaz a megalapozó, illetve háttér tanulmányok tudományos igényű részeinek elkészítése, illetve az egyes szabályzatok megalkotása során) legalább három főbb feladat, illetve szerep különíthető el, s nyilvánvaló, hogy az eredményes kutatás egyik előfeltétele, hogy ezen területek felelősei, illetve tényleges kutatói világosan definiáltak legyenek. Elkülöníthetjük

- az általános „projekt-szervezési” feladatokat, amely a konkrét területek kutatása során a szerzők, kutatók kiválasztásában, az általános szakmai standardok, konkrét elvárások és érvényesítendő szempontok folyamatos kommunikálásában, illetve a (rész)tanulmányok összefésülésében, azok koherens anyaggá szerkesztésében öltének testet (*összehangolási feladat*);
- a terv megvalósíthatóságát alátámasztó, illetve elősegítő speciális tanulmányok elkészítésének feladatát [pl. marketing-terv, turisztikai terv, a szerzői jogokkal (azok felhasználással) kapcsolatos kérdéseket rendező tanulmány,¹⁸ igazgatási összefüggéseket feltáró tanulmány¹⁹ stb.]; valamint
- az egyes művészeti területekre, illetve művészeti versenyszámokra vonatkozó konkrét szabályzatok előkészítésében, elkészítésében történő közreműködést, amennyiben utóbbi már kifejezetten az adott művészeti terület sajátosságainak beható ismeretét, illetve szabályzat-alkotási tapasztalat létét is igényli.

Világosan definiált „megrendelői” igények és tapasztalt közreműködők esetén az egyes szerepek részlegesen össze is olvadhatnak, sőt, a koncepciók és érdemi szabályzatok minőségének akár biztosítéka is lehet, ha több szereplő (a lehető legkülönbélebb státusú aktor) is aktív részese azok kialakulásának.

Az egyes tervezetek és szabályzatok tartalma és azok előállításának folyamata

A valamennyi művészeti területre, illetve művészeti versenyszámra vonatkozó *általános* keretek (feltételek) meghatározása elengedhetetlen a valamennyi területre, illetve versenyszámra irányadó *közös* szabályok, illetve az egyes versenyszámokra vonatkozó *különös* (egyedi) szabályzatok (lebonyolítási tervek) elkészítéséhez.

Kiemelendő, hogy a tudományos megalapozás, illetve a lehetséges versenyszámok rögzítése és a versenyszabályzatok tartalmainak kialakítása egy olyan kongruens folyamat, amelyben a politikai döntések (pl. az állami szerepvállalás mértéke tekintetében), ezek jogi tételezései, a tudományos és egyéb tanulmányok, számítások valamint a lehetséges, szervezőkkel, művészeti aktorokkal, egyéb szakmai szereplőkkel, finanszírozókkal, lebonyolítókkal történő folyamatos egyeztetések egy egymást figyelembe vevő, építkező előrehaladásban öltének testet.

Jelen tanulmány keretei között nem teszünk javaslatot a konkrét versenyszámok körére, illetve a finanszírozási alternatívákra – ehelyütt csupán azokat az általános előkérdéseket vetjük fel, melyek egyrészt valamennyi versenyszám tekintetében egységesen szabályozandóak, másrészt pedig – ha eltérő tartalommal is, de – valamennyi művészeti

versenyszám külön szabályzataiban meg kell, hogy jelenjenek.

Feltételezve egy előzetes – politikai típusú – döntést, a versenyszámok körének meghatározásával egyidejűleg a tényleges megvalósításhoz szükségesnek látszik egy olyan anyag összeállítása, amelyben felvázolásra kerül a résztvevők (versenyzők és egyéb közreműködők) hozzávetőleges száma, kiválasztásuk módja²⁰, a versenyek lebonyolításának módja vagy módjai (a szükséges, de semmiképpen sem teljes részletességgel), a lebonyolításhoz szükséges infrastruktúrára vonatkozó becslés, további anyagi és egyéb erőforrásokra vonatkozó becslés és utóbbi feltételek biztosításának módjára történő utalás (vállalás).

A versenyzők vonatkozásában olyan kérdéseket is végig kell gondolni, mint amilyen pl. az amatőr státusz megteremtése, illetve kritériummá tétele (értelmezhető-e egyáltalán e kategória ebben az esetben; indokolt-e bárkit kizárni pl. valamely fennálló jogviszonyára tekintettel), vagy, hogy indokolt-e életkori vagy egyéb megkötést alkalmazni.

Szintén lényeges koncepcionális előkérdés, hogy az egyes művészeti területeken létrejövő produktumok tematikájukat illetően kötődjenek-e a sporthoz, illetve a sporttal szorosan összefüggő jelenségekhez (barátság, szolidaritás, együttműködés stb.). A tematikus művészeti olimpia lehetőségét erősíti, hogy a sport az olimpiai mozgalom kezdetétől vállaltan összeköti az egyébként – kulturálisan, vallásilag, gazdasági fejlettségben stb. – rendkívül különböző népeket és egyéneket. Egy művészeti olimpiász – mint mozgalom – maga is szükségképpen fel kell, hogy vállaljon olyan értékeket, mint szolidaritás, társadalmi kirekesztettség elleni harc vagy éppen a környezet tudatos védelme. E gondolkodásmód egyik nyilvánvaló hozadéka például, hogy 2016-os riói olimpián a NOB kezdeményezésére önálló csapatban indulhattak a menekültstátusú sportolók.

Az egyes versenyekre vonatkozó lebonyolítási tervekkel (konceptiókkal) és konkrét szabályzatokkal szembeni főbb elvárásokat az alábbi felsorolás foglalja össze:

- A szabályok legyenek egyszerűek, azaz a nézők által is könnyen érthető, átlátható lebonyolítás felvázolása szükséges.
- Új infrastrukturális beruházás ne vagy csupán kis mértékben legyen szükséges a verseny lebonyolításához.
- Lehetőség szerint a verseny egésze vagy nagy része (esetleg több eleme) legyen TV- és médiakompatibilis, azaz közvetíthető.
- Lehetőség szerint a verseny egésze vagy nagy része (esetleg több eleme) legyen nézőbarát, azaz a helyszínen is lehessen követni és élvezni a verseny alakulását (pl. az előadást, a produktum kialakulását stb.). A nézőbarát jelleg egyik kulcseleme, hogy a nézők, érdeklődők aktív részvétele az egyes versenyek minél több területén megvalósulhasson, ideértve akár a döntésben (minősítésben, helyezések megállapításában) való részvételt is. *A részvétel aktív (interaktív...) formái természetesen nem veszélyeztethetik a verseny komolyságát, nem válhatnak öncéllá, és különösen nem növelhetik jelentősen a rendezvényel összefüggő szervezési, adminisztratív terheket.*
- A művészi teljesítmények, illetve az egyes alkotások összehasonlíthatóságának biztosítása az egyik középponti kérdés; a mérhetőség szempontjainak kialakítása, az objektivitás elemének erősítése az egész rendezvény komolyságának egyik záloga.

Egyetértés mutatkozhat abban, hogy az egyes számokban ne első, második és harmadik helyezések kiosztására, hanem minősítésekre (pl. arany, ezüst, bronz) kerüljön sor, egy minősítési kategóriában több díjazást is lehetővé téve.

- A szabályzatokban szerepeljenek garanciák a versenyek tisztaságának megőrzését biztosítandó (versenybírák alkalmazása, alkohol vagy drogtesztek alkalmazása stb.).
- *Jó ellenőrző kérdés, hogy miben több, miben más a konkrét versenyszám, mint az adott területen egyébként létező hasonló rendezvények.* Nem a különbözni akarás a lényeg, hanem a friss, önálló gondolatok léte – olyan gondolatoké, konkrét lebonyolítási, díjazási ötleteké, melyek kívánatossá teszik/tehetik a részvételt egy ismert, neves művész, alkotóközösség vagy együttes, illetve a feltörekvő ifjabb korosztályok képviselői stb. számára is.
- A tervezetek előállítása során figyelemmel kell lenni a nemzetközi mintákra, a hasonló rendezvények példaértékű sajátosságaira. A már létező gyakorlatokkal (akár konkrét szabályzatokkal, lebonyolítási menetrendekkel) való összevetés önmagában is biztosít egy szakmai kontrollt, illetve lehetővé teszi a kialakult sémák, *best practice*-ek átvételét vagy éppenséggel tudatos elvetését (meghaladását).
- Minden tervezet esetében – annak egy bizonyos készültségi foka mellett – indokolt néhány „referencia-személy” bevonása. Referencia-személy alatt egy olyan, az adott területen jártas szakértőt értünk, aki korábban érdemben (hivatásszerűen) már részt vett az adott terület rendezvényeinek, programjainak stb. előkészítésében, megszervezésében, lebonyolításában, finanszírozási kérdéseinek kezelésében, akár konkrét versenyszabályzatok elkészítésében. Egy-egy ilyen személy véleményének beszerzése elkerülhetővé tesz elemi hibákat, s feltétlenül letisztultabbá teszi az egész tervezetet.

A terv megvalósíthatóságát alátámasztó, illetve elősegítő speciális tanulmányok elkészítése során is érdemes figyelembe venni a fenti elveket, kiváltképp az utolsó kettőt.

Összefoglalás

Jelen tanulmány egy művészeti olimpia tervét felvetve két irányban próbálja megalapozni a további tudományos, szakmai és adott esetben szélesebb körű társadalmi párbeszédet:

a) egyrészt érvekkel kívánja alátámasztani egy ilyen típusú rendezvény magyarországi megrendezésének reális voltát, kiemelve azokat az elemeket is, amelyek Magyarországot kifejezetten ideális rendezővé tennék;

b) másrészt támpontokat kínál a kérdéskör további, alaposabb tudományos – ha úgy tetszik: szakmai – feldolgozásához is, a főbb kutatási irányok és módszerek vázlatos megjelenítésével.

Ehelyütt külön is érdemes összefoglalni azokat az érveket, amelyek egy „művészeti olimpiász” magyarországi megrendezése mellett szólnak:

- a „művészeti olimpiász” időtartama nem csupán néhány hét, hanem hosszabb időszak is lehet, egyenletesebb infrastrukturális és egyéb terhelést, és – adott esetben – jobb megtérülést biztosítva a befogadó településen, illetve településeken; azonos településen is megismételhető, illetve franchise-szerűen is működtethető – a

lehetőségek szinte korlátlanok. A program gyakorisága is a valós igényekhez, illetve lehetőségekhez igazítható;

- nem „főprogram kísérőprogramokkal” konstrukcióban működik, ami elkerülhetővé teszi, hogy korlátozott médiaérdeklődés mellett egymástól (is) elszigetelt, szűk, rétegigényeket kielégítő művészeti területek jelenjenek meg: az egységes koncepció és a közös *pr* révén érdemi figyelem juthat minden egyes művészeti területnek;
- folyamatosan fejleszthető, azaz nem kell a kezdet kezdetén teljesen „kifejlett” változatában elindulnia a programnak: *pilot-projekt*ként is elindítható 3-4 területtel, kísérleti jelleggel; majd pedig a felhalmozódó tapasztalatok birtokában arányosan fejleszthető, kiegészíthető újabb és újabb területekkel;
- mind nevezési díjas, mind pedig pénzdíjas konstrukcióban, illetve „dicsőség” alapon vagy vegyes formában is működtethető;
- egy olimpia-rendezésre (vagy egyéb csúcsemény megrendezésére) pályázó ország (város) ennek révén is magára irányíthatja a figyelmet és széles körben bizonyíthatja kultúra iránti elkötelezettségét, valamint sokrétű rendezői alkalmasságát.

1 Rixer Ádám tanszékvezető egyetemi tanár a Károli Gáspár Református Egyetem Közigazgatási jogi Tanszékén

2 Keresztélyi József: *Az Olimpiák története – Az Olümpiától Moszkváig*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1980, 59.

3 Takács Ferenc: *Az Olimpiák – múltja, jelene, jövője*, Budapest, Magyar Olimpiai Bizottság, 2012, 105.

4 <http://www.mob.hu/nyari-olimpiai-jatekok/1948-london> (Letöltés: 2016. 07. 01.).

5 Takács: *Az Olimpiák*, 105.

6 Uo., 106.

7 http://konyves.blog.hu/2012/08/09/amikor_meg_egy_verssel_is_lehetett_olimpiat_nyern (Letöltés: 2016. 07. 01.)

8 Utóbbira a legutóbbi riói nyári olimpia kapcsán is láttunk példákat. Lásd pl. <http://www.rainhart.net/en/olympics-games-2016/rio-2016-olympics-art-exhibition-description.html> (Letöltés: 2017. 08. 01.)

9 Magyarul lásd pl. Dombóvári Kristóf: Mitől jó egy tehetségkutató? *Kreatív: Marketingkommunikációs szaklap*, XXIV. évf., 2015/10, 30-31.; Trencsényi László: Kettős mérce? A „tehetségszakma” és a televíziós „tehetségkutató” műsorok, *Tehetség*, XIX. évf., 2011/3, 17.; továbbá angolul: George Anders: The Secrets of the Talent Scouts. *The New York Times*, 2009. március 14., BU1.

10 „A politikai egység felbomlására tekintettel” 2017 márciusában (amikor már csak három város volt versenyben) a Fővárosi Közgyűlés – a Magyar Olimpiai Bizottsággal közösen – visszavonta a 2024-es ötkarikás játékok megrendezésére benyújtott budapesti olimpiai pályázatot. Végül – 2017 októberében – Párizs kapta a 2024-es és Los Angeles a 2028-as olimpiát. A visszavonás közvetlen kiváltó oka egy, az olimpia megrendezésével kapcsolatos népszavazási kezdeményezés volt.

11 Magyarország a 2016-os brazíliai olimpia előtt az összesített olimpiai éremtáblázaton – 482 éremmel – a 11. helyet foglalta el, sőt, az akkor létező államok között a 9. volt. Ezek az adatok messze jobbak, mint amit a terület, népesség vagy a gazdasági fejlettség szerint nemzetközi sorrendek 'indokolnának'.

12 Az 1980-as évek végén a Balatontól északra fekvő Kapolcs település volt a kiindulópontja a ma már több településen zajló *Művészetek Völgye* fesztiválnak, amely az azóta eltelt időszakban leginkább hét településen: Kapolcs, Vigántpetend, Taliándörög, Monostorapáti, Öcs, Pula és Nagyvázsony helyszínein zajlott. A fesztivál minden évben július végén, augusztus elején mintegy egy héten át tart. A rendezvények között színházi előadások, komoly-, nép- és világzenei koncertek, irodalmi estek, kiállítások és mesterségek bemutatói szerepelnek.

13 Sz. n.: *A turizmus eredményei Magyarországon*, Budapest, Magyar Turisztikai Ügynökség, 2018. 2. <https://mtu.gov.hu/cikkek/a-turizmus-eredmenyei-magyarorszagon> (Letöltés: 2018. 06. 20.)

14 2017. október 13-15. között került megrendezésre az első hivatalos, pontszerző, pénzdíjas barbecue verseny (*Master Series Sanctioned Contest*) Magyarországon, a KCBS – Kansas City Barbeque Society védnöksége alatt, a tokaji borvidék szívében, Tállyán. Kísérőprogramja egy nagyszabású blues- és borfesztivál volt.

15 Szintén 2017-ben, május 3-7. között zajlott Budán a Budavári Önkormányzat által meghirdetett, pénzdíjas kadenciaverseny, a „Beethoven Budán”, amelyre a szervezők Beethoven D-dúr hegedűversenyének első, második és harmadik tételéhez komponált műveket vártak.

16 A magyar művészettörténet-tudomány önképére és célkitűzéseire vonatkozóan lásd pl. Marosi Ernő (szerk.): *A magyar művészettörténet-írás programjai*, Budapest, Corvina, 1999.

17 Barabási Albert László: *Behálózva*, Budapest, Libri, 2016.

18 Olyan elemi előkérdések tisztázása is e körbe tartozik, minthogy az olimpia vagy olimpiász kifejezések jogi értelemben védettek-e akár hazai, akár nemzetközi szinten, illetve, hogy azok egy ilyen típusú verseny hivatalos megjelölésére, megnevezésére milyen korlátozások mellett használhatóak (pl. az olimpia kifejezést egyébként használó szervezetektől és azok tevékenységétől való megkülönböztettség miatt). Ám még e kifejezés esetleges legális használata mellett is indokolt egy jól hangzó és jól fordítható elnevezés (megjelölés) „feltalálása”. Ez a későbbiekben is megtörténhet, akár a rendezvényt (annak ötletét) promotáló ötletpályázat keretében. Téglásiné Kovács Júlia előzetes javaslatai az ARTLIMPIA, ARTLIMPICS, illetve kifejezetten a zenei terület tekintetében a MUSICALIMPIA szóösszetételek.

19 Egy ilyen „megarendezvény” közigazgatás általi támogatásához kapcsolódóan a feladat az lenne, hogy elkészüljön egy olyan komplex közigazgatási szempontú megvalósíthatósági tanulmány, amely egyrészt katalogizálja azokat a területeket, aspektusokat, melyek lehetővé vagy egyenesen szükségessé teszik a tágran vett közigazgatás szerepvállalását (jogalkotóként, jogalkalmazóként, szolgáltatóként,

szervezőként stb.), másrészt valamilyen mélységben ki is bontja ezeket a területeket, a jelen szabályozás ismertetésén túl akár javaslatokat is megfogalmazva. Ilyen aspektusok lehetnek (a teljesség igénye nélkül):

1) A hazai idegenforgalommal kapcsolatos kormányzati feladatok ellátása és koordinálása tekintetében javaslatok megfogalmazása. Jelen tervtől függetlenül, de nem véletlenül fogalmazódott meg már 2016 év elején az a terv, hogy az ágazattal kapcsolatos feladatok – szemben a korábbi gyakorlattal – egy helyre, a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumhoz kellene, hogy kerüljenek, egy új Nemzeti Idegenforgalmi Ügynökség felállításával... A központosítás indokai között már akkor is első helyen szerepelt az az érv, hogy a növekvő idegenforgalom mellett is hiányzik az „egységes nemzeti turizmuskép”, értve ez alatt a fejlesztési irányok, illetve az elérendő célcsoportok meghatározását is. A művészeti olimpiákkal kapcsolatban is lényeges, hogy az egy kézben összpontosuló információk, tervek és ezekhez rendelt források révén a „nemzeti jelentőségű rendezvényekkel” kapcsolatos feladatok is hatékonyabban (lehetnek) elláthatóak a jövőben. A mostani, 2018-ban működő struktúrában egyébként a Miniszterelnöki Kabinetiroda gyakorolja a Magyar Turisztikai Ügynökség Zrt. felett a tulajdonosi, illetve szakmai felügyeleti jogokat.

2) Rendezvények szervezésével, megtartásával kapcsolatos engedélyezés (mihez kell, mihez nem, hol lehetne egyszerűsíteni).

3) Tárgyak behozatala, kivitele (hangszertől kezdve az itt létrehozott műalkotásokig sok minden ide tartozhat). Itt is a jelenlegi helyzet ismertetése mellett a javaslatok, észrevételek megfogalmazásáig lenne ideális eljutnunk.

4) Közvetlen támogatások formáinak kialakítása.

5) Közvetett – adórendszeren keresztül biztosított – támogatási formák kialakítása. 2016 elején került benyújtásra az a törvénymódosítás, melynek értelmében az *olimpiai* pályázat támogatásához kötődő *adókedvezmény igénybevételére is lehetőség nyílt (mindaddig, míg a kandidálás visszavonásra nem került). Egy hasonló intézményes megoldás nyilván egy művészeti olimpiász megvalósítását, lebonyolítását is nagymértékben elősegíthetné. Szintén e kérdéskörhöz – s közvetve szűkebb témánkhoz is – kapcsolódó újdonság, hogy 2017 óta a társasági adó terhére a sporthoz kapcsolódóan már nem csupán az utánpótlás-nevelés támogatható, hanem a sporttevékenységhez kapcsolódóan már létrejött infrastruktúra fenntartása is.*


6) A résztvevők vízum- és egyéb ügyintézésének áttekintése, a könnyítést célzó javaslatokkal.

7) Idegenrendészeti összefüggések rendezése.

20 E körben olyan kérdésekre kell választ adni, minthogy a résztvevők *meghívásos módon* (a konkrét személyre, produkcióra vonatkozóan, esetleg adott országra vonatkozó versenyző indítási jogosultsággal) vagy éppen *egyéni jelentkezés alapján* kerülnének-e kiválasztásra. Ha a jogosultság egy-egy ország valamely szervezetéhez kapcsolódna, akkor az országos (területi, kontinentális stb.) selejtezők, előválogatók lehetősége is

fennáll. Az olyan kérdések, mint pl. a nevezési díj meghatározása (szükségessége) nyilvánvalóan függ a szervező, lebonyolító személyétől, az általa kialakított finanszírozási konstrukciótól, illetve pl. a verseny díjazásától is.

Birher Nándor – Zámbo Károly József: A szakértői jog, és demokratikusan megvalósítandó jog megkülönböztetése Arno Anzenbacher normarendjének értelmezésében

 kre-dit.hu/tanulmanyok/birher-nandor-zambo-karoly-jozsef-a-szakertoi-jog-es-demokratikusan-megvalositando-jog-megkulonboztetese-arno-anzenbacher-normarendjének-ertelmezeseben/

2018. december 27.

Bevezetés

Napjainkban a technikai fejlődés olyan ütemben halad előre, amit korábban alig lehetett elképzelni. Ezzel együtt egyre összetettebbé vált az a megismerési folyamat, amellyel az ember képet alkothat a saját koráról. Megjelent egyrészt egy virtuális világ, amely a jövőt előrevételezve szinte rabul ejti az embereket,¹ másrészt ezzel együtt jelentkezett egy sajátos jelenség: a valóság és a szimuláció keveredése.² Ugyanakkor állandó maradt az ember legalapvetőbb és legkonkrétabb kérdése, amely a létének a problematikájára vonatkozik. A kérdés mélyén a létezés értelmességének a kérdése van.³ Ez az ontológiai, azaz filozófiai, lét-tani kérdés, amely az embereket mindig foglalkoztatta, különösen élesen vetődik fel korunkban, amikor minden hagyományosnak vélt gondolkodásmód megkérdőjeleződik; a dolgok korábban megszokott rendje átalakul. ⁴ Ráadásul a kérdésnek gyakorlati vonatkozása is van, ahol hiányzik a lét értelmének kifejezett vagy bennfoglalt felismerése, ott kevesebben vállalkoznak utódok nevelésére, ami jelentős népességcsökkenést eredményez.

A gyorsan változó világban új kihívás elé kerül a jogalkotás, és a jogalkalmazás. Egyszerre kell ugyanis választ találni a társadalmi lét alapkérdéseire, és a technológiák fejlődéséből adódó kihívásokra. A társadalmi „mérnökösödés” egy új szintje jelent meg, amely ezentúl nem csak az ember-ember, hanem az ember-gép és gép-gép viszonyokat is szabályozza. Ennek a kihívásnak egyik fontos összetevője, hogy a jogalkotók lépést tudnak-e tartani azokkal a változásokkal, amelyeket a technikai fejlődés okozott. Első lépésben jelen munkánkban megvizsgáljuk a „pozitív jog” mint szakértői jog, és a „demokratikusan megvalósítandó jog” közötti különbséget. A terminológiát Melkeviktől kölcsönöztük, aki a jogot erre a két filozófiai jellegű irányra osztja⁵. Tanulmányunkban ezt a dichotomiát Arno Anzenbachernek az „emberi tevékenység értelmi szintjei és értelemigényei” című táblázatával vetjük össze.⁶

A szakértői jog, és a demokratikusan megvalósítandó jog elválasztásának kérdése

A szakértői jog, és a demokratikus jog elválasztása nem egyszerű, mivel nem annyira a hagyományos jogágak megszokott megkülönböztetése mentén kell ennek során gondolkodnunk, hanem sokkal inkább a jog kétféle filozófiai megkülönböztetéséről van szó. A szakértői jog az a része a joganyagnak, ami nevezhető technikai jognak is, mivel kiemelt szerep jut a jogalkalmazásnál, és esetenként már a jog alkotásnál is, a szakértői véleménynek.⁷

Egy másik, a szabályozás és a technikai jog új területe, amikor az ember-gép és gép-gép autonóm rendszereket kell szabályozni. (Pl. hogyan „döntsön” egy kritikus közlekedési helyzetben az önvezető autó?) Ezeknek a szabályoknak a megalkotása és alkalmazása során ugyanazoknak az elveknek kell érvényesülniük, mint a „hagyományos” jogalkalmazás során. A jogalkalmazás technikai kivitelezésénél a gép működésébe kell a jogalkalmazás általános szabályait programozni.⁸ A technika itt olyan tényezővé lép elő, amely a maga működési mechanizmusával meghatározza a normaérvényesülés menetét. Az ember számára pedig új önértelmezési problémákat vet fel. Hogyan lehet az ember lényegét adó szabad döntést az ilyen döntéseket nem ismerő gépekbe előre programozni? Hogyan lehet az etikát joggá, vezérlő algoritmussá transzformálni?⁹ Ezek a kérdések lesznek a következő évtized elsődleges jogelméleti kérdései.

A technikai civilizáció és a technikai jog kihívása

Heidegger a filozófia végét a technikai civilizáció fejlődéséhez kötötte. Heidegger szerint az jelenti a filozófia végét, hogy a technika működése létrehoz egy úgynevezett „kényszerítő keretet” (das Gestell); és ez átveszi a gondolkodás, a mérlegelés korábbi szerepét. A gondolkodás helyett gyorsan lefutó elektronikus programok adnak azonnali megoldást, az erkölcs ill. a méltányosság fogalmai teljes kizárásával együtt. Ez a technika ilyen módon egyrészt szabaddá teszi, mintegy „tehermentesítve” az emberi gondolkodást, másrészt behatárolja azt. Gondolat helyett előre meghatározott paraméterek alapján, pillanatok alatt lefutó kapcsolások adják a megoldást. Az így felvetődő probléma kettős: egyrészt előre meg kell határozni, hogy adott helyzetben milyen „erkölcsi jellegű” döntést kell hoznia a gépnek, másrészt pedig a gondolkodó embernek alkalmazkodnia kell az így létrejövő mesterséges döntések logikájához. Ez a logika formális szempontból egyértelmű és előre kiszámítható lesz, azonban nem hordozza magában a tartalmi értelemben vett erkölcsi jó lehetőségét. A technika így lehet az emberi gondolkodás felszabadítója; és egyúttal egy új típusú „rabság” megteremtője.¹⁰

Heidegger a technikai civilizáció „kényszerítő keretét” általánosan értette magára a technikára; de ha technikai jogra gondolunk ez a „kényszerítő keret” jelenség még határozottabban jelenik meg. Ezt példázza az a film, amely a kínai biztonságos társadalmi életet elősegíteni hivatott kontrollrendszert mutatja be.¹¹ A film szerint Kínában bevezetésre kerülhet egy teljes lefedettségű arcfelismerő rendszert is magában foglaló összehangolt elektronikus figyelő és nyilvántartó rendszert. Ez a rendszer az emberek magatartásának minden megnyilvánulását figyeli, és nyilvántartja, és ezt automatikusan értékelve egy mesterséges intelligencia által korlátozza, vagy engedi az emberek szabad mozgását, vagy egyes jogok szabad gyakorlását, aszerint, hogy a megfigyelő rendszer hogyan értékeli a megfigyelt személyek megbízhatóságát.¹²

A rendszer általi megfigyelés, és technikai szankcionálás nem teszi lehetővé az erkölcsi ítéletek alkalmazását. Ugyanakkor az erkölcsi ítéletre való képességgel nem lehet a mesterséges intelligenciát felruházni. Mivel azonban az erkölcsi ítélet képessége kifejezetten emberi jelenség, amelynek alapja a szabad akarat¹³, gépek esetében szükség van előre programozott „erkölcsi sémákra”. Ezek a sémák a technikai jogban programokként jelennek meg. Azonban ezek kialakításánál szükség van erkölcsi megfontolásra, amivel valamelyest meg kell kísérelni ellensúlyozni az

„információfeldolgozási torzítást”, ami abból adódik, hogy az automatikus „döntés” erkölcsi jellege nem esetileg, hanem előre programozottan fog megjelenni.¹⁴ Ezen a területen teljesen új kihívásokkal szembenéznie a jogalkotónak és a jogalkalmazónak is. Fennáll a veszélye, hogy technikusok, szabványalkotók fognak ezeknél a rendszereknél „jogot alkotni”, amely mentén az ember-gép, gép-gép viszony működik. Ez lesz a technikai jog teljes mértékű pozitívvá válása.

A jogi norma megközelítése Anzenbacher rendszerében

A technikai jog érvényre juttatása tehát egy program által történik, melynek tartalmaznia kell azt az erkölcsi sémát, ami az automatikus döntésekben érvényesül. Ennek megfelelő kialakításához kizárólag a filozófiai meggondolás nyújthat segítséget, amelyet Arno Anzenbacher rendszerében értelmezünk a következőkben.

Anzenbacher „emberi tevékenység értelmi szintjei és értelemigényei” című táblázatában megkülönböztet értelmi szinteket, és értelmi igényeket.¹⁵ Megkülönbözteti az animális, és az emberi lét értelmi szintjét. Az animális értelmi szinten két értelmi igényt jelöl meg: a hedonisztikus, és a biológiai igényt. A hedonisztikus igény célja a gyönyörszerzés; míg a biológiai igény az egészségre irányul.

Az emberlét értelmi szintjén kerül megnevezésre önnön tökéletesedésünk igénye, a moralitás, továbbá mások boldogságának az igénye. Ez az igény teljeseedik ki – ideális esetben – a házasságban, a családban, ez nyilvánul meg a kultúrában, a nevelés is ezt az igényt hivatott kifejleszteni, és a gazdasági életet is ez kell, hogy áthassa. Anzenbacher ebbe a körbe sorolja a jogot, és a politikát is.¹⁶

Az állam tevékenységét vizsgálva, a különböző politikai berendezkedések vizsgálatán keresztül, az emberi szabadság megvalósulásának lehetőségét mutatja be. A jog céljaként ebben az elemzésben az emberi szabadság kiteljesítése jelenik meg, azáltal, hogy az állam létrejöttével a jog feladata a társadalmi igazságosság biztosítása.¹⁷

Anzenbacher rendszerében a jognak ez az értelmezése a jognak arra a megközelítésére érvényes, amit demokratikusan megvalósítandó jognak, rövidebben: demokratikus jognak neveztünk. Az erkölcsi norma úgy jelenik meg ebben a gondolkodásban, mint a jognak az alapja, amelynek célja a közjó megvalósítása. Ehhez arra van szükség, hogy szükség esetén az erkölcsi norma kikényszeríthető legyen.¹⁸ Anzenbacher jogi normáról való gondolkodása során megjelenik az emberi jogok ethosza, amelyet Aquinói Szent Tamás nyomán az emberi személy veleszületett, természetjogi jellegű prepozitív jogainak nevez.¹⁹ Ezt a felfogást az erkölcsiség szintjén helyezi el, melynek mércéje az erkölcsös, vagy erkölcstelen meggyőződés az ethosznak való megfelelés fényében.

Ettől megkülönbözteti a pozitív jogot, melynek mércéje a pozitív jogrend törvényeinek való megfelelés, a magatartás jogos és jogtalan, legális vagy illegális volta. Ezen a szinten a jog érvényesüléséhez a szankció, vagy annak kilátásba helyezése a legfőbb eszköz. Itt tehát a törvénynek való megfelelés, vagy meg nem felelés kerül előtérbe. A motiváció, ami a törvénynek való megfelelést elősegíti az itt nem valamiféle magasabb erkölcsi meggondolás, hanem a szankciótól, a hátrány elszenvetésétől való félelem.²⁰

A jognak ez a felfogása megfeleltethető annak a megközelítésnek, amit szakértői, vagy más néven technikai jognak nevezünk. Eszerint szakértői (technikai) jog, és a demokratikus jog, két olyan megközelítése a jognak, amelyeket az emberi viselkedés különböző értelmi szintjeinek lehet megfeleltetni. Az animális értelmi szint, amelyen az ember hedonisztikus, és biológiai igényei vannak, a szakértői (technikai) joggal szabályozható elsődlegesen.

Ezen túlmutat azonban a jog demokratikus szintje. Ez a szint Anzenbacher besorolásában az emberlét szintje. Az ember társadalmi ethosának, társas együttélésének a rendjét tudja szabályozni elsődlegesen a demokratikusan megvalósítandó (demokratikus) jog.²¹

A technikai jog tehát az animális értelmi szintet hivatott elsősorban szabályozni, míg a demokratikus jog a társadalmi együttélés erkölcsi, politikai normáit. Az animális szinten a hedonisztikus igény jelenik meg, mely igénnyel az ember saját magának akar valami olyan gyönyört megszerezni, mellyel mások jogait csorbíthatja, kárt okozhat. A technikai jog tehát azt szabályozza, hogy az ember a saját gyönyörre való törekvésében meddig mehet el abban, hogy más embereknek a saját előnye által hátrányt okozzon, hogy saját gyönyöre meddig valósulhat meg a másik ember szenvedése árán. Ennek jogi szabályozásánál, ha szerepet kap a technika, itt figyelembe kell venni, hogy a technikai jog elsődlegesen azt az animális-hedonisztikus szintjét szabályozza az emberi életnek, ahol nem az erkölcsi megfontolás az irányadó – amelynek lényege az önmön tökéletességünk és a másik ember boldogsága -, hanem az ember „önző”, hedonisztikus igénye.²²

Az erkölcsi norma érvényesülésének kérdése a technikai jogban

A technikai jogban az erkölcsi norma helyét egy előre adott algoritmus veszi át. Nem úgy mint a demokratikus jog esetében, ami a társadalmi együttélést szabályozza; és feladata, hogy érvényre juttassa az „emberi jogok ethosát”.²³

A technikai jog feladata az, hogy a magatartást vagy cselekményt kontrollálja, adott esetben visszajelzéseket adjon, a normasértéseket azonnal szankcionálja, ill. megelőzze a normasértést, már előre meggátolva azt. A technikai jog érvényesítésének programozásánál egy adott szakterület, szakma paramétereinek ismeretére van szükség a helyes ítélet generálásához. Arisztotelész azt írja Nikomakhoszi Etikájának elején, hogy: „Mindenki azokat a dolgokat ítéli meg helyesen, amiket ismer...”²⁴ A szakember ismerete azonban rendszerezhető, gépi programmal helyettesíthető, és ilyen módon gyors, és pontos „ítélet” jöhet létre automatikusan, mely a társadalom biztonságát garantálja a normasértővel szemben. Jellemző eset erre mikor algoritmus dönti el a feltételes szabadságra bocsátás időpontját.

Az erkölcsi meggondolás abban kell, hogy megmutatkozzon, hogy milyen esetben, és milyen mértékig kell a programot alkalmazni. Vagyis annak kialakítása, hogy a bűnmegelőzés, és szankcionálás automatikus programozásával milyen mértékig lehet garantálni a jogbiztonságot, és ennek érdekében melyek legyenek azok az esetek és élethelyzetek, amikor az emberi szabadság valamilyen mértékben korlátozható. Például: aki nem fizette be a gépjármű kötelező biztosítást, annak nem indul be az autója. Vagy:

akinek véralkoholszintje a megengedett érték felett van, nem indul be az autója. Az önvezető autók esetében más jellegű az erkölcs kérdése: a mesterséges intelligencia programozásánál jelenik meg például abban, hogy egy baleseti szituációban veszélybe sodorható-e az utasok élete, a gyalogos gázolás elkerülése érdekében...²⁵ Vagy: bizonyos bűncselekmények elkövetője, bizonyos árukat (pl. fegyvert, mérget, stb.) nem tud kifizetni, és ezáltal nem tudja megvásárolni. (A társadalomban már vannak ehhez hasonló modellek, amik működnek, régóta, megszokottan. Például: ilyen egyszerű jegyellenőrzés...) Kérdés: hogy meddig mehet el ebben az államhatalom? Hol alkalmazható az automatizálás, és mennyiben van lehetősége ebbe az érintetteknek, a majdan szabályozott csoportnak beleszólnia abba, hogy milyen legyen az algoritmus? Ennek során van jelentősége a demokratikus jognak.

Ilyen módon a demokratikus jog visszahat a technikai jogra, és ennek a hatásnak körében az erkölcsi norma fokozottan érvényesülhet. Például a korábban említett kínai kontrollrendszer, sokakból válthat ki ellenérzést. Praktikussága ugyanakkor vitathatatlan.²⁶ Azonban demokratikus keretek között egy ilyen rendszer nyilvános bevezetésének a gondolata, társadalmi vitát váltana ki. A demokratikus jog által ilyen módon szakmai kérdésből politikai kérdés generálható; a demokratikus jog ilyen módon válhat ellensúlyozó-kiegyensúlyozó tényezőjévé a szakértői(technikai) jognak.²⁷ Persze itt is kérdésként vetődik fel, hogy a közéleti vitát nem algoritmusok által generált hamis hírek irányítják-e? Egyre nagyobb lesz ezen a területen is a közösségért elkötelezett, erkölcsös szakértők szerepe.

Paul Virilio urbanista, filozófus szerint szükséges, hogy az ember ellenálljon a technikai fejlődésnek, bibliai példával szemléltetve: Jákob egy teljes éjszakán keresztül Istennel harcolt, azért, hogy ember maradhasson, és ne váljék Isten rabszolgájává. „És Istennek tetszik ez. Azért szereti Jákobot, Ábrahámot, és Izsákot, mert emberek, és nem bálványimádók. Azért különösen érvényes ez a kép, mert ebben a pillanatban mindannyian a technika bálványimádóivá kezdünk válni. Ha majd mi is küzdeni fogunk a technika ellen ugyanúgy, ahogy Jákob tette, attól a naptól bennem is újraéled majd a technikába vetett hit. Csak azt tudom, hogy ma a legnagyobb szükség arra van, hogy ellenállókká váljunk.”²⁸

Ez Paul Virilio véleménye. Egyet érthetünk vele? Úgy gondoljuk, igaza van? Más kérdés, fenti gondolatsorunk szövegkörnyezetében talán idegenül hat ez a vélemény. Mégis idéztem, mert a technikai joggal szemben adott esetben ezt is jelentheti a demokratikus jog: hogy egy ilyen vélemény elhangozhat, és ha sokan, kellő súllyal képviselik, bizonyos mértékben érvényesülhet: abban a tényben, hogy meddig mehet el a technikai jog. Meddig mehet el a technikai jog praktikussága, hogy a biztonság érdekében az ember személyét érintő jogokat korlátozzon.

Összegzés

A szakértői-technikai jog, és a demokratikus jog megkülönböztetése nem a hagyományos értelemben vett jogterületek mentén történik, hanem a jog két sajátos megközelítéséről van szó. A technikai jog az emberi élet animális-hedonisztikus szintjét szabályozza elsődlegesen: az ember meddig mehet el saját igényei érvényesítésében. Itt a szabályozási

eszköz a szankció. A demokratikus jog pedig azt szabályozza elsődlegesen, hogy a társadalmi együttélés, a politikai, gazdasági egységek működése során milyen normák érvényesüljenek.

A demokratikus jog feladata, hogy visszahasson a technikai jog alkalmazására, a demokratikus jogállam intézményrendszerén keresztül. Az erkölcs a technikai jogban közvetlenül legtöbb esetben nem jelenik meg, mert fő eszköze a korlátozás és szankcionálás, automatikus döntéssel.

Az erkölcsi meggondolás a mesterséges intelligencia programozásánál jelenik meg, annak kialakításánál, hogy a technikai jog; lényegében maga a technika, milyen mértékben érvényesüljön, és milyen előre kódolt erkölcsi elgondolások mentén érvényesüljön. Ennek kialakításánál azonban szerepe van a demokratikus jognak. A társadalomban megjelenő erkölcsi normák a demokratikus jog alapjai, de a demokratikus jogállami intézményrendszerén keresztül visszahatnak a technikai jogra.

1 Paul Virilio: Beszélgetések...- Kézirat, a következő források alapján: Filozófiai figyelő 1987/3; Vigilia 1985/6; Filmvilág 1990/5; 1992/11; 1996/8, 5.

2 Jean Baudrillard: A Szimulákrum elsőbbsége, Fordította Gángó Gábor 1996, Testes könyv I. Dekon könyvek, <http://www.fajtube.com/irodalom/könyvek/Jean-Baudrillard-A-szimulakrum91548.php>

3 Jaspers, K., Bevezetés a filozófiába, Budapest 1987.

4 Virilio: Beszélgetések, 7.

5 Melkevik, B., A jog filozófiai elgondolása, Pro Futuro, 2018/1, 11-22.

6 Arno Anzenbacher: Bevezetés a filozófiába, Budapest, Herder, 1993, 320.

7 Birher Nándor: A modern technológiák megjelenése az egyes jogterületeken (kézirat) 5.

8 Uo., 9.

9 <http://moralmachine.mit.edu/>, letöltve 2018. október 13.

10 Birher Nándor: A modern technológiák kérdései etikai, keresztény szempontból in.: Homicskó Árpád Olivér (szerk.): Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai, Budapest, 2018. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 15.

11 https://youtu.be/eViswN602_k (letöltve: 2018. október 13.)

12 A fentebb hivatkozott film bemutatja, hogy mindenütt biztonsági kamerákhoz hasonló kamerák figyelik az emberek mozgását, arcfelismerő rendszerrel, és magatartásukra vonatkozó minden adatot tárol, és értékeli a mesterséges intelligencia. I.7. l.ábjegyzet.

13 Kant, I., A gyakorlati ész kritikája, Budapest, 2004.

14 Horváth Ferenc: A titkosszolgálati etika sarokpontjai a pszichológia szemszögéből, in.: Nemzetbiztonsági Szemle MMXIV.II.évf.I.szám, Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, 138.

15 Arno Anzenbacher: Bevezetés a filozófiába, Budapest, Herder, 1993, 332.

16 Uo., 344.

17Uo., 352.

18 „...arra van szükség, hogy az államot alkotó emberek számára az erkölcsi normák betartása hatékonyan, azaz kikényszeríthetően legyen előírva. a közjónak tehát egyúttal jogi normává is kell válnia, s megvalósításához jogrendre van szükség, melynek az államhatalom szerez érvényt. A modern államban ugyanakkor az államhatalmat magát is köti és korlátozza ez a jogrend. Az állam ilyen értelemben jogállam.” Uo., 352.

19 Uo., 354.

20 Uo., 355.

21 Uo., 332.

22 Birher: A modern technológiák megjelenése, 5.

23 Anzenbacher: Bevezetés a filozófiába, 354.

24 „Mindenki azokat a dolgokat ítéli meg helyesen, amiket ismer, és ezeknek jó elbírálója; tehát az egyes kérdésekben a szakember, egyetemlegesen pedig az általános műveltségű ember ítél helyesen.” Arisztotelész: Nikomakhoszi Etika, ford.: Simon Endre, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987. 7.

25 Az önvezető autók világában az erkölcsi meggondolás annak programozásánál vetődik fel különös súllyal, hogy egy baleseti szituációban az autó mesterséges intelligenciája hogyan döntsön. Az erre vonatkozó erkölcsi elvek meghatározása Dippold Ádám szerint a filozófusok feladata. A filozófusok szerepe az újfajta technológiák vonatkozásában a program működésére vonatkozó erkölcsi elvek kijelölése: az önvezető autók automatizált döntéseivel kapcsolatban írja Dippold Ádám Keren Wong véleményére utalva: „valakinek meg kell mondania a gépnek, hogy ha „választhat”, hogy a benne ülő két utas életét sodorja veszélybe, vagy a gyalogosokét, milyen keretrendszerben gondolkozzon egyáltalán.” Dippold Ádám: Itt az újabb ipari forradalom: úgy kell most a világnak a filozófus, mint egy falat kenyér, Qubit., 2018, <https://qubit.hu/2018/10/10/itt-az-újabb-ipari-forradalom-úgy-kell-most-a-világnak-a-filozófus-mint-egyfalat-kenyér>

26 https://youtu.be/eViswN602_k

27 Pokol Béla: Társadalomtudományi trilógia, Rejtjel Multimédia Kft., 2011, 171.

28 Virilio: Beszélgetések, 9.

Bartha Bence: A tárgyalási szerkezet változásainak hatásai – témaindító

kre-dit.hu/tanulmanyok/bartha-bence-a-targyalasi-szerkezet-valtozasainak-hatasai-temaindito/

2018. december 27.

Bevezetés

Jelen írás témaindítóként szolgál doktori értekezésem írásához és kutatásom megkezdéséhez. Az doktori értekezésem címe „*a tárgyalási szerkezet változásainak hatásai*”, mely azt vizsgálja majd, hogy a magyar polgári perjogban az egyes tárgyalási szerkezetváltásoknak milyen előzményei, körülményei, valamint előnyei-hátrányai voltak, lettek. E cikkben két témakört kívánok megvizsgálni, felvillantani. Az első, hogy milyen tárgyalási rendszereket ismer a tudomány és ezekkel milyen mértékben foglalkozott, foglalkozik a jogirodalom. Valamint, hogy a – téma aktualitását adó – Pp. kapcsán hogyan alakult ez a „tudományos érdeklődés”. Előljáróban annyi elmondható, hogy a legfrissebb kodifikáció idején rendkívüli mértékben megélné a osztott szerkezetre és az azt körülvevő jogintézményekre vetődő figyelem.

Az írás második felében – a témaindítóhoz mért terjedelemben és alapossgal – bemutatom tárgyalási rendszerek kategorizálásának nehézségeit. Ennek alátámasztására megvizsgálom a legutóbbi három hazai perrend tárgyalási rendszerét. Itt a fókusz arra helyezem, hogy mennyire nehéz egy perrendet besorolni az egyes tudományos kategóriákba. Megvizsgálom azt, hogy a jogalkotó milyen változásokat hozott a régebbi perrendekbe, valamint hogyan alakította ki a Pp. rendszerét, ezzel hogyan mozdította el a egyes rendszerű tárgyalási szerkezet felé az éppen hatályos kódexeket.

Tárgyalási rendszerek, a perszerkezet

A tárgyalás, mint a polgári per központi eleme, az eljárás egyik – ha nem a leghangsúlyosabb – szakasza. Éppen ezért a perjogi tudomány is kiemelet figyelmet fordít erre a területre, de ez nem a szerkezeti kérdések vitatását érinti. Különösen akkor érezhető ez a figyelem, amikor egy kodifikáció során felvetődik a tárgyalási szerkezet megváltoztatása. Majd a felvetődés¹ után realitássá válik, és évekkel később tételes joggá érik ez a váltás.

A jogirodalom két fő tárgyalási rendszert különböztet meg, ezek az *egységes* és az *osztott* szerkezet. Valamint e két rendszer vegyülése folyamán létrejött *vegyes „öszvér”* megoldást is ismeri. E szerkezeti kérdésnek (de még inkább a részletszabályaiknak) sokkal nagyobb a jelentőségük, mint amennyit az egyes egyetemi tankönyvek² említenek. Hasonló megállapítás tehető az 52'-es Pp. hatálya alatt született és megjelentetett kommentárokkal kapcsolatban is.³

Több tankönyvben és kommentárban a szerzők rögzítik a tény, hogy létezik az *egységes* szerkezet melynek jellemzője, hogy a tárgyalást egy *egységes* folyamannak tekinti.⁴ Ugyanakkor természetesen e tárgyalás több határnapból is állhat. Szabó Imre szavaival

élve „mű értelemben csak egy tárgyalásról beszélhetünk, amelyben azonban több határnapon való „ülést” is jelenthet.⁵ Az említett könyvek természetesen szólnak az osztott szerkezeetről is, melynek fő ismertetőjeként a *percezurát* és a *perfelvételi/állítási* és az *érdemi/bizonyítási* szak időbeli és feladatbéli elkülönülését említik.⁶ Valamint, megtalálható a vegyes rendszer sommás leírása is, mely szerint e rendszer ötvözi a tartalmi szétválasztás előnyeit, ugyanakkor még (ha a körülmények engedik) aznap megtartható mindkét tárgyalási szak, így az időbeli elkülönítés hátrányával nem jár.⁷

A kommentárok esetében, meglátásom szerint ennek a rövidségnek az oka, hogy e művek elsősorban a gyakorlat számára készülnek, a napi jogalkalmazói munka elősegítésére. Ennek következtében nem célja, hogy bemutassa a tudományos álláspontokat. Minél inkább törekszik az éppen hatályos jogszabályszoveg értelmezését megkönnyíteni. Valamint – és talán ez a legkézenfekvőbb magyarázat – amíg nincsen reális lehetősége egy kodifikációnak vagy a tárgyalási szerkezet megváltoztatásának, addig ez egy nyugvó kérdés.

Érdekes adalék, hogy a Pp. elfogadott szövegéhez tartozó kommentárok⁸ már – szemben a fentebb tárgyalt tankönyvekkel és az 52'-es Pp. kommentárokkal – igen terjedelmesen foglalkoznak magával az osztott szerkezettel. Igyekeznek az osztott szerkezetet mintegy mindenre választ adó megoldást feltűntetni szemben az egységes szerkezettel. Az új jogintézmények megértését és tárgyalását, helyes alkalmazásának mikéntjét kínálják. Rámutatnak az új jogintézmények értelmére és összevetik őket az 52'-es Pp. rendelkezéseivel

A kérdés aktualitása

A fentebb említett „nyugvó pont” billent ki a helyéről 2013-ban, amikor is kormányhatározat született a polgári perrendtartás újra kodifikálásáról.⁹ Ekkor újra előkerültek a tárgyalási rendszerekkel kapcsolatos tudományos nézetek. A kezdetektől nem volt kérdéses, hogy az 52'-es Pp. által alkalmazott rendszer helyett egy osztott rendszert kell bevezetni. Jól példázza ezt, hogy a kodifikáció során kiadott két nagyobb lélegzetvételű mű az „*Egy új polgári perrendtartás alapjai*”¹⁰ és a „*Szakértői Javaslat*”¹¹ szerzői is végig ezen álláspont mellett érveltek.¹² Emellett számos megtartott konferencia, előadás és megjelent írás mind, mind ezt a nézetet támasztotta alá. Ebben a kérdésben tehát konszenzus uralkodott és uralkodik a szakmában, hogy a kodifikációs célok elérésére az osztott szerkezet a megoldás. Olyannyira, hogy a jogalkotó az osztott szerkezet bevezetésére és „körülbástyázására” építette fel a kodifikációs folyamatot, ez volt az egyik alaptézis. Az osztott perszerkezet lényegében az a tengely volt, amire felépítette a jogalkotó a perjogi részletszabályokat.¹³

Azonban azon a ponton, hogy hogyan is nézzen ki ez az osztott rendszer – és milyen elemekkel és hogyan egészítsék ki – különböző álláspontok alakultak ki.¹⁴ Ez a fejlemény is jól mutatja, hogy önmagában a tárgyalási rendszer megváltoztatása nem oldja meg a peres eljárások minden gondját, önmagában nem elegendő és nem képes a perhatékonyság érvényesítésére.¹⁵ Ebben a 2013 óta tartó folyamatban (mind a mai napig) a korábbiakhoz képest sokkal nagyobb figyelem hárul az elsőfokú eljárásra és a tárgyalásra. A vita és az érvek felsorakoztatása azonban ismét nem a szerkezeti kérdések körül forog, hanem a

részletek körül. Ezek alapján a „nyugvó pont” végső soron a kibillenést követően áthelyeződött a másik ténfélre és ott is maradt. Igazán terjedelmes irodalma az osztott szerkezetet kiegészítő, támogató, segítő jogintézményeknek lett. Ezek az intézmények, amelyeket a jogalkotó „felhelyezett a vázra”, hogy tovább erősítse az osztott rendszer előnyeit. Kezdve az alapelvek újrafogalmazásával, a keresetlevél szabályainak jelentős módosításával, az írásbeli előkészítés megerősítésével, a keresetváltoztatás újraszabályozásával, egészen a percezúra pontos formáján és tartalmán át az anyagi pervezetés mikéntjéig. Amely fontos újításokra jelen írás keretei között röviden – egy példán keresztül – kívánok kitérni, ám mindegyik egy fontos adalék a kodifikációs célokban megfogalmazott rendszerszintű hatékonyságnövelés elérése érdekében. Ezekre összefoglalóan azt lehet mondani, hogy a jogalkotó újraszabályozta az elsőfokú eljárást.¹⁶

Az alperesi írásbeli ellenkérelem

Szemléltetésül egy jogintézményt emelek ki, amelyek alapvetően nem a tárgyalási szerkezet szorosán vett járulékos eleme, ám nagyban befolyásolja annak sikerességét. Ez pedig az írásbeli ellenkérelem meg vagy meg nem követelése az alperestől a tárgyalást megelőzően. A Pp.-ben kötelező a tárgyalást megelőző írásbeli ellenkérelem. Ennek bevezetésével – szemben az 52'-es Pp. 139. §⁷ rendelkezéseivel – az alperes nem szóban az első tárgyaláson adja elő az ellenkérelmét és egyéb nyilatkozatait.¹⁸ Ezzel elkerülhető az első tárgyalás elhalasztása pusztán arra hivatkozással, hogy a felperest váratlanul érte az alperesi előadás. A Pp. ezzel kívánja biztosítani, hogy az „alperes az eljárás mielőbbi szakaszában részletesen nyilatkozzon, hogy a keresetet mennyiben és milyen okból vitatja.”¹⁹

Ezzel szemben az 52'-es Pp. korai szövege meg sem követelte az alperestől majd egy módosítást követően eshetőlegessé tette az írásbeli ellenkérelmet. Ez a módosítás az 1999. évi CX. törvény, a VIII. Pp. novella, mely beiktatta a törvénybe a 126. § (3) bekezdését. E szerint az alperest „arra is figyelmeztetni kell, hogy a kereseti kérelemre legkésőbb a tárgyaláson vagy a bíróság által megjelölt határidőn belül nyilatkoznia kell, s elő kell adnia a védekezésének alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, az ügyre vonatkozó okiratait pedig be is kell mutatnia.” Továbbá a (4) bekezdést, mely szerint „– ha az ügy körülményei indokolják, – a bíróság az alperest az első tárgyalásra szóló idézéssel egyidejűleg felhívhatja, hogy már korábban írásban nyilatkozzon.”²⁰ „Ennek hiányában azonban az alperes szabadon [dönthetett] arról, hogy a védekezését az első tárgyaláson, vagy azt megelőzően adja-e elő.”²¹– írja Czoboly. Vagyis a „szabályozás egyik hiányossága az volt, hogy a bíróság az első tárgyalást megelőzően csak felhívhatta az alperest arra, hogy nyilatkozatait határidőre tegye meg”²² de nem kötelezte.

A tárgyalási rendszerek kategorizálásának nehézségei

A tárgyalási rendszerek kategorizálásának kérdése azonban – a fentebb említett sommás kategorizálásnál – sokkal bonyolultabb és árnyaltabb. Ez a kérdés azonban nincs a perjogi tudomány fókuszában. Mondhatni ahány perrend létezik, annyi féle tárgyalási rendszerrel lehet találkozni. Nem túlzás, ha azt állítom, hogy „tisztá” formájában a két véglet – a teljességgel egységes rendszer és a végletekig mereven tagolt osztott rendszer – nem jelenthet megoldást a gyakorlatban felmerülő kérdések nagy tömegére. Az egyes

rendszerek előnyei és hátrányai kódolva vannak beléjük, ami az egyiknek az előnye az a másiknak a hátránya. Ahogy egy rendszernek nem lehet az a célja, hogy hagyja szétcsúszni a jogvita ténybeli és jogi kereteit, az sem lehet a célja, hogy fontos vitapontokat rekeszzen ki a perből egy túl korán vagy rosszul, szigorúan alkalmazott cezúrával.²³ Az osztott rendszer ellen felhozott leggyakoribb érv, hogy két megjelenésre kötelezi a feleket ezzel húzva el a pert. Az egységes szerkezet ezzel szemben elvben megteremti az egy tárgyaláson való elintézés lehetőségét. Azonban ha több határnapra is sor kerül, előfordulhat, hogy nem rögzülnek kellő időben a jogvita ténybeli és jogi kereteit.

További fontos kérdés, hogy a tárgyaláson tisztázandó (alaki-anyagi) kérdések összekeveredését a jogalkotó engedi-e vagy az elkülönítését irányozza elő. Röviden, jogvita ténybeli és jogi kereteinek meghatározása, az alaki és anyagi kérdések elkülönítése, a cezúra léte vagy nemléte és egyéb itt nem említett kérdések²⁴ mind egy irányba kell, hogy mutassanak, ez pedig nem más, mint a hatékonyság.

Ebből a rövid összefoglalásból is látszik, hogy az egyes rendszerek választásával más és más hatások jönnek elő, kerülnek előtérbe pozitív, avagy negatív mintaként. Mindezen (itt röviden felvetett) aggályok kiküszöbölésére a jogalkotó az egyes perrendek megalkotása során a két végpont közül elmozdul középre, a vegyes rendszer felé. Olyan megoldásokat alkalmaz a perrendbe, amelytől még megőrzi fő karakterét és egyszeri ránézésre ide vagy oda kategorizálható, azonban egy mélyebb vizsgálat során megállapítható, hogy jelentős elmozdulások történtek a vegyes rendszer felé. Ez a lépés minden jogalkotótól elvárt, hiszen a „kigondolt” rendszer választása esetén annak hátrányait meg kell próbálni minél inkább minimalizálni.

A következőkben röviden áttekintem a legutóbbi három hatályos perrendünket és az általuk alkalmazott tárgyalási rendszereket. Röviden azt vizsgálom, hogy az általuk alkalmazott rendszerek milyen elmozdulásokat mutattak- mutatnak a vegyes rendszer felé.

1911. évi I. törvénycikk

A magyar perjogi történelmet felelevenítve az Rpp. a kezdetekben tisztán osztott rendszert alkalmazott a törvényszék előtti eljárásban. Főszabályként harminc napos tárgyalási időközöt rendelt el a perfelvétel és az érdemi tárgyalás között. Ugyanakkor ez közös kérelemre rövidíthető volt.²⁵ A járásbírói eljárásban ezt a merev eljárási szabályt azzal oldotta fel, hogy lehetővé tette az érdemi tárgyalási szak azonnali megtartását.²⁶ A törvényszéki eljárás merev cezúráját az 1930. évi XXXIV. törvénycikk *törvénykezés egyszerűsítéséről* olyan módon oldotta fel, hogy a korábban idézett 142. §-al egészítette ki, hogy „a törvényszéki eljárásban a keresetlevélre hozott idéző végzésben figyelmeztetni kell a feleket, hogy a perfelvételi határnapon esetleg az érdemleges tárgyalás megtartásának is helye lesz.”²⁷ Ezzel a lépéssel a jogalkotó a vegyes rendszer irányába mozdította el a törvényszék előtti eljárást is.²⁸ Itt tehát a jogalkotó – felismerve azt, hogy az egy tárgyalási határnapon való elintézés lehetetlen – kiküszöbölte az osztott szerkezet egyik legnagyobb hátrányát. Ugyanakkor megtartotta a perfelvétel és az érdemi tárgyalás tartalmi kettéosztottságát és időben is megosztott maradt, azonban ez lerövidült 30 napról akár néhány percre.

1952. évi III. törvény

Az 52'-es Pp., – amely a plószai hagyományokból nőtt ki, ám azt jelentősen megrövidítette és a kezdetektől fogva szerkezeti önellentmondásokat tartalmazott, valamint magán viselte a szocialista szemlélet jegyeit²⁹ – egységes rendszere sem volt tisztán egységes. Már a hatálybalépéskori szövegben benne volt az, hogy ha az alperesi alaki védekezés a per megszüntetésére irányul, akkor a bíróság mindenekelőtt erről határoz.³⁰ Ez a „rejtett cezúra” azt mutatja, hogy az egységes rendszerben benne maradt egy olyan elem, amely azt célozza, hogy a per során tisztázandó alaki és anyagi kérdések elkülönítetten legyenek tárgyalva. A tárgyalás elhalasztása azonban nem volt szükségképpen, így akár megvalósulhatott az egy határnapon történő elintézés kívánalma is. Ezáltal mondhatni, hogy az 52'-es Pp. „egységes-osztott” tárgyalási rendszert valósít meg, mert a tárgyalás elhalasztására ugyan lehetőség volt, de az nem volt szükségszerű, azonban a perfelvétel körébe tartozó kérdések tárgyalása megelőzte az érdemi kérdések tárgyalását.³¹ Had idézzem még ezen álláspont bizonyítására az egyik kommentárban megjelent sorokat. Kiss Daisy az 52'-es Pp.-ről írja, hogy – „a magyar tárgyalási rendszerben percezúra (permetszés) – főszabály szerint – nincs. Az esetleges folytatólagosság (több tárgyalási napra kitűzés) ellenére is egységesnek tekintendő tárgyalás belső tagozódása a vegyes rendszer elemeit hordozza.³²

Az 52'-es Pp. egységes tárgyalási rendszerében *akulcs-időpont*, amíg az elsőfokú eljárásban főszabályként a felek megtehették egyes eljárási cselekményeiket az az „*ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztése*” volt.³³ Azonban ezt az egységes folyamat a jogalkotó igyekezett megtörni. „Lehetővé tették a bíróságnak, hogy a késlekedő fél nyilatkozata bevárása nélkül is eldöntse az ügyet [52'es Pp. 141. § (2)³⁴ és (6)³⁵].”³⁶ Ugyanígy lehetősége lett a bíróságnak, hogy a nyilvánvalóan a per elhúzását célzó viszontkeresetet érdemi vizsgálat nélkül elutasítsa.³⁷ Ezek az utólagosan bevezetett rendelkezések az egységes szerkezeten belül igyekeztek a jogvita ténybeli és jogi kereteit minél előbb rögzíteni, azonban éles cezúra hiányában nem jártak sikerrel. De mindenképpen jelzik a jogalkotói törekvést az egységes rendszer hibájának kiküszöbölésére, illetve azt, hogy egy egységesnek mondott rendszer is tartalmazhat vagy tartalmaz korlátozásokat a felek előadásaira nézve.

2016. évi CXXX. törvény

A Pp. ismét – hivatkozva a magyar perjogi hagyományokat, ám továbbfejlesztve azt – az osztott rendszert vezeti be.³⁸ A Pp. fejezet címei egyértelműen rögzítik a perfelvételi és érdemi tárgyalási szakok elválasztását. Valamint a normaszövegből kiolvasható a cezúra intézménye is, ez a 194. § (1) bekezdés mely a perfelvétel lezárásáról szól. A Pp. által ma alkalmazott rendszer az ún. „*főtárgyalási modell*”, melynek lényege, hogy egy alapos előkészítést követően lehetőleg egyetlen koncentrált tárgyalást tartsanak.³⁹ A hangsúly itt a perfelvételi szakra helyeződik.

Ez a megoldás mintegy ellenhatás kiváltására született. Az 52'-es Pp. által az egész elsőfokú eljárás során megengedett tényelőadások, keresetmódosítások, bizonyítékcsatolások kiküszöbölésére.⁴⁰ Az osztott szerkezettel és annak elemeként megjelenő cezúrával, a perfelvételt lezáró végzéssel kíván ennek a gyakorlatnak véget vetni

a jogalkotó. Ezzel megteremti a peranyag koncentrált felvételének és rögzítésének a kötelezettségét. Ezt a Pp. normaszövege is kifejezésre juttatja. A 183. §⁴¹ meghatározza a perfelvétel tartalmát mely mondat lényege, hogy a felek és a bíróság rögzítik a jogvita kereteit. Az érdemi tárgyaláson – a 214. §⁴² szerint – a bíróság a perfelvétel során meghatározott keretek között lefolytatja a bizonyítást és eldönti a pert. A két tárgyalási szak tartalmi elkülönülése élesen kitűnik a jogszabály szövegből. Mindkét szak esetén egy-egy definíciót ad. Ez mutatja azt, hogy ezek az újonnan bevezetett fogalmak pontos értelmezését a jogalkotó egyértelműen igyekezett szabályozni, nem hagyta a jogalkalmazóra ezek tartalommal való megtöltését. Ezek a fogalmi meghatározások is jól példázzák, hogy a jogalkotó kiemelet figyelmet fordított arra, hogy az eljárásjogilag eltérő jellegű cselekményeket egymástól elkülönítse, ne engedje azok keveredését, ezzel küszöbölje ki a dekoncentrációt és az idővesztést.⁴³ A Pp.-ben a tartalmi és funkcionális elkülönülés egyértelmű, ez a normaszövegből is igen erősen kitűnik. Az osztott szerkezet e jegyét a Pp. egyértelműen magán hordozza.

Más a helyzet azonban az időbeli elkülönítéssel. A perfelvételt lezáró végzést követően a bíróság alaki pervezető tevékenysége körében – az ügy körülményeihez igazodóan – dönt a tárgyalás további menetéről abban az esetben, ha szükséges az érdemi tárgyalás. A Pp. rugalmas eljárási kereteket igyekszik teremteni, hogy a pert minél inkább az ügy körülményeihez igazodóan lehessen lefolytatni. Így több lehetőség kínálkozik a per folytatására. Ennek keretében lehetőség van arra, hogy bíróság az érdemi tárgyalást nyomban megtartsa, vagy kitűzze az érdemi tárgyalás határnapját. Ezzel a jogalkotó a vegyes tárgyalási rendszer irányába mozdítja el a perrendet. Ez a jogalkotói megoldás alkalmas arra, hogy egyes ügyekben megteremtse az egy határnapon történő elintézését.

Összegzés

Az bevezetést követő két fejezetben azt kívántam megvilágítani, hogy a tárgyalás és ezen keresztül a per szerkezete mennyire fontos ugyanakkor mégis egyes aspektusai milyen keveset tárgyaltak. A Pp. születése előtt, mintegy eldöntött kérdésként tekintett rá a tudomány és nem látta realitását a váltásnak, ezért nem firtatta az osztott szerkezetet. Amint 2013-ban megfogalmazódnak a kodifikációs célok, azonosításra kerültek az 52'-es Pp. problematikái egyértelműnek mutatkozott a tárgyalási szerkezet váltás. Ekkor a fentebb említett „nyugvó pont” átkerült a másik oldalra. A szerkezeti viták tehát lezárultak. Előkerültek azonban az osztott szerkezet által életre hívott jogintézmények körüli tudományos nézetek. Ez a folyamat beillik egyfajta közvetett „hatásnak”, amely a tárgyalási szerkezet változásával jár. A hatás itt nem tételes jogi értelemben kell értelmezni, hanem, mint az a mögött meghúzódó dogmatikai jogréteg megmozdulását, avagy átrendeződését.

E keretek között szemléltetésként egy a tárgyalási szerkezethez érintőlegesen kapcsolódó jogintézmény, az írásbeli előkészítés szabályaira is röviden kitértem, mind az 52'-es Pp, mind a Pp.-re utalva. Ezzel az volt a célom, hogy látható legyen, hogy egyrészt nem csak magán a tárgyalási szerkezeten múlik egy perrend sikere. Valamint, hogy milyen fontos szerepük van tárgyalás rendszerét körülvevő egyes jogintézményeknek és milyen hatásuk lehet a tárgyalásra.

A negyedik fejezetben arra kívántam felhívni a figyelmet, hogy az egyes hazai perrendekben alkalmazott tárgyalási szerkezeteket megvizsgálva hogyan is lehetne kategorizálni azokat. A napi joggyakorlat számára nem fontos az egyes rendszerek elnevezése vagy kategorizálása. A gyakorlat számára a polgári peres eljárásokban az egyes jogintézmények mikénti alkalmazása jelenti a feladatot. A tudomány számára azonban fontos, hogy igyekezzen egzakt kategóriákat felállítani és válaszokat adni. Mint az fentebb – röviden – látható volt az egyes tárgyalási szerkezeteknek megvannak a jellemzőik, ezekből adódóan az előnyök és hátrányok⁴⁴ is kirajzolódnak. A nyíltan jelentkező hátrányokkal a jogalkotónak számolnia kell. Fel kell azt mérnie, hogy az előírányzott célokba belefér-e. Amennyiben nem, úgy elmozdulás fog történni középre, a vegyes rendszer felé. Ez látható volt az Rpp. és a Pp. esetén is, amikor is az időbeli éles elkülönítést feloldotta mindkét perrend. Az 52'es Pp. esetén pedig a „rejtett cezúra” intézménye illetve a felek előadásainak idő és módbeli korlátozása jelentett valamifajta középre mozdulást.

Felvetődik azonban a kérdés, hogy attól, mert az egyes perrendek egy-egy elemükben a vegyes rendszer felé mutatnak rögtön kategorizálhatók-e a vegyes rendszerek közé vagy megőrzik eredeti karakterüket, de egyes jegyeik a vegyes rendszer irányába mutatnak.

1 Éless Tamás írja cikkében. Címe: Éless Tamás: A tárgyalás szerkezete, a perfelvétel, perhatékonyosság, *Közjegyzők Közlönye*, 2017/5, 13.

2 E tankönyvek közül néhány:

SZABÓ Imre: A tárgyalás és határozatok. In: OSZTOVITS András (szerk.): *Polgári eljárásjog I – A Polgári per általános szabályai*. Budapest HVG-Orac, 2013, 236-7.

KENGYEL Miklós: *Polgári Eljárásjog II. kötet*, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1992, 60-64.

KISS Daisy: *A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből*, Harmadik átdolgozott kiadás, Budapest, HVG-Orac, 2014, 539.

KENGYEL Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog*, Budapest, Osiris kiadó, 2003. 223-225.

Dr. Virág Csaba: 41. tétel. In: Udvary Sándor (szerk.): *Polgári eljárásjog I., Jogiszakvizsga felkészítő könyvek*, Budapest, Patrocinium, 2015, 230.

Nota bene! Az egyetemi hallgatóságnak talán nem is szükséges akkor és ott ennél több ismeretet szereznie. Az éppen aktuális stúdiumok elsajátítása során nem is tulajdonít akkor szerepet ennek a pár mondatnak, hogy az éppen hatályos polgári perrendtartás melyik rendszert alkalmazza. Míg a gyakorló jogászok számára szinte életbevágóan fontos kérdés ez.

3 A megjelölt kommentárok is nyugtázzák a tényt, hogy léteznek ezek a tárgyalási rendszerek, ám ennél tovább nem mennek.

KISS Daisy: *A tárgyalás* In: NÉMETH János – KISS Daisy – *A polgári perrendtartás magyarázata 1. Harmadik (átdolgozott) kiadás*, Budapest, Complex, 2010, 550.

OSZTOVITS András (szerk.): *A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény nagykommentárja*, Budapest, OPTEN Informatikai Kft, 2015, 454.

4 E tankönyvek közül néhány:

SZABÓ Imre: A tárgyalás és határozatok. In: OSZTOVITS András (szerk.): *Polgári eljárásjog I – A Polgári per általános szabályai*. Budapest HVG-Orac, 2013.

KENGYEL Miklós: *Polgári Eljárásjog II. kötet*, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1992

KISS Daisy: *A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből*, Harmadik átdolgozott kiadás, Budapest, HVG-Orac, 2014.

KENGYEL Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog*, Budapest, Osiris kiadó, 2003.

Dr. Virág Csaba: 41. tétel. In: Udvary Sándor (szerk.): *Polgári eljárásjog I., Jogszakvizsga felkészítő könyvek*, Budapest, Patrocinium, 2015,

5 Szabó: *A tárgyalás és határozatok*, 236.

6 KENGYEL Miklós: *Polgári Eljárásjog II. kötet*, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1992, 60.

7 Uo. 61.

8 Az itt idézett művek a megjelölt oldalszámban természetesen nem csak az osztott szerkezetet boncolgatják, ám oldalszámra nem lehet lebontani és elkülöníteni pusztán a szerkezeti utalásokat, ezért az elsőfokú eljárások kommentálásának oldalszámait jelölöm meg.

PUSKÁS Péter XII. fejezet, Perfelvételi szak In: PETRIK Ferenc (szerk.): *Polgári Eljárásjog I. Harmadik kiadás*, Budapest, HVG-Orac, 2017, 391-441.

ZSITVA Ágnes: Harmadik Rész: elsőfokú eljárás In: WOPERA Zsuzsa(szerk.): *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata*, Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 249-360.

WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2017. 343-453.

9 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozat, a polgári perjogi kodifikációról

10 VARGA István- NÉMETH János: *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, Budapest, HVG-Orac, 2014,

11 VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): *Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*, Budapest, HVG-Orac, 2016

12 Lásd ezen művekben Éless Tamás, Döme Attila, Ébner Vilmos, Varga István (és egyéb szerzők) munkásságát.

13 Udvary: *Új Pp.- Új szerkezet*, 6.

14 Lásd erről a tudományos nézetkülönbségekről hosszabban a kodifikációs folyamatot végig kísérő és aktív részeseként ezt leíró Prof. Dr. Németh János: Az új polgári perrendtartás, egyes vitatott kérdések és az elfogadott változat c. írását. Megjelent: *Közjegyzők Közlönye* 2017/2 5-12.

Valamint szintén a kodifikációs folyamatot leíró Király Lilla cikkében megjelent sorokat. Király Lilla: Az új magyar polgári perrendtartás megszületése és legújabb szabályai (Kodifikáció vagy reform?), *JURA*, 2017/2. 91-108.

15 Zsitva Ágnes: *Újjászületett elsőfokú eljárás a perkoncentráció jegyében*, *Advocat* 2017/különszám, 8.

16 Uo. 8. -utalva a cikk címére

17 139. § (1) A felperes nyilatkozata után az alperes terjeszti elő ellenkérelmét, amely vagy a per megszüntetésére (157. §) irányul, vagy érdemi védekezést tartalmaz a felperes kereseti kérelmével szemben. Az ellenkérelemben elő kell adni az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait.

(2) Ha a keresetet az alperessel egyáltalán nem, vagy nem idejében (126. §) közölték, vagy ha a felperes a keresetet a tárgyaláson lényegesen módosította, a bíróság az ellenkérelem előterjesztésére az alperes kérelme esetén halasztást ad.

18 ZSITVA Ágnes: Harmadik Rész: elsőfokú eljárás In: WOPERA Zsuzsa(szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata, Budapest, Wolters Kluwer, 2017, 301.

19 SZABÓ Imre: Szakértelem és felelősség, *Jogtudományi Közlöny*, 2017. 9. szám 381.

20 1952. évi III. törvény 126. § (3) és (4) bekezdés

21 Czoboly Gergely István: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*, Phd értekezés, Pécs 2014 <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltve: 2017. augusztus. 10.) 165.

22 Uo. 166.

23 Ez a két végpont, amit sokmás mellett (a jelen kodifikáció során is) az egyes szerzők említenek.

VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): *Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*, Budapest, HVG-Orac, 2016, 347.

24 Pl a jogi képviselő szabályai, a hatásköri szabályok, a perelőkészítés, a bírói aktivizmus

25 1911. évi I. törvénycikk 191. § „A határnap az érdemleges tárgyalásra mintegy harmincnapos időközzel tűzendő ki. Ha a felek kölcsönösen beleegyeznek, sürgős esetben pedig az egyik fél kérelmére is, a bíróság a tárgyalási időközt megrövidítheti, sőt az érdemleges tárgyalást a perfelvételre bejelentett ügyek elintézése után a perfelvételi határnapon is megtarthatja.

26 1911. évi I. törvénycikk 142. § szerint az idézés a járásbírói hatáskörben mindkét

tárgyalási szakra szól.

1911. évi I. törvénycikk 191. § „A járásbirósági eljárásban az érdemleges tárgyalás az alperes perbebozsátkozása után rendszerint folytatólag megtartandó. A bíróság azonban az érdemleges tárgyalásra a körülményekhez mért időközrel uj határnapot tűz, ha ezt a felek kölcsönösen kérik. Egyik fél kérelmére vagy hivatalból a bíróság csak akkor tűzhet ki uj határnapot, ha a megjelent felek, illetőleg képviselőik valamennyien a bíróság székhelyén laknak.”

27 1930. évi XXXIV. törvénycikk 10. §

28 Kengyel: Magyar Polgári Eljárásjog, 225

29 Éless Tamás: Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán, Magyar Jog, 2013/10, 614.

30 1952. évi III. törvény 140. § (1) Ha az alperes ellenkérelmében a per megszüntetését kéri (157. §), a bíróság mindeneelőtt ebben a kérdésben tárgyal és határoz.

31 ÉLESS Tamás- ÉBNER Vilmos: A percezúra- Az érdemi tárgyalás előkészítése In: VARGA István- NÉMETH János(szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, Budapest, HVG-Orac, 2014. 383.

32 KISS Daisy: *A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből*, Budapest, HVG-Orac, 2006 475.

33 Udvary Sándor: Új Pp.- Új perszerkezet, *Advocat*, 2017/2, 9

34 141 § (2) A bíróság – ha ez a tényállás megállapításához szükséges -, a feleket felhívja nyilatkozataik megtételére és lefolytatja a bizonyítási eljárást. A fél köteles a tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait – a per állása szerint – a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő időben előadni, illetve előterjeszteni. Ha a bizonyítás lefolytatása az első tárgyaláson ennek ellenére nem lehetséges, vagy csak részben lehetséges, a bíróság a tárgyalás elhalasztása mellett elrendelheti a per további előkészítését.

35 141 § (6) Ha a felek valamelyike tényállításának, nyilatkozatának előadásával, bizonyítékainak előterjesztésével – a (2) bekezdésben előírt kötelezettsége ellenére – alapos ok nélkül késlekedik, és e kötelezettségének a bíróság felhívása ellenére sem tesz eleget, a bíróság a fél előadásának, előterjesztésének bevárása nélkül határoz, kivéve, ha álláspontja szerint a fél előadásának, előterjesztésének bevárása a per befejezését nem késlelteti.

36Udvary: Új Pp.- Új perszerkezet, 7.

37 147. § (1) Az első fokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig az alperes a felperes ellen viszontkeresetet indíthat, ha az ekként érvényesíteni kívánt jog a felperes keresetével azonos vagy azzal összefüggő jogviszonyból ered, vagy ha a viszontkereset tárgyául szolgáló követelés a felperes kereseti követelésével szemben beszámításra alkalmas. **A bíróság érdemi tárgyalás nélkül végzéssel elutasíthatja a viszontkeresetet, ha nyilvánvaló, hogy a fél azt azért terjesztette elő késedelmesen, hogy a per befejezését hátráltassa.**

38 WOPERA Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai, *Jogtudományi Közöny*, 2017. 4. szám 153.

39 CZOBOLY Gergely István: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*, Phd értekezés, Pécs 2014 <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltve: 2018. 09. 09.)

40 ZSITVA: Harmadik Rész: Elsőfokú eljárás, 281.

41 (1) : A perfelvétel körében a felek perfelvételi iratban feltüntetett vagy perfelvételi tárgyaláson előadott tényre és jogra vonatkozó állítással, tagadással, be- vagy elismeréssel, ezekből következő kérelemmel, a tények megállapításához szükséges bizonyítási indítvánnyal, a bizonyítékok és a bizonyítási indítványok értékelésére vonatkozó nyilatkozattal, valamint bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátásával (a továbbiakban együtt: perfelvételi nyilatkozat) – a bíróság közrehatása mellett – meghatározzák a jogvita kereteit.

42 (1) Az érdemi tárgyalási szakban a bíróság a jogvitának a perfelvétel során meghatározott keretei között bizonyítást folytat le és eldönti a pert.

(2) A fél az érdemi tárgyalási szakban csak e törvényben meghatározott esetben tehet vagy változtathat meg perfelvételi nyilatkozatot.

43 VARGA Edit XIII. fejezet, Érdemi tárgyalási szak In: PETRIK Ferenc (szerk.): *Polgári Eljárásjog I.* Harmadik kiadás, Budapest, HVG-Orac, 2017, 444.

44 Ezek feltárására és elemzésére jelen keretek között csak röviden tértem ki. Kutatásom során, mely az egyes tárgyalási szerkezetváltások hatásait vizsgálja az előnyök-hátrányok, valamint szerkezeti váltások ok-okozati összefüggései kiemelt figyelmet fognak kapni.

Garai Renáta: A fátyol túloldalán: szeretet vagy kilátástalanság?

kre-dit.hu/tanulmanyok/garai-renata-a-fatyol-tuloldal-an-szeretet-vagy-kilatastalansag/

2018. december 27.

Bevezetés

Megmagyarázhatatlan ragaszkodás a nyilvánvalóan rosszhoz, a folyamatos megalázás és bántalmazás eltűrése, a sértettek szégyenérzete és belebetegedése, míg elkövetői oldalról mindezek kihasználása, a másik legyűrése, alázása, ezzel egyidejűleg pedig a külvilág felé legjobb arcuk mutatása. Egy társnak, egy szülőnek sem lehet bármit. *„Annyira szeretlek, nem tudok nélküled élni!”* – mondja a vádlott, majd megüti, megrugdálja a társát vagy a gyermekeit. De miféle szeretet ez? A ragaszkodás ily módon való kifejezése elég jól titkolja a szeretetet, a bűncselekmények alapvető jellemzője mégis ez.

A családi erőszak bűncselekményét elkövető vádlottak esetében nem felejtethetjük azt, hogy itt nem egyszeri orrcsonttörésről vagy indulatkezelési problémákról van szó, hanem egy folyamatos viselkedési modellről méghozzá úgy, hogy mindezt lehetőség szerint tanúk nélkül vigyék véghez, kitolva ezzel a felelősségre vonás időpontját, és a bizonyítás megnehezítését. Az alábbiakban ebből hoztam szemelvényeket.

A családi erőszak felnőtt áldozatai

Házastárs / élettárs bántalmazása

Az ingatlanok belsejében a vádlottak általában nemcsak a sértetteket bántalmazzák, hanem bútorokat, számítástechnikai eszközöket, szerszámokat és egyéb berendezési-felszerelési tárgyakat rongálnak meg vagy borogatnak fel. Egyik ügyben például a vádlott bántalmazás közben összetörte a sértett mobiltelefonját, notebookját, utána pedig ezeket kidobta az ablakon, máskor a sértett laptopját vágta a falhoz annyiszor, hogy az teljesen összetörjön, használhatatlanná váljon; de megtette azt is, hogy a sértettet hajánál fogva kihúzta az ágyból, az arcát tenyérrel megütötte, a haját megtépte, illetve le is vizelte.¹

Az egyik sértett vallomása szerint a párja betegesen féltékeny volt, sokszor elszidta őt mindenek, nekiesett és megragadta a haját, a földre teperte, ököllel ütötte. A bántalmazások után térden állva könyörgött a bocsánatáért, sírt és fogadkozott, hogy soha többet nem fog előfordulni, aztán persze újabb és újabb események következtek. A sértettnek – a vádlott nyomásának engedve – munkahelyén fel kellett mondania, más személyeknek telefonálni vagy egyéb módon segítséget kérni nem tudott, amikor pedig az ingatlant elhagyni készült, a vádlott őt bezárta. *„Amikor ő ütött én sikongattam, kiabáltam, de hiába mert nem hallották a szomszédok. Próbálta utána összeragasztani a számat ragasztószalaggal. Orvoshoz nem mertem elmenni, félttem, hogy ebből baj lesz. Ekkor a testemen foltok lettek és az arcomon monoklik, ezután hetekig nem tudtam kimenni a házból, de volt hogy rámmárta az ajtót, a lakásba bezárt engem.”* – mondta el a sértett vallomásában. Előfordult, hogy őt a vádlott bokájánál fogva lerángatta az ágyról a

szőnyegre, és amikor már összegubózva feküdt akkor is ütötte, bakancssal rúgta a veséjét, hátát, combját, térdén, ahol csak érte, közben folyamatosan becsmélve őt mindennek elhordta. Máskor fejbe és vállon rúgta, ahová csak menekült a lakásban ment utána és minden alkalommal órákon keresztül verte. *„Majd lenyugodott, elsírta magát, ismét bocsánatot kért, utána lefeküdtünk aludni, mert elfáradtunk.”* – mondta el a sértett. A vádlott máskor a szobamérleget vagdosta a társa fejéhez és a lábához, végül ezt úgy hagyta abba, hogy *„nem bántalak többet, mert attól félek megöllek”*, és hogy elmenni ne tudjon, ollóval levágta a sértett kabátjának az ujját, a bőrdzsekijét a nagyfejszével vágta szét, ruháiba úgyszintén belevágott. Az utolsó bántalmazás után a sértett ki tudott menekülni a lakásból, elkezdett rohanni, bokrokban és árokban bujkált, végül beszaladt az erdőbe, mert hallotta és meglátta a vádlott autóját, amivel utána ment. Ott lapult a sötétben kb. fél órát, majd órákig tartó gyaloglással elért a barátnőjéhez akinél az éjszakát töltötte, közben pedig akárhányszor közelített felé egy autó, elbújt ahová csak tudott..., másnap egy gumicsizmában, kabát nélkül, melegítőben és egy pólóban jelent meg a rendőrségen.²

Az emberölésekkel összefüggő kutatások eredményei alapján a párkapcsolati, családi jellemző körében feltétlenül tudni kell, hogy az elkövetők közül sokan az aktuális partnerükkel és a szülőkkel laknak együtt, a párkapcsolattal rendelkezők 45 %-a a partnere sérelmére követte el az emberölést.³ Ezért is kiemelten fontos az ezt megelőző cselekménysorozatok időben történő felismerése és az arra adott haladéktalan büntetőjogi válasz, melyre a kapcsolati erőszak bűncselekményi tényállása preventív jelleggel hathat. Az élet elleni bűncselekmények kiemelt tárgyi súlyúak, s ezeket rendre „kisebb” mértékű bántalmazások előzik meg, de sajnos azokban az esetekben, amikor a kapcsolati erőszaknál súlyosabb bűncselekmény (is) megvalósul, az eljáró hatóságok több esetben hajlamosabbak inkább a legutolsóira koncentrálni, így az élet elleni bűncselekményeket megelőző rendszeres bántalmazások elsikkadnak, és tetézi még a bajt, hogy a szociális gondoskodás rendszerszintű anomáliái talán mindenki előtt ismertek.

A szociális szféra egyik szakmai rendezvényén a családon belüli erőszakos esetekkel kapcsolatban felmerülő legvitatottabb problémák a személyiségi jogok, a magas látencia és a magánélethez való jog kérdései voltak, de ugyanilyen problémás a helyzet a családi élet tiszteltetésben tartása és a beavatkozás szükségessége, a feljelentési kötelezettség, illetve az ezzel kapcsolatos félelmek (munkahelyi, jogi következmények), az etikai dilemmák mérlegelése, az egyéni felelősség és a rendelkezésre álló protokollok alkalmazhatósága kapcsán is. Lényeges kérdés a családon belüli erőszak eseteivel kapcsolatos információk hitelessége, használhatósága, illetve eredete, az információforrás szavahihetősége, relevanciája. A családi erőszak a szomszédoktól és a hatóságoktól távol, főként tanúk nélkül zajlanak, ezért hosszú és göröngyös az út addig, mire lelibben a fátyol, és mögé látunk valamennyire. Meghatározó mondatok és fontos tények hangzanak el informális kommunikációs csatornákon, és ezek létjogosultságát, felhasználásának lehetőségeit, kereteit és korlátait sehol nem szabályozzák. Jogosan merül fel tehát a kérdés, hogy mi a teendő ezekkel a sok esetben létfontosságú információkkal? Meddig jó az ügyfél érdekében személyes meglátás, rálátás szerint „falazni”? Nehéz mérlegelni, hogy a gyakorlati szakemberek meddig nem jelentik az adott eseteket, illetve szabad-e nekik egyáltalán önkényesen állást foglalni, és az egész rendszerrel – sokszor még a törvényekkel is – szélmalom-harcot vívva, magányos hősként küzdeni a családtagok általuk vélt igazáért? Vajon mik azok a határok, amelyeknél már azt állíthatják kimerítették a

rendelkezésünkre álló összes lehetőséget? Hogyan és mivel ártanak a legkevesebbet egy családnak, az abban élő gyermekeknek vagy éppen idős szülőknek, nagyszülőknek? Információ-e a „pletyka”, vagyis amelyhez a hivatalos kereteken túl hozzájutnak (szakmai kapcsolatokon keresztül, szomszédoktól, családtagoktól, elejtett mondatokból stb.)? Jelzés értékű-e mindez? Hiteles forrásnak számít-e a nem szakmai keretek között megtudott információ? A családon belüli erőszakkal és különösen a gyermekbántalmazással kapcsolatos esetmunka folyamatának elemzése során felmerült az a nem elhanyagolható kérdés, hogy ki, azaz milyen végzettségű és felkészültségű szakember beszélget el az áldozatokkal, s milyen körülmények között, milyen környezetben teszi ezt? Figyelemmel volt-e az áldozat életkorára, pszichés és kognitív adottságaira, aktuális lelkiállapotára, traumatizáltságára? A családi erőszak milyen hatással van az eseményeket – ha közvetetten is – átélő gyermekekre?⁴

Szülők, idős családtagok bántalmazása

Az időskorú sértettekre természetesen jellemző, hogy szeretik gyermekeiket, bármilyenek is megbocsátanak nekik, ez viszont bizonyos pont után már nem megy. Általánosságban elmondható a vádlottakról, hogy szüleiket nemcsak félelemben tartják és uralkodnak felettük, hanem tőlük pénzeket követelnek, nem kevésszer a zsarolás vagy a rablás bűncselekményi tényállását megvalósítva (megj.: a vádirat, az ítélet, valamint a fellebbezés több ügyben is tartalmazza, hogy a vádlott sérüléseket okozva kényszerítette a sértettet a pénz átadására, ez a minősítésekben mégis elenyésző számban jelenik meg).

Az egyik vádlott többször ellopta édesanyja itt-ott rejtegetett pénzét, pedig a sértett támogatta fiát mivel tudta, hogy kizárólag szociális járadékból tartja fenn magát. Egy pénz körüli vita kapcsán a fiúgyermek *„indulatos állapotba került, megragadta édesanyja kezeit, azokat erősen megszorította, majd a ruhásszekrénynek lökte, aki a lendület hatására a földre zuhant. A vádlott ezek után ránehezedett a földön fekvő édesanyjára, karjait lefogta és rángatni kezdte. A sértett megijedt fia viselkedésétől és megpróbálta a rendőrhatalóságot értesíteni, azonban nem járt sikerrel, mert a vádlott agresszíven, nagy erővel kitépte a kezéből a telefonkészüléket, édesanyját a nagyszobában lévő ágyra lökte, amitől a sértett fejét az ágy fatámlájába ütötte. A vádlott azonban ezt követően sem hagyott fel a sértett bántalmazásával, hanem az ágyon fekvő édesanyja arcához párnát nyomott azzal a fenyegetéssel, hogy „meghalsz! „a véredet akarom!”* Megint másik alkalommal a vádlott késsel fenyegette és kergette az anyukáját, őt többször hátba csapta, a hűtőben lévő étel nem tetszését kinyilvánítva pedig trágár szidalmazás közepette rángatta ki édesanyját a konyhából és két kezét megfogva belenyomta őt az üres fürdőkádba, a lépcsőházba menekülő sértett felé kartondobozt hajított – rögzíti az ítélet. Ez a vádlott is tagadta édesanyja bántalmazását, hiszen jól tudta, hogy a sértett orvosi segítséget eddig sem kért, sérüléseiről látélet vagy ellátási lap nem készült.⁵

A családi erőszak gyermek áldozatai

Az elmúlt időszak egyik meghatározó gyermekjogi eseménye a 2017-ben 20 éves gyermekvédelmi törvény⁶ módosítása volt, ez azonban – a törvényjavaslatot bíráló szakemberek szerint – valójában nem alkalmas a tragédiák megelőzésére. A jogszabály megváltoztatása önmagában nem jelent biztosítékot arra, hogy az alapellátásban dolgozók a munkájuk során körültekintően járnak majd el a veszélyeztető magatartások

megelőzésében, jelzésében és kezelésében; a tragédiák hátterében pedig az együttműködés problémáin túl a késedelmes vagy nem megfelelő (nem hozzáértő, nem eléggé intenzív vagy nem a problémákra irányuló) beavatkozás húzódik.⁷ A bűncselekmények alkalmazása során sajnálatos módon többször figyelmen kívül marad az a tény, hogy a gyermekek éppúgy sértettjei lehetnek – sőt számos esetben sértettjei is – ezeknek a bűncselekménynek ugyanúgy, mint a házastárs, az élettárs, illetve más hozzátartozók.

Az egyik vádlott és felesége házasságából három gyermek született, majd a család életében rendszeressé váltak a veszekedések, amelyek főként a férfi kávé, kóla és alkoholfogyasztásából eredtek. A viták alkalmával a vádlott kiabált, gyermekeit rendszeresen – „nevelési célzattal” – megütötte, agresszív, kötekedő viselkedést tanúsított, a család életében a lelki terror, szóbeli agresszió szinte mindennapos volt. A feleség az otthon kialakult helyzet miatt kétszer is megpróbált önkézével véget vetni életének, amely miatt hosszabb ideig kórházban tartózkodott, azonban a családban változás nem történt. A vádlott viselkedése később még rosszabbra fordult, egyre több alkoholt fogyasztott, mindenkit megöléssel fenyegetett, illetve feleségét becsmérelte, szidalmazta és ütötte, megrugdosta akkor is, amikor a gyermekek védelmére kelt. A vádlott elviselhetetlen magatartása miatt előfordult, hogy az édesanya és a gyermekek több órán keresztül az utcán sétáltak vagy barátoknál tartózkodtak, ám hazaérkezésüket követően is folytatta a vádlott a kiabálást, további italokat követelt, Fiát fojtogatta, majd az őt vigasztaló édesanyját ócsárolta, máskor pedig feleségét dobta fejbe egy mobiltelefonnal, amitől vérbeszűrődéssel járó sérülést szenvedett. Az ügyben távoltartás elrendelésére is sor került, az édesanya és három gyermeke végül elköltözött (elmenekült) a nagyszülőkhöz. *„A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megállapítható, hogy a vádlott a feszült, konfliktusokkal terhelt családi légkör, az apa-gyermek közötti nem megfelelő kapcsolat kialakításával, a testi fenyegetésekben is megnyilvánuló nevelési módszerek alkalmazásával, gyermekei neveléséből eredő kötelességét súlyosan megszegte, és ezzel mindhárom gyermeke testi, erkölcsi és érzelmi fejlődését veszélyeztette. A vádlott által közvetített helytelen nevelési és viselkedési minta alkalmas arra, hogy a gyermekek saját életük során akár áldozatként, akár elkövetőként természetesnek és célravezetőnek tartsák az akarat testi vagy lelki bántalmazás útján történő érvényesítését.”* – fogalmazott a jogerős ítélet indokolása.⁸

A legkisebbeknek, a legvédtelenebb apróságoknak nem marad más, ők csak tűnnek, miközben reménykednek, de nem értik az egészet. Kilátástalan helyzetük abból is adódik, alappal érezhetik azt, hogy senki nem védi meg őket, hiszen azt tapasztalják, az elkövető a család összes tagját rettegésben tartja, és ha másik szülőjük / nagytetstvérük is fél, ők mit tehetnének?

Az egyik ügyben a kiskorú veszélyeztetése körében figyelemre méltó módon indokol a II. fokú bíróság: *A testi erejével évek óta visszaélő, családtagjait bántalmazó, megalázó terhelt magatartás tanúsításával a szülői jogkört gyakorló vádlott súlyosan vétett a jogköréből fakadó kötelessége ellen. A kiskorú sértettek sérülést okozó többszöri bántalmazása súlyos kötelességszegés, mint a kiskorú bármilyen motívumú (türelmetlenség, harag, indulat – nevelési célzat) bántalmazása és megalázása is megengedhetetlen. Nem csak morálisan és pedagógiai szempontból súlyosan elítélendő a gyengébb és kiszolgáltatott gyermekek*

bántalmazása, hanem számos nemzetközi egyezmény és ajánlás is tiltja.⁹ (...) A gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához az szükséges, hogy boldog, szeretetteljes és megértő családi környezetben, légkörben nőjön fel. A nevelés magatartások sorozata, amelyek részben a kiskorú ismereteinek a gyarapítására szolgálnak, részben pedig példamutatáson, viselkedési mintán keresztül hatnak a gyermek személyiségének fejlődésére. Az a tény, hogy a három kiskorú ismétlődően személyesen átélte nevelőapjuk édesanyjukkal szemben tanúsított erőszakoskodását, megalázását, sorozatosan elszenvedték a vádlottól a bántalmazásokat, együttesen minősül olyan magatartássorozatnak, ami veszélyeztette a három kiskorú testi, lelki és erkölcsi fejlődését.” – rögzíti ítéletében a törvényszék.¹⁰

Összegzés

A jelenség háttérében húzódó okok miatt nem meglepő, hogy a személy elleni erőszakos cselekmények nagy részét hozzátartozó ellen követik el. Emiatt fontos az, hogy a vészjósló jeleket észrevegyük: ne bagatellizáljuk el a hozzátartozók sérelmére elkövetett „kisebb” bűncselekményeket sem annak érdekében, hogy az elkövető mielőbbi felelősségre vonásával megakadályozzuk a súlyosabb, emberi élet kioltására irányuló magatartásokat.

Az agresszivitás és brutalitás nem megengedett eszköz arra, hogy problémáinkat, nehézségeinket azzal oldjuk meg. Tényként rögzíthető a vizsgált esetek alapján, hogyha elcsattan egy-egy pofon, abból sajnos elég hamar több is lesz. Hol ezért, hol azért. Senki sem rongybaba vagy szexuális segédeszköz, amit a másik fél kedvére használhat. A partnerség, vagyis a jóhiszeműség, valamint a kölcsönös tisztelet, másként fogalmazva a tisztesség minden családi viszonyra és a szexualitásra is érvényes. Jogszerűen senkit nem lehet olyasmire vagy annak eltérésére kötelezni amit ellenez, mert az már a kényszerítés büntetőjogi tényállását súrolhatja. Mindenkinek felelősséget kell vállalnia tetteiért, ami alól nem lehet mentség és kibúvó a drog vagy az alkohol sem, sőt a következetes bírósági gyakorlatban mindezek súlyosító tényezők. Ilyen állapotban is teljes felelősség terheli az elkövetőt cselekedeteiért, a kapcsolati-hozzátartozói bántalmazások esetén ráadásul ezek többnyire sűrűsödni szoktak, nem pedig megszűnni, hiszen „kéznél van” a már módszeresen meggyötört és önbizalmától megfosztott áldozat.¹¹

Vedd észre! – ez a magyar kezdeményezés egyik jelmondata. Nagyon sokan akkor lépnek ki – vagy próbálnak meg kilépni – a kapcsolatból, amikor már nincsen más lehetőség, mert valamilyen életveszélyes szituáció alakul ki. Ezen esetekben a bántalmazott mindent hátrahagyva menekül el otthonról, gyakran hivatalos okmányok, pénz és főként tervek nélkül. Lelkileg összetörve, fizikailag bántalmazva, fáradtan, sokszor éhezve, a teljes reménytelenségben találja magát, amit még elviselhetlenebbé tesz az, ha a gyermek a bántalmazónál maradt. Nehéz ilyet mondani vagy leírni, de fel kell készülni azokra a helyzetekre, amikor lehet, hogy menekülni kell...¹² – foglalja össze üzenetét az áldozatvédelmi kampány.

Lehet közömbösnek lenni a téma kapcsán, lehet félvállról venni ezeket az ügyeket, de biztos vagyok abban, hogy ez csak addig tart, amíg az iratok és az akták helyett bele nem nézünk egy sértett szemébe, mert a lelke tárul elénk. Akkor és ott mindent megértünk.

¹ Szegedi Járási és Nyomozó Ügyészség B.6786/2015., Szegedi Járásbíróság

13.B.319/2017/8.

2 Székesfehérvári Rendőrkapitányság Vizsgálati Osztály 07010/904/2016. bü., Székesfehérvári Járási Ügyészség B.1702/2016., Székesfehérvári Járásbíróság 5.B.420/2016/38., Székesfehérvári Törvényszék mint másodfokú bíróság 1.Bf.75/2017/5.

3 Bolyky Orsolya: Az emberölések jogi és kriminológiai jellemzői, különös tekintettel a mentális tényezők büntetőjogi értékelésére. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest, 2017. 82. o.

4 Rajnai Eszter – Mészáros Attila: A szociális szakemberek szakmai támogatása a családon belüli erőszak-ügyekkel kapcsolatban. Szociális Szakmai Szövetség. Az ICSV Magyar Nemzeti Bizottsága. Részlet az útmutatóból.

Forrás:

http://www.3sz.hu/sites/default/files/Utmutato_a_csaladon_beluli_eroszak_esetek_kezelesehez.pdf 7-9. o. (megtekintés és letöltés dátuma: 2018.09.30.)

5 Szekszárdi Járási Ügyészség B.1418/2013., Szekszárdi Járásbíróság 12.B.84/2014/21. Ebben az ügyben a főügyészség észlelte, hogy a vádlott folytatólagosan elkövetett zsarolás kísérletét is elkövette, mert erőszakos cselekvései jogtalan haszonszerzési törekvésekkel párosultak, de a másodfokú bíróság helybenhagyta az I. fokú ítéletet. Indokolása szerint *„Jóllehet a történeti tények között valóban szerepel, hogy a vádlott minden esetben kölcsönt kért őt gondozó édesanyjától, ez nem jelenti, hogy e törekvését jogtalan haszonszerzési célzat vezérelte (...) az pedig, hogy ezt követően fejtette ki hozzátartozójával szemben az erőszakos magatartásokat nem feltétlenül igazolható célzatosságot takar, sokkal inkább tipizálhatóan indulati cselekményként jellemezhető. (...) Ugyanezen érvek természetszerűleg a vádhatóság által indítványozott rablás megállapításának kizárhatóságára is érvényesek.”* Vádlottat végül garázdaság és kapcsolati erőszak miatt mondta ki bűnösnek a bíróság.

6 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

7 Gyurkó Szilvia – Németh Barbara – Sánta Nóra: Gyermekjogi jelentés 2016. Híntalovon Gyermekjogi Alapítvány. 2017., 5., 10-11. o.

8 Győri Járási és Nyomozó Ügyészség B.6005/2016., Győri Járásbíróság B.821/2017/7.

9 Ekként az ENSZ a gyermekek jogairól szóló New Yorkban 1989. november 20. napján kelt Gyermekjogi Egyezménye, mely az 1991. évi LXIV. törvény folytán része a magyar jogrendszernek is. Az egyezmény 19. cikkében kimondja, hogy az egyezményben részes tagállamok megtesznek minden arra alkalmas törvénykezés, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermekeket az erőszak, támadás, fizikai és lelki durvaság, elhagyás és elhanyagolás, a rossz bánásmód és kizsákmányolás – ide értve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától, mindaddig, amíg szüleinek, valamelyik szülőjének, illetve törvényes képviselőjének, vagy bármely más olyan személynek – akinél elhelyezték – felügyelete alatt áll.

A hazai jogban a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 6. § (5) bekezdése összhangban az ENSZ egyezmény fent idézett cikkeivel a gyermeki jogok között alapelveként szögezi le, hogy a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek vethető alá kínzásnak, testi fenyítésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak.

10 Miskolci Járási és Nyomozó Ügyészség B.1340/2014., Miskolci Járásbíróság 38.B.3287/2015/20., Miskolci Törvényszék mint másodfokú bíróság 14.Bf.212/2017/3.

11 Ökumenikus Segélyszervezet: Vedd észre, ha valami nincs rendben!
<https://www.segelyszervezet.hu/hu/veddeszrekampany> (megtekintés és letöltés: 2018.09.20.)

12 Az Ökumenikus Segélyszervezet az Emberi Erőforrások Minisztériumának támogatásával 2014-ben társadalmi célú kampányt indított a kapcsolati erőszak ellen.

Forrás: <https://www.segelyszervezet.hu/hu/veddeszrekampany> (megtekintés és letöltés: 2018.09.20.)

Kantár Tamás: Hongkong jogrendszere (A hongkongi corporate governance rendszer bemutatására készített minisorozat 1/7 része)

kre-dit.hu/tanulmanyok/kantar-tamas-hongkong-jogrendszere-a-hongkongi-corporate-governance-rendszer-bemutatasara-keszített-minisorozat-1-7-resze/

2018. december 27.

Bevezetés

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának Felelősség programjában részt vevő PhD hallgatóként a *Corporate Governance* [Felelős Társaságkormányzási Jog] elméleti és gyakorlati vonatkozásait vizsgálom. A társasági joghoz kapcsolódó multi-, illetve transzdiszciplináris terület a jog, a gazdaságtudomány és a vezetésszervezés egyes elméletei közt igyekszik a gyakorlatban is helytálló szintézist létrehozni. Fókuszában a gazdasági társaságok intern és extern *skateholder* kapcsolatai állnak, amelyet az eltérő társadalmak, eltérő módon közelítenek meg, gazdasági és jogi berendezkedésüknek megfelelően. Európa világ gazdaságban betöltött, egykor meghatározó szerepe a globális hajókereskedelem kiteljesedésével folyamatosan halványult, s a dominanciát fokozatosan Észak-Amerika vette át, majd a délkelet-ázsiai régió rohamos ütemű fejlődésével létrejött a harmadik meghatározó gazdasági-kereskedelmi pólus. Európa és az USA gyakori tárgya a gazdasági és jogi viszonyok közötti összefüggések vizsgálatának. Az elérhető szakirodalom elsősorban aránytalanul kevésnek tűnik a régió jelentőségéhez mérten, lévén, hogy még mindig nagyon sokan úgy gondolnak Kínára, mint a hamisított termékek *kánaánjára*, holott vezető műszaki és pénzügyi hatalom. Fentiekre tekintettel jutottam arra az elhatározásra, hogy kutatási területemhez kapcsolódó kérdésekben mini sorozatot indítok a kiemelt geopolitikai szerepet betöltő kínai társasági jog egyes kérdéseiről. Vizsgálódásom tárgyául Hongkongot választottam, mert az *illatos kikötő*¹ városállam a különböző rendszerek olvasztótégelye.

Hongkong jogrendszere

Hongkong a Kínai Népköztársaság Dél-kínai-tenger által határolt, város méretű különleges közigazgatási területe, a világ gazdaságát is meghatározó ázsiai gazdasági régió egy jelentős központja, amelyet „évszázados” brit fennhatóság alól 1997-ben csatoltak vissza Kínához. Gazdaságában, kultúrájában és jogi berendezkedésében egyaránt nyomot hagyott a gyarmati befolyás, amely így jelentősen eltér az egyébként kontinentális jellegű kínai jogtól, számos ponton visel angolszász jegyeket. Hongkong Különleges Közigazgatási Terület [*Hong Kong Special Administrative Region of the People's Republic of China*] [a továbbiakban Hongkong] „jogrendszere a jogállamiságon és az igazságszolgáltatás függetlenségén alapszik. A jogrendszer alkotmányos keretét az Alaptörvény adja, melyet a Kínai Népköztársaság Népi Kongresszusa hagyott jóvá. Az egy ország – két rendszer elve alapján a – kínai jogrendszertől különböző – hongkongi jogrendszer a common law-n alapul, amelyet az írott jog egészít ki.” Hongkong rendelkezik Alaptörvénnyel, illetve annak III.

mellékletében felsorolt, Hongkongra vonatkozó nemzeti jogszabályokkal² [12 db], melyek hongkongi kihirdetés vagy jogalkotás révén alkalmazandók,³ valamint common law-val és equity-vel.

Hongkongot a kormányzó (*Chief Executive*) irányítja, a „legfőbb politikai döntésekben a Végrehajtó Tanács (*Executive Council*) ad neki tanácsot.” A képviseleti kormány kétszintű. „A központi szinten a Törvényhozó Tanács (*Legislative Council*) alkotja a törvényeket, jóváhagyja az állami kiadásokat és felügyeli az adminisztráció teljesítményét. Kerületi szinten 18 kerületi tanács nyújt tanácsot a szakpolitikák területükön való végrehajtásában.” A kormány végrehajtó ága az adminisztráció. Ez a kormány titkárságából (*Government Secretariat*) és különböző osztályokból áll. „A kormány titkárságának irodája (*Government Secretariat Bureaux*) alkotja meg a szakpolitikákat, és jogalkotási javaslatokat kezdeményez. Az egyes osztályok hajtják végre a jogszabályokat és szakpolitikákat, és közvetlent szolgáltatásokat nyújtanak a közösség számára.”⁴

Az igazságügy a kormány végrehajtó és törvényhozó ágaitól való függetlenségen alapul, s a következő bíróságok működnek: Legfelsőbb Bíróság, Felsőbíróság [amely Fellebbviteli Bíróságból és Elsőfokú Bíróságból áll], Kerületi Bíróság [ide tartozik a Családjogi Bíróság], Versenyjogi Döntőbíróság, Ingatlanügyi Döntőbíróság, Alsóbíróság [benne a Fiatalkorúak Bírósága], Halottkémi Bíróság, Munkaügyi Döntőbíróság, Bagatell Ügyek Bírósága és az Obszcén Cikkek Bírósága.⁵ Az Igazságügyi Minisztérium „élén az igazságügyi miniszter áll (*Secretary for Justice*), aki a Végrehajtó Tanács tagja és a kormány vezető jogtanácsosa.” Ő felel minden bűncselekmény felelősségre vonásáért Hongkongban. A minisztériumban öt szakértő osztály működik. A Jogpolitikai Osztály „az igazságügyi miniszter titkársága mellett szakmai segítséget nyújt az igazságügyi miniszternek feladatai elvégzése során, és inputot biztosít minden kormányt foglalkoztató jogpolitikai ügyben. Tanácsot nyújt az igazságszolgáltatást, jogrendszert, jogi szakmát, emberi jogokat, az alaptörvényt, alkotmányos fejlődést és választási ügyeket és a kínai jogot érintő kérdésekben.” Tagja a jogi reform bizottság titkára, aki a bizottság számára kutatási és titkári támogatást nyújt. A Polgári Osztály jogi tanácsot nyújt a kormánynak polgári jogi ügyekben, kereskedelmi szerződéseket szövegez, polgári eljárásokat folytat, döntőbíráskodik és közvetít a kormány nevében. A Közvetítő Csoport a Jogpolitikai Osztály Döntőbíráskodó egységével a kormány célkitűzései alapján arra törekszik, hogy növelje Hongkong vezető szerepét a nemzetközi jogi és vitarendezési szolgáltatások területén Ázsiában és a csendes-óceáni régióban. A 2016-ban felállított Közös Vitarendezési Stratégiai Titkárság a közvetítő és a döntőbíráskodói munkákért felel, és egyedüli kapcsolattartó pontként szolgál minden vitarendezés előmozdításához kapcsolódó ügyben. A Törvényjavaslatok osztályának tagjai az adminisztráció által javasolt jogszabályokat fogalmazzák meg kínaiul és angolul, és szakmai segítséget nyújtanak a jogalkotás során. A hongkongi jogszabályok összeállításáért és az interneten elérhető jogi adatbázisok kezeléséért is ez az osztály felel. Az Ügyészség az eljárásokat érintő döntéseket hozza meg: pl. legyen-e vádemelés, amennyiben igen, milyen vádat emeljenek és melyik bíróságokon. Jogtanácsosa jogi tanácsot biztosít a bűnüldöző szerveknek minden kapcsolódó ügyben, megszervezi a tárgyalásokat és a legtöbb fellebbezést is [a Legfelsőbb Bírósággal bezáróan]. Végül a Nemzetközi Jogi Osztály tanácsokat ad a kormánynak a nemzetközi közjog területén.

Jogászai részt vesznek a nemzetközi szerződések letárgyalásában, és kezelik a Hongkongból érkező, és Hongkongnak szóló nemzetközi jogi együttműködések iránti kérelmeket.⁶

Működik továbbá Hongkongban egy úgynevezett Jogi Reform Bizottság, amely az igazságügyi miniszter vagy a hongkongi Legfelsőbb Bíróság főbírája által felvetett kérdésekkel foglalkozik, és jelentéseket készít az ügyekről. Tagjai jogbölcsesek, gyakorló jogászok, és a közösség kiemelkedő tagjai. Többek között a következő témákban készített már jelentéseket: kereskedelmi döntőbíráskodás, adatvédelem, válások, termékek eladása, szolgáltatások nyújtása, fizetésektelenség, csalások, s javaslatait a legtöbb esetben részben vagy egészben elfogadták.⁷

A *The Facts. Legal System* 2017-es statisztikái szerint, a nagyjából „2 budapestnyi” földrajzi területen élő és hozzávetőlegesen Magyarország lakosságának 2/3-ával arányos hongkongi társadalmat 1425 gyakorló ügyvéd, 9283 gyakorló jogász, 884 helyi ügyvédi iroda, 82 külföldi ügyvédi iroda, 1342 regisztrált külföldi jogász és 37 regisztrált külföldi és helyi ügyvédi irodák közötti társulás szolgálja ki.⁸

Az arra jogosult személyek pénzügyi helyzetük alapján kérhetnek képviselőt nyújtó jogsegélyt. Polgári jogi ügyekben elérhető a Kerületi Bíróságon, az Elsőfokú Bíróságon, a Fellebbviteli Bíróságon, a Legfelsőbb Bíróságon, illetve egyes esetekben a Mentális Egészség Felülvizsgálatának Döntőbíróságán, és a Halottkémi Bíróságon. Az igénylőnek meg kell felelnie a rászorultsági és a megalapozottsági vizsgálatokon. A rászorultsági vizsgálaton az felel meg, akinek az összes pénzügyi forrása nem haladja meg a 290 380\$-t [kiv. 60 év felettiek]. Ezt egy internetes kalkulátorral is le lehet ellenőrizni. Egyes ügyekben azonban eltekintenek ettől a korlátozástól. A megalapozottsági teszten azt nézi a jogsegély részleg igazgatója, hogy a jelentkező megfelelő indokkal rendelkezik-e az eljárás indítására vagy a védekezésre. Az igazgató döntése ellen fellebbezés lehetséges a Felsőbíróság hivatalvezetőjénél. Büntető ügyekben az Alsóbíróságon, a Kerületi Bíróságon, az Elsőfokú Bíróságon, a Fellebbviteli Bíróságon és a Legfelsőbb Bíróságon érhető el jogsegély. A polgári jogi ügyeknél alkalmazott feltételeknek kell megfelelnie az igénylőnek, azonban némely esetben eltekintenek a feltételektől. A kiegészítő jogsegély rendszer a középosztálynak nyújt segítséget [akiknek a vagyona eléri a 290 380\$-t, de nem haladja meg az 1 451 900\$-t]. Az érintett ügyek pl.: személyi sérülés vagy halál; szakmai gondatlanságból eredő követelések doktorok, fogorvosok, jogászok, mérlegképes könyvelők, nyilvántartásba vett építészek, mérnökök, földmérők, tervezők ellen; biztosítók vagy közvetítőjük gondatlanságból eredő követelések, kereskedők elleni pénzügyi követelések.⁹

Hongkongban Kirendelési Ügyvédi Szolgálat is működik, amely négy jogi segítségnyújtási rendszert biztosít. Egy tanács irányítja, melynek tagjai: Hongkongi Jogi Társaság és Ügyvédi Kamara képviselői, tiszteletbeli tagok. A kormány támogatja. A Kirendelési jogi rendszer: magánszférában dolgozó ügyvédek és jogászokat jegyez, akik az Alsóbíróságon és a Fiatalkorúak Bíróságán képviselőt láthatnak el. Minden fiatalok [16 éven aluli vádlottnak] és a legtöbb felnőtt vádlottnak képviselőt biztosít, aki ellen az Alsóbíróságon vádat emeltek és nem tudja megengedni magának egy magánügyvéd alkalmazását. A szolgáltatásért a vádlottnak 540\$-t kell fizetnie. 2016-ban több mint 25 000 vádlottat segítettek meg. A Gondozási vagy védelmi eljárások rendszere: azoknak a

gyermeknek vagy fiatalok számára biztosít jogi képviseletet, akiket őrizetbe vettek vagy valószínűleg fogva tartani, így korlátozzák őket szabadságukban. 2016-ban havi átlag 67 ügyfélnek nyújtott képviseletet. Az *Ingyenes jogi tanácsadásnak* 1000-nél több önkéntes jogász a tagja, heti 12 ülést tart 9 központban. 2016-ban 8426 ügyfél foglalkozott. Nem nézik a rászorultságot. A telefonos jogi szolgálat három nyelven [kantoni, putonghua (kínai) és angol] nyújt ingyen információt 80 témában. 8 telefonvonal üzemel napi 24 órában. 2016-ban 24 383 telefonhívást fogadott és weboldalát 427 445-ször tekintették meg.¹⁰

A Belügyminisztérium Jogi tanácsadás rendszere a polgári eljárásokban nem képviselt peres felek számára 2013 óta működik. Keretében ingyenes jogi tanácsot kaphatnak a polgári jogi eljárások során a nem képviselt pereskedők, akik polgári jogi eljárásban vesznek részt az Ingatlanügyi Döntőbírószágon, a Kerületi Bírószágon, a Családjogi Bírószágon, az Elsőfokú Bírószágon, a Fellebbviteli bíróságon vagy a Legfelsőbb Bírószágon; jogsegélyben nem részesültek és nem fogadtak ügyvédet; és havi jövedelmük nem haladja meg az 50 000\$-t vagy éves jövedelmük nem több mint 600 000\$.¹¹

A Földhivatal a földre vonatkozó dokumentumok nyilvántartásba vételéért felel és az ingatlan-nyilvántartásban és kapcsolódó dokumentumokban történő keresésben nyújt segítséget. Az ingatlan tulajdonjogának bejegyzésére vonatkozóan új rendeletet fogadtak el, amely új nyilvántartási rendszert fog bevezetni.¹²

A Jogi Tanácsadó és Tulajdon-átruházási Hivatal a földhasználathoz és bérléshez kapcsolódó kormányzati dokumentumok megszövegezésével és véglegesítésével foglalkozik, illetve előkészíti a földterületek magántulajdonosoktól való elvételéhez és kártérítésükhöz kapcsolódó dokumentumokat. Emellett adminisztrációs feladatokat lát el, okiratokat fogad el, tulajdonjog átruházási szolgáltatást nyújt, bérlésből eredő hátralékokat hajt be.¹³

A Cégnylvántartás a helyi és nem hongkongi cégek nyilvántartásba vételével foglalkozik; biztosítja, hogy a közösség tagjai a vállalkozásokról információhoz juthassanak; a megszűnő vállalkozásokat törli a nyilvántartásból; a kormánynak tanácsokat ad a társasági jogot, a kapcsolódó jogalkotást és a felelős társaságkormányzást érintő kérdésekben. 2016 óta részt vesz a Pénzmosás és a Terrorizmus Finanszírozása Elleni és a gazdasági társaságokra vonatkozó törvényjavaslat [módosítás] kidolgozásában. A kormány célja a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem. Emellett titkársági támogatást nyújt a Társasági törvény módosítása során, és a kapcsolódó törvényalkotás folyamatában, biztosítva, hogy ez megfelel a társaságok változó igényeinek.¹⁴

A Hivatalos Felszámoló Hivatal a bíróság vagy a hitelezők megbízására a fizetéseképtelenné vált, végelszámolásra ítélt cégek, illetve magánszemélyek és partnerek vagyonának megfelelő adminisztrálásáért felel.¹⁵

A Szellemi Tulajdon Osztály a szellemi tulajdon védelmével foglalkozik. Szakértői véleményt nyújt a szellemi tulajdonnal kapcsolatos szabályok és jogalkotás területén és a kormánynak is jogi tanácsot nyújt a témában. A védjegyeket, szabadalmakat, formatervezési mintákat és szerzői jogokat megadó szervek nyilvántartásait működteti és

kvázi bírói feladatokat lát el a kapcsolódó ügyekben. A szellemi tulajdon jog ismeretét és tiszteletét népszerűsíti, emellett előmozdítja és támogatja Hongkong fejlődését, mint a régió szellemi tulajdon kereskedelmi központja.¹⁶

A Nemzetközi együttműködések vonatkozásában elmondható, hogy az alaptörvény alapján Hongkong magas szintű autonómiával rendelkezik a külügyek területén. Kb. 250 nemzetközi, kétoldalú megállapodást kötött, és több mint 250 multilaterális, nemzetközi egyezmény vonatkozik rá. Hongkong, Kína megnevezést használva nemzetközi konferenciákon vehet részt, és teljes jogú tagja lehet azoknak a nemzetközi szervezeteknek is, melyeknek nem csak államok lehetnek a tagjai [pl. WTO, WCO, APEC]. „A Kínai Népköztársaság delegációjának tagjaként a hongkongi kormány képviselői részt vehetnek a Hágai Konferencia a Nemzetközi Magánjogról szervezetben, és más olyan nemzetközi szervezetben és konferencián is, melyeknek csak államok lehetnek a tagjai.” [IMF, WIPO, ICAO].¹⁷

Külföldi társaságokat akkor lehet a hongkongi tőzsdén jegyezni, ha az országban, ahol a céget alapították legalább olyan szinten védik a részvényeseket, mint Hongkongban. 2013-ban változtattak a standardokon a külföldi társaságok terhének csökkentése érdekében, és 20 országra nézve iránymutatásokat is közzétettek arra vonatkozóan, hogy itt hogyan teljesíthetik a bejegyzés követelményeit.¹⁸

Hongkongban a *corporate governance*-t a *common law*, a jogszabályok, egyéb előírások és magatartási kódexek szabályozzák. A tőzsdén nem jegyzett, Hongkongban bejegyzett társaságokat a Társasági törvény (*Companies Ordinance*) és a precedens jog szabályozzák. A tőzsdén jegyzett társaságokra vonatkozó főbb jogszabályok: *Securities and Futures Ordinance* (értékpapír és határidős ügyletekről szóló rendelet), az értékpapírok hongkongi tőzsdén való jegyzését szabályozó szabályok, a felvásárlásokról és fúziókról szóló kódex (*Code on Takeovers and Mergers*), a részvények visszavásárlására vonatkozó kódex (*Code on Buy-backs*).¹⁹

A *corporate governance* területén az utóbbi években a legnagyobb változást a Társasági törvény 2014-es módosítása hozta. A törvény a gazdasági társaságok alapításának és működtetésének jogi kereteit rögzíti. Átfogó rendelkezéseket tartalmaz a vállalkozással foglalkozó felek (köztük a részvényesek és hitelezők) érdekeinek védelmére vonatkozóan, és kiemelt célja a *corporate governance* fokozása.²⁰

Corporate Governance Kódex: „A kódex a felelős társaságkormányzási alapelveit határozza meg, és kétféle ajánlást tesz: előírásokat és *best practice* javaslatokat.” A kódex előírásainak elvárják a betartását, azonban el lehet térni tőlük. A *best practice* javaslatok azonban csak iránymutatásul szolgálnak. A társaságok saját kódexet is létrehozhatnak. „A társaságok évközi és éves jelentésekben meg kell jelölniük, hogy az adott időszakban megfeleltek-e a kódex előírásainak.” Ha valamely előírást nem tartottak be, ésszerű választ kell adni az eltérésre.²¹ A *Corporate governance* jelentést az igazgatótanács készíti el évente pénzügyi beszámolója összefoglalójának részeként.²²

„A kódex alapelveket határoz meg, amelyeket a kódex rendelkezései és a *best practice* jelentések követnek.” Sem az előírások, sem az ajánlások nem kötelező jellegűek, mivel egy megoldás nem jó minden gt. számára. Amennyiben a társaság úgy gondolja, hogy egy

megoldás kedvezőbb az esetében, eltérhet az előírásoktól. A kódex így mozgásteret biztosít: figyelembe kell venni a körülményeket, a társaság méretét, működését, a kockázatok természetét és a kihívásokat. Az eltérés megindokolása azonban kötelező.²³

1 香港

2 pl. autonómia, honvédelem, külügy

3 *Hong Kong: The Facts. Legal System* 1. o. | Link:

https://www.gov.hk/en/about/abouthk/factsheets/docs/legal_system.pdf | Letöltve: 2018.06.15.

4 *Hong Kong: The Facts. Government Structure* 1. o. | Link:

https://www.gov.hk/en/about/abouthk/factsheets/docs/government_structure.pdf | Letöltve: 2018.06.25.

5 *Hong Kong: The Facts. Legal System* 1.o. | Link:

https://www.gov.hk/en/about/abouthk/factsheets/docs/legal_system.pdf | Letöltve: 2018.06.15.

6 Uo.

7 Uo.

8 Uo. 2. o.

9 Uo.

10 Uo.

11 Uo. 3. o.

12 Uo.

13 Uo.

14 Uo.

15 Uo.

16 Uo.

17 Uo. 3-4.o.

18 NYSE: *Corporate Governance Guide* 321. o. | Link: <https://www.nyse.com/cgguide> | Letöltve: 2018.05.26.

19 Uo. 319.o.

20 Uo. 321.o.

21 *Corporate governance kódex és corporate governance jelentés*, 1. o. | Link: http://en-rules.hkex.com.hk/en/display/display.html?rbid=4476&element_id=3828 | Letöltve: 2018.06.20.

22 Uo. 2. o.

23 Uo.

Kantár Tamás: Az új társasági törvény Hongkongban (A hongkongi corporate governance rendszer bemutatására készített minisorozat 2/7 része)

kre-dit.hu/tanulmanyok/kantar-tamas-az-uj-tarsasagi-torveny-hongkongban-a-hongkongi-corporate-governance-rendszer-bemutatasara-keszített-minisorozat-2-7-resze/

2018. december 27.

Bevezetés

A hongkongi társasági törvény módosításának folyamata 2006-ban kezdődött. Célja a „hongkongi társasági jog modernizálása és Hongkong nemzetközi üzleti és pénzügyi központi helyzetének megerősítése” volt. Nyilvános konzultációkat, fórum és szemináriumi vitákat követően jött létre a törvényjavaslat, melyet 2011-ben terjesztettek a törvényhozó tanács elé (*LegCo – Legislative Council*), és melyet a törvényjavaslatok bizottsága vizsgált, végül 2012. július 12-én a *LegCo* elfogadta, és 2014. március 3-án hatályba lépett. Az új társasági törvény 921 cikkből áll, és a társaságok működését és bejegyzését szabályozza Hongkongban. Célja a „felelős társaságirányítás előmozdítása, jobb szabályozás biztosítása, az üzlet segítése és a jog modernizálása volt.” 12 kiegészítő jogszabály kapcsolódik hozzá.¹

Az új társasági törvény Hongkongban

Az új hongkongi társasági törvény 21 részből áll, melyeket a következőkben szakaszonként, röviden ismertetek, feltüntetve, a *corporate governance*-t érintő legfontosabb rendelkezéseket, valamint, hogy a régi társasági törvényhez képest a módosított törvény hol hozott jelentős változásokat.

A törvény első része a „Bevezetés”, amely az új társasági törvény címét, a bevezető rendelkezéseket, a használt definíciókat rögzíti.² A második rész a cégjegyző feladataival és hatásköreivel foglalkozik, illetve a cégjegyzőre és cégjegyzékre vonatkozó szabályokat tartalmazza. A cégjegyző fenntartja és védi a cégjegyzék sértetlenségét, fejleszti a cégjegyzéket, amely az elektronikus adatszolgáltatást is lehetővé fogja tenni. Rendelkezéseket tartalmaz a tartózkodási cím bejelentésének, a személyigazolványok és útlevelek bejegyzése elmaradásának esetéről, célja a személyes adatok védelmének biztosítása.³ A 3. részben kaptak helyet a cégek bejegyzésére és a kapcsolódó ügyekre vonatkozó rendelkezések.⁴ A jegyzett tőke létrehozásával, átadásával, megváltoztatásával a 4. rész foglalkozik. Modernizálja a jegyzett tőke rendszerét.⁵ *Corporate governance* elősegítésére vonatkozó szabályokat is tartalmaz a részvényátruházásokat érintően (*New Companies Ordinance*, 4. rész, 13-16§).⁶ Az 5. rész a jegyzett tőkével kapcsolatos tranzakciókról szól. Rendelkezéseket tartalmaz a tőkemegtartásra (tőkeleszállításra, a társaság saját részvényeinek megvásárlására) vonatkozóan. Szabályozza a vállalkozások részesedésszerzés céljából történő pénzügyi segítségnyújtását.⁷ A profit és eszközelosztás a 6. részben került szabályozásra, amely a profit és az eszközök tagok közötti felosztásával foglalkozik. Ez általában osztalék formájában történik. Nem vezet be alapvető változásokat elődjéhez képest, de az új nyelvezet elősegíti a könnyebb megértést.⁸ A 7. rész az adósságlevelekkel kapcsolatos ügyeket szabályozza, többek között a

részvénytulajdonosok nyilvántartására, az ezekbe való betekintésre, másolatok készítésére, meghatalmazásokra, egyéb dokumentumokra, az adósságlevelekkel rendelkezők üléseire vonatkozik.⁹ A hongkongi és Hongkongon kívüli társaságokra vonatkozó hitelbiztosítékok nyilvántartásával kapcsolatos rendelkezések a 8. részben kaptak helyet. Felsorolja azokat a hitelbiztosítékokat, amelyeket nyilván kell tartani, a nyilvántartás folyamatát és a szabálysértés következményeit. Fejleszti a nyilvántartási rendszert, és felülvizsgálták a nyilvántartandó hitelbiztosítékok listáját.¹⁰ A 9. rész a könyvelésre és auditra, számviteli nyilvántartásra, az éves pénzügyi beszámoló elkészítésére, az igazgatók és a könyvelők jelentéseire és kinevezésére, a könyvelők jogaira vonatkozó szabályokat tartalmazza. A kis és középvállalkozásokra egyszerűsített könyvelési és jelentéstételi előírások vonatkoznak, a nagyvállalkozásoknál és részvénytársaságoknál az igazgatók jelentéseinek üzleti elemzéseket is tartalmaznia kell. A könyvelő jelentéstételét is szabályozza.¹¹ *Corporate governance*-re vonatkozó szabályok: a nyilvánosan működő részvénytársaságoknak (és azoknak a társaságoknak, amelyek nem készíthetnek egyszerűsített beszámolót) „üzleti áttekintést” kell készíteniük az igazgatók jelentésében; a könyvvizsgálók több személytől kérhetnek információt; és növeli az átláthatóságot a könyvvizsgáló megbízatásának megszűnésével kapcsolatban (*New Companies Ordinance*, 9. rész, 17-31§).¹² A gazdasági társaságok igazgatóival és társasági titkársaival, kinevezésükkel, eltávolításukkal, lemondásukkal kapcsolatos rendelkezések alkotják a 10. részt.¹³ *Corporate governance*-re vonatkozó szabályok: a zárt részvénytársaságoknál szigorítja az igazgatókra vonatkozó előírásokat; tisztázza az igazgatókkal szemben, az elvárt körütekintésre, gondoskodásra és szakértelemre vonatkozóan állított elvárásokat; érdektelen feleknek kell jóváhagynia az igazgatók tevékenységeit. (*New Companies Ordinance*, 10. rész, 6-16§)¹⁴ Az igazgatók ügyleteivel és azokkal az ügyekkel kapcsolatban, amelyekben az igazgatóknak érdekkonfliktusa van, a 11. rész tartalmaz rendelkezéseket. „Az igazgatók vagy a hozzájuk kapcsolódó entitások azon ügyleteit szabályozza [kölcsönöket és hasonló ügyleteket stb.], melyeknél szükség van a tagok jóváhagyására”. Előírásokat tartalmaz az igazgatók közzétételi kötelezettségeire vonatkozóan azoknál a tranzakcióknál, rendelkezéseknél, szerződéseknél, melyeknél anyagi érdekük fűződik. Az igazgatók hosszú távú alkalmazását a tagoknak jóvá kell hagynia. „Részvénytársaságok és a részvénytársaságok leányvállalatainál a nem érdekelt felek jóváhagyására is szükség van.”¹⁵ A *corporate governance*-re vonatkozóan tilalmakat terjeszt ki, és egyes esetekben az érdektelen felek és az igazgatók jóváhagyását írja elő, kiterjeszti a közzétételi előírásokat (*New Companies Ordinance*, 11. rész, 5-17§).¹⁶ A 12. részben találjuk a vállalati adminisztráció és eljárás egyes szabályait. A döntésekről, ülésekről, nyilvántartásokról (tagok, igazgatók, társasági titkárok nyilvántartásairól), társasági feljegyzésekről, székhelyekről, a vállalkozás nevének közzétételéről és az éves jelentésről rendelkezik. A korábbi jogszabályhoz képest számos újítást vezet be a részvényesek bevonásának növelése és a döntéshozatal átláthatóbbá tétele érdekében.¹⁷ *Corporate governance*-re vonatkozó szabályok: Átfogó rendelkezéseket vezet be az írásbeli határozatok javaslatára és elfogadására vonatkozóan.” Amennyiben a társaságok időben megkapják a tagok éves közgyűléshez kapcsolódó nyilatkozatait, viselik a gyűlésről szóló tájékoztató kiküldésekor a nyilatkozatok szétküldésének költségeit. 10% helyett a szavazati jogok 5%-ára van szükség a szavazások kezdeményezéséhez (*New Companies Ordinance*, 12. rész, 5-14§).¹⁸ A 13. rész a megállapodások, összeolvadás, kötelező részvényakvizíció felvásárlás, és részvény-visszavásárlás esetére vonatkozóan ad szabályokat. Néhány változtatást tartalmaz. Új rendszert vezet be: a felvásárlási vagy

általános részvények visszavásárlására vonatkozó egyszerű ajánlatot tartalmazó megállapodásoknál, a nem érdekeltek maximum 10%-a nem támogathatja a megállapodást. Az egyszemélyes, csoporton belüli vállalkozások esetében egy új, bíróságon kívüli eljárást vezet be az összeolvadásokat érintően.¹⁹ A társaság és a tagok érdekeinek védelmét a 14. részben biztosítja. Megerősíti a társaság tagjai számára elérhető jogorvoslati lehetőségeket (például igazságtalan előítéletek esetén), növeli a részvényesek védelmét.²⁰ A felbomlás cégnyilvántartásból való törléssel a 15. részben kapott helyet, ez a megszűnt társaságok törlésével, a korábban törölt társaságok újbóli rögzítésével és a kapcsolódó ügyekkel (pl. megszűnt társaság tulajdonának kezelésével) foglalkozik. Új előírásokat tartalmaz a „cégek megszűnéséhez kapcsolódó, lehetséges visszaélések megakadályozása érdekében.”²¹ A Hongkongon kívüli társaságokra vonatkozó részeket a 16. rész tartalmazza. Az új szabály nem vezetett be jelentős változásokat. A Hongkongon kívül bejegyzett, de Hongkongban telephellyel rendelkező vállalkozásokra vonatkozik.²² A 17. rész azokra a társaságokra vonatkozik, amelyek nem e törvény alapján jöttek létre, de nyilvántartásba kell őket venni, a tárgyban jelzett vállalkozások nyilvántartásba vételének szabályait, a nyilvántartásba vétel előfeltételeit írja le. Az új törvény nem hozott jelentős változásokat.²³ A 18. rész tárgyalja a társaságok kommunikációját és a társaságokkal való kommunikációt, a vállalkozás más személyekkel való kommunikációját a régi társasági törvény alapján szabályozza, viszont új szabályokat is tartalmaz az elektronikus kommunikációra vonatkozóan.²⁴ A 19. rész a felügyelő és a pénzügyminiszter társasági ügyekkel kapcsolatos vizsgálatait és nyomozását szabályozza. A korábbi szabályokat modernizálja az értékpapírokról és határidős ügyletekről szóló törvény (*SFO – Securities and Futures Ordinance*) és a Pénzügyi Beszámolási Tanács törvénye (*Financial Reporting Council Ordinance*) alapján. A cégjegyző új jogosultságot kap: olyan dokumentumokhoz, feljegyzésekhez és információkhoz férhet hozzá, melyek alapján megállapíthatja, hogy hamis vagy félrevezető információk közzétételéhez kapcsolódóan szabálysértés történt-e.²⁵ A 20. részben az egyéb rendelkezések kaptak helyet, mint például a hamis adatok közzétételére, a társasági megnevezések helytelen használatára, a vizsgálatokra, végrehajtási intézkedésekre, a társaság tisztségviselőinek, az auditornak a kötelezettségzegéseire vonatkozó rendelkezések.²⁶ Végezetül a 21. rész tartalmazza a fontos módosításokat, átmeneti és hatályban maradó rendelkezéseket. Ezek lényegében az új társasági törvény alkalmazásának megkezdéséhez szükséges technikai rendelkezések.²⁷

Fő célkitűzések, a“Felelős társaság irányítás megerősítése”

Az igazgatók elszámoltathatóságának megerősítése céljából szigorodtak a kinevezés feltételei, zárt részvénytársaságoknál az igazgatók legalább egyikének természetes személynek kell lennie az átláthatóság és elszámoltathatóság növelése érdekében. Az új jogszabály tisztázza az igazgatókkal szemben állított elvárásokat arra vonatkozóan, hogy az igazgatóknak megfelelő körültekintéssel és gondoskodással kell cselekedniük, megfelelő szakértelemmel kell rendelkezniük. A részvényesek döntéshozatalba való bevonásának növelése érdekében átfogó rendelkezéseket vezet be az írásbeli határozatok javaslatára és elfogadására vonatkozóan. Amennyiben a társaságok időben megkapják a tagok éves közgyűléshez kapcsolódó nyilatkozatait, viselik a gyűlésről szóló tájékoztató kiküldésekor a nyilatkozatok szétküldésének költségeit. Az új rendelkezésnek megfelelően

10% helyett csupán a szavazati jogok 5%-ára van szükség szavazások kezdeményezéséhez. A társasági információk közzétételének fejlesztése okán a nyílt részvénytársaságoknál és egyes nagyobb társaságoknál az igazgatóknak átfogó jelentést kell készíteniük, amely elemző és előre tekintő üzleti áttekintést tartalmaz (zárt részvénytársaságoknál különleges határozat esetén ez nem szükséges). Ez hasznos információkat nyújt a részvényeseknek. A nemzetközi trendeknek megfelelően fontos a CSR, közzé kell tenni a társasághoz kapcsolódó környezetvédelmi és az alkalmazottakat érintő ügyeket is. Az igazgatók anyagi érdekeire vonatkozóan, a korábbihoz képest bővebb közzététel szükséges.²⁸ A részvényesek védelmét is elősegítik a rendelkezések: hatékonyabb szabályokat vezetnek be az igazgatók érdekkonfliktusainak kezelésére (a 3 évnél hosszabb igazgatói munkaszerződéseket a részvényeseknek jóvá kell hagyniuk). Nyílt részvénytársaságok és azok leányvállalatai esetében a nem érdekelt igazgatók jóváhagyására van szükség azoknál a tranzakcióknál, ahol a részvényesek jóváhagyása előírt. Az érdekösszeütközések elkerülése érdekében a nem érdekelt részvényeseknek jóvá kell hagyniuk az igazgatók tevékenységeit.

Az NYSE²⁹ összefoglalója

A kínai anyagok vizsgálatát követően, kutatási kontrolként megvizsgáltam az NYSE összefoglalóját. A 2014-ben módosított *Companies Ordinance* szabály a társaságok alapításának és működtetésének jogi kereteit rögzíti. Átfogó rendelkezéseket tartalmaz a vállalkozással foglalkozó felek (köztük a részvényesek és hitelezők) érdekeinek védelmére vonatkozóan. A *corporate governance* fokozása érdekében szigorítja az igazgatók kinevezésének feltételeit, a társaságokban legalább egy igazgatónak természetes személynek kell lennie az elszámoltathatóság és átláthatóság érdekében. Az igazgatóknak megfelelő fokú gondosságot és szorgalmat kell mutatniuk és megfelelő képességekkel kell rendelkezzenek. A szavazások kezdeményezésének küszöbértéke 10%-ról 5%-ra csökkent. A részvénytársaságoknál átfogó igazgatói jelentést kell készíteniük, amely elemző és előre tekintő üzleti áttekintést kell, hogy tartalmazzon. Bővült az anyagi érdekeltségekre vonatkozó közzététel kiterjedése. Hatékonyabban kezeli az igazgatók érdekkonfliktusait, valamint az érdektelen felek maximum 10%-ához kötik az egyes szavazásokat. Fentiekén túl megerősíti a könyvelő jogait, aki több szermélytől kérhet információt vagy magyarázatot.^{30,31} A „jobb” szabályozást biztosító rendelkezések közé tartozik a cégjegyzékben szereplő információk pontosságának biztosítása. Tisztázza a cégjegyző hatásköreit a dokumentumok rögzítésével (pl. hitelesítés), fenntartásával (pl. hibák javítása, adatok frissítése) kapcsolatban. Jogalapot biztosít, hogy bírósághoz lehessen fordulni a helytelen, hamis, érvénytelen információk törlése érdekében. Kifejezi, hogy a tőkeszerkezetben bekövetkezett változásokat jelenteni kell, hogy az adatok frissek legyenek.³² Az új jogszabály fejleszti a hitelbiztosítékok nyilvántartását (*Register of Charges*) is. Átalakította a nyilvántartásban rögzítendő hitelbiztosítékok listáját, valamint hiteles másolatokra van szükség, amely a nyilvánosság számára is elérhető. A hitelbiztosítékok gyorsabban megjelennek a nyilvántartásban és írásos bizonyíték kell a kötelezettség teljesítéséről. A nyilvántartásból való törlés szabályainak módosítása során figyelembe vett célok közé tartozik a visszaélések elkerülése. A kérelmező ellen nem folyhat bírósági eljárás, sem a kérelmező, sem leányvállalata nem rendelkezhet Hongkongban ingatlannal.³³ A végrehajtó rendszer megerősítése érdekében a felügyelő

nyomozói jogkörének növelésére került sor. Megerősítésre került a bizalmas információk védelme, új bűncselekményi tényállást vezettek be a könyvvizsgálói jelentés pontatlanságával összefüggésben.³⁴ Az új szabályozás célja volt az is, hogy olyan intézkedéseket tegyenek, amivel elősegítik az üzletfejlesztést. Egyszerűsítették, illetve korszerűsítették az eljárásokat. A részvényesek egyhangú döntése alapján eltekinthetnek az éves közgyűlésektől, bevezetésre került egy a bíróságon kívüli alternatív eljárást a tőke leszállítására vonatkozóan, növelték a társaságok jogait saját részvényeik megvásárlására vonatkozóan, valamint korszerűsödtek a megszűnt társaságokra vonatkozó eljárások.³⁵ A beszámolást tekintve egyes KKV-k egyszerűsített pénzügyi és igazgatói jelentést készíthetnek. Az üzleti tevékenység elősegítése érdekében lehetővé vált a közös pecsét használata, illetve egyszerűsödtek a külföldi használatú pecsétre vonatkozó előírások. Az informatikai eszközök segítségével több helyszínen is tartható közgyűlés, valamint lefektették az elektronikus kommunikáció szabályait is.³⁶ Eltörölték a részvények névértékét és a szervezeti szabályokat (csak alapító okiratát van szükség), illetve a társaságok nem bocsáthatnak ki részvény-warrantokat.³⁷ A jog modernizálása érdekében a szabályok nyelvezetét is egyszerűsítették.

1 Link: https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/overview.htm | Letöltve: 2018.06.21.

2 New Companies Ordinance (Chapter 622) 1. o. | Link: https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06.21.

3 Uo.

4 Uo.

5 Uo.

6 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 4 Share Capital. 1. o. | Link: https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part04-e.pdf | Letöltve: 2018.06.26.

7 New Companies Ordinance (Chapter 622) 1. o. | Link: https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06.21.

8 Uo. 2. o.

9 Uo.

10 Uo.

11 Uo.

12 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 9 Accounts and Audit. 1-2. o. | Link: https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part09-e.pdf | Letöltve: 2018.06.26.

13 New Companies Ordinance (Chapter 622) 2. o. Link: https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06.21.

14 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 10 Directors and Company Secretaries, 1. o. Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part10-e.pdf |
Letöltve: 2018.06.26.

15 New Companies Ordinance (Chapter 622) 2-3. o. Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018. 06.21.

16 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 11 Fair Dealing by Directors 1-2. o. Link: https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part11-e.pdf |
Letöltve: 2018. 06. 26.

17 New Companies Ordinance (Chapter 622) 3. o. Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06. 21.

18 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 12 Company Administration and Procedure.1. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part12-e.pdf |
Letöltve: 2018.06.26.

19 New Companies Ordinance (Chapter 622) 3. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06.21.

20 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 14 Remedies for Protection of Companies' or Members' Interests. 1. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part14-e.pdf |
2018.07.02.

21 New Companies Ordinance (Chapter 622) 3. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06.21

22 Uo.

23 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 17 Companies not Formed, but Registrable, under this Ordinance. 1-2. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part17-e.pdf |
Letöltve: 2018.07.02.

24 New Companies Ordinance (Chapter 622) 4. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06.21

25 Uo.

26 New Companies Ordinance Briefing Notes on Part 20 Miscellaneous. 1. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/briefingnotes_part20-e.pdf |
Letöltve: 2018.07.02.

27 New Companies Ordinance (Chapter 622) 4. o. | Link:
https://www.cr.gov.hk/en/companies_ordinance/docs/outline-e.pdf | Letöltve: 2018.06.21.

28 The New Companies Ordinance (Cap. 622) Major Initiatives. 1. o. | Link: <https://www.cr.gov.hk/en/publications/docs/ec5-2012-annex-e.pdf> | Letöltve: 2018.06.25.

29 New York Stock Exchange

30 NYSE: *Corporate Governance Guide* 320-321. o. | Link: <https://www.nyse.com/cgguide> | Letöltve: 2018.05.26.

31 *The New Companies Ordinance (Cap. 622) Major Initiatives* . 2. o. | Link: <https://www.cr.gov.hk/en/publications/docs/ec5-2012-annex-e.pdf> | Letöltve: 2018.06.25.

32 Uo. 2-3. o.

33 Uo. 3. o.

34 Uo. 4. o.

35 Uo. 4-5. o.

36 Uo. 5. o.

37 Uo. 6. o.

Kantár Tamás: A Corporate Governance Kódex és a corporate governance jelentés Hongkongban (A hongkongi corporate governance rendszer bemutatására készített minisorozat 3/7 része)

kre-dit.hu/tanulmanyok/kantar-tamas-a-corporate-governance-kodex-es-a-corporate-governance-jelentes-hongkongban-a-hongkongi-corporate-governance-rendszer-bemutatasara-keszített-minisorozat-3-7-resze/

2018. december 27.

„A kódex a felelős társaságirányítás alapelveit határozza meg, és kétféle ajánlást tesz: előírásokat és *best practice* javaslatokat.” A kódex előírásainak elvárt a betartása, azonban el lehet térni tőlük. Ez lényegében megegyezik az európai gyakorlatból ismert *comply or explain* elv koncepciójával. A *best practice* javaslatok viszont csak iránymutatásul szolgálnak, akár csak a BÉT javaslatai. A társaságok saját kódexet is létrehozhatnak. „A vállalatoknak évközi és éves jelentésekben meg kell jelölniük, hogy az adott időszakban megfeleltek-e a kódex előírásainak.” Ha valamely előírást nem tartottak be, ésszerű választ kell adni az eltérésre.¹ A *Corporate governance* jelentést az igazgatótanács készíti el évente pénzügyi beszámolója összefoglalójának részeként.² „A kódex alapelveket határoz meg, amelyeket a kódex előírásai és a *best practice* javaslatok követnek.” Sem az előírások, sem az javaslatok nem kötelező jellegűek, ami azon a belátáson alapszik, hogy nincs olyan keret, amely univerzálisan „jó” minden társaság számára. Amennyiben a vállalat úgy gondolja, hogy egy megoldás kedvezőbb az esetében, eltérhet az előírásoktól. A kódex így mozgásteret biztosít a társaságok körülményeinek figyelembe vételére, a vállalat méretére, működésére, a kockázatok természetére és a kihívásokra. Az eltérés megindokolása azonban kötelező.³ Cikkem következő szakaszában a hongkongi corporate governance kódex magyarnyelvű kivonata ismerhető meg.

A kódex magyar nyelvű kivonata:

A. Az igazgatók

A.1. Az igazgatótanács

Alapelv

„A vállalatot egy hatékony igazgatótanács kell, hogy vezesse, amelynek felelősséget kell vállalnia a vezetésért és az ellenőrzésért, és kollektíven felel azért, hogy az ügyek irányítása és felügyelete által előmozdítsa a sikereket. Az igazgatóknak objektív döntéseket kell hozniuk a vállalat érdekeit nézve.” Az igazgatótanácsnak rendszeresen felül kell vizsgálnia az igazgatókkal szembeni elvárásokat, és hogy feladataikra megfelelő időt fordítanak-e.

Előírások

A.1.1. Az igazgatótanácsnak rendszeresen, legalább évente, körülbelül negyedévente kell üléseznie.

A.1.2. Biztosítani kell, hogy az igazgatók az ülésekhez napirendi pontokat javasolhassanak.

A.1.3. Az ülés idejét legalább 14 nappal előre jelezni kell, hogy mindenkinek lehetősége legyen rajta részt venni.

A.1.4. Az igazgatótanács és a bizottságok üléseinek jegyzőkönyveit egy titkár őrzi. A jegyzőkönyveknek elérhetőnek kell lenniük.

A.1.5. Az igazgatótanács és a bizottságok üléseinek jegyzőkönyveit kellő részletességgel kell megírni.

A.1.6. Az igazgatók független szakmai tanácsot kérhetnek.

A.1.7. Ha egy nagy részvényesnek vagy egy igazgatónak érdek-összeütközése van egy igazgatótanács által tárgyalt kérdésben, ülésen kell megtárgyalni az ügyet. (De a telefonos vagy videokonferencia jelenlét is elfogadott.)

A.1.8. Az igazgatók jogi lépéseivel kapcsolatban megfelelő biztosítással kell rendelkezni.

A.2. Az elnök és a vezető igazgató

Alapelv

„Minden vállalat esetében két fontos eleme van az irányításnak: az igazgatótanács irányítása és a mindennapi üzleti tevékenység irányítása.” Ezeknek egyértelműen el kell válniuk, hatalmi egyensúlyt kell biztosítani, hogy ne egy személy kezében összpontosuljon a hatalom.

Előírások

A.2.1. Az elnök és a vezető igazgató szerepe el kell hogy váljon, ugyanaz a személy nem töltheti be mindkét posztot. A feladatokat egyértelműen, írásban rögzítve el kell határolni.

A.2.2. „Az elnöknek kell biztosítania, hogy az igazgatók megfelelően informálva legyenek az üléseken felmerült kérdésekről.”

A.2.3. Az elnök biztosítja, hogy az igazgatók megfelelő időben, pontos, egyértelmű, teljes, megbízható információkhoz jussanak.

A.2.4. Az elnök vezeti az igazgatótanácsot, biztosítja hatékonyságát. Elsősorban ő felel az ülések napirendjének kidolgozásáért és elfogadásáért, de ezt a feladatot más igazgatóra vagy a vállalati titkárra is delegálhatja.

A.2.5. Az elnök felel a felelős társaságirányítás biztosításáért.

A.2.6. Az elnöknek bátorítania kell az igazgatókat, hogy aktívan részt vegyenek az egyes ügyekben, különböző nézeteiket és aggodalmaikat hangoztassák, és megfelelő időt szánjanak a vitára, melynek eredményeképpen többnyire egyetértés kell hogy kialakuljon.

A.2.7. Az elnök évente legalább egyszer találkozik a nem ügyvezető igazgatókkal a vezető igazgató távollétében.

A.2.8. Az elnök biztosítja a részvényesekkel való hatékony kommunikációt.

A.2.9. Az elnök a nyíltság kultúráját támogatja, és biztosítja az ügyvezető és nem ügyvezető igazgatók közötti jó kapcsolat kiépítését.

A.3. Az igazgatótanács összetétele

Alapelv

Az igazgatótanácsban a képességeknek és a tapasztalatnak egyensúlyban kell lennie, többféle nézetnek meg kell jelennie. A személycseréknek túlzott fennakadások nélkül kell lezajlania. Az ügyvezető és nem ügyvezető igazgatóknak egyensúlyban kell lenniük. Az igazgatótanács egy részének függetlennek kell lennie, a nem ügyvezető igazgatók véleménye meghatározó kell, hogy legyen.

Előírások

A.3.1. A független, nem ügyvezető igazgatókat azonosítani kell, és nevüket közzé kell tenni.

A.3.2. A vállalatoknak saját, és a tőzsde honlapján közzé kell tenniük igazgatóik feladatait és hogy függetlenek-e.

A.4. Kinevezés, újraválasztás, eltávolítás

Alapelv

Az új igazgatók kinevezésére vonatkozóan létre kell hozni egy hivatalos, megfontolt, átlátható eljárást. Az igazgatókat újra lehet választani, de ezt meg kell indokolni (az igazgatók eltávolítását is).

Előírások

A.4.1. „A nem ügyvezető igazgatókat meghatározott időre választják, újra lehet őket választani.”

A.4.2. Az üresedés miatt kinevezett igazgatókat a következő közgyűlésen a részvényeseknek meg kell választaniuk. Az igazgatók megbízási ideje legalább három évente lejár.

A.4.3. Ha egy igazgató több mint 9 évig tölti be posztját, az befolyásolhatja függetlenségét. A független, nem ügyvezető igazgatókat ekkor a részvényesek külön határozattal választhatják újra. A részvényeseknek küldött dokumentumban meg kell indokolni, hogy az igazgatótanács szerint miért marad független az igazgató és miért támogatja újraválasztását.

A.5. Kinevezési Bizottság

Alapelv

„Feladataik ellátásakor a kinevezési bizottságnak kellő figyelmet kell fordítania az A.3. és A.4. pont alapelveire.”

Előírások

A.5.1. „A vállalatoknak létre kell hoznia egy kinevezési bizottságot, melyben az igazgatótanács elnöke vagy egy független igazgató az elnök, és tagjainak többsége független, nem ügyvezető igazgató.”

A.5.2. A kinevezési bizottság hatásköreit írásban rögzíteni kell. A kinevezési bizottság feladatai:

- (a) „legalább évente felülvizsgálja az igazgatótanács szerkezetét, méretét és összetételét (beleértve a készségeket, a tudást és a tapasztalatot)”, és változásokat javasol
- (b) azonosítja a megfelelően képzett jelölteket és javasolja őket az igazgatótanácsnak
- (c) „felméri a független, nem ügyvezető igazgatók függetlenségét”
- (d) „ajánlásokat ad az igazgatótanácsnak az igazgatók (különösen az elnök és a vezető igazgató) kinevezésével, újbóli kinevezésével, utódlási tervével kapcsolatban”

A.5.3. A tőzsde vagy a vállalat honlapján közzé kell tenni a kinevezési bizottság feladatköreit.

A.5.4. „A kinevezési bizottságnak megfelelő forrásokat kell biztosítani feladatuk ellátásához.” A vállalat költségén független szakértői tanácsot kérhet.

A.5.5. Amennyiben az igazgatótanács a közgyűlésen javaslatot tesz egy független nem ügyvezető igazgató kinevezésére, meg kell indokolni kinevezését, és hogy miért független.

A.5.6. A kinevezési bizottságnak (vagy az igazgatótanácsnak) az igazgatók diverzitására vonatkozó szabállyal kell rendelkeznie, melyet a *corporate governance* jelentésben közzé kell tenni vagy össze kell foglalni. (A diverzitás a vállalatoknál a körülményektől függhet, ezt figyelembe kell venni.)

A.6. Az igazgatók kötelezettségei

Alapelv

Az igazgatóknak mindig tisztában kell lenniük kötelezettségeikkel. A nem ügyvezető és az ügyvezető igazgatóknak azonos gondossággal kell eljárniuk, azonos képességekkel kell rendelkezniük és azonos kötelezettségekkel rendelkeznek.

Előírások

A.6.1. Az újonnan kinevezett igazgatóknak megfelelő bevezető oktatást kell biztosítani, hogy a vállalat működését átlássák, és kötelezettségeikkel tisztában legyenek.

A.6.2. A nem ügyvezető igazgatók feladatai:

- (a) részt vesznek az igazgatótanács ülésein
- (b) vezető szerepet vállalnak érdek-összeütközések esetén
- (c) bizottságokban szolgálnak, ha erre kéri őket
- (d) a vállalat teljesítményét ellenőrzik

A.6.3. Az igazgatóknak megfelelő időt és figyelmet kell fordítaniuk az egyes ügyekre, vagy ha ezt nem tudják megtenni, nem fogadhatják el kinevezésüket.

A.6.4. Az igazgatótanácsnak írásos útmutatást kell elfogadnia „az érintett alkalmazottak vállalat értékpapírjaihoz kapcsolódó ügyleteire vonatkozóan.”

A.6.5. Az igazgatóknak bővíteniük és fel kell eleveníteniük tudásukat. A vállalatnak megfelelő képzéseket kell biztosítania.

A.6.6. Az igazgatóknak kinevezésükkor vagy a változások bekövetkeztekor közzé kell tenniük más vállalatokban vagy szervezetekben betöltött pozícióikat.

A.6.7. A (független) nem ügyvezető igazgatóknak rendszeresen és aktívan részt kell venniük az üléseken, közgyűléseken.

A.6.8. A (független) nem ügyvezető igazgatóknak hozzászólásaik révén hozzá kell járulniuk a vállalat céljainak eléréséhez.

A.7. Információkhoz való hozzájutás

Alapelv

„Az igazgatóknak megfelelő időben, megfelelő információkat kell biztosítani úgy, hogy megfelelő döntéseket hozhassanak, és feladataikat, kötelezettségeiket megfelelően el tudják látni.”

Előírások

A.7.1. A rendes ülések (és egyéb ülések) előtt legalább 3 nappal minden igazgató számára el kell küldeni a napirendet és a kapcsolódó dokumentumokat.

A.7.2. A menedzsment megfelelő időben, pontos, teljes és megbízható információkat kell, hogy adjon az igazgatóknak, akik kiegészítő információkat kérhetnek.

A.7.3. Minden igazgató hozzá kell, hogy férjen az igazgatótanács dokumentumaihoz és a kapcsolódó anyagokhoz.

B. Az igazgatók és a felső vezetés javadalmazása, az igazgatótanács értékelése

B.1. A javadalmazás szintje, összetétele, közzététele

Alapelv

Az igazgatók javadalmazására vonatkozó szabályokat és a javadalmazásra vonatkozó ügyeket közzé kell tenni. A javadalmazás meghatározásának hivatalos és átlátható módon kell történnie. „A javadalmazás szintjének olyannak kell lennie, hogy vonzza és megtartsa az igazgatókat úgy, hogy közben a vállalatot működtetni lehessen, és hogy ne legyen a szükségesnél magasabb. Az igazgatók nem vehetnek részt saját javadalmazásuk megalkotásában.”

Előírások

B.1.1. „A javadalmazási bizottságnak egyeztetnie kell az elnökkel és/vagy a vezető igazgatóval más igazgatók javadalmazásra vonatkozó javaslataikról.” A javadalmazási bizottság szükség esetén független szakmai tanácsot kérhet.

B.1.2. A javadalmazási bizottság alapvető feladatai:

(a) javaslatokat tesz az igazgatótanácsnak a javadalmazásra vonatkozó szabályokkal kapcsolatban és ennek fejlesztésére vonatkozóan

(b) „az igazgatótanács vállalati céljaira hivatkozva átnézi és jóváhagyja a menedzsment javadalmazási javaslatait”

(c) vagy

(i) meghatározza az ügyvezető igazgatók és a felső vezetők javadalmazását, vagy

(ii) ezzel kapcsolatban javaslatokat tesz az igazgatótanácsnak.

(d) „az igazgatótanácsnak javaslatokat ad a nem ügyvezető igazgatók javadalmazására vonatkozóan”

(e) figyelembe veszi a más vállalatokban adott fizetéseket, a vállalatcsoportban elvárt időráfordítást, felelősséget és környezetet

(f) az ügyvezető igazgatókat és a felső vezetést az őket ért károkért, vagy hivatali idejük megszűnésekor fizetett összeget felülvizsgálja és elfogadja

(g) átnézi és elfogadja az igazgatók nem megfelelő magaratása miatti elbocsájtáshoz kapcsolódó kártérítési megoldásokat

(h) „biztosítja, hogy egyik igazgató vagy érintettje sem vegyen részt az igazgató javadalmazása megállapításában”

B.1.3. A javadalmazási bizottság a tőzsde vagy a vállalat honlapján közzéteszi feladatköreit.

B.1.4. „A javadalmazási bizottság számára kellő forrásokat kell biztosítani feladatai ellátásához.”

B.1.5. A vállalatnak éves jelentésében nyilatkoznia kell a felső vezetés javadalmazásáról.

Best practice javaslatok

B.1.6. A B.1.2(c)(ii) pontban leírt esetenél, ha az igazgatótanács olyan javadalmazást fogad el, amellyel a javadalmazási bizottság nem ért egyet, döntését meg kell indokolnia a következő *corporate governance* jelentésben.

B.1.7. A javadalmazás nagy részének össze kell függenie a vállalati és az egyéni teljesítménnyel.

B.1.8. A felső vezetés javadalmazását név szerint, személyenként közzé kell tenni az éves jelentésekben.

B.1.9. „Az igazgatótanácsnak rendszeresen értékelnie kell teljesítményét.”

C. Elszámoltathatóság és audit

C.1. Pénzügyi beszámoló

Alapelv

Az igazgatótanácsnak megfelelő módon értékelnie kell a vállalat teljesítményét, helyzetét és kilátásait.

Előírások

C.1.1. A menedzsment megfelelő információt kell, hogy szolgáltatson az igazgatótanács számára.

C.1.2. A menedzsment az igazgatóknak havonta be kell számolnia a vállalat teljesítményéről, helyzetéről, kilátásairól (háttérinfók, magyarázatok, költségvetés, előrejelzések, pénzügyi adatok stb.)

C.1.3. Az igazgatóknak a *corporate governance* jelentésben ki kell jelenteniük, hogy ők felelnek a könyvelésért. A könyvvizsgáló jelentésében rögzíti felelősségét. A bizonytalanságokat okozó ügyeket részletesen ki kell fejteni a *Corporate governance* jelentésben.

C.1.4. Az igazgatók külön nyilatkozatban elemzik és megvitatják a vállalat teljesítményét.

C.1.5. Az igazgatóknak egyértelmű és érthető értékeléseket és pénzügyi nyilatkozatokat kell tennie.

Best practice javaslatok

C.1.6. A vállalatoknak negyedévente, a negyedév végét követő 45 napon belül, közzé kell tenniük a pénzügyi eredményeiket. Ez alapján a részvényeseknek képesnek kell lennie értékelni a vállalat teljesítményét, pénzügyi helyzetét és kilátásait.

C.1.7. Ha a vállalat egyszer közzé tette negyedéves eredményeit, ezt folytatnia kell, vagy meg kell indokolnia elmaradását.

C.2. Kockázatkezelés és belső kontrol

Alapelv

„Az igazgatótanács felel azért, hogy a vállalat stratégiai céljainak elérése végett vállalni kívánt kockázatok mértékét és természetét felmérje és meghatározza, valamint, hogy biztosítsa, hogy a vállalat megfelelő és hatékony kockázatkezelési és belső kontrol

rendszert épített ki és tart fenn. Az igazgatótanács felügyeli a kockázatkezelés és belső kontrol létrehozását, végrehajtását és ellenőrzését,” és a menedzsment megerősíti a rendszerek hatékonyságát.”

Előírások

C.2.1. „Az igazgatótanács rendszeresen felügyeli a vállalat kockázatkezelését és a belső kontrol rendszerét,” hatékonyságát legalább évente felülvizsgálja, és erről jelent készíti a részvényesek számára a *Corporate governance* jelentésben.

C.2.2. Az igazgatótanács biztosítja a belső audithoz és pénzügyi beszámolóhoz szükséges forrásokat, költségtervet, az alkalmazottak képességeit, tapasztalatát, képzési programjait.

C.2.3. Az igazgatótanácsnak éves jelentésében figyelembe kell vennie:

(a) a bekövetkezett változásokat, a kockázatok természetét, mértékét és jelentőségét, a változásokra való reagálást

(b) a menedzsment kockázatfigyelő és belső kontrol rendszerének kiterjedését és gyakoriságát

(c) az igazgatótanácsnak eljuttatott eredmények mélységét és gyakoriságát

(d) az észlelt hibákat, gyengeségeket, ezek előre megjósolható eredményeit (amely anyagi következményekkel járt, járhatott volna vagy járhat)

(e) a pénzügyi beszámoló hatékonyságát és a jegyzési szabályoknak való megfelelést

C.2.4. A *corporate governance* jelentésben ki kell fejteniük a kockázatkezelésre és a belső kontrolra vonatkozó kódex előírásoknak való megfelelést:

(a) „hogyan azonosították, értékelték, kezelték a legfőbb kockázatokat”

(b) „a kockázatkezelés és a belső kontrol rendszer főbb tulajdonságait”

(c) az igazgatótanácsnak el kell ismernie felelősségét a kockázatkezelésért és belső kontrol rendszerért, és ki kell fejteniük, hogy nem a kockázatok felszámolása a cél, hanem enyhítése, és hogy nem biztosít abszolút, csak indokolt védelmet

(d) a kockázatkezelés és a belső kontrol rendszer hatékonyságát hogyan felügyelték, hogyan oldották meg a belső kontrol hiányosságait

(e) a belső információk belső áramlásának folyamatát és belső kontrolját

C.2.5. A vállalatoknak foglalkozniuk kell a belső audittal. Ennek hiányában évente mérlegelniük kell ennek szükségességét, és hiányát meg kell indokolni a *corporate governance* jelentésben.

Best practice javaslatok

C.2.6. „Az igazgatótanácsnak közzé kell tennie a *corporate governance* jelentésben, hogy a menedzsment megerősítette a vállalat kockázatkezelésének és belső kontrol rendszerének

hatékonyságát.

C.2.7. Az igazgatótanács *corporate governance* jelentésben közzé teszi az aggodalmat okozó ügyeket.

C.3. Audit bizottság

Alapelv

„Az igazgatótanácsnak létre kell hoznia egy hivatalos, átlátható rendszert a pénzügyi beszámolás, kockázatkezelés módjára, a belső kontrolra vonatkozóan, és megfelelő kapcsolatot kell ápolnia az ellenőrzést végző személyekkel.” Az audit bizottság egyértelmű feladatkörökkel kell, hogy rendelkezzen.

Előírások

C.3.1. Az audit bizottságok üléseinek jegyzőkönyveit egy titkár (általában a vállalati titkár) őrzi. A jegyzőkönyvek vázlataihoz és végső változataihoz a bizottság tagjai ésszerű időn belül megjegyzéseket tehetnek.

C.3.2. „A vállalat könyvvizsgáló cégének korábbi partnerei nem lehetnek az audit bizottság tagjai egy évig:”

(i) a partnerség megszűnésétől

(ii) cégben levő pénzügyi érdeke megszűnésétől számítva,
amelyik a későbbi.

C.3.3. Az audit bizottság alapvető feladatai

A könyvvizsgálóval való kapcsolattartás

(a) a könyvvizsgáló kinevezésére, újbóli kinevezésére és eltávolítására, a javadalmazására, megbízása feltételeire, elbocsájtásának kérdéseire vonatkozóan nyújt javaslatokat az igazgatótanácsnak.

(b) a könyvvizsgáló függetlenségét felülvizsgálja és ellenőrzi, és az audit objektivitását, hatékonyságát felülvizsgálja

(c) a könyvvizsgáló alkalmazására vonatkozó szabályzatot felülvizsgálja, végrehajtja

Pénzügyi információk áttekintése

(d) a vállalat pénzügyi beszámolóinak, éves jelentéseinek, könyvelésének, a jelentések stb. integritását felügyeli. Mielőtt a bizottság elé terjesztené a jelentéseket, különös figyelmet szentel:

(i) „a számviteli politikában és gyakorlatban bekövetkezett változásokra

(ii) a főbb kritikus területekre

(iii) az audit következtében végbement jelentős alkalmazkodásokra

(iv) a jelenlegi kérdéses ügyekre

(v) a számviteli szabályoknak való megfelelésre

(vi) a jegyzési szabályoknak és a pénzügyi beszámolókra vonatkozó szabályoknak való megfelelésre

(e) a (d) pont figyelembe véve:

(i) a bizottság tagjainak kapcsolatba kell lépnie az igazgatótanáccsal és a felső vezetéssel, évi legalább kétszer találkoznia kell a könyvvizsgálóval

(ii) a felmerült kérdésekkel foglalkozik

Felügyeli a pénzügyi beszámolást, a kockázatkezelést és a belső kontrol rendszert

(f) a pénzügyi és belső kontrol rendszerét, a kockázatkezelést felügyeli

(g) a kockázatkezelés és a belső kontrol rendszert megvitatja a menedzsmenttel, hogy megbizonyosodjon, hogy a menedzsment megfelelően ellátta-e feladatait

(h) a vizsgálatok eredményeivel foglalkozik

(i) belső audit esetén a belső ellenőrök és a könyvvizsgálók közötti irányítást, a belső audit számára a megfelelő forrásokat biztosítja

(j) a vállalat pénzügyi és számviteli szabályait és gyakorlatát áttekinti

(k) a könyvvizsgáló levelét, kérdéseit áttekinti

(l) biztosítja, hogy a vállalat kellő időben válaszoljon a könyvvizsgáló levelére

(m) a kódex előírásairól jelent az igazgatótanácsnak

(n) „az igazgatótanács által meghatározott, egyéb témákkal foglalkozik”

C.3.4. Az audit bizottság a tőzsde vagy a vállalat honlapján közzéteszi feladatköreit.

C.3.5. „Ha az igazgatótanács nem ért egyet az audit bizottsággal a könyvvizsgáló kiválasztási feltételeivel, kinevezésével, újbóli kinevezésével vagy leváltásával kapcsolatban,” az audit bizottságnak a *corporate governance* jelentésben meg kell indokolnia javaslatait és azt is meg kell jelölni, hogy az igazgatótanács miért vélekedik másként.

C.3.6. „Az audit bizottságnak biztosítani kell a szükséges forrásokat a feladatai ellátásához.”

C.3.7. Az audit bizottság hatásköreibe tartozik:

(a) a pénzügyi beszámolóval, belső kontrollal és egyéb ügyekkel kapcsolatban felmerült kételyek kivizsgálásának biztosítása

(b) a vállalat könyvvelővel való kapcsolatának felügyelete

C.3.8. *Whistleblower*-ekre vonatkozó szabályzatot és rendszert kell kialakítani.

D. Igazgatótanács feladatainak delegálása

D.1. Menedzsmenti funkciók

Alapelv

Az igazgatótanács egyértelmű iránymutatásokat adjon a menedzsmentnek azokra az ügyekre vonatkozóan, melyekben az igazgatótanács jóváhagyására van szükség.

Előírások

D.1.1. Ha az igazgatótanács a menedzsmentre delegál feladatokat, egyértelmű iránymutatásokat kell adnia (mikor kell jelenteni, mikor kell az igazgatótanács jóváhagyása)

D.1.2. A vállalat időközönként felülvizsgálja az igazgatótanácsnál maradt és a kidelegált feladatokat.

D.1.3. A vállalatnak nyilvánosságra kell hoznia az igazgatók és a menedzsment kötelezettségeit, elszámoltathatóságát.

D.1.4. „Az igazgatóknak értenie kell a delegálás folyamatát.” A kinevezések feltételeit rögzíteni kell.

D.2. Bizottságok

Alapelv

A bizottságokat írásban kell létrehozni és pontosan rögzíteni kell feladataikat.

Előírások

D.2.1. Bizottságok alapítása esetén a bizottságok hatásköreit egyértelműen meg kell határozni.

D.2.2. A bizottságok egyik feladatkörébe tartozik, hogy az igazgatótanácsnak jelentsen döntéseiről, javaslatairól.

D.3. **Corporate governance-szel kapcsolatos feladatok**

Előírások

D.3.1. Az igazgatótanács (vagy a bizottságok) feladatai:

(a) „a *corporate governance* szabályok és gyakorlatok felügyelete és fejlesztése, javaslatok tétele az igazgatótanácsnak”

(b) „az igazgatók és a felső vezetés képzéseinek, folyamatos fejlesztésének felülvizsgálata, ellenőrzése”

(c) „a jogi és szabályozási előírásoknak való megfelelésre vonatkozó szabályok és gyakorlatok felülvizsgálata és ellenőrzése”

(d) „a magatartási kódex és a megfelelési kézikönyv felülvizsgálata, ellenőrzése és fejlesztése”

(e) „a kódexnek és előírásainak való megfelelés ellenőrzése és közzététele a *corporate governance* jelentésben”

D.3.2. Az igazgatótanács felel a felelős társaságirányításért, de ezzel kapcsolatos feladatait bizottságoknak delegálhatja

E. A részvényesekkel való kapcsolattartás

E.1. Hatékony kommunikáció

Alapelv

„Az igazgatótanács felel a részvényesekkel folyamatosan fenntartott párbeszédért.” (pl. közgyűléseken)

Előírások

E.1.1. A közgyűlés egyes témáival kapcsolatban külön határozatokat javasol az elnök, nem lehet az ügyeket együtt kezelni. Ha ez mégis így történik, meg kell indokolni.

E.1.2. „Az igazgatótanács elnökének részt kell vennie az éves közgyűlésen. Meg kell hívnia az audit, a kinevezési, a javadalmazási és az egyéb bizottságok elnökeit is.” „A menedzsment biztosítja, hogy a könyvelő is részt vegyen az ülésen.” A kérdésekre választ kell adniuk.

E.1.3. Az éves közgyűlés előtt legalább 20, az egyéb közgyűlések előtt legalább 10 munkanappal hamarabb értesíteni kell a részvényeseket a közgyűlésről.

E.1.4. „Az igazgatótanácsnak meg kell alkotnia a részvényesekkel való kommunikációra vonatkozó szabályait, és ezeket rendszeresen felül kell vizsgálnia hatékonysága érdekében.”

E.2. Szavazás

Alapelv

„A vállalatnak biztosítania kell, hogy a részvényesek tisztában legyenek a szavazás pontos folyamatával.”

Előírás

E.2.1. „Az ülés elnökének leírást kell biztosítania a szavazás pontos folyamatáról a részvényesek számára, és az ezzel kapcsolatos kérdésekre válaszolnia kell.”

F. Vállalati titkár

Alapelv

A vállalati titkár biztosítja a jó információáramlást az igazgatók felé, és az igazgatótanács szabályainak és eljárásának betartását. „Az elnökön és/vagy vezető igazgatón keresztül tanácsot ad az igazgatótanácsnak az irányítási ügyekkel kapcsolatban, és előmozdítja az igazgatók betanítását és szakmai fejlődését.”

Előírások

F.1.1. „A vállalati titkár a vállalat alkalmazottja, mindennapi információval rendelkezik a vállalat ügyeiről.

F.1.2. „Az igazgatótanács hagyja jóvá a vállalati titkár kinevezését, kiválasztását, elbocsátását.”

F.1.3. „A vállalati titkár jelent az igazgatótanács elnökének és/vagy a vezető igazgatónak.”

F.1.4. Az igazgatók a vállalati titkártól tanácsot kérhetnek.

Corporate governance jelentés, kötelező közzétételi szabályok

Az átláthatóság biztosítása érdekében az alábbi információkat kell közzétenni.

G. Corporate governance gyakorlatok

(a) le kell írni a kódex alapelveinek betartását, hogy a részvényesek tudják értékelni a kódex elveinek való megfelelést

(b) a vállalat megfelel-e a kódex előírásainak. Amennyiben a vállalat létrehozta saját kódexét, és az meghaladja jelen kódex előírásait, fel kell hívni erre a fegyelmet.

(c) le kell írni és meg kell indokolni az útmutatóktól való eltérést.

H. Igazgatók értékpapír ügyletei

(a) fogadott-e el a vállalat az igazgatók értékpapír ügyleteire vonatkozó magatartási kódexet

(b) az igazgatók értékpapír ügyleteire vonatkozóan betartották-e a mintakódex és a magatartási kódex előírásait

(c) a mintakódextól való eltérést, ennek részleteit, magyarázatát

I. Igazgatótanács

(a) „az igazgatótanács összetételét, az igazgatók fajtáit, az elnök, az ügyvezető igazgatók, nem ügyvezető igazgatók, független, nem ügyvezető igazgatók nevét

(b) „a pénzügyi évben tartott igazgatótanácsi ülések számát”

(c) „az igazgatótanácsi üléseken és a közgyűléseken résztvevő igazgatók nevét” (telefon és videokonferencián keresztül is lehetséges a részvétel)

(b) hány igazgatótanácsi és bizottsági ülésen vettek részt az igazgató

(e) nyilatkozni kell az igazgatótanács és a menedzsment kötelezettségeiről, elszámoltathatóságáról, működésükről

(f) az előírásoknak való nem megfelelést, az ezt orvosló lépéseket

(g) miért tartja úgy a vállalat, hogy egy igazgató független (ha az előírások alapján nem lenne az)

(h) az igazgatók és az elnök, vezető igazgató közti kapcsolatot (pénzügyi, üzleti, családi, egyéb)

(i) „az egyes igazgatók név szerint hogyan felelnek meg az A.6.5. pontnak”

J. Elnök és vezető igazgató

(a) az elnök és a vezető igazgató azonosítását

(b) külön személyek gyakorolják-e, megfelelően elválnak-e az elnök és a vezető igazgató feladatai.

K. Nem ügyvezető igazgatók

„A nem ügyvezető igazgatók kinevezésének feltételeit.”

L. Bizottságok

A javadalmazási, kinevezési, audit, kockázatokkal foglalkozó bizottságokkal, a *corporate governance* feladatokkal kapcsolatban külön-külön:

(a) a bizottság szerepét és feladatait

(b) a bizottság összetételét (nem ügyvezető, ügyvezető igazgatók, elnök, név szerint)

(c) bizottsági ülések száma, igazgatók jelenléte, nevek)

(d) az elvégzett munka összefoglalását

(i) *javadalmazási bizottságnál*: az ügyvezető igazgatók javadalmazásának szabályait, az ügyvezető igazgatók teljesítményét, ügyvezető igazgatók munkaszerződésének feltételeit, a B.1.2(c) pont közül melyik modell érvényesül

(ii) *kinevezési bizottságnál*: igazgatók kinevezésének folyamatát, a kinevezési eljárásokat, a kinevezés folyamatát, feltételeit, amennyiben van, az igazgatótanács diverzitására vonatkozó szabályzatot

(iii) *corporate governance* szabályzatot

(iv) *audit bizottság*: hogyan teljesíti kötelezettségeit (negyedévente, félévente, évente jelent)

(v) *kockázatokkal foglalkozó bizottságnál*: jelentés arról, hogy feladatait hogyan végezte el

M. Könyvvizsgáló javadalmazása

A könyvvizsgálói és nem könyvvizsgálói tevékenységek jellegét és az ezekért nyújtott javadalmazás értékét.

N. Társasági titkár

(a) ha a vállalati titkár egy külső személy, ki az elsődleges vállalati kapcsolattartó

(b) szabályoknak való nem megfelelés részleteit

O. Részvényesi jogok

(a) „a részvényesek hogyan hívhatnak össze rendkívüli közgyűlést”

(b) az igazgatótanács felé jelzett kéréseket

(c) a részvényesek gyűlésén a javaslatok tételének folyamatát, a kapcsolattartó személy

P. Kapcsolattartás a befektetőkkel

Az alapidokumentumban bekövetkezett jelentős változásokat.

Q. Kockázatkezelés és belső kontrol

A C.2.1. pont szerinti változások esetén:

(a) belső audit funkciókat ellát-e a vállalat

(b) milyen gyakran vizsgálják felül a kockázatkezelést és a belső kontrol rendszerét, mely időszakokra vonatkozik, ha nem volt felülvizsgálat, ennek indoklása

(c) nyilatkozat arról, hogy a kockázatkezelés és a belső kontrol rendszer hatékonyságát átnézték, és hogy ezek hatékonyak és megfelelőek voltak-e

Javasolt közzétenni

A következő adatok közzététele nem kötelező, a felsorolás azokat a területeket jelöli meg, amelyekről szó lehet a *corporate governance* jelentésben. A részletesség szintjét befolyásolja az üzleti tevékenység természete és komplexitása.

R. A felső vezetők részesedése

„A felső vezetők részvényeinek száma”

S. Befektetőkkel való kapcsolatok

(a) „részvényesek adatai típus és összes részesedés alapján”

(b) az utolsó részvényesi gyűlés adatai (időpont, helyszín, fő témák, szavazás)

T. Menedzseri feladatok

„Az igazgatótanács és a menedzsment kötelezettségeinek megoszlása.”

Az R-T pontokban javasolt információk terjedelmesek lehetnek, ezért közzétételük alternatív megoldásai:

(a) információk közzététele a honlapon, annak kiemelése, hogy a befektetők hogyan jutnak hozzá

(i) az elektronikus dokumentumokhoz, pl. *hyperhivatkozásokon* keresztül

(ii) papíralapú dokumentumhoz ingyen

(b) „a nyilvánosan elérhető adatoknál meg kell jelölni, hogy hol található. Pl. *hyperhivatkozások* közvetlenül a releváns oldalakhoz.”

1 *Corporate governance kódex és corporate governance jelentés*, 1. o. | Link: http://en-rules.hkex.com.hk/en/display/display.html?rbid=4476&element_id=3828 | Letöltve: 2018.06.20.

2 Uo. 2. o.

3 Uo.

Kantár Tamás: A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited felépítése (A hongkongi corporate governance rendszer bemutatására készített minisorozat 4/7 része)

kre-dit.hu/tanulmanyok/kantar-tamas-a-hong-kong-exchanges-and-clearing-limited-felepitese-a-hongkongi-corporate-governance-rendszer-bemutatasara-keszített-minisorozat-4-7-resze/

2018. december 27.

A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited felépítése¹

Az Igazgatók kézikönyvének célja, hogy az igazgatók áttekinthessék a legfontosabb társaságkormányzási kérdéseket és a HKEX-ről társasági információkat nyújtson.² A HKEX 1999-ben jött létre 2 hongkongi tőzsdei társaságból és 3 elszámolóházból az értékpapírok és határidős ügyletek területén végbemenő reformok részeként.³ A HKEX elsődleges feladata a szabályos, jól informált és tisztességes piac biztosítása és a kockázatok körültekintő kezelése.⁴

A társaságkormányzási rendszer

Az igazgatótanács tagja az elnök, a vezető igazgató és 11 igazgató; a főbb stratégiai, pénzügyi, szabályozói, kockázatkezelési, kereskedelmi és működési ügyekkel foglalkozik. A végrehajtó tanács tagja az elnök, a vezető igazgató és 3 igazgató, gondoskodik az új termékek/szolgáltatások indításáról, a végrehajtásról, biztosítja az alapító okiratnak való megfelelést, átnézi a vállalatcsoport szabályait, elfogadja azok módosításait. A menedzsment bizottság látja el az igazgatótanács és a végrehajtó tanács felügyeletét, javaslatokkal való ellátását, jóváhagyja a működési költségeket és a tőkekiadásokat, biztosítja a jogszabályból eredő kötelezettségeknek való megfelelést.⁵ A HKEX-ben működő bizottságok: auditbizottság; környezeti, társadalmi és kormányzási bizottság; befektetési tanácsadó bizottság; kinevezési bizottság; paneltagok kinevezésével foglalkozó bizottság; projekt felügyelő bizottság; javadalmazási bizottság; kockázatokkal foglalkozó bizottság; kockázatkezelési bizottság.⁶

Az igazgatótanács

Legalább 2 és legfeljebb 13 tagja lehet az igazgatótanácsnak.⁷ „A hongkongi pénzügyminiszter maximum 8 tagot nevezhet ki igazgatótanácsi tagnak,”⁸ viszont 2013 óta a kormány által kinevezett igazgatók száma nem haladhatja meg a többi igazgató számát (vezető igazgatót nem számolják bele).⁹ A kormány által kinevezett igazgatókat sem az igazgatók, sem a HKEX nem távolíthatja el.¹⁰ A pénzügyminiszter bármikor, bárkit kinevezhet igazgatónak és bármikor eltávolíthat egy általa kinevezett igazgatót. Kinevezésük nem tarthat tovább 3 évnél. A mandátum a 3. évi éves közgyűlés végével jár le.¹¹ „A HKEX rendes határozattal bármely személyt megválaszthat igazgatónak, de az ily módon megválasztott igazgatók száma nem haladhatja meg a 6-ot.”¹² Kinevezésük nem tarthat tovább 3 évnél. A mandátum a 3. évi éves közgyűlés végével jár le.¹³ Az igazgatók bármikor kinevezhetnek bárkit igazgatónak üresedés esetén, vagy az igazgatók számának növelésével. Az előző esetben a kinevezés a következő közgyűlésig, utóbbi esetben a

következő éves közgyűlésig tart.¹⁴ A választott igazgatókat a HKEX rendes határozatával, vagy az összes igazgató által aláírt értesítéssel lehet eltávolítani.¹⁵ A nyugdíjba vonuló igazgatókat újra lehet választani.¹⁶ Közgyűlésen csak akkor lehet egy igazgatót kinevezni vagy újból kinevezni, ha az igazgatók ezt javasolják, a gyűlésen való részvételre és szavazásra jogosult személyek írásban jelölik, és ezt a társasági titkárnak továbbítják. A jelölést a jelölt személynek írásban meg kell erősítenie.¹⁷ Az igazgatók saját jelölésükkel, illetve eltávolításukkal kapcsolatban nem szavazhatnak.¹⁸

Elnök

Az elnököt a hongkongi kormányzó írásbeli hozzájárulásával lehet csak kinevezni.¹⁹ Az elnök nem ügyvezető igazgató. Maximum 6 egymást követő évben vagy 6 egymást követő éves közgyűlés idejéig töltheti be a posztot, ezt követően nem lehet újraválasztani, csak egy év elteltével vagy a következő éves közgyűlésen. Az elnököt csak az igazgatók 2/3-a által elfogadott határozatával vagy a hongkongi kormányzó írásbeli felszólításával lehet eltávolítani.²⁰

Vezető igazgató/operációs igazgató (COO)

Vezető igazgatót és COO-t csak a *Securities and Futures Commission* (SFC, értékpapír és határidős ügyletek bizottsága) jóváhagyásával lehet kinevezni.²¹ A vezető igazgató hivatalból igazgató, igazgatói kinevezése vezető igazgatói kinevezésének végéig tart, amelyet a munkaszerződés tartalmaz.²²

Független nem ügyvezető igazgatók

Az igazgatók legalább egyharmadának független, nem ügyvezető igazgatónak kell lennie.²³ A független, nem ügyvezető igazgatóknak évente meg kell erősíteniük függetlenségüket. „A kinevezési bizottság évente átnézi és értékeli a független, nem ügyvezető igazgatók függetlenségét.”²⁴ A 9-nél több évig tartó szolgálat hatással lehet a függetlenségre. Ebben az esetben a független nem ügyvezető igazgatókat a részvényesek külön határozattal választhatják újra. A részvényeseknek küldött körlevélben meg kell indokolni, „hogyan az igazgatótanács miért tartja továbbra is függetlennek az igazgatót, és miért javasolt újraválasztását.”²⁵

Társasági titkár

Az igazgatótanács működését, az igazgatók közötti és a részvényesek és a menedzsment közötti kommunikációt segíti, tanácsot ad az igazgatótanácsnak és a bizottságoknak az vezetéssel és CSR-rel kapcsolatos ügyekben.²⁶

Konzultációs panelek

A HKEX 3 konzultációs pannellel rendelkezik: készpénzpiaci konzultációs panel (2017-ben egy ülés), származtatott piaci konzultációs panel (2017-ben 2 ülés), elszámolási konzultációs panel (2017-ben 2 ülés).²⁷ Az igazgatótanácsnak és menedzsmentnek nyújtanak tanácsot és segítik őket piaci szakértelmükkel.²⁸

Részvényesek

„A részvényesek a közgyűléseken a HKEX igazgatóinak választják képviselőiket, hogy ily módon felügyeljék a vállalatcsoport üzleti tevékenységeit.”²⁹

Egyéb stakeholderek

Napi szinten lépnek kapcsolatba a vállalatcsoporttal. Pl. intézményi befektetők, piaci szabályozók, kormány szervei, tőzsdén jegyzett társaságok, piaci közvetítők, tőzsde/klíring résztvevők/tagok, információt szállítók, piaci résztvevők, kínai vagy tengerentúli tőzsdék, elemzők, NGO-k,³⁰ szakmai szervezetek, alkalmazottak, partnerek, piaci felhasználók, szakmai szövetségek.³¹

1 A HKEX corporate governance struktúráját bemutató ábra a következő címen érhető el: http://www.hkexgroup.com/-/media/HKEX-Group-Site/ssd/Corporate-Governance/Documents/cg-structure-chart_e.pdf?la=en | Letöltve: 2018.06.25.

2 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 1.1. pont 3. o.

3 Uo. 1.2. pont 3. o.

4 Uo. 1.14. pont 4-5. o.

5 Uo. 1.1. pont 45. o.

6 Uo. 1.2. pont 46. o.

7 Articles of Association (alapító okirat), 84. cikk.

8 Securities and Futures Ordinance (értékpapírokról és határidős tőzsdei ügyletekről szóló rendelet) 77.§. (1) bek.

9 Uo. 77.§. (2) bek.

10 Uo. (4) bek.

11 Articles of Association (alapító okirat), 88. cikk (1) bek.

12 Uo.

13 Uo. 88. cikk. (2) bek.

14 Uo. 90. cikk

15 Uo. 92. cikk

16 Uo. 91. cikk. (2) bek.

17 Uo. 88. cikk. (3) bek.

18 Uo. (14) bek.

19 Securities and Futures Ordinance (értékpapírokról és határidős tőzsdei ügyletekről szóló rendelet) 69.§. (1) bek.

20 Articles of Association (alapító okirat), 109. cikk. (2) bek

21 Securities and Futures Ordinance (értékpapírokról és határidős tőzsdei ügyletekről szóló rendelet) 70.§. (1) bek.

22 Uo. 88.§. (5) bek.

23 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 5.1. pont, 14. o.

24 Uo. 5.2. pont, 14. o.

25 Uo. 5.3. pont, 14. o.

26 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices?sc_lang=en | Letöltve: 2018.04.07.

27 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *2017 Annual Report, Corporate Governance Report*, Hong Kong, 2018. 65. o.


28 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices?sc_lang=en | Letöltve: 2018.04.07.

29 Uo.

30 Non-governmental organization

31 Uo.

Kantár Tamás: A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited 2017. évi corporate governance jelentése (A hongkongi corporate governance rendszer bemutatására készített minisorozat 5/7 része)

 kre-dit.hu/tanulmanyok/kantar-tamas-a-hong-kong-exchanges-and-clearing-limited-2017-evi-corporate-governance-jelentese-a-hongkongi-corporate-governance-rendszer-bemutatasara-keszített-minisorozat-5-7-resze/

2018. december 27.

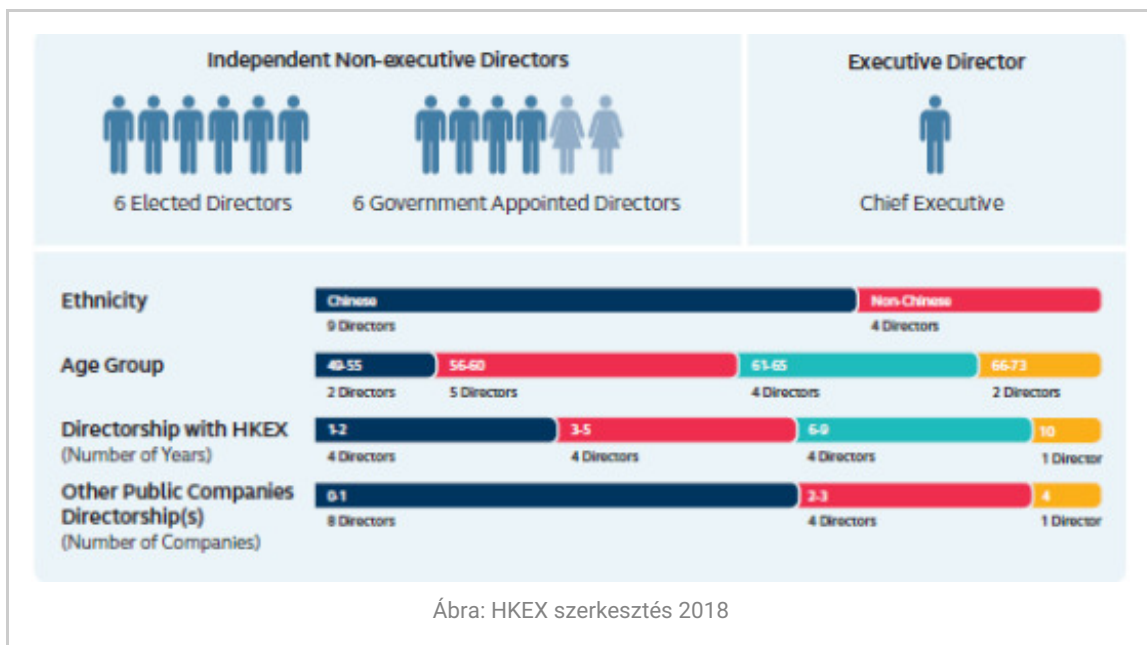
Hongkong GDP-je az elmúlt 30-40 évben nagyjából a 200 szorosára nőtt, így nem hagyhatjuk ki a *best practice* megtalálására irányuló kutatásaink során. A város történelmének köszönhetően a hongkongi jogban megtalálhatók a kontinentális kínai jog jellemvonásai és a brit „gyarmati örökség” legfontosabb elemei, mely rendszerek egészséges ötvözetének mintául szolgáló értékét a fentebb jellemzett adatok híven tükrözik. A város kormánya kevéssé avatkozik be a kereskedelmi szabályozásba, amit így leginkább a piaci mechanizmusok és a magánjellegű önszabályozási technológiák alakítanak. A *Hong Kong Exchanges and Clearing Limited* nem pusztán a Délkelet-ázsiai régió, de a világ egyik legnagyobb tőzsdéje, piaci kapitalizációja meghaladja a 2 600 milliárd USD-t. Fenti tények ismeretében döntöttem úgy, hogy doktori programom részeként a társaság működésén keresztül vizsgálom meg a „hongkongi corporate governance” egyes vonatkozásait. Cikkem a Joseph Mau Kam Shing társasági titkár által készített és 2018. február 28. kiadott 2017-es HKEX Corporate Governance Jelentés felhasználásával készült.

A társaság felelős társaságkormányzási jelentése alapján az igazgatótanács magas szintű *corporate governance* biztosítása mellett kötelezte el magát, mivel a jó kormányzás elengedhetetlen a hosszú távú sikerhez és a fenntarthatósághoz. Az igazgatótanács struktúrájával kapcsolatban az következő kritériumokat emelték ki: Érvényesülnie kell a magas szintű függetlenségnek, az igazgatótanács tagjait időnként cserélni szükséges, melyre szigorú kinevezési eljárás keretében kerülhet sor. Az igazgatóknak változatos szakértelemmel és tapasztalattal szükséges rendelkezniük, s munkájukra valóban magas időt kell fordítaniuk, emellett számos képzésen is részt kell venniük. Az igazgatótanács tevékenységét független tanácsadók értékelik. Az igazgatótanács és a bizottságok hatékony felügyeletet végeznek. A javadalmazási politika felülvizsgálatára évenként sor kerül, a szervezetben erős kockázatkezelés és belső kontrol kell, hogy megvalósuljon. A jogkövető attitűdöt igyekeznek a kultúrába építeni, ezzel is erősödik az elszámoltathatóság és átláthatóság. Az igazgatótanács végül proaktív és folyamatos kapcsolattartásra kötelezett a társaság *stakeholder*-eivel.

A jelentés szerint 2017-ben a HKEX megfelelt a Corporate Governance Kódex minden előírásának, és ahol lehetséges, ott a *best practice* javaslatoknak is eleget tett, mely alól két kivételtől számolnak be. Egyik, hogy a kormány által kinevezett igazgatókat [a kormány maga is jelöl] nem a részvényesek választják meg vagy választják újra, hanem kinevezésükről a *Securities and Futures Ordinance* [SFO – értékpapírokról és határidős tőzsdei ügyletekről szóló rendelet] rendelkezik. Másik, hogy az igazgatótanács a *corporate governance*-szel kapcsolatos feladatokat a környezeti, társadalmi és kormányzási bizottságra bízta.¹

A HKEX szigorú és folyamatos stratégiai tervezést folytat, amely magában foglal egy egész napos *offsite* stratégiai napot is. A stratégia mentén azonosítják és felmérik a cégcsoportot érő kihívásokat és lehetőségeket, és egy cselekvési tervet is létre hoznak, melynek célja, hogy a részvényesek számára biztosítsák a fenntartható, hosszú távú értékeket. A jelenleg hatályban lévő stratégiai terv 2016-2018-ra vonatkozik. Az igazgatótanács legutóbbi éves *offsite* gyűlésén átnézte az elért eredményeket, felmérték és megvitatták a potenciális stratégiai lépéseket.²

Az igazgatótanácsban részt vevő nem ügyvezető igazgatókat legalább háromévente újra kell választani, de a kormány által kinevezett igazgatók megbízatása általában 2 évig tart. A lépcsőzetes választások lehetővé teszik a tapasztalt és új igazgatók közötti egyensúlyt. Az igazgatók átlag 4,4 évet töltöttek az igazgatótanácsban. Érdekességként jegyzem meg, hogy a HKEX éves beszámolójában alkalmazott és az igazgatótanács összetételét bemutató információs grafikán paraméterként nem csak a korcsoport vagy az igazgatói tapasztalat mértéke stb. szerepel, hanem a tagok nemének megoszlási aránya is.



A feladatok és hatáskörök vonatkozásában a HKEX azt vallja, hogy „A jó kormányzás a hatékony és elszámolható igazgatótanácsból ered.” Az igazgatótanács közvetlenül és bizottságai révén közvetetten irányítja a menedzsmentet, melynek keretében meghatározza a társaság stratégiáját és felügyeli ennek végrehajtását. „Ellenőrzi a cégcsoport működését és pénzügyi teljesítményét, felülvizsgálja javadalmazási politikáját és az utódlási tervezést, biztosítja a hatékony társaságkormányzást, CSR politikát, a megbízható belső kontrollt és kockázatkezelési rendszert. A hatékony felügyelet és kormányzás érdekében az igazgatótanács rendszeresen áttekinti a HKEX vezető igazgatójának és a felső vezetés elfogadott stratégiák, tervek és költségvetés alakulásáról szóló jelentéseit. A bizottságok, a konzultációs panelek és a menedzsment értesíti a változásokról és tanácsot ad neki a cégcsoport társaságkormányzásával, üzleti teljesítményével és fejlődésével kapcsolatban.”³

Az igazgatóság tevékenysége hatékonyságának mérése, az igazgatótanács teljesítményének rendszeres értékelése elengedhetetlen a felelős társaságkormányzás megvalósulásának biztosítása érdekében. A HKEX-nél [és két leányvállalatánál, az LME-nél és az LME Clear-nél] 2017-ben független külső tanácsadó vizsgálta az igazgatótanács

teljesítményét. A tanácsadó azt nézte, hogy az igazgatótanács tevékenysége megfelel-e a *Corporate Governance Kódexnek* és a nemzetközi *best practice* normáknak, hatékonyan működik-e, a HKEX társaságkormányzása közben jól teljesít-e, a két leányvállalat igazgatótanácsai megfelelnek-e a vonatkozó jogszabályoknak és társaságkormányzási kódexeknek, és túlnyomóan összhangban vannak-e a nemzetközi *best practice* gyakorlatokkal. Az igazgatótanáccsal kapcsolatban megállapította, hogy „*az igazgatók összességében hatékonyan látják el feladataikat az igazgatótanácsban és a bizottságokban; az igazgatótanács erős dinamikával rendelkezik, az igazgatótanács megbeszélésein megfelelő a viták színvonala; az igazgatótanács mechanizmusai jól működnek, az igazgatótanács időben jut minőségi információhoz, az új igazgatók átfogó bevezető képzésben részesülnek; az igazgatótanács összetétele nagyvonalakban tükrözi a HKEX jövőbeni stratégiájához szükséges kompetenciákat, ismereteket és tapasztalatot; az igazgatótanács és a menedzsment között nyitott, tisztelettudó és szakmai kapcsolat van.*”⁴

Az elnöki és a vezető igazgatói pozíció jól elkülönül egymástól, kiegészítik egymást. Az elnök független, nem ügyvezető igazgató, vezeti az igazgatótanácsot, felügyeli annak hatékonyságát és közreműködik az igazgatók közötti konstruktív kapcsolatok kiépítésében. Ehhez képest a vezető igazgató *ex officio*, vagyis hivatalból tagja az igazgatótanácsnak, feladata a stratégiák kidolgozása, majd az igazgatótanács általi elfogadást követően azok végrehajtása, felügyeli a cégcsoport napi munkáját. Ketten biztosítják a *stakeholderekkel* való hatékony kapcsolatot és kommunikációt.⁵

Annak érdekében, hogy a kinevezett igazgatók a cégcsoport működésével, az kormányzási politikájával, a szerepükkel és a feladataikkal kapcsolatban részletes és alapos ismeretekhez jussanak, a társaság átfogó képzést biztosít számukra. Minden új igazgatótanács tag megkapja az igazgatók kézikönyvét, amely az igazgatótanács hatásköreit, feladatait, iránymutatásokat és a legfontosabb kormányzási kérdéseket tartalmazza. A folyamatos képzés révén az igazgatók megismerhetik az aktuális trendeket, és a cégcsoportot érintő kérdéseket, feladataik elvégzéséhez szükséges képességeiket és tudásukat fejlesztik és felelevenítik. Az igazgatók félévente nyújtanak információt a képzéseikről. A képzések legfőbb témái: a HKEX stratégiája, üzletei; gazdasági, pénzügyi piacok és termékek; az igazgatók feladatai, környezeti, társadalmi, kormányzási tevékenységek; pénzügyi jelentés, kockázatkezelés; törvények, szabályok követése.⁶

Az éves *offsite* meetingen kívül 9 rendes ülést tartott az igazgatótanács 2017-ben, melyeken a cégcsoport stratégiáit, üzleti tevékenységeit, teljesítményét, társaságkormányzást, kockázatkezelését, a szabályoknak való megfelelést és humán tőkéjét vitatták meg. Az elnök az igazgatókkal is tart külön megbeszéléseket, egyes esetekben a vezető igazgató jelenléte nélkül, így kevésbé hivatalos formában, közvetlenül is tudnak beszélni az egyes ügyekről. Az igazgatótanácsai és bizottsági ülésekről részletes nyilvántartást vezetnek és többdimenziós statisztikai táblát készítenek.

A csoport eszkaláció és incidens jelentési szabályzat útmutatást nyújt a cégcsoport működésével és teljesítményével kapcsolatban kritikusnak minősített ügyek kezeléséhez. Célja a felügyelet és döntéshozás megkönnyítése. A Folyamatos közzététel és kommunikációs szabályzat az információk igazgatókhoz való időbeni eljutását biztosítja, és a *stakeholderekkel* való kommunikációt szabályozza.⁷

A cégcsoport társasági titkárnak tanácsadó szolgáltatásait minden igazgató igénybe veheti. A társaságkormányzással összefüggő ügyekről jelentést tesz az elnöknek, biztosítja, gondoskodik arról, hogy az igazgatótanács eljárására vonatkozó szabályokat betartsák és megkönnyíti az igazgatók egymás közötti és a *stakeholderekkel* és menedzsmenttel történő kommunikációját és a köztük történő információáramlást.⁸

Az igazgatótanács bizonyos hatásköröket az egyes bizottságokra delegál. A bizottságok összetételét és hatásköreit rendszeresen felülvizsgálják, hogy a változásoknak is megfeleljenek. A HKEX-ben a következő bizottságok működnek: audit bizottság; környezeti, társadalmi és kormányzási bizottság; végrehajtó bizottság; befektetési tanácsadó bizottság; kinevezési bizottság; panel tagok kinevezési bizottsága; javadalmazási bizottság; kockázatokkal foglalkozó bizottság; kockázatkezelési bizottság.⁹ Ezek mellett készpénzpiaci, származtatott piaci és elszámolási konzultációs panel működik a társaságban, melyek piaci szakértelmükkel és tanácsaikkal segítik az igazgatótanács munkáját.¹⁰

A menedzsment a napi feladatok elvégéséért és az igazgatótanács által elfogadott stratégiák végrehajtásáért felel, operatív szinten. A menedzsment bizottság olyan döntéshozatali szerv, amelyet a vezető igazgató vezet és havi legalább kétszer ülésezik. A társaság kiemelt figyelmet fordít a felső vezetés folytonosságának biztosítására,¹¹ és hogy olyan vezetőket válasszanak, akik megfelelő készségekkel és tapasztalattal rendelkeznek a stratégiai célkitűzések eléréséhez. Ennek érdekében a felsővezetőknek továbbképzéseket biztosítanak üzletei, pénzügyi piacok fejlődését érintő, szabályok követésére vonatkozó témákban, illetve a környezeti és társadalmi kapcsolódásokról, valamint a társaságkormányzással, kockázatkezeléssel, a pénzügyi beszámolóval és a kockázatkezeléssel kapcsolatos témákban. Mindehhez számos külsős konferencián, szemináriumon és workshopon is részt vettek az érintettek.¹²

A HKEX a vállalatcsoport minden szintjén igyekszik a jó kormányzást [*good governance*] megvalósítani, elősegíti a szabályoknak való megfelelés erős kultúrájának kiépítését. Leányvállalatai felett hatékony felügyeletet gyakorol, vizsgálja az igazgatótanács és a leányvállalatok igazgatótanácsai és bizottságai közötti tagsági átfedéseket, és a HKEX felső vezetőinek a leányvállalatok igazgatóivá történő kinevezését. A leányvállalatok nem ügyvezető igazgatói számára bevezető képzést biztosít, ahol megismerkedhetnek feladataikkal és a cégcsoport tevékenységével. Fentiek érdekében, 2017-ben a cég összes alkalmazottjának el kellett végeznie egy kockázatkezelési és szabálykövetési kurzust.¹³

Az egyes igazgatók és a felső vezetők javadalmazását egy hivatalos, átlátható eljárás során állapítják meg.¹⁴ Az igazgatók értékpapír tranzakcióira és a HKEX-ben való érdekeltségeikre vonatkozóan a társaság saját magatartási kódexet fogadott el, mely előírásainak 2017-ben minden igazgató megfelelt, a beszámoló szerint. Egyik igazgató sem rendelkezik érdekeltséggel vagy rövid pozícióval a HKEX vagy kapcsolt vállalkozásai részvényeiben, mögöttes részvényeiben vagy kötvényeiben.¹⁵ A kormány mellett 9 entitás tartozik a befolyásoló kisebbséghez, akik összesen a részvények 61%-ával rendelkeztek 2017. dec. 31-én.¹⁶ A felső vezetőkre korlátozások vonatkoznak az értékpapírokkal, határidős ügyletekről szóló szerződésekkel és egyéb derivatívákkal kapcsolatban. A folyamatos, egymással összefüggő ügyletekre vonatkozóan a társaság 2000-ben felmentést kapott a *main boardon* való jegyzés szigorú szabályai alól, de az ügyleteket az

audit bizottság felügyeli, illetve a könyvvizsgáló is jelentést készít róluk.¹⁷ A kapcsolt felekkel bonyolított tranzakciókról a konszolidált pénzügyi beszámolóban számolnak be.¹⁸

Az elszámoltathatóság nem csak a nyugati gazdaságokban megjelenő követelmény. Az igazgatótanács felel az éves pénzügyi beszámoló elkészítésének felügyeléséért, a menedzsment pedig havonta számol be az igazgatóságnak a cégcsoport teljesítményéről, pénzügyi helyzetéről, kilátásairól. A HKEX saját nyilatkozata szerint, *„Az éves beszámoló elkészítése közben az igazgatótanács következetesen alkalmazta a számviteli szabályokat, körültekintő és ésszerű véleményeket és becsléseket adott, a pénzügyi beszámoló a vállalkozás folytonosságának elve alapján készült, megbízható és valós képet ad a konszolidált pénzügyi helyzetről, a konszolidált pénzügyi teljesítményről és a pénzforgalomról.”*¹⁹

A stratégiai célok elérése érdekében vállalt kockázatok természetének és mértékének felméréseért és meghatározásáért, az eredményes és hatékony kockázatkezelésért és belső kontrolért, illetve a részvényesek befektetéseinek és a vállalatcsoport eszközeinek védelme hatékonyságának figyeléséért az igazgatótanács felelős. A menedzsment forrásokat oszt szét a belső kontrol és a kockázatkezelés rendszerein belül úgy, hogy ésszerű, de nem abszolút, garanciát biztosítson a valótlan állítások és károk ellen, és hogy kezelje az üzleti céloktól való távolmaradás kockázatát. A kockázatokkal foglalkozó és az audit bizottság legalább negyedévente vizsgálja a kockázatkezelés és a belső kontrol hatékonyságát és alkalmasságát.²⁰ A HKEX független könyvelője jelenleg a PricewaterhouseCoopers. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy a társaság rendelkezik egy ún. *könyvelő rotációs szabállyal*.²¹

Az igazgatótanács kiemelt célja, hogy a részvényesekkel és egyéb befektetőkkel kiegyensúlyozott, tiszta és átlátható kapcsolatot ápoljon, és ezzel elősegítse a részvényesek tájékozódását a vállalatcsoport teljesítményéről, kilátásairól és a piaci környezetről. A HKEX különböző csatornákon keresztül folyamatos kapcsolatban áll részvényeseivel és a befektetőkkel.²² A befektetőkkel való kapcsolattartással foglalkozó csoport célja, a hatékony kommunikáció biztosítása a befektetőkkel és az elemzőkkel. Az intézményi befektetők és az elemzők kapcsolatba léphetnek a vezető igazgatóval és más felső ügyvezetőkkel, a befektetők értesülnek a cégcsoport stratégiai célkitűzéseinek és működésének alakulásáról. 2017-ben kb. 260 találkozót tartottak intézményi befektetőkkel és elemzőkkel Hongkongban, Kínában és a tengerentúlon. A befektetőkkel való kapcsolattartás módjai a kétszemélyes, kis csoportos megbeszélések, roadshow-k, elemzői tájékoztatók, valamint a befektetői konferenciák. A befektetők nézeteit rendszeresen közvetítik az igazgatótanácsnak, a jelentés tárgyében kiemelt téma volt a vállalatcsoport pénzügyi teljesítményének fokozása, a 2016-2018-as stratégiai terv korszerűsítése és a célkitűzések fejleményeinek vizsgálata.²³

¹ Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *2017 Annual Report, Corporate Governance Report*. Hong Kong, 2018. 60. o.

² Uo.

³ Uo. 62. o.

⁴ Uo.

5 Uo.

6 Uo. 63. o.

7 Uo. 64-65. o.

8 Uo. 65. o.

9 Uo.

10 Uo.

11 Az igazgatótanács évente foglalkozik az utódlási tervével.

12 Uo. 66. o.

13 Uo.

14 Uo. 67. o.

15 Uo.

16 Uo. 68. o.

17 Uo. 69. o.

18 Uo. 70. o.

19 Uo.


20 Uo.

21 Uo. 71. o.

22 Uo.

23 Uo.

Kantár Tamás: A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited igazgatótanácsa (A hongkongi corporate governance rendszer bemutatására készített minisorozat 6/7 része)

 kre-dit.hu/tanulmanyok/kantar-tamas-a-hong-kong-exchanges-and-clearing-limited-igazgatotanacsa-a-hongkongi-corporate-governance-rendszer-bemutatasara-keszített-minisorozat-6-7-resze/

2018. december 27.

Az igazgatók feladatai és kötelezettségei

A cégcsoport igazgatótanácsai kollektíven felelnek cégük kormányzásáért és működéséért. Az igazgatóknak becsületesen és jóhiszeműen kell eljárniuk és a társaság (adott esetben a vállalatcsoport) érdekeit kell követniük; megfelelő célokat kell követniük tevékenységük során; egyaránt felelnek a társaság eszközeinek alkalmazásáért és helytelen alkalmazásáért a társaság felé; kerülniük kell az érdekek és feladatok ütközését; érdekeltségeiket teljes mértékben és becsületesen közzé kell tenniük; elvárt gondoskodással, szorgalommal kell cselekedniük képességeiknek és tapasztalataiknak megfelelően; valamint jogszabályból eredő feladataikat és kötelezettségeiket is el kell látniuk.¹ Az igazgatók feladatköreiket delegálhatják, azonban ezzel felelősségük nem csökken. „Az igazgatóknak általánosságban véve ismerniük kell a társaság működését, és aktívan kell részt venniük a társaság ügyeinek felügyeletében.” Az igazgatókat megbüntethetik, polgári és büntetőjogi felelősséggel bírnak.² Az igazgatóknak megfelelő időt és figyelmet kell fordítaniuk a társaság ügyeire. Kerülniük kell az érdekek ütközését, és teljeskörűen jelenteniük kell, amennyiben érdekeltek valamilyen tranzakcióban, szerződéskötésben. Amennyiben mégis érdekütközés áll fenn, az érintett igazgátónak tartózkodnia kell a szavazáson és a vitától.³ Az igazgatóknak magas szintű üzleti, szakmai és etikai normákat kell követniük. Nem lehetnek korruptak és nem tanúsíthatnak etikátlan üzleti magatartást. Az ajándékokra, szórakozásra, szponzorált utazásokra és eseményekre külön útmutatások vonatkoznak.⁴ Az igazgatóknak jeleznie kell a személyes adataikban, és a körülményekben bekövetkezett vállalásokat, ha ezek függetlenségükre kihathatnak, illetve jelenteniük kell a HKEX értékpapírjaival kapcsolatos ügyleteiket, érdekeltségeiket.⁵ Az igazgatók kollektíven és egyénileg is felelnek azért, hogy a HKEX megfeleljen a belső információk nyilvánosságra hozásával kapcsolatos jogi kötelezettségeiknek.⁶ Előre kell jeleznie a cégcsoport társasági titkárjának, ha elhagyják Hongkongot, hogy szükség esetén elérhetőek legyenek.⁷ A kézikönyv csak a releváns, legfontosabb információkat tartalmazza, az igazgatóknak figyelembe kell venniük az elsődleges jogforrásokat, szabályokat, rendeleteket.⁸ A kézikönyvet időközönként a változások alapján felülvizsgálják.⁹

Az igazgatótanács eljárása

Az igazgatótanács ülésének határozatképességéhez legalább 4 igazgatóra van szükség, felüknek kormány által kinevezett igazgátónak kell lennie.¹⁰ Az ülésen az igazgatók telefonkonferencia útján is részt vehetnek.¹¹ A szavazatok egyenlősége esetén az elnök egy második szavazattal vagy döntő szavazattal rendelkezik.¹² Amennyiben egy igazgató vagy

társa, kapcsolt vállalkozása érdekelt egy tranzakcióban, rendelkezésben, szerződéskötésben, nem szavazhat, és nem veszik figyelembe a határozatképesség megállapítása során sem.¹³ Amennyiben ez kérdésként felmerül, az ügyben az elnök dönt. Amennyiben az elnök az érintett, az igazgatók döntenek határozatban.¹⁴ Amennyiben egy igazgató egy külső szakmai tanácsadóval szeretne egyeztetni, a társasági titkárt erről értesítenie kell, és ismertetni kell vele az adott ügyet, az ő jóváhagyására van szükség.¹⁵

Magatartási útmutató

A vállalatcsoport igazgatóinak és bizottsági tagjainak nyújt útmutatást az „érdekösszeütközések elkerülésének előírásaira és azon helyzetekre vonatkozóan, amikor nyilatkozni kell az érdekek összeütközéséről, emellett felhívja a figyelmet a Vesztegetés és korrupcióellenes szabályzat tiltásaira és útmutatásaira az ajándékok, szórakozás, szponzorált utak és szponzorált események elfogadásával kapcsolatban.¹⁶ Az igazgatóknak és a bizottsági tagoknak be kell tartania a Vesztegetés és korrupcióellenes szabályzat rendelkezéseit.¹⁷ Minden igazgatónak és bizottsági tagnak nyilatkoznia kell a fennálló érdekkonfliktusok természetéről és mértékéről, legyen az közvetett vagy közvetlen, tényleges vagy lehetséges, és a HKEX bármely üzleti tevékenységéhez kapcsolódjon.¹⁸ A kezdeti érdekeltségi nyilatkozatnak tartalmaznia kell, hogy az igazgató mely más társaságok vagy más entitások igazgatótanácsaiban és hivatalaiban szolgál Hongkong területén vagy a tengerentúlon, milyen egyéb jelentős elköteleződése van; bármely társaságban való 5 vagy 10%-ot meghaladó érdekeltségét Hongkongban vagy a tengerentúlon; az igazgató vagy bizottsági tag, vagy családtagjának, más releváns személynek vagy entitásnak 5%-ot meghaladó, (vagy a HKEX-szel vagy leányvállalataival kapcsolatban álló társaságokat érintő) részvényesi, gazdasági vagy egyéb érdekeltségeit.¹⁹ A társaság minden dokumentuma, és az ülésein elhangzott információk bizalmasak, kivéve, ha egyértelműen ki van jelölve, hogy mégsem, ezért ezeket nem szabad nyilvánosságra hozni, vagy az igazgatótanácson vagy bizottságon kívüli személyek tudtára hozni,²⁰ illetve ezekből előnyt kovácsolni.²¹ A különböző érdekkonfliktusokat jelteni kell, például, ha egy társaságnak pénzügyi előnye származik az igazgatói vagy bizottsági tagságból.²²

A cégcsoport megvesztegetés és korrupcióellenes szabályzat

„A HKEX az integritás kultúráját, az etikus magatartást, a korrektséget, a becsületességet és a nyíltságot támogatja az üzleti tevékenységek során, és zéró toleranciát tanúsít a megvesztegetésekkel szemben. A vállalatcsoport elkötelezett, hogy biztosítsa, hogy semmilyen kenőpénzt vagy hasonló ajándékot, kifizetést vagy előnyt ne kérjenek senkitől és ne adjanak vagy ajánljanak fel senkinek, se a köz- se a magánszektorban, semmilyen célból.”²³ Az egész személyzetnek magas színvonalú üzleti, szakmai és etikai magatartást kell tanúsítania. A megvesztegetés és korrupcióellenes szabályzat minimum standardokat állít fel, és segít felismerni azokat a körülményeket, amelyek korrupcióhoz, etikátlan üzleti magatartáshoz vezetnének, útmutatásokat is tartalmaz, szabályozza, hogy milyen pénzbeli és nem pénzbeli ajándékokat, szórakoztatást, támogatott utazás vagy eseményt lehet adni és elfogadni.²⁴ Szigorúan tilos „közvetve vagy közvetlenül bármilyen kenőpénzt vagy juttatást ajánlani, ígérni, adni vagy engedélyezni bárkinek vagy bárki javára bármely helytelen üzleti vagy egyéb előny szerzése érdekében a cégcsoport, saját vagy bárki más

számára; bármilyen kenőpénzt kérni, elfogadni vagy kapni bárkitől (se a köz- se a magánszektorból) helytelen üzleti vagy egyéb előny nyújtásáért cserébe se a cégcsoport, se saját se családtag, barát, társ vagy ismerős előnyszerzése céljából;” illegális vagy helytelen eszközöket igénybe venni mások cselekedeteinek befolyásolása céljából; kenőpénz ajánlásában, kérésében, elfogadásában és kifizetésében közreműködni.²⁵ A korrupció és helytelenség megítélésekor a józan észre kell hagyatkozni. Az igazgatók nem fogadhatnak el ajándékokat, kivéve, ha ez egyértelműen nem okoz semmilyen érdek-összeütközést.²⁶ Pénzbeli vagy nem pénzbeli ajándékok, szórakoztatás, támogatott utazás vagy szponzorálás elfogadása vagy nyújtása előtt az igazgatóknak és a döntéshozó bizottságok tagjainak ezt jelenteniük kell a megfelelő engedélyező személynek vagy az ő jóváhagyását kell kérni.²⁷ Ezek értékére bizonyos pénzbeli határértékek is vonatkoznak az alábbiak szerint:²⁸

	Acceptable Monetary Thresholds		
	Cash/Non-cash Gifts	Entertainment	Sponsored Travel/Sponsored Events
Committee Members and Directors ^(a)	<u>Declaration</u> HK\$2,500 GBP250 RMB2,000 SGD425	<u>Declaration</u> HK\$2,500 GBP250 RMB2,000 SGD425	Prior approval is required regardless for the value to be given/accepted
Listing Committee Members ^(b)	<u>Declaration</u> HK\$500 GBP50 RMB400 SGD85	<u>Declaration</u> HK\$2,000 GBP200 RMB1,600 SGD340	

Ábra: HKEX szerkesztés 2018

A szabályzat megsértése többek között fegyelmi eljárást, elbocsájtást vonhat maga után, a társaság vagy a személy büntető vagy polgári jogi felelősségre vonására számíthat és szabályok megsértése súlyos hírnévvesztéssel is járhat.²⁹

Értékpapírügyletekkel kapcsolatos korlátozások Az értékpapírokról és határidős ügyletekről szóló rendelet

Tilos a bennfentes kereskedelem, vagyis „az a személy, aki egy tőzsdén jegyzett társasággal kapcsolatban áll, nem kereskedhet a társaság jegyzett részvényeivel, amennyiben bennfentes információkkal rendelkeznek.”³⁰ Az is bennfentes ügynök számít, ha ez úgy történik, hogy a társasággal kapcsolatban álló személy bennfentes információkat ad át.³¹ Az igazgatóknak és a vezető igazgatónak kinevezéskor egy formanyomtatvány kitöltésének segítségével jelenteniük kell, amennyiben a HKEX vagy kapcsolt vállalkozása részvényeiben vagy kötvényeiben érdekeltsége van, vagy rövid részvénypozícióval rendelkezik.³² Megbízatásuk ideje alatt az igazgatóknak és a vezető igazgatónak formanyomtatványon jelenteniük kell a társasági titkárnak az érdekeltségeik keletkezését, megszűnését, az ehhez kapcsolódó változásokat és az ezt érintő ügyeket.³³ A változásokat 3 napon belül jelezni kell.³⁴ A házastárs, 18 éven aluli gyermek, egyes vállalkozások és trösztök érdekeltségeit is jelenteni szükséges.³⁵ Aki jelentéstételi kötelezettségének nem tesz eleget, vagy hamis, félrevezető adatokat ad meg, pénzbírságban, szabadságvesztésben részesülhet.³⁶

A tőzsdén jegyzett társaságok igazgatóinak értékpapír tranzakciókra vonatkozó mintakódexe

A mintakódex az igazgatók egy tőzsdén jegyzett részvénytársaság értékpapírjait érintő, piaci és piacon kívüli ügyleteivel kapcsolatos korlátozásokat tartalmaz, és minimum standardokat állít.³⁷ Az igazgatóknak jelenteniük kell a HKEX értékpapírjaiban való érdekeltségüket.³⁸ A korlátozások az igazgatókra, házastársukra, 18 éven aluli gyermekeire és bármely érdekelt félre vonatkoznak. Az igazgatóknak előre jelenteniük kell az értékpapírokkal kapcsolatos ügyleteiket, és ehhez írásos beleegyezésre van szükségük. Az igazgatók nem végezhetnek ilyen ügyleteknek, amikor bennfentes információ birtokában vannak.³⁹

Kapcsolt ügyek

A kapcsolt ügyeket is közzé kell tenni, illetve egyes esetekben a részvényesek hozzájárulását is kérni kell az ügyletek lebonyolításához. Alapvetően a kapcsolt felekkel létrejött ügyleteket mind nyilvánosságra kell hozni.⁴⁰ Kapcsolt ügyletnek minősül a HKEX vagy bármely leányvállalata és egy kapcsolt személy között létrejövő ügylet, illetve egyes esetekben a harmadik felekkel létrejött ügyletek is.⁴¹ Minden tőke és bevétel jellegű ügyletet figyelembe kell venni.⁴² A harmadik felekkel lebonyolított ügyleteknél figyelembe kell venni a közös tulajdonban lévő entitások pénzügyi megsegítését vagy a tőlük származó pénzügyi segítséget és az egy társaságban történő érdekeltség szerzést.⁴³ Egyes kapcsolt ügyletek vonatkozásában a HKEX 2000-től felmentést kapott a szigorú tőzsdén jegyzési szabályok betartása alól.⁴⁴

Corporate Governance Kódex

„Az igazgatóknak rendszeresen ülésezniük kell, legalább évi 4-szer, körülbelül negyedévente, kell igazgatótanácsi üléseket tartaniuk.” Az igazgatókat a rendes ülések előtt 14-nappal értesíteni kell, és 3 nappal az ülés előtt meg kell kapniuk a napirendet, és a kapcsolódó anyagokat. Az ülések jegyzőkönyveit meg kell tartani, ezeket kellő részletességgel kell összeállítani. Az igazgatók független szakmai tanácsot kérhetnek. Az elnök és a vezető igazgató posztja elválik. „Az elnök vezeti az igazgatótanácsot és biztosítja hatékony működését és kötelezettségei teljesítését.” Az elnök felel a megfelelő felelős társaságkormányzási gyakorlatok megvalósulásáért. Legalább évente egyszer üléseznie kell a nem ügyvezető igazgatókkal (a vezető igazgató nélkül). Az igazgatóknak kiegyensúlyozott képességekkel, tapasztalattal, különböző elképzelésekkel kell rendelkezniük. Az igazgatók megválasztására egy hivatalos, átlátható eljárásra van szükség. Az igazgatókat újra lehet választani. A 9 évnél hosszabb ideig szolgáló igazgatóknál az újraválasztáshoz szükség van a részvényesek jóváhagyására. A kinevezési bizottság foglalkozik az igazgatótanács felépítésével, összetételével, tagságával, az igazgatók függetlenségével. Az igazgatóknak tisztában kell lenniük feladataikkal, tudásukat és képességeiket fejleszteniük és frissíteniük kell.⁴⁵ A javadalmazási bizottság állapítja meg az igazgatók, a felső vezetés és a vezető igazgató javadalmazását.⁴⁶ A menedzsmentnek havonta jelenteniük kell az igazgatótanácsnak. Az igazgatótanácsnak évente jelentenie kell a hosszú távú értékekről és célkitűzésekről, a kockázatkezelésről,

belső kontrollról stb. A jelentésnek pontos információkat kell tartalmaznia.⁴⁷ Az igazgatóknak folyamatosan kapcsolatban kell állniuk a részvényesekkel (éves közgyűlés, rendes közgyűlések)⁴⁸

Társaságkormányzási rendszer

Az igazgatótanács tagjai az elnök, a vezető igazgató és 11 igazgató, akik a főbb stratégiai, pénzügyi, szabályozási, kockázatkezelési, kereskedelmi és működési ügyekkel foglalkoznak. A végrehajtó tanács tagja az elnök, a vezető igazgató és 3 igazgató, akik feladata az új termékek indítása, bevezetése, szolgáltatások végrehajtása, az alapító okiratnak való megfelelés biztosítása és a vállalatcsoport szabálmódosításainak elfogadása. A menedzsment bizottság az igazgatótanács és a végrehajtó tanács felügyeletét végzi és javaslatokkal látja el, jóváhagyja a működési költségeket és tőkekiadásokat, biztosítja a jogszabályból eredő kötelezettségeknek való megfelelést.⁴⁹ A HKEX-ben a következő bizottságok működnek: auditbizottság; környezeti, társadalmi és kormányzási bizottság; befektetési tanácsadó bizottság; kinevezési bizottság; paneltagok kinevezésével foglalkozó bizottság; projekt felügyelő bizottság; javadalmazási bizottság; kockázatokkal foglalkozó bizottság; kockázatkezelési bizottság.⁵⁰

1 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 2.1. pont 5. o.

2 Uo. 2.2. pont 5. o.

3 Uo. 2.3. pont 6. o.

4 Uo. 2.4. pont 6. o.

5 Uo.2.5. pont, 6. o.

6 Uo.7. o.

7 Uo. 8. o.

8 Uo.9. o.

9 Uo.

10 Articles of Association (alapító okirat), 100. cikk

11 Uo. 106. cikk. (2) bek (a), (b)

12 Uo.100. cikk

13 Uo. 99. cikk. (15) bek

14 Uo. 99. cikk. (16) bek

15 Corporate governance kódex A.1.6.

16 Uo. 1.1. pont, 15. o.

17 Uo. 1.3. pont, 15. o.

18 Uo. 1.2. pont, 15. o.

19 Uo. 2.4. pont, (a)-(c) 16. o.

20 Uo. 2.8. pont, 17. o.

21 Uo. 2.9. pont, 17. o.

22 Uo. 2.14. pont, 18. o.

23 Uo. 3.1. pont, 20. o.

24 Uo. 3.2. pont, 20. o.

25 Uo. 3.3. pont, 20. o.

26 Uo. 3.4. pont, 21. o.

27 Uo. 3.5. pont, 21. o.

28 Uo. 3.6. pont, 21. o.

29 Uo. 3.8. pont, 22. o.

30 Uo. 2.1. pont, 23. o.

31 Uo. 2.2. pont, 23. o.

32 Uo., 2.3. pont 24. o.

33 Uo. 2.4. pont 24. o.

34 Uo. 2.5. pont 25. o.

35 Uo. 2.6. pont 25. o.

36 Uo. 2.7. pont 25. o.

37 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 3.1. pont 26. o.

38 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 3.2. pont 26. o.

39 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 3.3. pont 27. o.

40 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 1.1. pont 29. o.

41 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 2.1. pont 29. o.

42 Uo. 2.2. pont 30. o.

43 Uo. 2.4. pont 34. o.

44 Uo. 4.1. pont 36. o.

45 Uo. 2.2.A. pont 41-42. o.

46 Uo. 2.2.B. pont 42. o.

47 Uo. 2.2.C pont 43. o.

48 Uo. 2.2.E. pont 44. o.

49 Uo. 1.1. pont 45. o.

50 Uo. 1.2. pont 46. o.

Kantár Tamás : A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited bizottságai (A hongkongi corporate governance rendszer bemutatására készített minisorozat 7/7 része)

kre-dit.hu/tanulmanyok/kantar-tamas-a-hong-kong-exchanges-and-clearing-limited-bizottsagai-a-hongkongi-corporate-governance-rendszer-bemutatasara-keszített-minisorozat-7-7-resze/

2018. december 27.

Az igazgatótanács egyes feladatait bizottságaira bízta. Ezzel célja a hatékony működés biztosítása, és hogy megfelelő figyelmet tudjanak fordítani az adott témákra. A bizottságok központi szerepet játszanak a felelős társaságkormányzás magas színvonalának biztosításában. „Az összes bizottságot egy független, nem ügyvezető igazgató vezeti, és a tagok többsége is független, nem ügyvezető igazgató (kivéve a kockázatkezelési bizottságot).” „A bizottságok tagságát az igazgatótanács évente felülvizsgálja. A bizottságok elnökei mind fontos vezető szerepet töltenek be, amely hasonlít az igazgatótanács elnökének szerepéhez.” Az elnök biztosítja a feltételeket ahhoz, hogy a bizottság, és tagjai is hatékonyan tudjanak tevékenykedni. „A bizottságok rendszeresen üléseznek, és szükség esetén további üléseket tartanak.” A bizottságok az igazgatótanács eljárásának megfelelően tevékenykednek, a megfelelő forrásokkal látják el őket, a menedzsment releváns és naprakész információkkal látja el a bizottsági tagokat. A bizottságok külső tanácsadóktól független szakmai tanácsot kérhetnek. „Az igazgatótanács rendszeresen megkapja az bizottsági elnöktől a bizottsági ülések jegyzőkönyveit, jelentéseit, beleértve a döntéseiket és javaslatukat.”¹

A HKEX-ben működő bizottságok: auditbizottság; környezeti, társadalmi és kormányzási bizottság; befektetési tanácsadó bizottság; kinevezési bizottság; paneltagok kinevezésével foglalkozó bizottság; projekt felügyelő bizottság; javadalmazási bizottság; kockázatokkal foglalkozó bizottság; kockázatkezelési bizottság.²



A Corporate Governance Kódex egyes bizottságokra vonatkozó rendelkezéseiről a tanulmány sorozat harmadik részében írtam részletesebben: *A Corporate Governance Kódex és a Corporate Governance Jelentés rendszere Hongkongban.*

Audit bizottság

A HKEX audit bizottsága „5 független nem ügyvezető igazgatóból áll, akik vagy könyvelői végzettséggel rendelkeznek, vagy olyan szakemberek, akik nagy tapasztalattal rendelkeznek a pénzügyi menedzsment területén.” A bizottságnak központi szerepe van az igazgatók, a könyvelő és a belső audit részleg közötti kommunikáció megvalósításában, függetlenül vizsgálja és felügyeli a pénzügyi beszámoló elkészítését, ellenőrzi a vállalatcsoport belső auditjának hatékonyságát (beleértve, hogy rendelkezésre állnak-e a megfelelő erőforrások, a személyzet megfelelő végzettséggel és tapasztalattal rendelkezik-e, megfelelő képzéseket biztosítanak-e nekik, és a számviteli és pénzügyi beszámolási feladatok költségvetését) és ellenőrzi a külső és belső auditot. Évente vizsgálja felül a könyvelő kinevezését, és hogy továbbra is független-e, ellenőrzi a megvesztegetés- és korrupcióellenes szabályzatnak való megfelelést, felméri a korrupciós kockázatokat és a kapcsolódó korlátozásokat, valamint felügyeli a *whistleblower* rendszert, biztosítja a felmerülő kérdések független kivizsgálását, és hogy ezek megfelelő következményekkel járjanak. Évente legalább négyszer ülésezik, de további üléseket is tarthat. Évente jelentést készít.³

Környezeti, társadalmi és kormányzási bizottság

A bizottság 5 tagból áll: az igazgatótanács elnökéből, aki egyben a bizottság elnöke, a HKEX vezető igazgatójából és 3 nem ügyvezető igazgatóból. Fő feladatai közé tartozik „a H K E X *corporate governance*-ről és CSR-ről alkotott elképzeléseinek, stratégiájának, kereteinek, elveinek és szabályainak felülvizsgálata és fejlesztése, valamint végrehajtja az igazgatótanács által lefektetett *corporate governance*-re és CSR-re vonatkozó szabályokat.” Felügyeli és ellenőrzi továbbá „A H K E X *corporate governance*-szel és CSR-rel kapcsolatos szabályait és tevékenységeit, abból a célból, hogy biztosítsa a jogszabályok és egyéb szabályozások betartását. Mindezek érdekében „kezdemenyvezéseket folytat a HKEX felelős társaságkormányzásának és CSR-jének támogatására,” üzleti célkitűzéseket, főbb teljesítménymutatókat vezet be a legfontosabb területeken, elkészíti az éves *corporate governance* és CSR jelentést, majd ezt továbbítja az igazgatótanácsnak jóváhagyásra, kidolgozza az igazgatótanács értékelésének módszerét, és rendszeresen értékeli az igazgatótanács teljesítményét, felügyeli az igazgatók és a felső vezetés folyamatos szakmai fejlődését és a képzéseket. Legalább évente ülésezik, de további üléseket is tarthat. Munkájáról évente jelentést készít.⁴

Végrehajtó bizottság

Ez a testület 5 tagból áll: az igazgatótanács elnökéből, aki egyben a bizottság elnöke, a HKEX vezető igazgatójából és 3 független, nem ügyvezető igazgatóból. Felügyeli és végrehajtja a vállalatcsoport által újonnan kibocsájtott termékekre, és új szolgáltatásaira vonatkozó szabályokat, felügyeli, hogy a vállalatcsoport megfelel-e alapító okiratának, szabályainak, valamint az Értékpapírokkal és határidős ügyletekkel foglalkozó bizottság jóváhagyásával felülvizsgálja és szükség esetén módosítja a vállalatcsoport szabályait (ez alól egyes szabályok kivételt képeznek). Legalább negyedévente ülésezik, de további üléseket is tarthatnak, mint minden más bizottság.⁵

Befektetési tanácsadó bizottság

A legkevesebb 4 tagból álló bizottság „Az igazgatótanácsnak piaci szakértelmet biztosít, és tanácsot nyújt a társasági alapok, elszámolóházak, margin alapok befektetéseivel kapcsolatban, valamint tanácsot ad a befektetési szabályokkal, eszközallokációval, alapkezelőkkel és letétkezelőkkel kapcsolatban.” Legalább évente 4-szer ülésezik, de szintén további üléseket is tarthat.⁶

Kinevezési bizottság

5 független, nem ügyvezető igazgatóból áll, feladata „a kinevezésre vonatkozó szabályzat megalkotása, a jelöltek azonosításának és kinevezésének irányítása” (átmeneti üresedések betöltése és részvényesi szavazás esetében is), évente felülvizsgálja „az igazgatótanács felépítését, méretét, diverzitását (köztük a nemi, korbeli, kulturális, képzettségi, etnikai, szakmai tapasztalaton, képességeken, ismereteken, hivatalban eltöltött időn alapuló sokféleséget), ajánlásokat fűz az igazgatótanácsra vonatkozó módosítási javaslatokhoz; felméri a kormány által kinevezett igazgatók képességeinek sokszínűségét, és javaslatokat tesz az igazgatótanács számára; valamint felméri a nem ügyvezető igazgatók függetlenségét, és átnézi éves jelentésüket a függetlenségükről, rendszeresen ellenőrzi, hogy egy igazgatónak mennyi időre van szüksége feladatai ellátásához, megvizsgálja az igazgatótanács diverzitásra vonatkozó szabályzatát és az ebben lefektetett célok megvalósulásának folyamatát, az igazgatótanáccsal együtt felülvizsgálja az elnökre, a vezető igazgatóra és a felső vezetésre vonatkozó utódlási politikát. Évente legalább egyszer ülésezik, de további üléseket is tarthat. Évente jelentést készít.⁷

Paneltagok kinevezésével foglalkozó bizottság

A bizottság 5 tagból, a készpénzpiaci konzultációs panel elnökéből, a származtatott piacok konzultációs paneljének elnökéből, az elszámolási konzultációs panel elnökéből és 2, az igazgatótanács által kinevezett független, nem ügyvezető igazgatóból áll. Feladatai közé tartozik „a kinevezésre vonatkozó szabályok megszövegezése, a jelöltek azonosításának és konzultációs panel tagkén való kinevezésének, illetve újbóli kinevezésének irányítása” (az igazgatótanács hagyja jóvá); „a konzultációs panelek tagságainak rendszeres áttekintése, beleértve többek között a megbízatás hosszát, és a konzultációs panelek szakértelmének mélységét” Általában a paneltagok megbízatási idejének lejárta előtt ülésezik, vagy amikor átmeneti üresedés van, de további üléseket is tarthat.⁸

Projekt felügyelő bizottság

Az 5 független, nem ügyvezető igazgatóból álló bizottság feladata a kínai árukereskedelmi platform kiépítésének folyamatának és alakulásának felügyelete. Mint fentiek, legalább évente 4-szer ülésezik, de további üléseket is tarthat.⁹

Javadalmazási bizottság

5 független, nem ügyvezető igazgatóból áll, akiknek feladata a javadalmazással kapcsolatos ügyek megvitatása, a javadalmazási politika kialakítása (igazgatótanács hagyja jóvá) és az elfogadott politika végrehajtása, a vezető igazgató és a felső vezetők

toborzására iránymutatások kialakítása, a javadalmazási politikára, az igazgatók és a felső vezetők struktúrájára vonatkozó ajánlások tétele, a vezető igazgatók és a felső vezetők javadalmazásának meghatározása, valamint a teljesítményi kritériumok alapján elért eredményeknek és a piaci normáknak megfelelően éves teljesítési bónuszt javasol a vezető igazgatók, a felső vezetők és a személyzet számára. Legalább évente egyszer ülésezik, de további üléseket is tarthat. Évente jelentést készít.¹⁰

Kockázatokkal foglalkozó bizottság

5 független, nem ügyvezető igazgatóból áll (egyik tagja az igazgatótanács elnöke, aki a bizottság elnöke). Tanácsot ad az igazgatótanácsnak a kockázatvállalási hajlandósággal kapcsolatos nyilatkozatokkal, kockázatokra vonatkozó elvekkel, és egyéb kockázatokhoz kapcsolódó kérdésekkel kapcsolatban, felügyeli a kockázatkezelési keretrendszert, hogy a cégcsoport a pénzügyi, működési, jogi, szabályozási, technológiai, üzleti és stratégiai kockázatait azonosítsa és kezelje, elfogadja a vállalatcsoport kockázatokkal kapcsolatos szabályait, kockázati toleranciájának szintjét, átnézi a kockázatokkal kapcsolatos jelentéseket, és felülvizsgálja a kockázati tolerancia és a szabályok megsértését, mérlegeli a felmerülő kockázatokat, ellenőrzi, hogy a vállalatcsoport kockázatkezelési és -enyhítési eszközei mennyire hatékonyak. Legalább évente 4-szer ülésezik, de további üléseket is tarthat. Évente jelentést készít.¹¹

Kockázatkezelési bizottság

Az SFO (*Securities and Futures Ordinance* – részvénytársaságokra és határidős ügyletekre vonatkozó rendelet) alapján hozták létre, s 8 tagja van, ezek az igazgatótanács elnöke (mint a bizottság elnöke) és 7 egyéb tag (az SFO alapján Hongkong pénzügyminisztere 3-5 személyt, az igazgatótanács legfeljebb 2 személyt nevez ki). Feladata a kockázatkezeléssel kapcsolatos szabályok megalkotása, és igazgatótanács felé való továbbítása, a HKEX jelentős, kockázatos kérdésekre vonatkozó szabályainak felügyelete, értékelése, és tanácsot ad az igazgatótanács vagy menedzsment által felvetett kérdésekben, azokkal a döntésekkel kapcsolatban, melyek befolyásolhatják Hongkong értékpiacon és származékos piacának stabilitását és integritását. Általában negyedévente ülésezik¹²

1 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees?sc_lang=en | 2018.06.19.

2 Hong Kong Exchanges and Clearing Limited: *Director's Handbook*, Hong Kong, 2017, 1.2. pont 46. o.

3 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Audit-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

4 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Environmental-and-Social-and-Governance-Committee?sc_lang=en | Link: 2018.06.19.

5 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Executive-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

6 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Investment-Advisory-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

7 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Nomination-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

8 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Panel-Member-Nomination-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

9 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Project-Oversight-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

10 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Remuneration-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

11 Link: http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Risk-Committee?sc_lang=en | Letöltve: 2018.06.19.

12 Link: [http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Risk-Management-Committee-\(statutory\)?sc_lang=en](http://www.hkexgroup.com/Corporate-Governance/Corporate-Governance-Framework/Corporate-Governance-Practices/Board-Committees/Risk-Management-Committee-(statutory)?sc_lang=en) | Letöltve: 2018.06.19.

Kiss László: A föderáció gondolatának fejlődése a szovjet alkotmányozás megalapozása során

kre-dit.hu/tanulmanyok/kiss-laszlo-a-foderacio-gondolatanak-fejlodes-a-szovjet-alkotmanyozas-megalapozasa-soran/

2018. december 27.

Bevezetés

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy jelenik meg a föderáció gondolata a szovjet alkotmányozást megelőző gondolkodásban és milyen vitákban fejlődik a föderáció elmélete. A formális testületekben zajló viták mellett nagy fontosságot tulajdonítunk a testületek által elfogadott normák elemzésének, abból a szempontból, hogy hogy kívánták kezelni a nemzetiségi kérdést, miként jelenik meg azokban a föderációs gondolat.

A soknemzetiségű birodalom

A cári Oroszország államjogának feudális elemei egészen annak összeomlásának pillanatáig tetten érhetőek voltak. Éppen ezért számos olyan modern alkotmányos fogalom pl. jogegyenlőség, vagy a nemzetek önrendelkezési joga, nem, vagy alig alakult ki az orosz jogrendszerben, illetve államjogi gondolkodásban. Ezen a helyzeten érdemben az 1906 májusában elfogadott alaptörvény sem változtatott.

1897-es népszámlálás

orosz	55,7	43%
ukrán	22,4	17%
belarusz	5,9	4,6%
lengyel	7,9	6,2%
litván	1,7	1,3%
lett	1,4	1,1%
észt	1	0,8%
finn	3	2,4%
egyéb finnugor	2,5	1,9%
ugor	2,5	1,9%
német	1,9	1,5%

zsidó	5,1	3,9%
román	1,1	0,8%
örmény	1,2	0,9%
grúz	1,4	1,1%
kaukázusi	1,1	0,8%
tatár	3,7	2,9%
kirgiz	4,7	3,2%
más török-tatár	6	4,8%
egyéb, nem szláv	1,5	1,2%

128,6 millió¹

Az 1897-es népszámlálás adataiból jól látszik, hogy a cári birodalom soknemzetiségű ország, amelyben az orosz nemzetiség, bár messze a legnagyobb, de nem többségi nemzetiség. Ebben a helyzetben érzékelhető, hogy a nemzetiségi helyzet megoldási kísérleteire tett javaslatok valamennyi konstruktív, Oroszország reformjára törekvő politikai erőnek szükségszerű törekvései kellett, hogy legyenek.

Elsőként a dekabrista mozgalom dolgozott ki olyan alkotmánytervezeteket, amelyek kezelték volna a soknemzetiségű birodalom problémáit. Nyikita Muravjev által jegyzett tervezetük 13 szövetséges államra osztotta volna Oroszországot, nagyjából az Egyesült Államok rendszerének megfelelően. Egy másik tervezet 8 királyságra osztotta volna a Birodalmat (Moszkva, Novgorod, Kijev, Vladimir, Kazán, Asztrahan, Szibirszka, Kherszon), emellett külön királyság lett volna Lengyelország, a Balti Királyság, Finnország és Grúzia².

A kadet párt (alkotmányos demokraták) elismerte a nemzetek önrendelkezési jogát kulturális tekintetben, de egységes Orosz Birodalom kialakítására törekedtek, így semmiféle föderációs gondolatot nem támogattak.

Az eszerek szintén egységes birodalomban gondolkodtak, ugyanakkor távlati elképzeléseikben reálisnak tartották a föderatív átszervezést, anélkül azonban, hogy ez érintené a soknemzetiségű birodalom egységes rendszerét.

Az Oroszországi Szocialista Munkáspárt II. kongresszusán 1903-ban elfogadott programja tartalmazza a nemzetek önrendelkezési jogát. A személyi jogok között egyebek mellett kiemelték a lakosság anyanyelven való oktatásának jogát, illetve az anyanyelvű ügyintézés jogát minden helyi társadalmi és állami intézményben. A területi autonómia, mint a kisebbségvédelem egyik legfontosabb eszköze Lenin javaslatára nyert elismerést 1913-ban. Az 1913-as nyári tanácskozáson elsősorban azt a látszólagos ellentétet próbálták

feloldani, miszerint a nemzetek önrendelkezési jogának kérdése a soknemzetiségű birodalom felbomlásához vezethet, másik oldalról viszont világosan látták, hogy a nemzetiségek helyzetének rendezetlensége ugyanakkor nem tolerálható, hiszen a nagy számú nemzetiségi lakos miatt programot kell adni a helyzetük rendezésére. Ebben a helyzetben mutatott rá Lenin arra, hogy a nemzetek önrendelkezési joga nem szükségszerűen jár együtt a birodalomból való kilépéssel, vagy más államokhoz való csatlakozás jogával, ugyanakkor a különválás joga nem összetévesztendő annak kívánatos voltával. Ez az elmélet válik gyakorlattá a későbbiekben.

Az un. szocialista föderáció elmélete

Tekintve, hogy a cári Oroszország politikai keretei semmiféle érdemi politikai innovációra nem nyújtottak lehetőséget, kijelenthetjük, hogy a kisebbségi lét szempontjából fontos jogi keretek – különösen a föderáció fogalmának – kialakítása az 1917-es oroszországi forradalmat követő jogfejlesztő tevékenységének köszönhető. Ez a folyamat szükségszerű, hiszen a nemzetiségi kérdés megoldása/megoldatlansága az ország egységét fenyegette, megoldási programmal pedig valamilyen szinten minden politikai erő rendelkezett. Ugyanakkor ez a jogfejlesztő tevékenység sem egyenletes, a forradalmat követő államigazgatási káosz ugyanis rányomja a bélyegét nemcsak az állam működésére, hanem pl. arra is, hogy a forradalmat követően sokáig nem alakult ki egységes jogszabályi terminológia, de nem beszélhetünk a jogszabályi hierarchia kialakításáról sem.

A bizonytalanságot jól mutatja, hogy eleve csak 1918 július 10-én fogadják el az első Alkotmányt, amely jogalkotásra a Központi Végrehajtó Bizottságot hatalmazza fel. Az általuk kiadott jogszabályok általában dekrétumok, vagy határozatok, esetleg felhívás parancs, utasítás, közlemény, szabályzat, meghagyás vagy deklaráció, de igen ritkán törvény. Itt következetes elnevezési gyakorlatot nem találunk. Mindez jól mutatja, hogy az új államhatalomnak az is jelentős kihívás volt, hogy az alapvető jogi terminológiákat következetesen használják, illetve, hogy a használat során egységes gyakorlatot alakítsanak ki. Ebben az időszakban alakult ki a föderáció gondolatának alapvető jogi szabályozása, mindazokkal a vitákkal együtt, amelyek a szabályozást megelőzték.

Trivialitás, hogy az un. szocialista föderáció gondolata a nemzetiség kérdés megoldása kapcsán merült fel. Ez a tény már önmagában is lényeges demokratikus elem, hiszen a nemzetiségi kérdés megoldása a cári Oroszország világában, amely egyszerre képviselt egy feudalisztikus és egy orosz nacionalista világot nyilvánvalóan nem merülhetett fel – hasonlóképpen Európa többi feudalisztikus-nacionalista államainál sem.

Mindezzel együtt az új állam az orosz forradalom napjaiban egységes, unitárius államként szerveződött meg. Ez a kijelentés az un. kettős hatalom megszerveződése mellett mindenképpen bizonyításra szorul. A kettős hatalom rendszerének azt a sajátos rendszert nevezhetjük, amelyben egyszerre marad meg a régi közigazgatás, és emellett – ettől elkülönülve – a szovjetek rendszere, amelyek egyszerre voltak területi, és hivatásrendi szerveződések.

Az első kérdés, hogy mit is tekintünk unitárius államnak. Az állami főhatalom belső szervezése – nem függetlenül, annak történelmi hagyományaitól, belső helyzetétől – történhet föderatív, vagy unitárius módon. Tekintve, hogy a későbbiekben az új állam

föderatív berendezkedésének előkészítéséről szólunk, így csak röviden térünk ki a forradalom utáni, ideiglenes közigazgatási rendszerről. Unitárius államnak azokat az egységes államokat tekintjük, amelyeknek nincsenek belső, önálló állami szuverenitással bíró tagállamai. Az állam csak egy politikai és jogi erőközponttal rendelkezik³. A centralizált unitárius államban a döntések csak központi szinten történnek, míg a decentralizált unitárius államban különbséget tesznek a közügyek között és ennek megfelelően létrejönnek önkormányzatok a helyi ügyek intézésére.

A forradalmi szervezet a szovjetekre épített, amelyek katonai és kvázi területi alapon szerveződtek. Mindemellett megmaradtak a korábbi cári intézmények, amelyeket próbált demokratizálni/elfoglalni az új kormányzat. Tehát klasszikus decentralizált unitárius állam jön létre. Ebben a hatalmi struktúrában a föderális berendezkedés kérdése, illetve az állam ilyen módon való megszervezése nem volt időszerű. Ugyanakkor a nemzetiségi kérdés megoldásának igénye már korán előkerült a Bolsevik Pártban. Ez annál is inkább jelentős fejlemény, tekintve, hogy sem a forradalom bázisa – zömmel orosz nyelvű, városokban tömörülő munkásság, kispolgárság – sem pedig az forradalom kiépülő hatalmi rendszere nem kedvezett a nemzetiségi kérdés kezelésének.

A föderáció elméletei a gyakorlatban

A Munkások és Katonák Küldötteinek I. Kongresszusán választott Központi Végrehajtó Bizottság bolsevik frakciójának 1917. szeptember 13-án elfogadott határozata (rezolúciója) kiemelt feladatnak tekintette a nemzetiségek önrendelkezési jogának megadását, külön kiemelve Finnország és Ukrajna igényeit. Ez utóbbi azért is lényeges, mert e két állam kiválása elsőként merült fel. Fontos momentum, hogy a nemzetek önrendelkezési jogának e két állam említése kapcsán feltételezi az önrendelkezési jog széles értelmezését, amely magában foglalja az Oroszországból való kiválás lehetőségét is⁴.

Az, hogy ez tudatos politikai álláspont jól jelzi, hogy a „Munkások, Parasztok, Katonák” címmel 1917. november 7-én elfogadott kiáltvány szerint az igazi önrendelkezés jogát biztosítani kell Oroszország minden nemzete számára. Persze adódik a kérdés, hogy mit jelent az „igazi” kifejezés, hiszen érezhető, hogy ez a jelző kulcs a fogalom értékelésében. A november 8-án elfogadott dekrétum a „Békéről” megismétli a fenti mondatokat, de kiegészítve azt: a valódi önrendelkezés a kiválás és az önálló államalakítás jogát jelenti⁵. A nemzetiségi kérdéshez való hozzáállást jól jelzi, hogy olyan békét kívánnak kötni, amely nem él a hadisarc és az annexió vagyis a „*idegen területek elfoglalása, idegen népek beolvasztása*”⁶ eszközével.

A Népbiztosok Tanácsa 1917. november 17-én kiadott dekrétumában -Deklaráció Oroszország népeinek jogairól – összefoglalta mindazt, ameddig a kodifikáció eljutott. A dokumentum kiindulópontja alapján a forradalomban felszabadultak a parasztok a feudális elnyomás alól, hiszen nincsenek földesúri jogok. Felszabadultak a munkások, hiszen a gyárak az ő kezükbe kerültek. Felszabadultak a katonák, hiszen a tábornoki kar leváltható, de Oroszország népei nem szabadultak fel. Szakítani kívánnak mind a nemzetiségek jogfosztásával, mind pedig az egymás ellen uszításával. Ehelyett a népek „*önkéntes és tisztességes*”⁷ együttműködésének politikája következik. Nagyon fontos, hogy a dokumentum elismeri Oroszország népeinek szuverenitását és egyenjogúságát. Már ez is

jól mutatja, hogy jelentős az elmozdulás a korábbi feudális/nacionalista állásponhoz képest. A dokumentum tartalmazza a nemzetek önrendelkezési jogát. Itt a korábban megalkotott fogalom az un. valóságos önrendelkezési jogot jelenti, azaz a kiválás és a csatlakozás jogát értették alatta. Fontos pont minden vallási és nemzeti-etnikai előjog megszüntetése, ami nyilvánvalóan következik a népek egyenjogúságából is. Szintén figyelemreméltóan progresszív pontja a dokumentumnak, hogy azoknak a nemzetiségeknek, akiknek létszáma, vagy szétszórtsága miatt önálló államisága nem jöhet szóba szintén biztosítani kívánták a nemzeti kisebbségek és az etnográfiai csoportok fejlődésének biztosítása. Minden progresszivitása ellenére e nyilatkozat csak egy lépés és nem a jogi megoldások vége, hiszen az új állam föderációs berendezkedéséről egy szót sem szól. Természetesen ez nem is kérhető számon, hiszen a dekrétum kiadásának a célja nem ez, hanem hogy „*Oroszország népeinek becsületes és tartós szövetsége jöjjön létre*”⁸, mert így tömörülnek forradalmi egységbe.

A forradalmi időszakban a döntéshozók kétségtelenül találtak módot arra, hogy Oroszország nemzetiségi rendszere működési elméletének kidolgozásában meglehetősen messzire jussanak és hamarosan lehetőség is nyílt, hogy gyakorlatban is próbára tegyék, ugyanis 1917. decemberében több állam lépett ki Oroszországból, amelyek kiválási jogát a Népbiztosok Tanácsa elismerte, azzal, hogy utána föderatív viszonyba lépjen Oroszországgal⁹. Lenin filozófiai munkássága alapján tudhatjuk, hogy vannak olyan helyzetek, amelyben nemhogy a elmélet átmegy gyakorlatba, hanem egyenesen kijavítja azt. Itt is hasonlót láthatunk. Bár a föderáció elméletét teljes részletességgel még nem sikerült kidolgozni, de az egyes köztársaságok kiválásakor a gyakorlat készen állt: a nemzeti önrendelkezési jog alapján megadni az elszakadási lehetőséget, egyúttal a föderáció felajánlásával megteremteni a visszatérés lehetőségét is. „*Szétválni, hogy szabadon egyesülhessünk*”¹⁰.

Nyilvánvalóan ezt követően a föderáció elméletének kidolgozása továbbra is napirenden van, sőt egyre fontosabb, hiszen az új állam az egységéért és az életben maradásáért küzd.

A föderáció elmélete két irányba fejlődik tovább, az egyik szerint Oroszországban élő nemzetiségek köztársaságokat hoznak létre, amelyek nem válnak ki, hanem a föderatív állam részévé válnak, míg a másik hogy Oroszország határain kívül lévő államok kérik felvételüket. Mivel mindkettő irányt nyitva szerették volna hagyni, ezért fogalmazott a Dolgozó és Kizsákmányolt népek jogairól szóló deklaráció úgy, hogy az Oroszországi Szovjet Köztársaság szabad népek szabad szövetsége. Természetesen ha a föderáció elméletének további differenciálására szükség volt, hiszen e megfogalmazások rendkívüli tágak voltak, elméletei megalapozásnak ugyan megfeleltek, de az új állam működési kereteit nem lehetett kezelni a kidolgozottság ilyen szintjén. Éppen ezért nem meglepő, hogy a Munkások és Katonák Küldötteinek III. kongresszusán 1918. január 28-án került elfogadásra az Oroszországi Köztársasági föderatív intézményeiről szóló határozat. Ebben a dokumentumban a föderáció jogi keretei meglehetősen részletesen kidolgozásra kerültek. Az Oroszországi Szocialista Szovjet Köztársaságot Oroszország népeinek, illetve ezek szovjetköztársaságainak önkéntes föderációjaként határozta meg.

A dekrétum leszögezi, hogy a föderáció csak a nemzetiségi kérdés megoldásának eszközeként jöhet létre, olyan területeken, amelynek lakossága és nemzetiségi összetétele tekintetében eltér a környező területektől, tehát a már meglévő orosz területek további

decentralizációja elképzelhetetlen. Természetesen a Föderáció egésze rendelkezik az állami szuverenitással, de újdonság az a gondolat, hogy a központi szervek képviselik a Föderáció egészét, de úgy, hogy lehetőleg ne sértsék a föderációba belépett területek jogait¹¹. Látható, hogy ilyen előzmények után szükségessé vált egységes kerettörvényben kodifikálni a kialakított jogintézményeket, egyúttal létre kellett hozni az új, egységes orosz állami berendezkedést is.

Az új alkotmány előkészítése

Még a III. Kongresszus dönt arról, hogy a Kongresszus Központi Végrehajtó Bizottsága részletesen dolgozza ki az új alkotmányban a föderatív intézmények szabályrendszerét. Ezt úgy értelmezték, hogy lényegében az egész alkotmányt a Központi Végrehajtó Bizottságnak kell elkészítenie. Sürgetőbb feladat volt ennél a világháborúból való kiugrás, ezért az alkotmány kidolgozására csak a Breszt-Litovszki békét becikkelyező IV. Kongresszus után került sor. Az alkotmány előkészítésekor rögtön jelentkezett az a probléma, hogy Lenin fel kívánta építeni az új államot, amelyben a föderáció a többnemzetiségű unió szervezeti rendszerét adja és amely centralizáltan működik. Álláspontja szerint egy olyan államot kell létrehozni, amely a mai fogalmakkal jellemezve egyesítő föderáció, amely megfelel az autonómia elvének, azaz a tagállamok meghatározott önállósággal bírnának, a szupremácia elvének is, vagyis a felsőbb állami rendelkezések a tagállamiak felett állnak és a részvétel elvének is, vagyis az új állam intézményeiben a föderalizmusnak meg kell jelennie. Ugyanakkor számos más javaslat nemcsak nemzetiségi föderációról, hanem területiről, vagy hivatásrendiről – inkább korporáció – is szól, ami nyilvánvalóan ellenkezett a Lenin által megfogalmazott kodifikációs célokkal és inkább a kettős hatalom továbbélését jelentette volna, az egységes közigazgatás megteremtése helyett. Végülis Lenin megközelítése győzött az új alkotmány koncepciója kapcsán és ennek jegyében fogadták el később az új állam – az Oroszországi Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság – alkotmányát, amely „nemzeti szovjet köztársaságok” szövetségéként alakul meg¹², amellyel a föderáció elméletének a vitái is – ami a főbb vonalakat illeti – nyugvópontra jutottak. Ugyan a későbbi alkotmányos kodifikációk mind érintettek tagállami jogokat, de kijelenthető, hogy a fent kimunkált föderatív alapelvek mindegyike folyamatosan és transzparenensen jelenik meg és hat azóta is.

¹ DR. KOVÁCS István: *A Szovjetunió Szövetségi Alkotmányai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 25.

² Uo., 37.

³ TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs: *Bevezetés az alkotmányjogba*, 85. old.

⁴ DR. KOVÁCS István: *Az októberi dekrétumok és az első szovjet alkotmány*. Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1980, 80.

⁵ Uo., 57.

⁶ Uo., 89.

⁷ Uo., 124.

8 Uo., 124.

9 Uo., 58.

10 Uo., 58.

11 Uo., 184.

12 MEZEY Barna – SZENTE Zoltán: *Európai Alkotmány- és Parlamentarizmustörténet*, 418.

Felvezetés

Hangsúlyosan Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követően¹ – különösen az elmúlt években – egy egészen új csapásirány mentén indult meg a politikai és közjogi diskurzus az Európai Unió és a tagállamok alkotmányos viszonya tekintetében: az érdeklődés középpontjába az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSz) 4. cikk (2) bekezdésében említett „nemzeti identitás” fogalma került.² E nehezen meghatározható tartalmú, sok szempontból szimbolikusnak szánt³ fogalom mentén jelentek meg a szakirodalomban és a joggyakorlatban egyaránt a különféle identitás és önazonosság fogalmak.

E kérdéskör máig alapvetően tisztázatlan, vagy legalábbis nem kielégítően tisztázott területeket érint: hol húzódik a határ a tagállami és a közösségi kompetenciák között, meddig terjedhet a közösségi integráció? Különösen annak fényében jelentős e kérdéskör, hogy a közösségi jog „jól láthatóan és jelentős mértékben beavatkozik a tagállamok belső viszonyaiba, és mert a közösségi jog eredeti (és nem delegált) hatalomnak tartja önmagát”.⁴ Az Unió és a tagállamok közötti viszony többféle aspektusból is vizsgálható, ám jelen tanulmány kifejezetten a közösségi jog és a nemzeti alkotmányos identitás viszonyának jogtudományi irányú vizsgálatára szorítkozik. E téma központi eleme a nemzeti alkotmányos identitás fogalmának körüljárása, amely – Trócsányi László megfogalmazásában – kitörési pont a tagállami alkotmányok számára az uniós jog abszolút elsőbbségéből,⁵ majd annak vizsgálata, hogy e fogalom mennyiben hívható föl a joggyakorlatban a közösségi jog ellenében.

A téma jelentőségét növeli, hogy 2018. június 20-án – második nekifutásra – elfogadta az Országgyűlés az Alaptörvény 7. módosítását, így Magyarország alkotmányos önazonossága, mint védendő alkotmányos érték *expressis verbis* az Alaptörvény részévé vált. Ennek megfelelően Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme immár az állam minden szervének kötelessége [Alaptörvény R) cikk (4) bekezdés]. Az európai integráció korlátjának szánt fogalom alaptörvényi megjelenésének előzményeként pedig felhívandó az Alkotmánybíróság – egyre hangsúlyosabban megjelenő igényre reflektáló – 22/2016. (XII. 5.) AB határozata:

„Az Alkotmánybíróság a tagállamok alkotmánybírósági feladatokat ellátó legfelsőbb bíróságai, illetve alkotmánybírósági gyakorlatának áttekintése alapján megállapította, hogy saját hatáskörében, erre irányuló indítvány alapján kivételes esetekben és ultima ratio jelleggel, azaz a tagállamok közötti alkotmányos párbeszéd tiszteletben tartása mellett vizsgálhatja, hogy az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésén alapuló hatáskörgyakorlás folytán sérül-e az emberi méltóság, más alapvető jog lényeges tartalma, vagy Magyarország szuverenitása (ideértve az általa átadott hatáskörök terjedelmét is), illetve alkotmányos önazonossága.” [46].

Identitás fogalmak

Az elmúlt években számos szerző többféle módszertan szerint kísérelte meg feltárni a nemzeti-, illetve alkotmányos identitás fogalmak tartalmát, ugyanakkor kielégítő eredmény e tekintetben még nem született. Ennek oka, hogy e fogalmak inkább politikai fogalmak,⁶ amelyek tartalma az adott szerző, illetve értelmező testület értékválasztásától is függ. Ezzel összefüggésben a fogalom kidolgozatlan és mellőzi a világos határvonalakat.⁷

Itt rögtön érdemes különbséget tenni az EUSz 4. cikk (2) bekezdésében megjelenő „nemzeti identitás”, valamint a szakirodalom és különösen a joggyakorlat által hangsúlyosabban tárgyalt „alkotmányos identitás”, „nemzeti alkotmányos identitás” vagy éppen „alkotmányos önazonosság” között, hiszen – ahogy arra Rixer Ádám is utalt – nem azonos tartalmú fogalmakról van szó.⁸ Utóbbiak a „nemzeti identitás” fogalmának jogi természetű megfelelői.⁹ A két fogalom nem is cserélhető fel egymással, ugyanis előzmény-következmény viszonyban vannak egymással, hiszen a nemzeti identitás politikai, kultúrantropológiai fogalma jelenik meg az alkotmányozás folyamatában és származik át az alkotmányok szövegébe.¹⁰ A „nemzeti identitás” ebből kifolyólag tágabb tartalmú fogalom, beletartoznak bizonyos kulturális, vallási, nyelvi, egyéb közösségi identitás kérdések is.¹¹ Itt megjegyzendő, hogy a történeti alkotmánnyal rendelkező államok esetén nyilván nem beszélhetünk alkotmányozásról, vagy az alkotmány konkrét szövegéről,¹² viszont beszélhetünk a történeti fejlődés, a hagyomány útján kialakult alkotmány normatív tartalmáról, amelyben még a kartális alkotmányozásnál is egyértelműen képeződik le a „nemzeti identitás” jogi tartalma. Ilyen értelemben nincs különbség abban az esetben sem, ha az állam identitásáról értekezünk.¹³

A továbbiakban a „nemzeti identitás” alkotmányjogi leképeződéseként megjelenő fogalmat fogom használni („alkotmányos identitás”, „nemzeti alkotmányos identitás”, „alkotmányos önazonosság”), és „alkotmányos identitás”-ként fogok rá hivatkozni.

A „nemzeti identitás” alkotmányjogi leképeződéseként megjelenő alkotmányos identitás alapja elsősorban az alkotmány tételes szövegéből kiindulva, annak értelmezésében le lehet fel, figyelembe véve az alkotmányos változások összefüggéseit.¹⁴ Ha pedig az alkotmány tételes szövegéből indulunk ki, érdemes egy pillanatra megállni, hogy pontosan mit is tekinthetünk alkotmánynak. Csink Lóránt elkülöníti az alkotmány pozitivistá és értékközpontú felfogását.¹⁵ A pozitivistá alkotmány-fogalom alapvetően Hans Kelsen Adolf J. Merkl-el közösen kidolgozott közismert joglépcső elmélet keretében kidolgozott ún. alapszabály (Grundnorm) fogalmára épül. Ennek lényege, hogy a nem azonos szintű általános és egyedi jogi normák hierarchikus rendszere egy axiomatikus alapszabályra épül,¹⁶ amely formálisan és materiálisan is meghatározza valamennyi jogi norma érvényességét, és amely ennek megfelelően maga a tartalmi értelemben vett alkotmány.¹⁷ Ehhez képest a felvilágosodás korának társadalmi szerződés elméleteiből fejlődött értékközpontú felfogás szerint az alkotmány azon elvek és értékek katalógusa, amelyre egy adott állam felépül.¹⁸ A modern alkotmányok alapvetően inkább fenti felfogásból merítenek, természetesen jelentős – alkotmányos hagyományokból eredő, alkotmánytípusokhoz kapcsolódó – különbségekkel.

Az identitás szó legáltalánosabb értelemben azonosságot, önazonosságot jelent, amely alapvetően azon szociálpszichológiai jelenségre utal, amely az egyik legfontosabb

közvetítő funkció az egyén és a társadalom között.¹⁹ Maga a fogalom a társadalomtudományi vizsgálódások körében tágult és viszonylag hamar szociális, kollektív identitásként is megfogalmazásra került.²⁰ Martonyi János a fogalom értelmezése kapcsán utal arra, hogy identitás többretegű fogalom, többszörös kötődések határozzák meg: „*tartozunk egy nemzethez, de ugyanakkor tartozhatunk egy egyházhhoz, vallási csoporthoz és kötődhetünk etnikai csoporthoz is*”, valamint „*tartozhatunk egy politikai párthoz vagy más csoporthoz*”, és így tovább.²¹ A „nemzeti identitás”, valamint annak alkotmányjogi leképeződése, az alkotmányos identitás kollektív identitás fogalmak, így – ahogy Drinóczi Tímea is hangsúlyozza – kiemelkedő jelentősége van annak, hogy ki vagy mi határozza meg, és mivel szemben, mi ellenében annak tartalmát.²² Ha elfogadjuk, hogy az alkotmányos identitás tartalma az alkotmány tartalmán keresztül tárható fel, adja magát a lehetőség, hogy megkeressük az alkotmány autentikus értelmezésére hivatott szereplőt. Magyarország tekintetében – az Alaptörvény, valamint az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény alapján – az Alkotmánybíróság rendelkezik az autentikus alkotmányértelmezés hatáskörével, mint az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve. Az Európai Unió tagjairól összességében elmondható, hogy az alkotmánybíráskodás funkciójával rendelkező szervek lesznek azok, amelyek jogosultak az adott alkotmány autentikus értelmezésére, ebből kifolyólag pedig arra, hogy meghatározzák az alkotmányos identitás tartalmát. Az ugyanakkor már egy következő szintje a problémakörnek, hogy az így kimunkált tagállami alkotmányos identitás tartalom mennyiben köti a kötelezettségszegési eljárásokban, valamint uniós jogi aktusok normakontroll eljárásaiban döntési kompetenciával rendelkező Európai Unió Bíróságát (EUSz 19 cikk/258/206. cikk, 263-264. cikk). Az EUSz 4. cikk (2) bekezdése alapján csak annyi bizonyos, hogy az Európai Unió Bírósága köteles figyelembe venni a tagállam nemzeti identitását, ezzel azonban nem jutunk messzire, hiszen nem tisztázott, hogy annak tartalmát mi alapján tárja fel a luxemburgi testület esetleges eljárásai során.²³

Az alkotmányos identitás tartalma

Messze a teljesség igénye nélkül érdemes egy pillantást venni pár tagállami megoldásra.

A német Alkotmánybíróság már a '70-es évek elején az uniós jog németországi alkalmazhatóságát a német Alaptörvénnyel megegyező minőségű alapjogvédelemtől („nemzeti szintű védelem elve”) tette függővé.²⁴ A német testület később kidolgozta az „ultra vires” tesztet, amelynek a lényege volt, hogy amennyiben világos, hogy hiányzik szükséges felhatalmazás, tehát a z uniós jogi aktus túlmegy a z átengedett hatáskörön, akkor az Alkotmánybíróság megállapíthatja az alkalmazási tilalmat.²⁵ Az „ultra vires” teszt mellett, vagy ahelyett az OMT-vel (Outright Monetary Transactions) kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárásra irányuló indítvány kapcsán a német Alkotmánybíróság már hangsúlyosan hivatkozik az alkotmányos önazonosság fogalmára.²⁶ E körben a német Alaptörvény örökkévalósági klauzulájára szoktak hivatkozni [Grudgesetz 79. cikk (3) bekezdés], amely alapján Németország alkotmányos önazonosság fogalmába tartoznak az alapvető jogok védelme, a jogállamiság, a szociális állam koncepciója, valamint a föderatív berendezkedés.²⁷ Ám e tekintetben nem tisztázott, hogy az örökkévalósági klauzula által érintett elvek és értékek tekintetében pontosan mi az a speciális, sajátosan német alkotmányos identitás, amely különbözik az EUSz 2. cikkében felhívott értékektől.²⁸

Franciaország esetén kiemelt jelentősége van a „szabadság, egyenlőség, testvériség” alapvető rendező elveinek, a laicitásnak, a szolidaritásnak, kiemelt fontosságú a köztársasági államforma, az ország oszthatatlanságának doktrínája, valamint a francia nyelv védelme.²⁹ Franciaország ezen inherens elvei nem sérülhetnek a közösségi jog érvényesülésekor.³⁰ Lengyelország határozottan kiállt a közösségi jog elsőbbsége ellen, hirdetve az alkotmány primátusát.³¹ A csatlakozási szerződések kapcsán a lengyel Alkotmánybíróság kimondta, hogy az alkotmány alapján tilos az adott állami szerv összes hatáskörének átruházása, valamint eleve nem ruházhatók át azok a döntések, amelyek az alkotmány alapvető elveit (*acquis constitutionnel*) részletezik, az egyén jogaira vagy az állam identitására vonatkoznak. E körbe tartoznak különösen az emberi méltóság és az alapjogok tiszteletben tartása, az államiság elve, a demokratikus kormányzás, a jog-állam, a szociális igazságosság, a szubszidiaritás elve. Az alkotmányos identitás kapcsán kifejezésre került, hogy az alkotmányos identitás szorosan kapcsolódik a nemzeti identitáshoz, amely utóbbi magában foglalja a hagyományt és a kultúrát is.³² Mindezek mellett természetesen rögzítette a lengyel testület azt is, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozási szerződések összeférnek a lengyel alkotmánnyal.³³

Ugyanakkor utalni szükséges azon államokra is, amelyek alkotmányos gyakorlata eddig nem kérdőjelezte meg a közösségi jog abszolút elsőbbségének elvét. Ilyen tagállamok például Hollandia, Finnország, Luxemburg.³⁴

Az Európai Unió Bíróság gyakorlata – ahogy arra Rixer Ádám is rámutat – a közösségi jog elsőbbségét meglehetősen abszolútként kezeli, amelynek célja, hogy a közösségi jog egységes, egyenlő és hatékony érvényesülése ne szenvedjen csorbát. Ebből következően pedig az Európai Unió Bírósága dönthet a nemzeti identitás arányos korlátozása mellett. Itt Rixer Ádám fölhívja a figyelmet arra is, hogy az Európai Unió szuverén államok együttműködésén alapuló nemzetközi szervezet, amelynek „alkotmányos toleranciát” kell mutatnia a tagállamok felé.³⁵ Az Európai Unió Bíróságának eddigi gyakorlata alapján nagy általánosságban annyi mondható el, hogy minél közelebbi kapcsolatban áll a nemzeti identitásra való hivatkozás alapja az EUSz 2. cikkében foglalt alapelvekhez, az uniós identitáshoz, annál kevésbé valószínű, hogy az Európai Unió Bírósága elfogadja a hivatkozást.³⁶ E körben Varga Zs. András kifejtette, az EUSz 2. cikkével normatív rangra emelt alapelvek közül a jogállamiság elvének értelmezési körébe tartozó kérdések okozhatják a legjelentősebb konfliktust az Európai Unió és a tagállamok között.³⁷

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatából e dolgozat a legutóbbi 22/2016. (XII. 5.) AB határozat pár gondolatát emeli ki.³⁸ Ahogy a dolgozat elején e határozatból idézett szövegrészből kiderül [46], az Alkotmánybíróság kifejezte elvi igényét arra, hogy az Európai Unió működését, mint közös hatáskörgyakorlást három szempontból alkotmányossági vizsgálatnak vesse alá: alapjogi kontroll, szuverenitáskontroll, identitáskontroll [46].³⁹ A határozatot az elmúlt lassan két évben kritikai vizsgálat alá vonta a jogtudomány, rávilágítva számos problémára, amelyekkel azonban e körben nem foglalkozom.⁴⁰ Egy kérdés: Az Alkotmánybíróságnak jelenleg nincs konkrét hatásköre a közösségi jog felülvizsgálatára. Ennek megfelelően pedig kérdés, hogy milyen eljárásban kerülhet sor az Alkotmánybíróság vizsgálatára.⁴¹ A helyzet az Alaptörvény 7. módosításával annyiban változott, hogy 2018. június 20-a óta az Alaptörvény R) cikkének (4) bekezdése alapján az állam minden szervének – így az Alkotmánybíróságnak is – kötelessége alkotmányos

önazonosság védelme. Ez természetesen önmagában csupán annyit jelent, hogy az Alkotmánybíróságnak immár elvben fel kell, hogy lépjen az alkotmányos identitás védelmében az eljárásai során,⁴² ugyanakkor a hatékony fellépés érdekében szükséges e kötelezettség konkrét alkotmánybírói hatáskör formájában való megjelenése is.

Az Alkotmánybíróság az európai gyakorlatra alapozva rögzíti, hogy az Európai Unió tagállamai a szerződések urai [32], amely eredményeként alkotmányos igények állnak fenn az Európai Unióval szemben [45].⁴³

Az Alkotmánybíróság Magyarország alkotmányos identitásának tartalma kapcsán csupán a kereteket jelölte ki, amelyet az Alaptörvény egésze, illetve egyes rendelkezései alapján, az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerint azok céljával, a Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban, esetről-esetre bont ki [64]:

„Magyarország alkotmányos önazonossága nem statikus és zárt értékek jegyzéke, ugyanakkor több olyan fontos összetevője kiemelhető példálódzó jelleggel, amelyek azonosak a ma általánosan elfogadott alkotmányos értékekkel: a szabadságjogok, a hatalommegosztás, a köztársasági államforma, a közjogi autonómiák tisztelete, a vallásszabadság, a törvényes hatalomgyakorlás, a parlamentarizmus, a jogegyenlőség, a bírói hatalom elismerése, a velünk élő nemzetiségek védelme. Egyebek mellett ezek történeti alkotmányunk olyan vívmányai, amelyeken az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik” [65].

Az Alkotmánybíróság a történeti alkotmány vívmányait tehát összekötötte az alkotmányos önazonosság fogalmával. E fogalmi összekapcsolást az alkotmányozó szövegszerűen is beemelte az Alaptörvény preambulumba, annak – már hivatkozott – 7. módosításával, ennek megfelelően pedig rögzíthető, hogy Magyarország alkotmányos önazonossága a történeti alkotmányban gyökerezik.

A történeti alkotmány vívmányaival kapcsolatban az Alkotmánybíróság gyakorlata még jelenleg is formálódik. Jelenleg vívmánynak tekinthetők a bírói függetlenség⁴⁴, a közigazgatási bírászkodás intézménye⁴⁵, a bírák fegyelmi felelőssége⁴⁶, a sajtószabadság⁴⁷ egyházak önállósága és vallásszabadság⁴⁸, valamint az önkormányzatok rendeletalkotási joga⁴⁹. Ezek a vívmányok azonban egyetlen esetben sem valamely uniós aktus ellenében jelentek meg az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Egy biztos: az Alaptörvény 7. módosítását, valamint az Alkotmánybíróság identitás-határozatát követően mindenképpen szükséges lesz a vívmányokhoz való viszony újragondolása.⁵⁰

Az Alaptörvény immár bizonyos sarokpontokat is meghatároz – igazodva az EUSz 4. cikk (2) bekezdésében foglaltakhoz – Magyarország önazonosságának megragadásához: a közösségi hatáskörgyakorlásnak „összhangban kell állnia az Alaptörvényben foglalt alapvető jogokkal és szabadságokkal, továbbá nem korlátozhatja Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát” [Alaptörvény E) cikk (2) bekezdés]. A módosításhoz fűzött indokolás szerint „tagállam nemzeti identitásának meghatározása értelemszerűen az adott állam és az azt alkotó politikai közösség legalapvetőbb, elvitathatatlan joga, amely elsősorban, de nem kizárólag, annak alkotmányában jelenik meg”, az uniós jog értelmében [EUSz 4. cikk (2) bekezdés] pedig, a tagállamok nemzeti és politikai önazonossága szempontjából jelentősnek ítélt, alkotmányában megjelenő politikai és társadalmi

értékválasztását nem lehet megkérdőjelezni". Ennek megfelelően az alkotmányozó célja nem más, mint kizárólagos igénykifejezés a közösségi jog korlátjaként megjelenő nemzeti identitás tartalmának meghatározására, amelyet az Alaptörvény R) cikk (4) bekezdésében lefektetett általános állami kötelezettség révén kíván – elsősorban jogalkotási és alkotmánybíráskodási tevékenység gyakorlásával – érvényesíteni. Hogy mindez miként érvényesül majd a közösségi jogrend és a hazai jogrend közötti jövőben felmerülő konfliktusokban, mennyiben fogja meghatározni az Európai Unió és Magyarország közötti alkotmányos párbeszédet, az elkövetkező években fog körvonalazódni. E kérdés már csak azért is érdekes, mert a már korábban is említett hatásköri szabályok szerint Európai Unió Bírósága dönt e konfliktusokban, ugyanakkor nem egyértelmű, hogy honnan fogja tudni, h mi a nemzeti identitás tartalma.⁵¹

Trócsányi László a magyar alkotmányos identitás kapcsán kiemeli, hogy az Alaptörvény szellemisége egyedi, ugyanis kifejezetten hangsúlyos preambulummal, abban foglalt értékcatalogussal rendelkezik a „Nemzeti Hitvallás” keretében⁵², amely a magyar alkotmányos identitás tartalmának alkotmánybírói kibontásában fontos szerepet fog betölteni. A rendszerváltást követő alkotmány az adott történelmi és politikai viszonyokra (szakítása szocialista ideológia értékrendszerével) reflektálva értéksemlegességre törekedett⁵³, különös hangsúly fektetett a jogbiztonság jogállami követelményére.⁵⁴ Az Alaptörvény tehát határozottan szakított az értéksemlegesség látszatával.

Levezetés

Az alkotmányos identitás az Európai Unió aktusaival szemben körvonalazódó alkotmányos eszköz, amely azonban a jog számára nehezen kézzelfogható, hiszen túlzottan absztrakt elvek mentén kívánja korlátok közé szorítani az Európai Unió Bírósága által alapvetően tágran értelmezett hatásköröket.⁵⁵ Az sem tisztázott, hogy voltaképpen mi is a tényleges különbség a szintén túlzottan felhígult szuverenitás fogalmához képest.

E tekintetben – ahogy az Alkotmánybíróság is utal rá [33], [45], [46] – elengedhetetlen az alkotmányos párbeszéd.⁵⁶ Ezzel kapcsolatban azonban felhívja a figyelmet Chronowski Nóra és Vincze Attila, hogy az alkotmányos párbeszédnek van intézményesített formája az Európai Unióban (előzetes döntéshozatali eljárás), amellyel az Alkotmánybíróság eddig még nem élt.⁵⁷ Az a tény, hogy az Európai Unió nem állam, a tagállamok független és önálló államhatalommal rendelkeznek, konstituálja a tartós politikai konfliktust az integráció mélységét illetően az Európai Unió és a tagállamok között. Dani Rodrik, a Harvard Egyetem nemzetközi politikai gazdaságtan professzora vázolta fel a „világgazdaság politikai trilemmáját”, amely szerint a szorosan globalizált gazdaság, a nemzetállamok rendszere, valamint a demokratikus politikai berendezkedés egyszerre nem valósulhat meg, valamelyik tényező szükségszerűen ki kell, hogy essen.⁵⁸ Más összefüggésben a szuverenitás fogalmát az Európai Unió viszonylatában elemezve Jakab András szintén utal a konfliktus feloldhatatlanságára.⁵⁹

1 Drinóczi Tímea: Az alkotmányos identitásról, Mi lehet az értelme az alkotmányos identitás alkotmányjogi fogalmának, MTA Law Working Papers, 2016/15, 35.; Kis Kelemen Bence: Alkotmányos identitás innen és túl, Magyar Jog, 2017/4, 197.

2 Maga a fogalom a Maastrichti Szerződésben, 6. cikk (3) bekezdésében jelent meg.

3 Drinóczi (2016) i.m., 35.

4 Jakab András: *Az európai alkotmányjog nyelve*, Budapest, A Nemzeti Közszerológáti Egyetem kiadványa, 2016, 109.

5 Trócsányi László: *Alkotmányos identitás és európai integráció*, in PÁL József – Vajda Zoltán (szerk.): *Szegedi Egyetemi Tudástár 7.*, Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2014, 71.

6 Trócsányi László: *Nemzeti alkotmányok, európai integráció és alkotmányos identitás*, in Tóth Judit (szerk.): *Tanulmányok dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, 2015, 320.

7 Fröhlich Johanna: *Az alkotmányértelmezési módszerek igazolása*, A doktori értekezés tézisei, Budapest, 2017, 9.

8 vö. Kis Kelemen (2017) i.m., 198-199.

9 Rixer Ádám: *Az identitás-vita újabb fejleményei Magyarországon*, *Glossa Iuridica*, 2017/1-2, 148.

10 Drinóczi (2016) i.m., 33.; Rixer Ádám ehhez még hozzáteszi, hogy diktatúrák esetén ez a megállapítás nem igazolható. Rixer (2017) i.m., 149.

11 Sulyok Márton: *Nemzeti és alkotmányos identitás a nemzeti alkotmánybíróságok gyakorlatában*, in Jakó Mira Anna (szerk.): *Nemzeti identitás és alkotmányos identitás az Európai Unió és a tagállamok viszonylatában*, Szeged, Generál Nyomda Kft., 2014, 60.

12 Kis Kelemen (2017) i.m., 199.

13 I. Drinóczi (2016) i.m., 33-34.

14 Sulyok (2014) i.m., 46.

15 Csink Lóránt: *Az Alaptörvény identitása – honnan hová?*, in Tóth Judit (szerk.): *Tanulmányok dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, 2015, 135.

16 Kelsen, Hans: *Tiszta Jogtan*, Budapest, Rejtjel Kiadó, 2001, 35.

17 Kelsen (2001) i.m., 41-42.

18 Csink (2015) i.m., 135.

19 Csepeli György: *Szociálpszichológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 2006, 516.

20 Drinóczi (2016) i.m., 31.

21 Martonyi János felszólalása a Párbeszéd és Identitás nemzetközi konferencián, 2015. április 23-24., in Sulyok Márton (szerk.): *Párbeszéd és Identitás, Az alkotmányos identitás alapkérdései*, Budapest, Magyar Közlöny Lapés Könyvkiadó Kft., 2016, 38.

22 Drinóczi (2016) i.m., 32.

23 vö. Kis Kelemen (2017) i.m., 199.

24 Solange I. [BVerfGE 37, 271], Solange II. [BVerfGE 73, 339]

25 A német Alkotmánybíróság gyakorlata szerint azonban csak abban esetben fordulhatott volna elő valóban az „ultra vires” kontroll alkalmazása, ha a hatáskörtúllépés ténylegesen és egyértelműen kézenfekvő. Azonban ehhez szükséges lett volna, hogy az Európai Unió Bírósága is így gondolja. I. Chronowski Nóra – Vincze Attila: *Önazonosság és európai integráció – az Alkotmánybíróság az identitáskeresés útján*, Jogtudományi Közlöny, 2017/3, 118-119.

26 Drinóczi (2016) i.m., 8.

27 Trócsányi (2014) i.m., 70.; Kis Kelemen (2017) i.m., 200.; Sulyok (2014) i.m., 52.

28 Chronowski-Vincze (2017) i.m., 119.

29 Trócsányi (2014) i.m., 70.

30 Kis Kelemen (2017) i.m., 200.

31 Kis Kelemen (2017) i.m., 200.; Sulyok (2014) i.m., 53.

32 I. Drinóczi (2016) i.m., 9-10.

33 Drinóczi (2016) i.m., 10., Kis Kelemen (2017) i.m., 200.

34 *Blutman László: Szürkületi zóna: az Alaptörvény és az uniós jog viszonya, Közjogi Szemle, 2017/1, 4.*

35 Rixer (2017a) i.m., 155.

36 Drinóczi (2016) i.m., 27.

37 I. Varga Zs. András felszólalása a Párbeszéd és Identitás nemzetközi konferencián, 2015. április 23-24., in Sulyok Márton (szerk.): *Párbeszéd és Identitás, Az alkotmányos identitás alapkérdései*, Budapest, Magyar Közlöny Lapés Könyvkiadó Kft., 2016, 92-94.

38 Az Alkotmánybíróság gyakorlatához I. Drinóczi (2016) i.m., 21-25.; 143/2010. (VII. 14.) AB hat., 12/2013. (V. 24.) AB hat., 23/2015. (VII. 7.) AB hat.

39 Blutman (2017) i.m., 3.

40 E kérdésekről ld. Chronowski-Vincze (2017) i.m., Blutman (2017) i.m.

41 I. Blutman (2017) 5-6.

42 Erre utal Rixer Ádám is még az alkotmányozó által meg nem szavazott alaptörvény-módosítási kísérlet kapcsán. Rixer Ádám: *A vívmány-teszt*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 54.

43 Blutman (2017) i.m., 3.

44 33/2012. (VII. 7.) AB hat., 25/2013. (X. 4.) AB hat., 2/2016. (II. 8.) AB hat., stb.

45 17/2015. (VI. 5.) AB hat.

46 21/2014. (VII. 15.) AB hat

47 28/2014. (IX. 29.) AB hat

48 6/2013. (III. 1.) AB hat

49 29/2015. (X. 2.) AB hat

50 Rixer (2017b) i.m., 56.

51 Rixer (2017b) i.m., 57.

52 Trócsányi (2015) i.m., 324.

53 Egyébként fogalmilag lehetetlen az „értékmentes alkotmány”.

54 Horkay Hörcher Ferenc: *A Nemzeti Hitvallásról*, In Jakab András – Körösi András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol*, Budapest, MTATKPTI – Új Mandátum Kiadó, 2012, 288.

55 Blutman (2017) i.m., 2.


56 Kis Kelemen (2017) i.m., 199.

57 Chronowski-Vincze (2017) i.m., 131.

58 Rodrik, Dani: *Feasible Globalizations*, Harvard University, 2002, 1.

59 I. Jakab (2016) i.m., 97-120.

Salvador Neto Luis: Bevándorlásügy az Európai Unióban

 kre-dit.hu/tanulmanyok/salvador-neto-luis-bevandorlasugy-az-europai-unioiban/

2018. december 27.

Bevezetés

A migrációs folyamat kiindulópontja a civilizáció megjelenésével egyidős. A migráció koronként változó intenzitással a történelem kezdete óta korunk meghatározó tényezője, egyike azoknak a globális világ központi kérdéseinek, amelyek a nemzetközi politikai életet foglalkoztatják. Napjainkban a bevándorlás jelenti az egyik legfontosabb témát az európai közbeszédben. A bevándorlás mögött különféle migrációs okok húzódnak meg, így beszélhetünk elsősorban a politikai menekültekről, a gazdasági és szociális bevándorlókról, a demográfiai növekedés menekültjeiről, valamint a klímamigrációról. Sokan új lehetőségek reményében indulnak útnak, azonban többen az erőszak és a fegyveres konfliktusok, a klímaváltozás, valamint a szegénység, így a jobb megélhetés érdekében kényszerülnek elhagyni otthonukat.

Írásom célja nem a bevándorlás fogalmának egy újabb meghatározása, és ugyancsak nem szándékom itt nagy kutatómunka összeállítása, elemzése vagy statisztikai adatok készítése, mert a bevándorlás vizsgálata igen nehéz feladat. Nehéz olyan adatot kidolgozni, amely statisztikailag hiteles. A tanulmány választ keres arra, mit is jelent a kényszermigráció, alakulását miféle tényezők befolyásolják, a természet, a gazdaság, a politika miféle hatást gyakorolhatnak rá – s milyen intézkedésekkel enyhítheti a súlyát a mindenkor társadalmi eszményekből levezetett szolidaritás. Javasolható, hogy a kutatómunka során néhány célkitűzést szemügyre kell vennünk, pl. vizsgálni és megállapítani, hogy a jogi, társadalmi és kulturális hatások alapján fontos-e és indokolt-e a bevándorlás kapcsolatos vélemények ismertetése. Megállapítani, hogy indokolt-e ezen vélemények szükségessége az életszínvonal növelése érdekében. Elemezni és feltárni azokat a magyar és nemzetközi állásfoglalásokat, amelyek alátámasztják a jog kulcsszerepét e probléma hatásaira való megoldásban. Mindezekből következtetni arra, hogy valóban szükség van-e a jelenleg migrációs hullámmal kapcsolatos ismeretek tájékoztatásának intenzitására az EU *tagállamaiban*, különös tekintettel a jogi és kulturális sajátosságokra.

A legális bevándorlók számára továbbra is vonzó célpont az Európai Unió, azonban számukra a kialakult szigorú határellenőrzések miatt kedvezőbb célországgá vált Ázsia, így például egy gazdasági bevándorlónak olcsóbb lehet az utazása Kínába és könnyebben juthat vízumhoz is. Magyarország továbbra sem elsődleges úti célja a külföldieknek, elsősorban tranzit orszádként funkcionál, azonban a szegénység előli menekülés nem hagyhatja figyelmen kívül a Magyarországra áramló feketemunkát sem, amelyet egyrészt a kivándorlók otthonainak területén kialakult gazdasági válsághelyzetek idéztek elő. Napjainkban minden állam számára kiemelkedő jelentőségű kérdés a migráció hatékony szabályozása. Ahogyan a globális migráció kérdése egyre kiemeltebb figyelmet kap a politikai, kulturális és gazdasági életben, a tudományos szféra is egyre összetettebb módon érdeklődik a migráció jelensége iránt.

Jog, kényszermigráció, szegénység

Az állam és a jog, valamint a politika tulajdonképpen egyidejűleg fejlődött, s kialakulásuk ugyanannak a fejlődési ciklusnak a különböző, de szoros összefüggést mutató részeit képezi. A kényszermigráció hátterében nemcsak a háborúk, az etnikai tisztogatások vagy a katasztrófhelyzetek által kiváltott népességmozgások állnak, hanem az országok között az eltérő bérszínvonalban és foglalkoztatásban megmutatkozó különbségek, valamint a természeti erőforrások szűkössége, amelyek nagymértékben járul hozzá a társadalmi konfliktusok kiéleződéséhez. A jövedelmi és foglalkoztatási viszonyok eltérései együttesen váltják ki a migrációt.

A migráció jelenségének szabályozása szorosan összefügg azzal, hogy az állam, mint szuverén szervezet, alapvetően maga döntheti el, hogy kiket enged be az állam területére, kiket utasítanak ki, illetve, hogy milyen jogosultságokat biztosít a bevándorlóknak, illetve menekülteknek vagy más, hasonló jogállású személyeknek. Az állam ugyanakkor, szuverén döntése alapján, a nemzetközi jogalkotásban is jogilag egyenlő szereplőként vesz részt és válik a jogok és kötelezettségek alanyaivá. – ebből pedig az is következik, hogy bár saját döntése nyomán, de önkorlátozó módon, nemzetközi megállapodások részeseként időről időre – látszólagosan – saját érdekeivel ütköző politikát is fel kell vállalnia.

A tudomány szemszögéből a migráció olyan kérdés, amelynek egyre nagyobb jelentősége van, és ez nem csak a probléma objektív súlyából adódik, hanem annak a ténynek is betudható, hogy a migráció az elmúlt évtized különböző hatásainak vizsgálatakor is egy ideális téma, amely mintegy felnagyítva tükrözi vissza valamennyi politikai, kormányzati és egyéb társadalmi változást.¹ Manapság szembesülhetünk emberi tragédiákkal: csónakokon hánykolódó emberek kockáztatják életüket a Földközi-tengeren, vagy gyalognak napokig, hogy a biztonságot jelentő és anyagi jóléttel vonzó Európai Unió területére léphessenek.²

Maslow elméletét alapul véve tudjuk, hogy minden emberi tett a szükségletekből fakad,³ s amennyiben ezt a szükségletelméletet a migrációra lehet alkalmazni. Itt érdemes Ritecz és Sallai (2015) megfogalmazását figyelembe venni. E szerint *„a migráció (...) elsősorban a biztonsági⁴, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett tartós helyváltztatás, amely más érintett embercsoportok biztonsági és más szükségleteinek kielégítését akadályozhatja, veszélyeztetheti.”⁵* Mindezek alapján látható, hogy a migráció megközelítései még a tudományosság szintjén is lehetnek egyszerre semlegesek, illetve konfrontatív természetűek.

A szegénységgel és a kényszermigrációval kapcsolatos kihívásokra hatékony lépések és azonnali válaszok szükségesek, amelyet számos ágazatban támogat az Európai Unió. Az elmaradó modernizáció újabb társadalmi elégedetlenséghez, számos konfliktushoz vezet, amely előrevetíti a migrációt. Megjegyzendő, hogy a fejlődő országok középosztálya a konfliktusoktól függetlenül is Európát választja célországgként.

Az évek során számos értelmezés született a szegénységről, és mindegyik – véleményem szerint – egyértelmű. Minden országban másképp mérik és értelmezik a szegénység fogalmát. Magyarországon szegénynek azokat az egyéneket tekintjük, akiknek jövedelmi helyzete, potenciális jóléte jelentős mértékben marad el az átlagtól. Fontos kiemelni, hogy

az életkörülmények nemcsak a jövedelmi helyzettől függenek, tekintettel arra, hogy az egyének számos magán- és közösségi jellegű természetbeni szolgáltatást vesznek igénybe.⁶ A fogyasztási lehetőségek, a jóléti potenciál és a minimális életkörülmények hiánya mind olyan társadalmpolitikai kiindulópontok, amelyek hatást gyakorolnak az egyének migrációhoz – számos esetben kényszermigrációhoz – fűződő döntésére.

A migráció gazdasági nézőpontja, amikor a jobb megélhetés érdekében indulnak útnak az egyének. A fejlődő országok és a Nyugat között továbbra is éles szakadék húzódik, amely a népességvándorlás legfőbb irányítója. Az illegális migránsokat a legtöbb esetben a szegénység, valamint saját hátrányos helyzetük hajtja, amely a szélesedő jogszerű migrációs csatornák ellenére is megfékezhetetlen. Az állandó gazdasági válság, a szegénység, az éhezés, a természeti erőforrásokon erősödő nyomás és a társadalmi egyenlőtlenségek emelkedése mind azt erősítik, hogy a jobb életkörülmények reménye miatt emberek milliói keresik új hazájuk. Az éhezés felszámolása, illetve a fenntartható fejlődési cél leginkább a fekete-afrikai térséget, illetve Ázsia déli részét érinti, ahol a mélyszegénység és az alultápláltság rendkívüli mértéket ölt.⁷ A saharai övezet elsivatagosodásának következményeként a terület teljes mértékben lakhatalanná vált, az itt élő lakosság szinte elkülönülten él a világ többi részétől. A globális Dél fejlődő térségeinek népességrobbanása napi szinten jelent kihívást a kontinens települései és lakosai számára. Az erős modernizáció és városiasodás ellenére a kontinens rurális jegyekkel írható körül, a vidéki nagyvárosok népességnövekedése nem az ide vándorlók száma miatt, hanem az eredeti városi népesség számbeli növekedése folytán valósult meg.

Az Európai Unió számára kiemelten fontos a szegénység kezelése az elmaradott országokban, amellyel hozzájárul a szociális válságkezeléshez és a mélyszegénység felszámolásához. Globális kihívás a szegénység és a nélkülözés valamennyi formájának megszüntetése – de mindenekelőtt azok mérséklése –, amely a fenntartható fejlődés elengedhetetlen feltétele. Az EUMSZ 153. cikkével összhangban a társadalmi integrációt kizárólag nem jogi együttműködés keretében lehet elérni, az EUMSZ 19. cikke azonban lehetővé teszi az EU számára a megkülönböztetés elleni küzdelemre irányuló fellépést olyan formában, hogy a potenciális áldozatok számára jogi védelmet kínál, és ösztönző intézkedéseket dolgoz ki.

Napjainkban az európai menekültpolitikát az intenzív migrációs válság, valamint annak kezelése foglalkoztatja. Különböző politikai viták, dilemmák és javaslatok fogalmazódnak meg, amelyek a menekültpolitika elveinek és gyakorlatának újragondolását sürgetik. Kétségtelen, hogy az elkövetkezendő évtizedekben a különböző gazdasági, társadalmi és politikai okok miatt kiemelkedő mértékben fog gyarapodni a migránsok és a menekültek száma, amelyre elsősorban az Európai Uniónak szükséges felkészülnie.

Az elmúlt évtizedekben Magyarország különösen fontos rendszerszintű átalakításokon és fejlesztéseken ment keresztül, így a szociális biztonsági rendszerek kiépítése és valamennyi kapcsolódó intézkedés révén a szegénység valamennyi formájának megszüntetését helyezte középpontba. Az Alaptörvény Preambulumában⁸ is megjelenik az elesettek és a szegények megsegítésének kötelezettsége, amely egyben utalást is tartalmaz a szegénység rétegezett problémájára. Magyarország a világ gazdagabbik részébe tartozik, azonban az általános életszínvonal rendkívül alacsony, sokan küzdenek megélhetési gondokkal.⁹ Az állam feladata, hogy biztosítsa a társadalmi csoportok jelentős

része számára az éghajlattal összefüggő szélsőségekhez és természeti katasztrófákhoz történő könnyed alkalmazkodást, valamint a kevésbé fejlett térségekben a szegénység valamennyi formájának felszámolását.

Udvarhelyi Tessza szerint „A témát ismerők körében talán magától értetődik, de fontos újból leszögezni, hogy a szegénységet olyan állami politikával lehet felszámolni, ami az újraelosztásra épül, és a szociális védelmet alapvető jognak tekinti. Tehát nem valami különleges adottságtól vagy az emberek jótékonyágától várhatjuk a szegénység felszámolását, hanem egy tudatos állami politikára van szükség. Egy olyan állami politikára, ami azon az alapvető értéken alapul, hogy egy országnak akkor jó, ha az állampolgárainak jó.”¹⁰ Álláspontom szerint ez az állítás gondolatébresztő, alapvetően államhatalmi kérdés és kiindulópontja a téma további kutatására. Kétségtelen, hogy a pénz hiánya rengeteg gyötrelmet és társadalmi problémát okoz. Más szavakkal a szegénységnek van olyan értelmezése, amely azonos értelmű a kirekesztéssel. Álláspontom szerint akárhogyan is értelmezzük e társadalmi jelenséget – ha már kialakult – a probléma minden állam számára káros ténykörülményt jelent.

Nemzetközi együttműködés a migrációs kérdésben

A globális migrációs jelenség kapcsán több esetben a megfelelő végrehajtás a kritikus kérdés, nem a szabályozás teljes hiánya. A szabályozási hiány miatt láthatjuk, hogy a migráció kérdése világszerte és az Európai Unióban előtérbe kerül. Az államok számára az együttműködés és a közös fellépés mind vonzóbb megoldás. Így a migráció szabályozásában létfontosságú a nemzetközi együttműködés, hogy az államok multilaterális keretek között érvényesíteni tudják azon érdekeiket, amelyeket globális módon nem tudnak hatékonyan érvényesíteni.

Az elmúlt időszakban az Európát elérő bevándorlási hullámot többen hajlamosak úgy értelmezni, mint általános migrációs jelenséget, ami mindig is volt, van és lesz, és mint a kontinensre bevándorolni szándékozók arányában történt változást írják le a jelenséget. Pócza István ezzel kapcsolatban rámutat arra, hogy amennyiben meg szeretnénk vizsgálni a közel-keleti és észak-afrikai térségből kiinduló migráció folyamatát kiváltó okokat, akkor nagyon különböző, egyúttal egymással összefüggő tényezőket fogunk találni, amelyek együttes hatásának eredőjeként értelmezhetjük a mostani, több tekintetben is rendkívüli bevándorlási hullámot. A migrációs hullám főbb okait Pócza István a következőkben látja. Lemaradás a társadalmi, gazdasági és politikai struktúrák fejlődésében; államkudarok és a terrororganizációk térnyerése; a közel-keleti térség menekülttáborai megmutató, egyre romló körülmények; az államok között fennálló gazdasági egyenlőtlenségek; egy új, biztonságosabb és olcsóbb útvonal megnyílása a menekültek előtt; a hatékony Európai Unió határvédelem egyértelmű hiánya; tömegkommunikációs hatások.¹¹

A globalizáció és a kommunikációs forradalom lehetőségeket teremtett és megnövelte az elvárásokat. A háborúk és a válságok eltérő következményekkel járnak. A világméretű szegénység és a konfliktusok hatása nem ér véget az országhatároknál.¹² Európai Uniónak továbbra is biztonságos menedéket jelent az üldözés elől menekülők számára, és vonzó célpontként szolgál a tehetséges és vállalkozó szellemű diákok, kutatók és munkavállalók számára. Nehéz egyensúlyt létrehozni nemzetközi kötelezettségvállalásai és értékei

érvényesítése, valamint határai biztosítása, és egyidejűleg az Európa gazdasági fejlődése és társadalmi kohéziója számára megfelelő feltételek megteremtése között. Ehhez olyan Európai Unió szintű, koordinált fellépésre van szükség, amely alapvető intézkedési csomagot, valamint következetes és egyértelmű közös politikát kíván. Egyértelmű, hogy új, még inkább európai és globális megközelítésre van szükségünk. Ehhez a rendelkezésre álló valamennyi politikát és eszközt igénybe kell venni – a legmegfelelőbb hatás elérése érdekében kombinálva a belső és a külső politikákat.

A menekültkérdés

A nemzetközi konszenzust tükröző Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata ugyan nem rendelkezik jogi kötőerővel, de mindenképpen mérföldkőnek számít a nemzetközi szabályozás tekintetében. A nyilatkozat 14. cikke *expressis verbis* deklarálja, hogy mindenkinek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni, illetve a más ország nyújtotta menedéket élvezni.

Más, emberi jogokat szavatoló nemzetközi dokumentumokban is találunk rendelkezéseket a migránsok alapvető jogai kapcsán. Ilyen pl. a gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény (hazai vonatkozásban: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről), amelynek 22. cikke a menekültstátusz elismerése és az azzal járó védelem, továbbá a humanitárius támogatás biztosítása mellett foglal állás. Ez utóbbi szabályozásból a család egységének az elve és a nemzetközi intézményesített együttműködés fontossága is kiolvasható.¹³ Mindazonáltal az is tény, hogy az európai államok nagy hagyományokkal rendelkeznek az üldözött menekültek befogadása kapcsán. Ide kapcsolódóan az is megjegyezhető, hogy az alapvető jogok védelme Európa egyik központi elveként jelenik meg. Erre való tekintettel 1999-ben az EU tagállamai elkötelezték magukat egy közös európai menekültügyi rendszer kidolgozása mellett. Ennek célja elsősorban az volt, hogy eredményesebben tudják kezelni az unió országaiban felmerülő menekültügyi problémákat és nehézségeket. Ezt követően az Európai Unió számos fontos joganyagot fogadott el, melyek célja a tagállamokban alkalmazott menekültügyi rendszerek összehangolása volt.

A joganyagok körében találjuk pl. a Dublini Rendeletet is, amely meghatározza, hogy adott helyzetben mely állam köteles elbírálni egy adott menedékkérelmet. Példaként említeném még a Befogadási feltételekről szóló irányelvet, amely azokat a minimális követelményeket határozza meg, amelyeket a tagállamoknak a menedékkérők befogadási feltételeivel kapcsolatban – mint pl. lakhatás, oktatás, egészségügyi ellátás – teljesíteniük kell. Fontos előrelépés volt a menekültpolitika kapcsán a Menekültügyi eljárásokról szóló irányelv megfogalmazása is, amely azokat a minimális elvárásokat jelöli ki a tagállamok számára, amelyeknek az egyes országok menekültügyi eljárásainak meg kell felelnie. Ez utóbbi irányelv fontos hiányt pótol a nemzetközi joganyagban, ugyanis ezt a kérdéskört az 1951. évi Menekültügyi Egyezmény eredetileg nem szabályozta. A sok vitát szülő Kvalifikációs irányelv kiegészíti az 1951. évi Menekültügyi Egyezményt és egyúttal bevezeti a kiegészítő védelem fogalmát, melyben azok a személyek részesülhetnek, akik jelentős veszélynek vannak kitéve hazájukban.¹⁴

A menekültkérdés szempontjából hangsúlyoznám, hogy elsődlegesen az államok joga meghatározni, hogy kit és milyen feltételekkel minősít menekültnek. Ugyanakkor a menekültkérdés szabályozásában a nemzetközi jogalkotást is figyelembe kell vennie a tagországoknak, ez pedig azt is jelenti, hogy az államok döntési szabadsága korlátozott. Ez akkor is fennáll, ha úgy fogalmazzuk, hogy a nemzetközi szabályok kötelező hatályát az államok saját döntési körükben ismerik el. A Dublin I. egyezményt 12 tagállam írta alá, majd később további hat állam csatlakozott hozzá. Az egyezmény célja egy olyan jogi eljárás lehetőségének a kiépítése volt, ami akkor kerül alkalmazásra, ha valaki a részes államok valamelyikében menedékkérelmet nyújt be. Az 1990-ben megkötött dublini egyezmény nem hozta meg teljes egészében azt, amit a jogalkotók vártak. Az egyezmény részleges sikertelensége szükségessé tette a migránskérdés további szabályozását. Ennek érdekében az Európai Unió tagállamai 2003. február 25-én elfogadták a Dublini Végrehajtási Rendeletet (ez volt a Dublin II. rendelet), ami igyekszik valamennyi variációra vonatkozóan meghatározni, hogy mely tagállam köteles egy menedékkérelmet elbírálni, illetve e döntésnek valamennyi tagállamra nézve kötelező hatályt biztosítani.

A Dublin II. rendelet célja az, hogy megszüntesse a menedékkeresők országról országra történő küldését és vándorlását, amely jelenség az elmúlt év óta felerősödni látszik a tagállamokban. Az eljáró tagállam meghatározása a korábbi gyakorlatban igen lassú procedúra volt, s ez bizonytalanságban tartotta a kérelmezőt. Ebben a Dublin II. rendelet (2003/343/EK rendelet) sem hozott érdemi változást, mivel éppen ugyanazokra az elhibázott alapelvekre épül, mint a Dublin I. Mindkét rendelet azt mondja ki, hogy a kérelem elbírálása iránti felelősség szoros kapcsolatban áll az unió területére való beléptetési mechanizmus iránti felelősséggel. Maradva még a Dublin II. rendeletnél, ennek működésében fontos szerepet tölt be a Tanács 2725/2000/EK rendeletével megalkotott „EURODAC” rendszer, ami elsősorban az ujjnyomatok számítógépes adatbázisaként értelmezhető. E rendszer segítségével megállapítható, hogy valaki nyújtott-e már be kérelmet egy másik tagállamban. A rendelet, a bírálói vélemények szerint komoly problémákat vet fel úgy jogi, mint erkölcsi téren. Egy 2007. évi vizsgálat szerint az Európai Bizottság sikeresnek tartja a menekültrendszer jogi alapjainak harmonizálását.¹⁵

A menekültügyi szabályozásának történetében a Közösségek ún. kvalifikációs irányelvének megjelenése sarkalatos pontnak tekinthető. Ez az irányelv ugyanis több szempontból vizsgálva is megfelelő támpontot nyújt az eljáró hatóságoknak, megkönnyítve ezzel a munkájukat. Az irányelv által pl. meghatározásra kerültek a menekültként vagy más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerés feltételei, továbbá az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályok is. Az Unió szabályozás fontos elemét képezi az átmeneti védelemről és a tagállami erőfeszítések kiegyensúlyozásáról szóló irányelv (2001/55/EK irányelv), amely a tömeges menekülések esetén nyújt segítséget, ennek tényét a Bizottság javaslatára minden esetben a Tanács minősített többséggel állapítja meg. Az átmeneti védelem maximum egy évre rendelhető el, de emellett hat hónapos időszakonként meghosszabbítható további egy évre, a megszűnése az idő elteltével, vagy pedig a Tanács többségi döntése nyomán következik be. A Tanács 2005/85/EK irányelve a menekültstátusz megadására és visszavonására vonatkozó tagállami eljárások minimumszabályairól rendelkezik általános érvénnyel. Ez utóbbi irányelv egyik pozitívumaként említhető a származási országokra vonatkozó pontos és naprakész adatok felhasználásának a megkövetelése.¹⁶

Újfajta megközelítést hozott az Unió szabályozásban a kvótarendszer bevezetése.¹⁷ A kvótarendszert számos kritika érte és jelenleg is átdolgozás alatt áll, de ezt akadályozza, hogy a tagállamok álláspontja nem egyezik. Az egyik kritikai észrevétel szerint az európai menekültügyi oltalmi övezetből kikerült menekültstátusszal rendelkező személyek elosztására vonatkozóan a kvótarendszer csak abban az esetben lehet hatásos, ha az elosztás során elkerülhetővé válik a menekültek „lefölözése”, továbbá, ha a menekültek ellátása valamennyi EU-tagállamban közel azonos színvonalon biztosítható. Ennek hiányában azonban a menekültek nem érdekeltek abban, hogy a befogadó országban maradjanak. Ezt a folyamatot láthatjuk erősebben megnyilvánulni az elmúlt években. Ennek a problémának a kezelésére került megfontolás alá egy közös európai menekült-ellátási minimum kialakítása, amit a tagállamok kötelezően biztosítanak. Ennek hiányában egy virtuális kvótarendszer is kialakítható lehetne, amelynek lényege, hogy a menekülteket valósan befogadó EU-tagállamok részére a többiek a rájuk eső kvótáknak megfelelő pénzügyi és egyéb segítséget nyújtanának a szolidaritás és az arányos teherviselés elvei alapján.¹⁸

A másik vitatott kérdés a dublini eljárás keretében történő visszavételek jelensége, ami élesen elhatárolandó a kvótarendszer-alapú tehermegosztástól. „ A dublini eljárás a tagállamok idegenrendészeti és menekültügyi eljárásainak részét képezi, s lényegében abban a joghatósági kérdésben hivatott dönteni, hogy egy személy menedékkérelmét mely tagállamban kell érdemben elbírálni. Ez az eljárástípus – szemben a fent említett kötelező betelepítéstől vagy kvótarendszertől – tagállamok által elfogadott, kötelezően alkalmazandó és végrehajtandó uniós jogi aktusok formájában már hosszú évek óta létezik, vagy ha úgy tetszik, a tagállamok ennek már régen „alávetették magukat” (jelenlegi formájában ez a sokat emlegetett Dublin III Rendelet).¹⁹ A menekültek száma az előrejelzések szerint az elkövetkezendő évtizedekben tovább fog növekedni, s ennek figyelembe vételével szükségessé vált az európai és a nemzetközi menekültpolitika elveinek és gyakorlatának az újragondolása. Egyes vélemények szerint ugyanis a 2015-ben tapasztalt migrációs nyomás Európa számára csupán egy hosszú (akár 2050 utáni időszakig is elnyúló) és a következő évtizedekben várhatóan jelentősen súlyosbodó és intenzívebbé váló folyamat kezdeteként írható le.²⁰ Ennek tudatában a globális migráció jogi szabályozásának kérdése még inkább sürgetőbbé vált véleményem szerint. A következő negyedszázadban minden valószínűség szerint erősödni fog a nemzetközi népességmozgás. A gazdag és a szegény országok közötti óriási különbségek miatt tovább növekedhet a potenciális nemzetközi migránsok száma, és mivel a gazdag országok közös védőfalat állítottak fel, minden valószínűség szerint meg fogjuk tapasztalni az „észak és dél” közötti feszültségek erősödését a migrációs kérdéssel kapcsolatban is, amely végső soron az egyenlőbb elbánás feltételeinek kiköveteléséhez vezet egy új nemzetközi rend keretei között.

A 20. század második felétől kezdődően érezhetően súlyosbodni kezdtek a migrációs folyamatokhoz kapcsolódó nehézségek. A menekültek kapcsán számos kérdés felmerül, ezek egy része pl. biztonságpolitikai, más részük pedig emberi jogi területet érint, illetve feszeget. A témát illetően számos szakértő felszólalt, az ő álláspontjaikban is találunk egyezéseket, illetve ütközéseket is. Ugyanezt mondhatjuk el a különböző országok politikai szintjére. De az Unión belül sincs megegyezés a menekültkérdés jogi megoldására vonatkozóan. A migráció, vagyis az egyének vagy közösségek vándorlása, lakóhely-

változtatása olyan rendkívül összetett társadalmi jelenségként írható le, ami valamennyi országot érinti, és bár koronként változó intenzitással, de már a történelem kezdete óta meghatározónak számít. A kiváltó okokat elemezve említhető az önkéntes és kényszerű migráció. Míg az önkéntes migráció során jellemzően gazdasági, kulturális, vallási és nyelvi különbségek nehezítik az egyének életét, beilleszkedését és a leggyakoribb oka a külföldi munkavállalás, vagy a család egyesítés és a tanulás, addig a kényszerű migráció hátterében elsősorban háború, üldöztetés, gazdasági vagy környezeti problémák állnak. A menekültek döntően olyan területekről érkeznek az elmúlt éveket figyelembe véve Európába, ahol a korábbi államalakulatok összeomlottak (ilyen például Líbia és Szíria), vagy kudarcot vallott az államépítés (mint például Afganisztán, vagy Irak). Abban az esetben, ha ezen országokban továbbra is fennmarad ez az állapot, úgy a jelenlegi konfliktusok tovább fognak erősödni a következő években, s a kialakult menekülthullám intenzitása ennél fogva nem lesz csökkenthető. Európa nehéz időszak előtt áll a globális migrációs kérdés kapcsán.

Határvédelem

A tanulmány, tekintettel arra tényre, hogy határvédelemszemponjtjából az illegális migráció okozza a fő problémát, erre a területre is koncentrálni kell. Az EU határvédelmi politikája még mindig fejleszthető lenne. Egy hatékony keret bevándorlási rendszer kialakításához, működéséhez több tényező együttes megléte szükséges. Közös eljárások kidolgozására van szükség az érkező migránsok státuszának megítélésékor, illetve visszavonásakor. Le kell pontosan fektetni a felelősség és kérelem elbírálások kérdését tagállami szinthez kötődően. Tisztázni kell a befogadásra vonatkozó szabályokat. és erősíteni kell a harmadik országokkal történő együttműködést. Ki kell alakítani az eredményes határvédelem feltételrendszerét. Mindez leginkább uniós szinten megvalósítható, irányt mutatva és keretet biztosítva a tagállamok számára.

A kutatási cél teljesülése érdekében EU statisztikai adatokat használunk fel 2010-2017 időszakából, majd az EU-s stratégiát és költségvetést, valamint a magyar migrációs stratégiát vetjük össze. A legális migrációt, mely inkább a migráció pozitív hozadékát jelenti, gondolunk itt többek között a kék kártya rendszer gazdaság élénkítő szerepére vagy a tudástranszferre, csak érintőlegesen kezeljük.

Az illegális határátkelések számát a Frontex nyolc²¹ területen vizsgálja a Schengeni határ mentén. Ezek közül kettő érinti Magyarországot közvetlenül, a Western Balkan és az Eastern borders. A Frontex legfrissebb adatai szerint, 2018 első négy hónapjában a Western Balkan régióban összesen 1303 illegális határátlépés történt. Ezek közül a legtöbb migráns Afganisztánból (430 fő), Pakisztánból (392 fő), Koszovóból (83 fő), Irakból (67 fő) és Szíriából (64 fő) érkezett. Az Eastern borders területén 2018 január és március időszakban összesen 112 fő lépte át illegálisan a határt. Ebből az öt top ország Vietnám (37 fő), Törökország (15 fő), Oroszország (13 fő), Ukrajna (10 fő) és Irak (9 fő). Érzékelhető, hogy ezek a számok messze elmaradnak a Western Mediterranean (4616 fő), a Central Mediterranean (8854 fő) és az Eastern Mediterranean (14922 fő) adataitól ugyanezen időszakra vonatkozóan. ²²

Illegális migráció terén szintén több elképzelés ölt testet a stratégiában. Magyarország a jelenlegi célországok tapasztalataira, mint jövőbeni lehetőségekre és annak kezelési megoldásaira tekint. Magyarország geopolitikai helyzete szerint a Balkánról Nyugat-Európába irányuló illegális migráció útvonalában helyezkedik el. Tranzitországgként ez a rendészeti tevékenységére jelentős terheket ró, az átmenő forgalom hatékony kezelésének megoldása miatt. Az illegális migráció kezelésével kapcsolatos célkitűzések közül kiemelt az együttműködés, az információcsere és koordináció fejlesztése az illegális migráció elleni fellépés terén érintett szereplők között, valamint a hatékonyságnövelés a kapacitás- és képességfejlesztéssel, valamint a kockázatelemzés és értékelés színvonalának emelésével, illetve az információtechnológia fejlesztésével.

A jogi környezet megfelelő átalakításával, például a migrációs norma- és eljárási rendszer korszerűsítésével, a Magyar Kormány segítheti a visszaélések számának csökkentését. Nemzetközi védelem terén a menedékkérelmek elbírálása kiemelt jelentőségű, mivel változó mértékben (mennyiségi és minőségi értelemben is), de folyamatosan, több országból érkeznek Magyarországra menedékkérők. E téren célkitűzés a menekültügyi statisztikák fejlesztése, folyamatos elemzése, valamint a hatékony információcsere megvalósítása. A hazai menekültügyi rendszer terheinek csökkentése érdekében célkitűzésként szerepel a stratégiában az áttelepítési és áthelyezési program fenntartása és fejlesztése. A menekültügyi helyzet változékonysága miatt flexibilis menekültügyi rendszer kiépítése szükséges a gyors reagálás érdekében. Fejlesztési cél a menekült és hontalansági eljárások minőségének javítása, különös tekintettel olyan esetekre, mint a kísérő nélkül érkező kiskorú gyermekek. A valódi tényállás meghatározása és felderítése érdekében cél az orvosi, nyelvi, okmány- és egyéb szakértői tevékenységek biztosítása, illetve a más tagállamokban működő jó gyakorlatok folyamatos monitoringozása. A nemzetközi védelmet kérők esetében elvárás a megfelelő minőségű és színvonalú befogadó állomások kialakítása, ahol foglalkozások, programok szervezése is biztosított menekültek számára.

Magyarország jelenleg érvényes biztonsági politikájában és migrációs stratégiájában is alapvető a biztonság kérdése. Az illegális migrációval kapcsolatban főleg a tranzit országgként, illetve később akár célországgként történő határvédelmi, a szervezett bűnözés elleni, a kiutasításhoz, hazatéréshez és visszafogadáshoz kapcsolódó feladatok kerülnek előtérbe, illetve a nemzeti rendvédelmi és migrációs szervezetek közötti együttműködés erősítése. A biztonsági kérdések mellett a magyar migrációs stratégia más fókuszokat is felfed. Cél a tudásalapú migráció élénkítése a magyar gazdaság fellendítése érdekében. Magyarország törekszik a magasan kvalifikált munkavállalók bevonására, vízümpolitikájában már a kiadásánál olyan kategóriákat kíván létrehozni, melyek segítik az ilyen jellegű megkülönböztethetőséget és később könnyített eljárással érkehetnek Magyarországra. A már itt élő és integrálódott harmadik országbeliek családgyejesítése szintén a gazdasági növekedést serkenti. Megállapíthatjuk, hogy a következő időszakhoz kapcsolódó magyar migrációs stratégia, EU költségvetéshez és migrációs politikához igazítása kisebb finomítás jellegű változtatásokkal kivitelezhető. Így Magyarország egyszerre tudja teljesíteni nemzeti határvédelmi feladatait és az EU külső határához kapcsolódó kötelezettségeit.

EU bevándorlás politika

A közös európai bevándorlás politikának²³ rugalmas keretként kell szolgálnia az EU elképzeléseit a tagállamok lehetőségeinek, adottságainak figyelembevételével. Ennek elérése érdekében 10 elv került beépítésre, melyek segítenek biztosítani a legális bevándorlást, visszaszorítani az illegális migrációt és erősíteni az együttműködést harmadik országokkal. A közös migrációs politika három kulcsfogalom és szakpolitika, a jólét, a szolidaritás és a biztonság köré szerveződik. Ennek megfelelően a 10 elv a következő módon oszlik el a három szakpolitika között. Jólét szempontjából a legális bevándorlás hozzá járul az EU társadalmi-gazdasági fejlődéséhez. Egyértelmű szabályokat és egyenlő feltételeket tartalmaz. Összehangolja a szakképzettséget a szükségletekkel és hangsúlyt kap benne az integráció. Szolidaritás szempontjából a politika segítségével megvalósul a tagállamok közötti koordináció és a harmadik országokkal történő együttműködés. Biztosítja a rendszer átláthatóságát, a rendelkezésre álló eszközöket hatékony és következetes módon használja fel. Törekszik a harmadik országokkal történő partnerségek kialakítására. Biztonság tekintetében az illegális bevándorlás elleni hatékony küzdelem megvalósítása a cél. Fontos szempont a megfelelő vízumpolitika és az integrált határigazgatás rendszerének kialakítása. Folytatja az illegális bevándorlás és az emberkereskedelem elleni küzdelmet. Növeli a hatékony és fenntartható visszatérési politikákat.²⁴ Az EU 1999 óta dolgozik egy közös európai menekültügyi rendszer kialakításán.

Az EU bevándorlás politikája felöleli a legális és az illegális migráció kérdését is. Ide tartozik a menekültügyi szabályok uniós szintű összehangolása, a határok megfelelő őrizete és a tagállamok ehhez történő hozzájárulásának mértéke. Az EU határozza meg a harmadik országból érkező állampolgárok belépési és tartózkodási feltételeit, a tagállamok viszont eldönthetik hány harmadik országbeli állampolgárt engednek munkavállalási céllal határaikon belülré. Illegális migráció esetén hatékony visszatérési politika kidolgozása, alkalmazása az uniós cél. Problémát jelent, hogy az EU a legális migráció esetében anyagilag is dotálja a bevándorlók beilleszkedését tagállami szinten, de a kapcsolódó tagállami szabályokat nem hangolja össze.²⁵ Legális migráció esetében az EU-ba irányuló munkavállalási célú bevándorlások egységes szabályozását nem sikerült megoldani, így e téren az ágazati szabályozás merült fel megoldásként. E kérdésben meghatározó az uniós kék kártya, melyet a 2009/50/EK irányelv vezetett be, és a harmadik országból érkező, magasan képzett munkavállalók beléptetését segíti. Az irányelv felülvizsgálata folyamatban van. Általában véve a munkavállalási és tartózkodási engedélyért folyamodók esetében a 2011/98/EU irányelv a meghatározó. Idénymunkásként munkát vállaló harmadik országbeli állampolgárok jellemzően öt-kilenc hónapot tartózkodhatnak az EU valamely tagállamában a 2014/36/EU irányelv alapján. Szintén a munkavállaláshoz kapcsolódik a 2014/666/EU irányelv, mely adott vállalatban belüli áthelyezés révén létrejövő tagállami tartózkodást szabályozza. Diákok és kutatók esetében a 2016/801/EU²⁶ rendelkezései irányadók.

Az Európai Unió külső polgároknak nyújtott huzamos tartózkodási engedélyek megadásával és visszavonásával kapcsolatos feltételeket a 2003/109/EK irányelv szabályozza és azokat érinti, akik legalább öt éve jogszerűen élnek az Európai Unió (EU) valamely országában. A legális migráció esetében a családegyesítés témájában a

2003/86/EK irányelv a meghatározó. Integráció kérdésében pedig az EU cselekvési terv²⁷ az irányadó. Az integrációs politika elsősorban tagállami hatáskörbe tartozik, az EU ösztönzőkkel és támogatással segítheti a tagállamokat abban, hogy a harmadik országból érkezettek ne szegénységben és társadalmi kirekesztettségben illeszkedjenek be.²⁸ A beilleszkedés keretrendszere COM (2005) 38²⁹ átfogó képet és útmutatást kíván nyújtani a tagállamok számára.

Stratégiai eredmények

2017 novemberében közzétették az EU migrációs stratégiájának eredményeit. Eszerint növelték a migráció kiváltó okainak kezeléséhez biztosított támogatás összegét. Fokozták az embercsempészet elleni küzdelmet, valamint a tengeri és sivatagi életmentést. A 2015-ben elfogadott áttelepítési program keretében, EU-Törökország viszonylatában, 25700 személy áttelepítése történt meg. Ennek folytatásaként 2019 októberéig újabb, kiemelten veszélyeztetett személy áttelepítését tervezik minimum 50 000 fős nagyságrendben. Uniós szinten több mint 31500 személy áttelepítése történt meg. Visszatérítések terén is előrelépés történt, az EU gyakorlati együttműködés elérését szorgalmazza többek között Bangladesssel, Elefántcsontparttal, Szenegállal, Malival, Nigériával és Tunéziával. Ez eredmények mellett szükséges a tagállamok pénzügyi hozzájárulása is a libiai és észak-afrikai programok folytathatósága érdekében. Az áttelepítések esetében a tagállamoktól elvárt a felajánlások megtétele az 50 000 fő befogadhatósága érdekében. A visszatérítési arányok növelése további javítást igényel a tagállami adatgyűjtés és adatszolgáltatás terén, és az EU-nak is újabb lehetőségeket, ösztönzéseket kell e téren kidolgoznia.³⁰ Az eddig elért eredmények mellett nem szabad elfeledkezni a migrációs válság által felszínre hozott olyan problémákról, melyek hosszú távú megoldást követelnek.

EU válasza a migrációs válságra

Az EU migrációs válsága rávilágított az uniós menekültügyi politika hiányosságaira, így a dublini rendszer reformja elkerülhetetlennek tűnik. Értékelésre vár a menedékkérelmek elbírálásának tagállamokhoz kapcsolódó kérdése is.³¹ A migrációs válság után egyértelművé vált, hogy az EU menedékjogi rendszere nem képes hatékonyan kezelni ilyen mennyiségű menekült befogadását. A tagállamok felelősségének megosztása szükséges e kérdésben, ehhez pedig a dublini szabályokat kell átalakítani. A szabály szerint a menedékkérelmeket, néhány esettől eltekintve, alapvetően olyan országban kell elbírálni, ahol harmadik országbeli állampolgár belépett az EU területére. Olyan esetekben, mint 2015, kiderült, hogy bizonyos országokra sokkal nagyobb felelősség hárul a menedékkérelmek terén, mint más tagállamokra. Az Eurodac adatbázisban alapvetően a menedékkérők ujjlenyomatát rögzítik határ átlépésekor, megelőzve így az adatok későbbi duplikálását.

A 2016-s EU-s elképzelés szerint más adatokat is rögzíteni kellene az első határátlépéskor. Mint például a nevet, a nemzetiséget, a születési helyet, az átlépési időt, az arcképet és az utazási okmányok adatait. Az ehhez kapcsolódó tárgyalások folynak. Emellett cél lenne az EASO³² megerősítése, majd EU Menekültügyi Ügynökséggé alakítása. Szintén indokolt lenne a közös európai menekültügyi rendszer kialakítása.³³ Az EU- LISA fejlesztése

folyamatos, az ügynökség egyik fő célja elérése érdekében, miszerint kiválósági központtá kíván nőni. Az ügynökség nagyméretű informatikai rendszerekkel foglalkozik, mely kezeli az Eurodacot, a második generációs Schengeni Információs Rendszert a (SIS II) és a Vízuminformációs Rendszert (VIS). Biztosítja a schengeni térség országainak belső biztonságát, lehetővé teszi a vízumokkal kapcsolatos adatcserét a schengeni országok között. Az ügynökség segítségével biztosítható az EU területén történő szabad utazás. Az ügynökség új technológiák tesztelésében is részt vállal, a hatékonyabb és biztonságosabb határigazgatási rendszer elérése érdekében. Az ügynökség koordinálta az „Intelligens határellenőrzés” nevű kísérleti projekt tesztelését és nyomon követését.³⁴ Az EU-nak van kidolgozott migrációs stratégiája, van egy működő rendszer, amely az 1999-es amszterdami szerződés óta szupranacionális szintre helyezte a kérdés kezelését, a schengeni övezet létrehozó rendelkezések biztosítják a szabad mozgást. Így-úgy, de a rendszer működött.³⁵ Az elmúlt évek eseményei azonban megmutatták, hogy ez a rendszer nem képes tovább kezelni azt a nyomást, amelyet az új helyzet teremtett. A stratégiai fejlesztési elképzelések akkor érhetik el céljukat, ha megfelelő anyagi fedezet is rendelkezésre áll.

Az EU költségvetése

A 2016 decemberében elfogadott 2017-s költségvetésben 728 millió euró került migrációs célokra elkülönítésre. Ebből 28 millió eurót kifejezetten az UNRWÁ⁶ további támogatására fordítanak. Ennél hosszabb távú az EU 2021-2027-s költségvetése, mely az uniós prioritások köré épül, növelve az átláthatóságot és a rugalmasságot, mely segíti a változó igényekre történő gyors reagálásokat. A prioritások közül a migrációs és bevándorlási politikát érintő kérdésekkel kifejezetten a IV. rész foglalkozik. A menekültügyi és migrációs alap hozzájárul a közös európai menekültügyi rendszer megerősítéséhez és fejlesztéséhez, magába foglalva a politikával, a jogszabályokkal és a kapacitásépítéssel kapcsolatos intézkedéseket. Erősíti a hatékony és tisztességes visszatérési politikákat, a szabálytalanság elleni küzdelmet, hozzájárul a hatékony nemzeti eljárások és struktúrák működtetéséhez, a visszatérítések eredményességéhez. Segíti a már letelepedési joggal rendelkező harmadik országbeliek hatékony integrációját.

Az EU költségvetése³⁷ kulcsfontosságú a közös fellépés finanszírozásában. A Bizottság javaslata szerint tovább növelik a külső határok megerősítését, javítják a menekültügyi rendszert az Unión belül, és lépéseket tesznek a bevándorlók hosszú távú integrációjának felgyorsítása érdekében. A külső határok hatékony védelmét segíti az új integrált határigazgatási alap, mely megnövelt támogatást nyújt a tagállamok közös felelősségvállalásához a közös külső határok biztosítása érdekében. Az Alap fedezi a határigazgatást, a vízumokat és a vámellenőrző berendezéseket. A migráció továbbra is hosszú távú kihívást jelent majd az EU számára, a tagállamok ezt a kérdést jobban kezelhetik az EU technikai támogatásával. Az uniós költségvetés szerepe kulcsfontosságú a menedékkérők és bevándorlók esetében a keresési és mentési kapacitások fejlesztésében. Szintén kiemelt szerepe van a 2021-2027-s költségvetésnek a menedékkérők és migránsok befogadásában, beilleszkedésében és munkavállalásában, mivel a költségvetés a hosszú távú integrációra épít.

A költségvetés V. része a biztonság és védelem kérdéseiről szól. A Bizottság javaslata szerint tovább kell erősíteni a Belső Biztonsági Alapot a hálózatok és közös rendszerek fejlesztése érdekében, mely a nemzeti hatóságok és a tagállamok közötti hatékony együttműködést és információcserét javítja. A 2021-2027-s költségvetésben védelmi és biztonsági kérdésekben a polgári védelmi mechanizmusra 2,5-ször, a belső védelemre 1,8-szor, míg az uniós védelmi alapra 22-szer többet költenek a korábbi költségvetéshez képest. Ez számokban kifejezve polgári védelmi mechanizmus esetében 1,5 billió euró, belső védelemnél közel 4 billió euró és az uniós védelmi alap esetében kicsit több, mint 13 billió euró költést jelent.

Az EU külső fellépései, beleértve az EU kül-, és biztonságpolitikáját, jelentős modernizációt igényelnek. Ide sorolható a migráció terén megjelenő partnerségi keret fejlesztése a harmadik országokkal. A Bizottság ezt alapul véve, az Unió külső fellépéseinek jelentős átalakítását javasolja, amely nagyobb koherenciát biztosít az eszközök között, és növeli a szinergiát a programok esetében. A szinergiák és a folyamatok egyszerűsítése egyébként is cél. Különösen igaz ez a földrajzi stratégiai prioritások esetében, – mint az európai szomszédság, Afrika, a nyugat-balkáni országok, valamint a leginkább rászoruló országoknál, tematikusan a biztonság, a migráció, az éghajlatváltozás és az emberi jogok tekintetében.

A 2021-2027-s EU-s költségvetésben szomszédság, fejlesztés és nemzetközi együttműködésre a korábbi időszakhoz képest 1,3-szor többet, azaz közel 90 billió euró nagyságrendű összeget költ az unió majd. Ezen belül a partnerekkel történő együttműködésnél kiemelték a szomszédos országok, a Szub-szaharai térség, Ázsia, Közel Kelet és a Csendes Óceáni térség, valamint Amerika és a Carib térség. A humanitárius, illetve az előcsatlakozási támogatás értéke is növekszik 1,2-1,2-szeresére a következő időszak költségvetésében. Ez szám szerint, területenként 10 billió feletti összeget jelent.³⁸

Magyar stratégiai elképzelések

Az 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat 1. számú melléklete tartalmazza Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáját. A biztonság fogalma a 21. századra átfogóbb értelmezést nyer a korábbi időszakokhoz képest. A globalizáció és nemzetközi integráció folyamata nem csak a nyitottságot, a fejlődés vívmányaihoz való jobb hozzáférést segíti, hanem a fenyegetések és veszélyek hatásait is felerősíti, ami előtérbe helyezi a biztonságtechnikai kérdéseket. A hatalmi erőviszonyok bizonyos szempontból, a tudomány és a technológia fejlődésének hatására átrendeződtek. Bár egyrészt egy Magyarország ellen irányuló, hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás veszélye nem számottevő mértékű, ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy a globális hatások nyomán a biztonság kérdése nem a határaknál kezdődik. Másrészt az is tény, hogy Magyarország határainak egy része a belátható jövőben az EU vagy a schengeni térség külső határa marad, ami együtt jár az uniós határszakasz igazgatási feladatainak ellátásával, így a fizikai védelem kérdése sem elhanyagolható.

Az illegális migráció jelenleg tranzitországgként érinti hazánkat, de nem zárható ki annak kockázata, hogy később célországgá váljunk, így az ezzel járó feladatok egyaránt jelentenek EU-s és nemzeti kötelezettséget és megoldásra váró problémát. A külső határok

megvédése, az illegális migráció elkerülése érdekében megkerülhetetlen a nemzeti rendvédelmi és migrációs, illetve más migráció feladatok ellátását végző szervezetek közötti együttműködés. A biztonság fenntartása érdekében fokoznunk kell az emberkereskedelem, a szervezett bűnözés elleni harcot, valamint erősíteni a kiutasítás, a hazatérés és a visszafogadás politikáját. Így hozzájárulhatunk az illegális migráció visszaszorításához és megfelelő kezeléséhez.

A hatékony vízumpolitika is ezt a folyamatot segíti. Ennek érdekében Magyarországnak együtt kell működnie harmadik országokkal. A legális migráció esetében a beutazás és tartózkodás engedélyezését célzó eljárások hatékonyságának növelése lehet a biztonságpolitikai cél, mely kiegészül az uniós partnerekkel és a harmadik országokkal történő együttműködéssel.³⁹ A migrációnak számos kiváltó oka ismert, így sikeres kezelésében kiemelt szerepet játszik az előidéző okok ismerete. A problémák megoldása tekintetében az államok nem feltétlenül mutatnak közös álláspontot, ezért diplomáciai beavatkozás válik szükségessé, amelynek egyik meghatározó szereplője az Európai Unió. Az Európai Unió más megoldást képzel el, mint az USA, így ezt cselekvési tervén keresztül is hangsúlyozza. Mindemellett az Unió lényeges diplomáciai tevékenységet is folytat a migráció kiváltó okainak kezeléséhez kapcsolódó konfliktusok kapcsán, így ebben a folyamatban elsősorban a megelőzést tartja szem előtt.⁴⁰ „A *preventív diplomácia olyan tevékenység, amelynek célja, hogy megakadályozza a felek közötti viták keletkezését, a meglévő viták konfliktusba fordulását, és korlátozza a konfliktus továbbterjedését.*”⁴¹ A megelőző szerep mellett az Európai Unió diplomáciai tevékenységén keresztül a béketeremtésre is törekszik, amelyre majd „a konfliktus kirobbanása után kerül sor, azzal a céllal, hogy csökkentse az összeütközés intenzitását, meggátolja az eskalációt, és a feleket a békés megoldás elérésére kényszerítse.”⁴² Az Európai Unió a migráció kezelésével kapcsolatban felmerülő konfliktusokat főként diplomáciai úton törekszik megoldani. A konfliktusok kezelésekor a kölcsönös megértésre alapoz, és tevékenységét a kereskedelem, a segítségnyújtás, illetőleg a biztonság- és védelempolitika révén rendelkezésére álló lehetőségeken keresztül folytatja.

Az Európai Unió diplomáciai tevékenysége során tiszteletben és szem előtt tartja az államok szuverenitását, függetlenségét és területi sérthetlenségét. Tekintettel arra, hogy az előforduló vitás helyzetek békés rendezése nem képezheti alku tárgyát, az Unió állásfoglalásában katonai erő egyetlen esetben sem rendezheti az államok között kialakult konfliktusokat. Az Unió erőszakos konfliktusok megelőzését célzó külső fellépéseinek alkotóelemei között találjuk többek között az erőszakos konfliktusok veszélyének korai azonosítását, a korai figyelmeztetést, valamint a korai fellépés közötti időbeni szakadék áthidalását, illetőleg a konfliktushelyzetek jobb megértésére való törekvést. A megelőzés központi szerepe mellett az Unió közvetítő szerepet is betölt, közvetítéstámogató tevékenysége során arra vállalkozik, hogy az újonnan kialakuló vagy elhúzódó konfliktusok kapcsán az érintett felek elsőként a közvetítést és a párbeszédet alkalmazzák. E szemlélet a migráció kezelésekor is élesen megjelenik.⁴³

Összefoglalás

Világszerte majdnem minden országra hatással van – egy-egy ország olykor egyszerre befogadó, kibocsátó és tranzitállam is. A globalizációval együtt járó gyorsabb információcsere és közlekedés arra ösztönöz, hogy a fejlődő országok állampolgárai egyre nagyobb számban hagyják el a vidéki területeket. A következő években a városi újratelepülés érdekében rengeteg ember fogja elhagyni otthonát, amely azonban nem feltétlenül jelenti a magasabb életszínvonal lehetőségét.

A tanulmány rávilágított arra, hogy a szegénység és az egyenlőtlenség elleni harc mindenekelőtt a fejlődő országokat érinti. Az állandó gazdasági válság, a szegénység, az éhezés és a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése mind azt erősíti, hogy a jobb életkörülmények lehetősége miatt emberek milliói keresik az új hazájukat. Az illegális bevándorlókat mindenekelőtt a szegénység, valamint saját hátrányos helyzetük hajtja, amely a szélesedő jogszerű migrációs csatornák ellenére is megfékezhetetlen.

A migráció, mint jelenség hosszú távon fejti ki hatását, lassú, de feltartóztathatatlan változásokat fog eredményezni, amelyre mind a kibocsátó, mind a befogadó országoknak figyelemmel kell lennie. Vélhető, hogy a bevándorlás intenzitása a jövőben tovább fog növekedni, ezért szükség van a népességmozgás humánus körülmények között történő szabályozására. Annak érdekében, hogy ez mindenki számára előnyös módon valósuljon meg, a menekültügyre a nemzetközi politikának kell figyelemmel lennie, a bevándorlásnak pedig a nemzeti hatáskörbe szükséges tartoznia.

Történelmi tapasztalat, hogy a bevándorlás felerősödését a bevándorlási politika szigorításának kell követnie. Az által, hogy egymásnak ellentmondó álláspontok jelennek meg a migrációval kapcsolatban, az államok közötti kommunikációban konfliktushelyzetek alakulnak ki. A konfrontáció megelőzésében és csökkentésében mindenekelőtt a diplomácia nyújthat segítséget. Az átalakuló világrend a diplomácia szintjén is változásokat eredményezett, amely összességében azzal magyarázható, hogy a mindenkori nemzetközi rend fejlődése a diplomáciára is hatást gyakorol. A változás egyrészt a diplomácia által betöltött funkciókban, másrészt e funkciók gyakorlásához kapcsolódó eszközök bővülésében nyilvánul meg. A migráció új kihívások elé állítja az államokat, így annak érdekében, hogy a kezelésében lényegi szerepet betöltő diplomácia megfelelő minőségben érvényesülhessen a gyakorlatban, szükséges az átalakulás. Nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy a migráció nem csupán európai, hanem közös globális ügy, így ebből fakadóan a probléma megoldásához átfogó, közös szolidaritáson alapuló rendszer létrehozása és kinyilvánítása szükséges. Mindemellett a probléma megoldásában vezető szerepet kell betöltenie a diplomáciának, a nemzetközi konfliktuskezelés hagyományosan kialakult szervezett tevékenységének. Ahhoz, hogy a közös EU migrációs politika valósággá válhasson, minden szereplőnek; a tagállamoknak, az uniós intézményeknek, a nemzetközi szervezeteknek, a polgári társadalomnak, a helyi hatóságoknak és a harmadik országoknak együtt kell működniük.

¹ Rixer Ádám: *The Refugee Issue in Sciences and Arts in Contemporary Hungary*. In: Ádám Rixer (szerk.): *Migrants and Refugees in Hungary: A Legal Perspective*, Budapest, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, 2016, 11.

² <https://magyaridok.hu/velemeney/nem-letezik-eu-strategia-bevandorlasugyben-495688/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

3 Maslow, A. H.: *Elmélet az emberi motivációról*. In: Psychological Review, 1943, 50. 370–396.

4 A biztonság fogalma: A biztonság egy újabb világháború megelőzését szolgáló garanciák megteremtését hivatott kialakítani. Jogi értelemben a külső és belső garanciák rendszereként értelmezendő. S ennek tudatában a védelem a mai korban a megelőzésre, a béke megőrzésére szolgál. Lásd: Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 11–13.

5 Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége*, Budapest, Hanns Seidel Alapítvány, 2015, 11. A közigazgatási határátlépés megfelelően tág kategória, amennyiben egyként utalhat az országhatárokon belüli és azokon átlépő migrációra.

6 Kapitány Balázs-Spéder Zsolt: *Szegénység és depriváció. Társadalmi összefüggések nyomában*, <http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/muhelytanulmanyok/article/view/871> (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

7 FAO: Komolyabb erőfeszítésre lenne szükség a vidéki szegénység és a migrációs nyomás kezelésére, <https://www.agronaplo.hu/hirek/fao-komolyabb-erofeszitesre-lenne-szukseg-a-videki-szegenyseg-es-a-migracios-nyomas-kezelesere>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

8 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), Nemzeti Hitvallás, 14. hivatkozás

9 Udvarhelyi Tessza: *Állampolgárság és szegénység – miért nem lehet a szegény emberek nélkül küzdeni a szegénység ellen?* In: Zlinszky János (szerk.): *ORSZÁGUNK-VILÁGUNK ÁTALAKÍTÁSA, A fenntartható fejlődés terén 2030-ig megoldandó feladataink*, Budapest, Ökopolisz Alapítvány Kiadó, 2017, 35.

10 Udvarhelyi, 2017, 35.

11 Pócza István: *A jelenlegi migrációs hullám okai*, 2015 <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/09/10/a-jelenlegi-migracios-hullam-okai/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

12 https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_hu.pdf, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

13 Cseporán Zsolt – Daka Marija – Kovács Mihály – Lukonits Ádám – Pál Emese – Rinfel János – Szabó Anett: *A menekültügy aktuális kérdései, jogalkalmazási problémák és javaslatok – a dublini rendelet és a menekültügyi őrizet tükrében*, Kézirat. 2013, <http://onszak.hu/folyoirat/wp-content/uploads/2014/06/Kozjog.pdf>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

14 Az Európai Unió menekültügyi politikája. <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/mivel-foglalkozunk/jogvedelem-biztositasa/az-europai-unio-menekultugyi-politikaja.html>,

(Letöltés: 2018. szeptember 26.)

15 Cseporán – Daka – Kovács – Lukonits – Pál – Rinfel – Szabó, 2013.

<http://onszak.hu/folyoirat/wp-content/uploads/2014/06/Kozjog.pdf>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

16 Uo. <http://onszak.hu/folyoirat/wp-content/uploads/2014/06/Kozjog.pdf>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

17 Horváth Dániel: Mi, micsoda a „betelepítések” háza táján? – összefoglaló magyaroknak magyarul. 2015. <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/12/02/mi-micsoda-a-betelepitesek-haza-tajan-osszefoglalo-magyaroknak-magyarul/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

18 Javaslatok az európai menekültpolitika cselekvőképességének feloldásához. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-nezopontok-2015-2-javaslatok-az-europai-menekultpolitika-cselekvokeptelensegenek-feloldasahoz-svkk.original.pdf, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

19 Horváth, 2015, <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/12/02/mi-micsoda-a-betelepitesek-haza-tajan-osszefoglalo-magyaroknak-magyarul/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

20 Javaslatok az európai menekültpolitika cselekvőképességének feloldásához. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont – Nézőpontok, 2015/2. Online megtekintés: http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-nezopontok-2015-2-javaslatok-az-europai-menekultpolitika-cselekvokeptelensegenek-feloldasahoz-svkk.original.pdf, <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/12/02/mi-micsoda-a-betelepitesek-haza-tajan-osszefoglalo-magyaroknak-magyarul/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

21 Western Mediterranean, Western African, Central Mediterranean, Apulia és Calabria, Circular route from Albania to Greece, Eastern Mediterranean, Western Balkan és Eastern borders. forrás: Migratory map <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

22 Migratory map <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

23 COM, 2008, 359.

24 Közös bevándorláspolitikai Európa számára <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:jl0001&from=HU>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

25 Migráció Európába <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170629STO78632/migracio-europaba>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

26 A 2016/801/EU irányelv 2018. május 24-től hatályon kívül helyezi és felváltja a 2004/114/EK irányelvet <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3AI33163a>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

27 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2041_hu.htm, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

28 Bevándorláspolitikai http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuid=FTU_4.2.3.html, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

29 COM(2005) 389 végleges A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának A harmadik országok állampolgárainak az Európai Unióban történő beilleszkedése keretrendszerének közös programjáról <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52005DC0389&from=EN>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

30 Európai migrációs stratégia: az elért eredmények konszolidálása https://ec.europa.eu/hungary/news/20171117_migrationstrategy_hu, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

31 Migrációs válság Európában 13-07-2017 <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/emberi-jogok-bevandorlas-menedekjog/20170629STO78631/migracios-valsag-europaban>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

32 EASO Európai Menekültügyi Támogató Hivatal

33 A közös európai menekültügyi rendszer <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/emberi-jogok-bevandorlas-menedekjog/20170627STO78418/a-kozos-europai-menekultugyi-rendszer>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

34 A Szabadságon, a Biztonságon és a Jog Érvényesülésén Alapuló Térség Nagyméretű IT-rendszereinek Üzemeltetési Igazgatását Végző Európai Ügynökség (EU-LISA) https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eu-lisa_hu#milyen_feladatokat_lat_el?, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

35 <https://magyaridok.hu/velemeney/nem-letezik-eu-strategia-bevandorlasugyben-495688/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

36 UNRWA Egyesült Nemzetek Közel-Kelet Palesztin Menekültek Segélyezési és Munkaügyi Hivatala

37 Elfogadták a 2017-es EU költségvetést: több forrás a fiataloknak, a növekedésnek <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/koltsegetes-2017/20161129IPR53614/elfogadtak-a-2017-es-eu-koltsegetest-tobb-forras-a-fiataloknak-a-novekedesnek>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

38 EU Budget for the Future. A Modern Budget for a Union that Protects, Empowers and Defends The Multiannual Financial Framework for 2021-2027

https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-modern-budget-may_2018_en.pdf, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

39 Az 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat 1. számú melléklete Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

40 Európai Tanács: A migráció kiváltó okainak kezelése.

<http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/migratory-pressures/countries-origin-transit/root-causes-migration/>, (Letöltés: 2018. szeptember 26.)

41 CZENE Gréta: *Az Európai Unió konfliktus- és válságkezelő intézményrendszere, valamint gyakorlati alkalmazásai*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2014, 22.

42 CZENE i.m. 23.

43 CZENE i.m. 25–26.

Bergendi-Rácz Diána: Szerződésszegő magatartások a Bécsi Vételi Egyezményben és az Új Ptk-ban

kre-dit.hu/tanulmanyok/bergendi-racz-diana-szerzodessezego-magatartasok-a-becsi-veteli-egyezményben-es-az-uj-ptk-ban/

2018. december 27.

Glavanits Judit-Rácz Diána: Szerződésszegő magatartások a Bécsi Vételi Egyezményben és az Új Ptk-ban, in: *Külgazdaság*, Jogi Melléklet, 58. évf. 2014/ 5-6, 39–59.

A Szerzők a hatályos Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 2014. március 15. napján hatálybalépésének tiszteletére tanulmányukkal kívánták bemutatni az adásvételi szerződés megszegésének szabályozási mechanizmusát párba állítva azokat a Bécsi Vételi Egyezményben (továbbiakban: Egyezmény) foglalt szabályokkal. Maga a tanulmány négy fő részre osztható: az első részben az áru fogalmának tisztázása, a nemzetközi jogi esetleírása, a felelősség kérdésköre a szerződésszegéssel okozott károk esetében és a szerződésszegés jogkövetkezményeinek részletes bemutatására tagozódik.

I. A szerződésszegés esetében a kulcs fogalom az objektivitás. A hátrány okozásának a ténye mindkét jogforrás tekintetében központi elem, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az alapvető szerződésszegés intézménye a Ptk. vonatkozásában egyáltalán nem használt fogalom és jogtechnikai eszköz. Az alapvető és közönséges szerződésszegésbeli csoportosítás az Egyezményben a szerződésszegéssel elért jogkövetkezményen alapul, míg a Ptk. a megszegés fajtája szerint osztályozza a szerződésszegés esetköreit. Az elhatárolás kérdése kiemelendő, tekintettel annak jogorvoslati eszközeire. A Ptk. a szerződésszegés alatt három nagyobb részt különít el: a szerződésszegés általános szabályait, a késedelmet, a hibás teljesítést és a szerződésszegés egyéb eseteit.¹ A szerződésszegő magatartások gyakorlásának részletes elemzésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni a szerződésszegő objektivitása mellett a szerződésszegést, mint alapvető tény definiálását. Ahogy a tanulmányban fogalmaznak, központi kérdéskör, amely alapvetően meghatározza a szerződésszegés orvoslásának menetét mind a Ptk., mind az Egyezmény vonatkozásában. Az Egyezményi kategóriák egyszerűsége különösen fontos a nemzetközi adásvételekben, ahol a legtöbb esetben a gazdaságosság és ésszerűség követelményeinek megtartása mellett azonnal kell dönteni figyelemmel a nem szerződészerű áru továbbításának megfiúulásával járó többletköltségekre. Erre számos jogeset szolgálhat példaként, amelyeket, Szerzők jelen tanulmányban hivatkozva annak gyűjtési helyére, kiemelten tárgyalnak az egyes részeknél.

A Szerzők külön tárgyalják a határidő, határnap mulasztásának eseteit. A határidővel kapcsolatban a Ptk. vonatkozásában Osztovcits úgy fogalmaz, hogy „a teljesítés idejét tipikusan a felek állapítják meg. A gyakorlatban azonban többször jogvitára okot adó kérdés, hogy a felek a teljesítés idejét valójában meghatározták-e.”² Az Egyezmény vonatkozásában a határidő, vagy határnap kikötése és annak elmulasztása alapvető szerződésszegési tény, amelynek következménye a szerződésszegést elszenvedő fél azonnali elálláshoz való joga. Fontos megjegyezni, hogy az Egyezmény a határidő meghatározása esetében külön tárgyalj az „ésszerű határidő”-t³ mint az eladó áru

szolgáltatására kötelezés idejét. Sándor akként fogalmaz, hogy az adott szerződést, valamint üzletág szokásait figyelembe véve kell meghatározni az ésszerű határidőt, amely alatt a kötelezettnek szerződésszerűen kell szolgáltatnia. ⁴

Másik kérdéskör az aliud szolgáltatás. Ebben a tekintetben a Szerzők álláspontja szerint a Ptk. és az Egyezmény eltérően vélekedik: míg a magyar magánjogi terminológia szerint a szerződésben meghatározott áru helyetti más áru szolgáltatása nem minősül hibás teljesítésnek⁵, addig az Egyezmény azt az álláspontot képviseli, hogy megvizsgálási kötelezettségét gyakorolva a vevő kötelessége az eladót értesíteni a „más dolog” szolgáltatásáról annak érdekében, hogy szavatossági jogait érvényesíthesse a vevő az eladóval szemben.⁶ Az eltérés okának magyarázataként véleményem szerint a különböző jogszociológiai, valamint magánjogi fejlődési irányok, továbbá a társadalmi és gazdasági berendezkedés szolgálhat, amelynek elsősorban az Egyezmény kialakulásában szerepet játszó skandináv és angolszász jog képezik alapját.⁷ Az aliud szolgáltatással járó kellemetlen helyzet elkerülése érdekében az Egyezmény akként rendelkezik a 35. és a 38.-39. cikkekben, hogy az eladó törekedjen szerződésszerűen teljesíteni, a vevő részére pedig előírja az áru megvizsgálási kötelezettségét.

A fizetési késedelem⁸ részletes tárgyalása mellett a Szerzők külön kiemelik a részteljesítés esetét. Ebben az esetben az Egyezmény 51. cikke értelmében, ha az eladó az árunak csak egy részét szolgáltatja vagy a szolgáltatott árunak csak egy része szerződészerű, a hiányzó vagy nem szerződészerű rész vonatkozásában az Egyezmény 46-50. Cikk rendelkezései alkalmazandók, tehát póthatáridő tűzésével kérheti a kijavítást, kicserélést vagy árszállítást, mint elsődleges jogorvoslati módot. Azonban ennek eredménytelen elteltével, jogosulttá válik a vevő az elállási jogának gyakorlására.⁹ A Ptk. a részteljesítést a részleges szerződésszegés alatt tárgyalja, amely szerint osztható szolgáltatás egy részére vonatkozó szerződésszegés esetén a szerződésszegés jogkövetkezményei erre a részre következnek be, kivéve, ha a jogkövetkezmények részleges alkalmazása a jogosult lényeges jogi érdekét¹⁰ sértené.¹¹

II. Az alapvető szerződésszegés körében vizsgált jogeseteből a Szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy alapvető szerződésszegésnek minősül a szállítás illetve a vételár fizetésének megtagadása, továbbá ha a vevő felszámolási eljárás alá kerül, valamint ha ellene csődeljárás van folyamatban. Az alapvető szerződésszegés először is azt kívánja meg, hogy az egyik fél mindenképpen szerződésszegést kövessen el. A szerződés szerinti kötelezettségek megszegése már elegendő (feltéve, hogy az alapvető szerződésszegésre vonatkozó egyéb követelmények természetesen fennállnak), függetlenül attól, hogy a kötelezettséget kifejezetten a felek között kötötték-e meg, vagy inkább az egyezmény rendelkezéseiből következett-e. Még a biztosítékkal kapcsolatos kötelezettség megszegése is alapvető szerződésszegéshez vezethet.¹² A Szerzők álláspontja szerint a legnagyobb szakirodalommal és feldolgozottsággal¹³ az alapvető szerződésszegés, és azon belül is talán a hibás teljesítés eseteire rendelkezik. Összefoglalva megállapítják, hogy „[...] a minőségi hiba közönséges szerződésszegés mindaddig, amíg indokolatlanul nagy kényelmetlenség nélkül a vevő használni tudja az árut, vagy képest azt értékesíteni, akár csökkentett áron.”¹⁴

III. Kár¹⁵ bekövetkezése esetén az elsődlegesen tisztázandó terület a felelősségátzállás. Az Egyezmény 69. cikk (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy kárveszély akkor száll át a

vevőre, amikor átveszi az árut, vagy attól az időponttól kezdődően, amikor az árut a rendelkezésére bocsátják és ő a szolgáltatás elfogadásának elmulasztásával szerződésszegést követ el. A nemzetközi kereskedelemben azonban az Egyezmény alkalmazása mellett nem hanyagolható el az a tény, hogy a szerződő felek gyakorta alkalmaznak különböző szokványokat, leggyakrabban az Incoterms szabályait.¹⁶ A Szerzők álláspontja szerint „a felelősség átszállásának a felelősség mértékének megállapításánál van kiemelkedő szerepe, ezért sem mindegy, hogy a felek milyen módon szabályozzák ezen kérdést.”¹⁷ Az Egyezményben szabályozott alapvető szerződésszegés esetén a kimentő ok maga az előreláthatóság. Fuglinszky szerint „[...] az ok-okozati összefüggésről, mint felelősségi feltételről és az előreláthatóságról, mint a megtérítendő károknak a (Ptk.) 6:142. §-ban nevesített önálló korlátjáról a bíróság feltehetően együtt, összevontan alakítja majd ki álláspontját,[...]”¹⁸ A Szerzők külön kiemelik, hogy az előreláthatósági korlát elsődleges feladata, hogy „egyensúlyt teremtsen a szolgáltatás és a kötelezett által vállalt kockázatok között”.¹⁹

Az Egyezmény 79. cikkében tárgyalja a vis maior esetét. A mentesség²⁰ előfeltételeként ebben az esetben, hogy valamely fél nem teljesítése olyan akadály miatt következzen be, amely megfelel a hivatkozott cikkben is felsorolt kiegészítő követelményeknek.²¹ Azonban meg kell jegyezni, hogy az „akadály” létezése nem zárja le automatikusan a szerződést, és a másik félnek az eset körülményeinek figyelembevételével kell meghatározni, hogy milyen jogorvoslati lehetőségeket kíván érvényesíteni (kivéve a kártérítéshez való jogát).²²

IV. A szerződésszegés jogkövetkezményei alatt az Egyezmény és a Ptk. is a feleket megillető jogokat és kötelezettségeket szabályozza, amelyek elsődlegesen a kijavítás, kicserélés, árleszállítás, póthatáridő kitűzés, és a teljesítés követelése. Amennyiben ezeket a jogait a felek sikertelenül gyakorolják, jogosultak a szerződéstől elállni és kártérítést követelni.²³ A Szerzők kiemelik az Egyezmény tekintetében a kapcsolódó esetjogokra is tekintettel az ésszerű időben történő teljesítés ismervét. Erre példaként említik „egy olasz cipőgyártó és német vevő szerződést kötött, amelyben a vevő mintadarabok legyártását kérte az olasz társaságtól a jövőbeli megrendelések mintegy tesztjeként. Az olasz társaság egy kereskedelmi vásáron kiállított néhányat az általa gyártott termékből, amelyeken szerepelt a német vevő márkajelzése is. A vásár másnapján a német fél felmondta a szerződést arra hivatkozással, hogy a modell gyártása (a másik fél szerződésszegése miatt) már nem áll érdekében, és nem kívánja kifizetni a már leszállított 130 pár cipőt sem”.²⁴ A Ptk. esetében a hibás teljesítés, mint a szerződésszegés egyik különös esetén belül található a kellékszavatosság intézményét, amely rendelkezik a felek kicserélési illetve kijavítási (ún. „első lépcső”), árleszállítási (ún. „második lépcső”) jogáról, valamint ezek sikertelen érvényesítése esetén az elállás és a kártérítés lehetőségéről. Az elállás intézménye hasonlóan szabályozott a Ptk.-ban és az Egyezményben is. Az elállás okát és jogcímét a másik félhez intézett nyilatkozatban kell megjelölni, valamint az elállás folytán a felek helyzetét a szerződés előtti eredeti állapotra kell hozni.

A Szerzők a kártérítést elsősorban a nem teljesítés jogkövetkezményeként látják. Az Egyezmény 74. cikke értelmében a fél szerződésszegése következményeként járó kártérítés összege megegyezik azzal a veszteséggel, amely a szerződésszegés következtében a másik felet érte, ideértve az elmaradt hasznot is. Ez a kártérítés nem haladhatja meg azt a veszteséget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés

megkötésének időpontjában előre látott, vagy amelyet előre kellett volna látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről mint a szerződészegés lehetséges következményeiről az említett időpontban tudott vagy tudnia kellett volna. A Ptk. a hibás teljesítés következményeként rendezi a kártérítést. A kötelezett köteles megtéríteni a jogosultnak a hibás teljesítésből eredő kárát, kivéve, ha a hibás teljesítést kimenti. A hibás teljesítéssel a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett károk megtérítését a jogosult akkor követelheti, ha kijavításnak vagy kicserélésnek nincs helye, vagy ha a kötelezett a kijavítást vagy a kicserélést nem vállalta, e kötelezettségének nem tud eleget tenni, vagy ha a jogosultnak a kijavításhoz vagy kicseréléshez fűződő érdeke megszűnt. A jogosult kártérítési igényét az ugyanabból a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogásként akkor is érvényesítheti, ha a kártérítési igény elévült.²⁵

1 Bíró György; Farkas Attila László; Fuglinszky Ádám; Kisfaludi András; Molnár Ambrus; Petrik Béla; Vékás Lajos; Wellmann György: *Polgári jog V/VI. Kötelmi jog Első és Második Rész*, Budapest, Hvg Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., 2014, 263.

2 Osztovits András (szerk). *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja, III, kötet*, Budapest, Opten Informatika Kft., 2014, 98.

3 Egyezmény 33. cikk c) pontja

4 Sándor Tamás, Vékás Lajos: *Nemzetközi adásvétel*, Budapest, Hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., 2005, 193.

5 Megjegyzendő, hogy ebben az esetben a magyar jogi terminológia szerint nem teljesítésről kell beszélni, mivel a kötelezett fél a szerződésben meghatározott dolgot, hanem mást szolgáltatott. Tehát a Ptk. szerződészegés általános szabályaira vonatkozó klauzulák alkalmazására nyílik lehetőség. I. Ptk. 6:137.§

6 Sándor- Vékás: *Nemzetközi adásvétel*, 202.

7 lásd még részletesen: Eörsi Gyula: *A skandináv jogról és jogtudományról*, Budapest, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1974; Mátyás Imre: *A skandináv jogi gondolkodás sajátosságai*, in: *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXVII/1., 63-157.; Szabó Sarolta: *A bécsi vételi egyezmény, mint nemzetközi lingua franca-az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*; Budapest, Pázmány Press, 2014.

8 Részletesebben: Ptk. 6:154.§ , Egyezmény 54. és 59. cikkei

9 Lásd részletes magyarázatát az UNCITRAL esetjogi összefoglalójában az Egyezmény 51. cikkéhez fűzött magyarázatát, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-51.html> (2018.03.15.)

10 Bővebben lásd még: Szakál Róbert: *Az érdeksérelem a jövő előreláthatósága és felismerhetősége tükrében*, *Gazdaság és Jog*, 2009/5., 24-27.; Fuglinszky Ádám: *Az előreláthatósági klauzula egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előrelátnia*, *Magyar Jog*, 2011/7., 412-425.;

11 Ptk. 6:149.§

12 Lásd részletes magyarázatát az UNCITRAL esetjogi összefoglalójában az Egyezmény

25. cikkéhez fűzött magyarázatát, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-25.html> (2018.03.16.)

13 Lásd bővebben az Egyezmény 25. cikkéhez a Nemzetközi Kereskedelmi Jogi intézet által rendelt bibliográfiai idézeteket, <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/e-text-25.html#case> (2018.03.15.)

14 Glavanits-Rácz: *Szerződészegő magatartások*, 46.

15 A Szerzők a kár fogalmát mind a Ptk., mind az Egyezmény tekintetében kifejtik, azonban a tanulmány célját figyelembevéve eltekintenek annak bővebb tárgyalásától.

16 Lásd bővebben: Bergendi-Rácz Diána: *Felelősségátzállás a CISG és az Incoterms 2010 paritások tükrében*, in.: Miskolczi Bodnár Péter (szerk): *XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, Jog és Állam*, 22. szám, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kara, 2018. 27-44.

17 Glavanits-Rácz: *Szerződészegő magatartások*, 47.

18 Bíró et all. 230.; Sárközy Tamás: *Fordulat a magyar kártérítési jogban*, Magyar Jog, 2013/9.,539.

19 Glavanits-Rácz: *Szerződészegő magatartások*, 48.

20 Lásd bővebben a CISG Tanácsadó Testületének 7. számú véleményét, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op7.html> (2018.03.17.)

21 Lásd részletes magyarázatát az UNCITRAL esetjogi összefoglalójában az Egyezmény 79. cikkéhez fűzött magyarázatát, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-79.html> (2018.03.16.)

22 Jacob S. Ziegel: *Report to the Uniform Law Conference of Canada on Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/ziegel79.html> (2018.03.16.)

23 Egyezmény 45.-47. cikk, 61.-65 cikk, 74-75. cikk; Ptk. 6:140.§, 6:142.§, 6:157.§-6:167.§

24 Glavanits-Rácz: *Szerződészegő magatartások*, 52.

25 Ptk. 6:174.§